

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Збірник нормативно-правових актів

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
Л.Р. Наливайко

Дніпро
2019

УДК 340.131.5 : 342.56

К 65

*Рекомендовано до друку Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ (протокол №9 від 29.05.2019)*

Рецензенти:

- Бобровник С.В.** завідувач кафедри теорії права та держави юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор
- Легка О.В.** проректор з наукової роботи Дніпровського гуманітарного університету, доктор юридичних наук, доцент

Укладачі:

- Наливайко Л.Р.** – проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України
- Голобутовський Р.З.** – доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
- Касяненко Є.В.** – старший викладач кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
- Чепік-Трегубенко О.С.** – доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

П 65 Конституційний Суд України: зб. нормативно-правових актів / кол. уклад.; за заг. ред. д.ю.н., проф. Л.Р. Наливайко. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 340 с.

Збірник нормативно-правових актів розрахований на студентів, слухачів і курсантів різних навчальних закладів, викладачів, науковців, суддів, політиків, усіх, хто цікавиться актуальними проблемами конституційної юстиції.

Станом на 15 червня 2019 року.

ISBN 978-617-7665-69-3

© Автори, 2019
© ДДУВС, 2019

ЗМІСТ

ВІД УКЛАДАЧІВ	5
I. МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ	15
Загальна декларація прав людини.....	15
Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод	20
Міжнародний пакт про громадянські і політичні права.....	35
Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права	52
Конвенція про права дитини.....	61
Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації	80
Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок	93
II. НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО	104
ЗАКони УКРАЇНИ	104
Конституція України (Витяг)	104
Закон України «Про Конституційний Суд України».....	108
Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» (Витяг)	157
Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (Витяг)	175
Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів».....	183
Закон України «Про звернення громадян»	196
Закон України «Про доступ до публічної інформації».....	210
Закон України «Про виконання рішень та застосування практики європейського суду з прав людини».....	225
ІНШІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ	236
Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування»	236
Регламент Конституційного Суду України.....	241
Положення про Секретаріат Конституційного Суду України	274
Регламент призначення суддів Конституційного Суду України на посади за квотою з'їзду суддів України	281
Положення про порядок і організацію особистого прийому громадян та порядок розгляду звернень громадян в Конституційному Суді України.....	287

ІІІ. ДОДАТКИ	292
Порядок допуску до залів засідань сенатів, великої палати Конституційного Суду України осіб, які бажають бути присутніми на відкритій частині пленарного засідання сенатів, Великої палати Конституційного Суду України	292
Пам'ятка для громадян та юридичних осіб про порядок внесення конституційних скарг до Конституційного Суду України.....	295
Рекомендації для громадян та юридичних осіб про порядок звернення до Конституційного Суду України з конституційними скаргами	299
СПЕЦІАЛІЗОВАНА ЛІТЕРАТУРА	311

ВІД УКЛАДАЧІВ

Конституція України є основоположним законом суспільства і держави, в якому визначено особливості державного та суспільного ладу, реалізації народовладдя, функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, взаємодії публічної влади та громадянського суспільства. Основний Закон України виступає фундаментом для всієї системи національного законодавства. Тому, цей документ потребує спеціальної охорони, захисту від можливих посягань, намірів порушити її норми як фізичними та юридичними особами, так і органами публічної влади. Важливо, що це питання є актуальним не лише в українських реаліях, а й у будь-якій демократично орієнтованій державі світу. Провідне місце у захисті, гарантуванні верховенства і забезпечення реалізації Конституції займають органи конституційної юстиції.

Конституційна юстиція як інститут конституційного права з'явилась у результаті виокремлення правозахисної функції в діяльності органів конституційного контролю (конституційної юрисдикції), які, в свою чергу, були створені в результаті утвердження в конституційних системах відповідних країн принципів правової держави та верховенства права. Конституційна юстиція є багатоаспектним конституційно-правовим явищем, яке характеризується такими ознаками: 1) в інституційному аспекті – це орган (або сукупність органів), наділений спеціальною конституційною компетенцією (юрисдикцією); 2) у функціонально-процесуальному аспекті цей орган здійснює функцію спеціалізованого конституційного контролю через конституційне судочинство; 3) у змістовному аспекті – це діяльність такого органу із забезпечення прав та основоположних свобод людини і верховенства Конституції¹.

Зародження ідеї правової охорони конституції припадає на XVII ст. На той час, та й тепер, вона зводиться в основному до інституту скасування актів, які суперечать конституції (формалізованій чи матеріальній). Тобто мова йде про конституційний контроль за відповідністю правових актів Основному Закону держави. Початкові форми конституційного контролю як самостійного виду державної діяльності можна побачити вже в ряді держав епохи середньовіччя. У Великобританії в XVII ст. Таємна рада визнавала закони законодавчих нарад (легіслатур)

¹ Грабильніков А. В. Конституційна юстиція в Україні: до визначення поняття. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 1. С. 3-7.

американських колоній недійсними, якщо вони суперечили законам англійського парламенту або загальному праву. Доктрина неспеціалізованого судового конституційного контролю найбільш чітко була сформульована у знаменитій справі «Мербері проти Медісона» (1803 р.), в якій Верховний Суд США встановив, що закон Конгресу, який суперечить федеральній Конституції, може бути визнаний судом неконституційним, тобто наділив себе повноваженнями судового контролю за відповідністю законів Конституції. Вказаний прецедент, закріплений в 1810-1824 рр. Верховним Судом шляхом винесення аналогічних рішень, заклали основи так званої «американської» (англосаксонської) моделі конституційної юстиції, згідно з якою конституційний контроль здійснюють суди загальної юрисдикції. Витоками історії спеціалізованого конституційного контролю вважають створення наприкінці XVII ст. у Франції державного органу, до повноважень якого було віднесено встановлення неконституційності законодавчих актів. Ідею охорони конституції у 1795 р. висунув Е. Сійєс, котрий наголошував на необхідності з метою реалізації конституції створення «спеціальної влади», яка могла б скасовувати законодавчі акти, що суперечать конституції. Е. Сійєс вважав, що судова влада не повинна охороняти конституцію, він пропонував наділити відповідними повноваженнями спеціальний орган, який він називав «конституційним журі». Ідея Е. Сійєса щодо охорони конституції була реалізована в Конституції Франції 1799 р., яка містила окрему главу про охоронний сенат. Останній міг скасовувати законодавчі акти з підстави їх неконституційності^{1 2}.

Ідея спеціалізованого судового конституційного контролю активно втілюється в життя на європейському континенті після першої світової війни у вигляді спеціалізованих конституційних судів з виключними повноваженнями по перевірці конституційності законодавчих актів. Ця модель судового конституційного контролю отримала назву «європейської». Важливу роль у формуванні інституту судового конституційного контролю відіграв професор права Віденського університету Г. Кельзен. Значною мірою завдячуючи йому, у вересні 1919 р. був створений Вищий Конституційний суд Австрії, а в Конституції 1920 р. – закріплений інститут конституційного судового провадження. Наслідуючи австрійську модель, перед другою світовою війною судовий конституційний контроль був заснований також в Чехословаччині (1920 р.), Греції (1927

¹ Шаповал В. Сутнісні характеристики конституційного контролю. *Право України*. 2005. №2. С. 23-25.,

² Цимбалістий Т., Росоляк О. Інститут конституційної юстиції в правовій системі України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 4. С. 43-48.

р.), Іспанії (1931 р.), Ірландії (1937 р.). Особливо широке розповсюдження інститут конституційної юстиції в різних модифікаціях отримав після другої світової війни. В різних формах він утвердився також в низці країн Азії, Африки, Центральної і Північної Америки¹.

Швидка рецепція кельзенівської моделі конституційної юстиції в країнах Центральної та Східної Європи відбулася в умовах недостатньої демократизації суспільства. При цьому змішана форма правління (як результат політичного компромісу перехідного періоду), характерна для більшості цих країн, зазвичай, не відзначається стійкістю, що притаманна традиційним формам правління (президентській або парламентській). Співставлення й узагальнення результатів аналізу матеріалів діяльності (90-ті рр. ХХ ст. –поч. ХХІ ст.) конституційної юстиції у країнах Центральної та Східної Європи щодо створення й утвердження інститутів демократичної держави показують, що конституційна юстиція, незалежно від форми державного правління, визначається і функціонує в механізмі державної влади як гарант розуміння і дотримання конституційного принципу поділу влади, що дозволяє чіткіше окреслювати сферу компетенції окремих інститутів влади і закріплювати способи їх взаємного балансу та стримування в рамках, встановлених Конституцією².

Значну роль у широкому розповсюдженні після другої світової війни європейської моделі зіграв світовий досвід здійснення конституційного правосуддя, представлений переважно діяльністю судів загальної юрисдикції. Очевидними стали недоліки американської моделі, наприклад: зв'язаність суду при вирішенні конституційних питань обставинами розглядуваних ним кримінальних і цивільних справ; довгочасність судового провадження; обов'язковий характер прийнятих рішень лише для сторін в конкретній справі; надання можливості оспорювати неконституційність нормативних актів і дій лише приватними особами. Всі перелічені недоліки і покликана була подолати європейська модель. Сучасний інститут конституційного правосуддя характеризується такою багатоманітністю форм, яку все важче зводити до двох основних моделей – американської і європейської. Все більш помітною стає тенденція до виникнення різноманітних змішаних форм, в яких в тій чи іншій комбінації поєднуються деякі риси, притаманні кожній з моделей. В цьому зв'язку, очевидно, можна говорити про відносну умовність традиційно протиставлюваних понять «американська модель» і «європейська модель». За збереження між ними принципової різниці в організа-

¹ Там же.

² Міхеєва Т. П. Інститут конституційної юстиції: історичні та політико-правові аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2010. 20 с

ційному відношенні (суди загальної юрисдикції і спеціалізовані суди) у всіх інших відношеннях кожна з них в багатьох країнах набула гібридного характеру (за компетенцією судових органів, формами, які ними застосовуються і видах конституційного контролю). Такі гібридні системи (особливо в країнах, які розвиваються) лише умовно можна характеризувати як американську чи європейську моделі в їх «класичному» варіанті. Разом з тим, в ряді країн утверджується і справді «змішана модель», для якої характерно поєднання не тільки різних форм і видів контролю, але і здійснення його як судами загальної юрисдикції, так і спеціалізованими органами конституційного правосуддя (наприклад Греція, Португалія, ПАР)¹.

Конституційна трансформація відбувається в Україні з часу визнання її суверенною та незалежною. Сучасний розвиток Української держави як правової, соціальної і демократичної, нереальний без розв'язання комплексу завдань, пов'язаних зі створенням ефективного механізму реалізації та захисту Конституції України. Після отримання незалежності Україною актуалізувалося питання щодо особливостей функціонування влади. Шлях до запровадження в Україні інституту конституційної юстиції відкрила Декларація про державний суверенітет України, яка проголосила здійснення державної влади за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу і судову. Це викликало потребу створення нової моделі конституційного контролю. З цією метою Законом про внесення змін і доповнень до Конституції УРСР від 24 жовтня 1990 р. замість колишнього Комітету конституційного нагляду (який так і не був створений) передбачалось створення окремого органу для захисту Основного Закону – Конституційного Суду.

Ретроспективний аналіз свідчить, що 3 червня 1992 р. був прийнятий Закон «Про Конституційний Суд України». Але незважаючи на те, що Постановою Верховної Ради України про порядок введення цього Закону в дію вибори Конституційного Суду передбачалось провести в червні 1992 р., Конституційний Суд, крім його Голови (проф. П. Юзькова), за цим законом так і не був обраний. Причиною цього була незавершеність та слабкість положень про Конституційний Суд, зокрема недосконалий порядок формування Конституційного Суду. Ситуація змінилася з прийняттям 28 червня 1996 р. Конституції України, яка повному визначила механізм формування органу конституційної юрисдикції. Відповідно до нього і був сформований Конституційний Суд України. 16 жовтня 1996 р. Верховною Радою України був прийнятий

¹ Сравнительное конституционное право. М., РАН, 1996. 524 с.

Закон «Про Конституційний Суд України», через два дні – 18 жовтня, Конституційний Суд розпочав свою діяльність¹. Через 20 років в Україні прийнято новий Закон «Про Конституційний Суд України» (2017 р.), але спочатку внесено зміни до Конституції України, що суттєво змінило особливості функціонування Конституційного Суду (2016 р.), а також, нарешті, було впроваджено довгоочікувану можливість фізичних осіб та юридичних осіб приватного права захищати свої права у Конституційному Суді через подання конституційної скарги.

Так, зокрема, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» ст. 147 Конституції України доповнена новою частиною, в якій визначено принципи діяльності Конституційного Суду України, першим з яких є принцип верховенства права. Адже реалізація принципу верховенства права у сфері конституційної юстиції має особливий індекс, тобто Конституційний Суд України: підпорядкований у своїй діяльності лише праву; він є інституціональною складовою механізму втілення верховенства права в конституційно-правові реалії через інтерпретаційну діяльність; формує судово-правовий концептуалізм на основі принципу верховенства права; визначає ціннісні прояви верховенства права, формуючи конституційну аксіологію; здійснює конституційний контроль якості законодавчих актів за критерієм відповідності їх праву. Все це свідчить про нагальну потребу надання принципу верховенства права, як принципу діяльності органу конституційної юстиції, конституційного статусу та відповідного значення².

Сучасні соціально-правові умови розвитку української державності ознаменували початок нового етапу становлення національного конституціоналізму, покликаною забезпечити подальше впровадження конституційних цінностей та принципів у державно-правову практику й утвердження конституційного правопорядку, побудованого на взаємній довірі та відповідальності між особою і державою. Цьому сприяють визнані конституційно-правові інститути, серед яких одне з чільних місць посідає конституційна скарга як апробований багатьма країнами світу ефективний засіб захисту основоположних прав людини, зміцнення верховенства права та розбудови демократії³.

¹ Цимбалістий Т., Росоляк О. Інститут конституційної юстиції в правовій системі України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 4. С. 43-48.

² Крусян А. Р. Конституційна юстиція та конституційні перетворення в Україні. *Український часопис конституційного права*. 2016. № 1. С. 31-36.

³ Гультай М. Перспективи запровадження інституту конституційної скарги в правову систему України // *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з питань за-*

Індивідуальна конституційна скарга є особливим засобом правового захисту, що забезпечує можливість особі, яка вважає свої конституційні права порушеними, звернутися до конституційного суду і вимагати перевірки рішення, прийнятого органами державної влади. Становлення інституту індивідуальної конституційної скарги є загальною тенденцією сучасного європейського конституціоналізму. Ширша або вужча модель конституційної скарги вже існує в Албанії, Андоррі, Австрії, Іспанії, Косово, Латвії, Ліхтенштейні, Македонії, Німеччині, Польщі, Росії, Сербії, Словаччині, Словенії, Угорщині, Хорватії, Чеській Республіці, Чорногорії, Швейцарія, на Кіпрі і Мальті. Можна припустити, що активне запровадження механізму конституційної скарги може розглядатися у правовій думці майбутнього як певний етап еволюції конституціоналізму^{1 2}.

Варто зазначити, що можливість особи безпосередньо отримати доступ до конституційного суду є ефективним засобом уникнення надмірного навантаження Європейського суду з прав людини. Статистичні дані, представлені ЄСПЛ, засвідчують, що ті країни, в яких існує механізм конституційної скарги, мають меншу кількість скарг до ЄСПЛ, ніж ті, які не мають такого інституту. Практика ЄСПЛ підтверджує позицію, згідно з якою індивідуальна конституційна скарга є дієвим національним засобом правового захисту, що має бути вичерпаним напередодні звернення до ЄСПЛ (див., наприклад, Рішення ЄСПЛ від 25 листопада 2014 року щодо прийнятності у справі *Larionovs v. Latvia* і *Tess v. Latvia*, заяви №45520/04 і №19363/05). Європейська Комісія «За демократію через право»^{3 4}

Конституційну скаргу у правову систему Польщі запроваджено Конституцією 1997 р. Конституційний Трибунал заснований у 1982 р., а свою діяльність почав у 1985 р. Однак спочатку ні конституційних, ні

провадження конституційної скарги в Україні: збірка тез, м. Київ, 18 груд. 2015 р. Київ: ВАІТЕ, 2016. С. 22-30.

¹ Pūraitė-Andrikienė D. Individualus konstitucinis skundas kaip veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas. Teisė. 2015. № 96. С. 206-207.

² Жалімас Д. Індивідуальна конституційна скарга: на шляху до оптимальної моделі захисту прав людини // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з питань запровадження конституційної скарги в Україні: збірка тез, м. Київ, 18 груд. 2015 р. Київ: ВАІТЕ, 2016. С. 124-131.

³ Проект дослідження доступу громадян до конституційного правосуддя. URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU\(2010\)004-e.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU(2010)004-e.aspx)

⁴ Жалімас Д. Індивідуальна конституційна скарга: на шляху до оптимальної моделі захисту прав людини // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з питань запровадження конституційної скарги в Україні: збірка тез, м. Київ, 18 груд. 2015 р. Київ: ВАІТЕ, 2016. С. 124-131.

нормативних положень щодо скарги не передбачалося. Дискусія з приводу запровадження конституційної скарги розпочалася на початку 90-х рр. У процесі розроблення нової Конституції Польщі була досягнута домовленість щодо того, що скарга може подаватися лише в разі порушення конституційних прав і свобод органами державної влади, а не у випадку будь-якого порушення конституційних прав і свобод. Її не можна застосовувати, наприклад, при порушенні прав заявника іншою приватною організацією. Конституція Польщі 1997 р. запровадила вузьку модель конституційної скарги. Це означає, що Конституційний Трибунал може розглядати лише положення закону чи норм права, а не постанови суду або рішення адміністративних органів. Об'єктом розгляду є правове положення, на підставі якого, зокрема, було прийняте відповідне рішення чи постанова. Заявник стверджує, що це положення або норма закону порушує Конституцію Польщі. У Польщі широку модель скарги відхилили, оскільки розробники Конституції побоювалися, що Трибунал у такому випадку зможе втручатися у здійснення правосуддя судами. Вузьку модель скарги критикували в юридичних колах, але все-таки домінувало переконання, що конституційна скарга не може стосуватися судових рішень. Для уникнення масового напливу звернень до Конституційного Трибуналу скарга може спрямовуватися лише проти нормативного акта, що став підставою для прийняття конкретного індивідуального рішення. об'єктом скарги не може бути судове рішення, адміністративне рішення або інше рішення будь-якого органу. Скарга повинна стосуватися нормативної бази, на основі якої прийнято відповідне рішення. Розглядаючи скаргу, Конституційний Трибунал функціонує як «суд права»¹.

Конституційний суд Латвійської Республіки було створено в 1996 р. й до внесення змін до Закону про Конституційний суд Латвійської Республіки конституційна скарга не була передбачена. Частково це було пов'язано з тією обставиною, що Латвія, на відміну від інших пострадянських держав, відновила дію своєї Конституції 1922 р., яка поряд з багатьма перевагами мала й істотний недолік – не містила главу про основні права людини. Главу 8 Конституції Латвійської Республіки – «Основні права людини» – сейм Латвії прийняв лише 15 жовтня 1998 р., 6 листопада 1998 р. вона набула чинності. Тільки після цього на порядку денному постало питання, чи потрібна Латвії конституційна скарга і якщо так, то яка. Ствердна відповідь була дана досить швидко й легко, а

¹ Гранат М. Порядок розгляду конституційних скарг у Польщі // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з питань запровадження конституційної скарги в Україні: збірка тез, м. Київ, 18 груд. 2015 р. Київ: ВАІТЕ, 2016. С. 140-146.

стосовно того, якою має бути конституційна скарга, то дискусія триває і зараз. Однак на практиці питання вирішується Законом «Про внесення змін до Закону про Конституційний суд» від 30 листопада 2000 р., згідно з яким з 1 липня 2001 р. право подати конституційну скаргу стало реальністю. З одного боку, у Законі про Конституційний суд заяви осіб традиційно названо конституційними скаргами, тому що особа має право подати таку заяву у випадку обмеження встановлених у Конституції Латвії основних прав. З іншого боку, латвійська модель конституційної скарги суттєво відрізняється від «класичної» моделі, що має місце у Федеральному Конституційному Суді Німеччини та у багатьох інших конституційних судах Європи. На думку німецьких учених, латвійська модель є «несправжньою» конституційною скаргою¹. Згідно з частиною першою ст. 19 Закону «конституційну скаргу (заяву) у Конституційний суд може подати будь-яка особа, яка вважає, що визначені в Конституції її основні права ущемлюються правовою нормою, котра не відповідає правовій нормі вищої юридичної сили». Це означає, що Конституційний суд розглядає лише відповідність нормативного акта або його частини нормам вищої юридичної сили, розгляд інших актів публічної влади до компетенції Конституційного суду не належить².

Згідно з Конституцією Грузії (ст. 89) конституційна скарга, разом із конституційним поданням, є основною підставою відкриття конституційного провадження. Конституція встановлює коло суб'єктів, які уповноважені подавати конституційну скаргу до Конституційного Суду Грузії. Це Президент Грузії, Уряд Грузії, не менше однієї п'ятої членів Парламенту, суд, вищі представницькі органи Автономних Республік Абхазія та Аджарія, представницькі органи самоврядування, Вища рада юстиції, Народний захисник Грузії та громадянин. Поняття «громадянин» Конституційний Суд Грузії розтлумачив як широке коло осіб, тобто громадяни, іноземці, особи без громадянства й інші. Конституційний Суд Грузії уповноважений, зокрема, приймати рішення стосовно конституційності виборів і діяльності політичних партій, спорів щодо розподілу повноважень між законодавчою і виконавчою гілками влади, порушень Конституції високопосадовцями, оцінювати конституційність міжнародних договорів як до їх ратифікації, так і після набуття ними

¹ Der Zugang des Einzelnen zur Verfassungsgerichtsbarkeit im europäischen Raum. Report by Professor Georg Brunner Institut für Ostrecht der Universität zu Köln for the CoCoSem seminar in Zakopane (Poland). – October. 2000.

² Лавіньш А. Модель латвійської конституційної скарги// Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з питань запровадження конституційної скарги в Україні: збірка тез, м. Київ, 18 груд. 2015 р. Київ: ВАІТЕ, 2016. С. 132-139.

чинності. Індивідуальна конституційна скарга є основним механізмом, який надає кожній особі – громадянину та юридичній особі – право на звернення до Конституційного Суду Грузії у випадку порушення її конституційних прав і свобод або неминучої небезпеки такого порушення в майбутньому. Її впроваджено з моменту створення Конституційного Суду Грузії. Особам дозволено подавати скаргу про порушення конституційних прав і свобод тільки якщо воно стосується їх безпосередньо. Грузинське конституційне судочинство не сприймає принципу *actio popularis*, за допомогою якого будь-яка особа може звернутися до суду щодо прийняття рішення за порушення колективних інтересів. Творці Конституції Грузії стверджували, що впровадження цього правила не обґрунтовано перевантажить Суд і перетворить його в директивний орган, а не орган правосуддя. Однак такий правовий привілей надано Народному захиснику Грузії, який має право звернутися до Конституційного Суду шляхом подання скарги *actio popularis* з метою забезпечення колективного захисту конституційних прав і свобод. Проте застосування норм щодо індивіда виявилось надзвичайно ефективним механізмом захисту прав особи в Грузії, оскільки майже 90% конституційних скарг подано громадянами¹.

Класична модель конституційної скарги існує в Німеччині, де Федеральний Конституційний Суд наділений досить широкими повноваженнями, в тому числі щодо контролю за захистом прав та свобод людини. Кожна особа, яка вважає, що її основоположні права порушені, може подати скаргу до Конституційного Суду (ст. 93 Конституції ФРН). Суд наділений повноваженням визнавати неконституційними акти органів державної влади, якими порушено конституційні права особи. Крім цього, Федеральний Конституційний Суд може здійснювати нагляд, пов'язаний із переглядом окремих судових справ. Щороку Конституційний Суд ФРН розглядає близько 4,5 тисячі скарг, щоправда лише 1,5 відсотки з них він задовольняє^{2 3}

Конституційна скарга є особливим інструментом захисту прав і

¹ Папуашвілі Г. Конституційна скарга та її статутне місце у Грузії: стан, розвиток і виклики // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з питань запровадження конституційної скарги в Україні: збірка тез, м. Київ, 18 груд. 2015 р. Київ: ВАІТЕ, 2016. С. 147-150.

² Соколов А. Н. Правовое государство: от идеи до ее материализации. Калининград: ФГУИПП «Янтарный сказ», 2002. С. 258.

³ Ковальчук В. Органи конституційної юстиції в механізмі захисту прав і свобод людини та основ демократії // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з питань запровадження конституційної скарги в Україні: збірка тез, м. Київ, 18 груд. 2015 р. Київ: ВАІТЕ, 2016. С. 156-165.

свобод людини у світі, а нині – й в Україні. У Законі України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. встановлено, що «Конституційною скаргою є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу» (ст. 55 Закон України «Про Конституційний Суд України»); «Суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України. До суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права» (ст. 56 Закон України «Про Конституційний Суд України»). З 2019 р. Конституційним Судом України прийнято перші рішення по конституційним скаргам як від фізичних осіб, так і від юридичних осіб приватного права. У подальшому правникам важливо системно аналізувати ці рішення з метою покращення функціонування цього інституту в Україні.

Репрезентований збірник нормативно-правових актів включає три основні блоки: 1) міжнародні документи; 2) національне законодавство; 3) додатки, вивчення яких надасть можливість читачам детально ознайомитись із процедурою подачі конституційної скарги до Суду, порядку допуску до Суду та правил поведінки під час судових засіданнях тощо. Окрему увагу укладачами приділено доктринальній літературі за напрямом діяльності конституційної юстиції. Запропонований список наукової літератури включає: навчальні посібники, підручники, довідкові видання, дисертації та автореферати, монографії, наукові статті.

I. МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

*Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III)
Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року*

Неофіційний переклад

Преамбула

Беручи до уваги, що визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру: і беручи до уваги, що зневажання і нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства, і що створення такого світу, в якому люди будуть мати свободу слова і переконань і будуть вільні від страху і нужди, проголошено як високе прагнення людей; і беручи до уваги, що необхідно, щоб права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення; і беручи до уваги, що необхідно сприяти розвиткові дружніх відносин між народами; і беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили в Статуті свою віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи і в рівноправність чоловіків і жінок та вирішили сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі; і беручи до уваги, що держави-члени зобов'язались сприяти у співробітництві з Організацією Об'єднаних Націй загальній повазі і додержанню прав людини і основних свобод; і беручи до уваги, що загальне розуміння характеру цих прав і свобод має величезне значення для повного виконання цього зобов'язання; Генеральна Асамблея проголошує цю Загальну декларацію прав людини як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію, прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод і забезпеченню, шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, загального і ефективного визнання і здійснення їх як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їх юрисдикцією.

Стаття 1

Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства.

Стаття 2

Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті.

Стаття 3

Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність.

Стаття 4

Ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах.

Стаття 5

Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання.

Стаття 6

Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності.

Стаття 7

Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації.

Стаття 8

Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом.

Стаття 9

Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання.

Стаття 10

Кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом.

Стаття 11

1. Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту.

2. Ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинення будь-якого діяння або за бездіяльність, які під час їх вчинення не становили злочину за національними законами або за міжнародним правом. Не може також накладатись покарання тяжче від того, яке могло бути застосоване на час вчинення злочину.

Стаття 12

Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань.

Стаття 13

1. Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави.

2. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну.

Стаття 14

Кожна людина має право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком.

Це право не може бути використане в разі переслідування, яке в дійсності ґрунтується на вчиненні не політичного злочину, або діяння, що суперечить цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 15

1. Кожна людина має право на громадянство.

2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства або права змінити своє громадянство.

Стаття 16

1. Чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружуватися і засновувати сім'ю. Вони користуються однаковими правами щодо одруження під час шлюбу та під час його розірвання.

2. Шлюб може укладатися тільки при вільній і повній згоді сторін, що одружуються.

3. Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави.

Стаття 17

1. Кожна людина має право володіти майном як одноособово, так і разом з іншими.

2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна.

Стаття 18

Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні ре-

лігійних та ритуальних обрядів.

Стаття 19

Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Стаття 20

1. Кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій.
2. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації.

Стаття 21

1. Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників.

2. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби в своїй країні.

3. Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитись при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування.

Стаття 22

Кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави.

Стаття 23

1. Кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття.

2. Кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю.

3. Кожний працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людини існування, її самої та її сім'ї, і яка в разі необхідності доповнюється іншими засобами соціального забезпечення.

4. Кожна людина має право створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів.

Стаття 24

Кожна людина має право на відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку.

Стаття 25

1. Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдівства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї

обставини.

2. Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом.

Стаття 26

1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного.

2. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру.

3. Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей.

Стаття 27

1. Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами.

2. Кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є.

Стаття 28

Кожна людина має право на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені.

Стаття 29

1. Кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи.

2. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

3. Здійснення цих прав і свобод ні в якому разі не повинно суперечити цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 30

Ніщо у цій Декларації не може бути витлумачено як надання будь-якій державі, групі осіб або окремим особам права займатися будь-якою діяльністю або вчиняти дії, спрямовані на знищення прав і свобод, викладених у цій Декларації.

**КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД**

{Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97}

*(Зі змінами та доповненнями, внесеними
Протоколом № 11 від 11 травня 1994 року,
Протоколом № 14 від 13 травня 2004 року)*

{Додатково див. Інформацію до Конвенції та протоколів:

Перший протокол від 20.03.52

Протокол № 2 від 06.05.63

Протокол № 4 від 16.09.63

Протокол № 6 від 28.04.83

Протокол № 7 від 22.11.84

Протокол № 9 від 06.11.90

Протокол № 10 від 25.03.92

Протокол № 11 від 11.05.94

Протокол № 12 від 04.11.2000

Протокол № 13 від 03.05.2002

Протокол № 14 від 13.05.2004

Протокол № 14-bis від 27.05.2009

Протокол № 15 від 24.06.2013

Протокол № 16 від 02.10.2013}

<i>Дата підписання:</i>	<i>04.11.1950</i>
<i>Дата ратифікації Україною:</i>	<i>17.07.1997</i>
<i>Дата набрання чинності для України:</i>	<i>11.09.1997</i>

Офіційний переклад

Уряди держав – членів Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, беручи до уваги Загальну декларацію прав людини, проголошену Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року, беручи до уваги те, що ця Декларація має на меті забезпечити загальне та ефективне визнання і додержання проголошених у ній прав, беручи до уваги те, що метою Ради Європи є досягнення тіснішого єднання між її членами і що одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення і розвиток прав людини та основоположних свобод, знову підтверджуючи свою глибоку віру в ті основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку, завдяки спільному розумінню і додер-

жанню прав людини, від яких вони залежать, сповнені рішучості, як уряди європейських держав, що є одностайними і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права, зробити перші кроки для забезпечення колективного гарантування певних прав, проголошених у Загальній декларації, домовилися про таке:

Стаття 1 Зобов'язання поважати права людини

Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції.

Розділ I ПРАВА І СВОБОДИ

Стаття 2 Право на життя

1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- a) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- b) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- c) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Стаття 3 Заборона катування

Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

Стаття 4 Заборона рабства і примусової праці

1. Нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані.
2. Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю.

3. Для цілей цієї статті значення терміна «примусова чи обов'язкова праця» не поширюється:

a) на будь-яку роботу, виконання якої зазвичай вимагається під час призначеного згідно з положеннями статті 5 цієї Конвенції тримання в умовах позбавлення свободи або під час умовного звільнення;

b) на будь-яку службу військового характеру або – у випадку, коли особа відмовляється від неї з мотивів особистих переконань у країнах, де така відмова визнається, – службу, яка вимагається замість обов'язкової військової служби;

c) на будь-яку службу, що вимагається у випадку надзвичайної ситуації або стихійного лиха, яке загрожує життю чи благополуччю суспільства;

d) на будь-яку роботу чи службу, яка є частиною звичайних громадянських обов'язків.

Стаття 5 Право на свободу та особисту недоторканність

1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

a) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;

b) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;

c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

d) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;

e) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;

f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

2. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.

Стаття 6 Право на справедливий суд

1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим

законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;

б) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

в) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

г) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

д) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, – одержувати безоплатну допомогу перекладача.

Стаття 7 Ніякого покарання без закону

1. Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення.

2. Ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями.

Стаття 8 Право на повагу до приватного і сімейного життя

1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та гро-

мадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 9 Свобода думки, совісті і релігії

1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно.

2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 10 Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Стаття 11 Свобода зібрань та об'єднання

1. Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.

2. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави.

Стаття 12 Право на шлюб

Чоловік і жінка, що досягли шлюбного віку, мають право на шлюб і створення сім'ї згідно з національними законами, які регулюють здійснення цього права.

Стаття 13 Право на ефективний засіб юридичного захисту

Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Стаття 14 Заборона дискримінації

Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

Стаття 15 Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації

1. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

2. Наведене вище положення не може бути підставою для відступу від статті 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від статей 3, 4 (пункт 1) і 7.

3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити Генерального секретаря Ради Європи про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою.

Стаття 16 Обмеження політичної діяльності іноземців

Жодне з положень статей 10, 11 і 14 не може розглядатись як таке, що забороняє Високим Договірним Сторонам встановлювати обмеження на політичну діяльність іноземців.

Стаття 17 Заборона зловживання правами

Жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції.

Стаття 18 Межі застосування обмежень прав

Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені.

Розділ II ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

Стаття 19 Створення Суду

Для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї створюється Європейський суд з прав людини, який далі називається «Суд». Він функціонує на постійній основі.

Стаття 20 Кількість суддів

Суд складається з такої кількості суддів, яка відповідає кількості Високих Договірних Сторін.

Стаття 21 Посадові критерії

1. Судді повинні мати високі моральні якості, а також мати кваліфікацію, необхідну для призначення на високу суддівську посаду, чи бути юристами з визнаним рівнем компетентності.

2. Судді беруть участь у роботі Суду в особистій якості.

3. Упродовж строку своїх повноважень судді не можуть займатися жодною діяльністю, що є не сумісною з їхньою незалежністю, безсторонністю або з вимогами щодо виконання посадових обов'язків на постійній основі; усі питання, що виникають внаслідок застосування цього пункту, вирішуються Судом.

Стаття 22 Вибори суддів

Судді обираються Парламентською Асамблеєю від кожної Високої Договірної Сторони більшістю поданих голосів за списком з трьох кандидатів, запропонованих відповідною Високою Договірною Стороною.

(стаття 22 зі змінами, внесеними згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р.)

Стаття 23 Строк повноважень і звільнення з посади

1. Судді обираються строком на дев'ять років. Вони не можуть бути переобрані.

2. Строк повноважень суддів спливає, коли вони досягають 70-річного віку.

3. Судді обіймають посаду доти, доки їх не замінять. Проте вони продовжують вести ті справи, які вже є в їхньому провадженні.

4. Жодний суддя не може бути звільнений з посади, якщо тільки інші судді більшістю у дві третини голосів не ухваллять рішення про його невідповідність установленим вимогам.

(стаття 23 у редакції Протоколу № 14 від 13.05.2004 р.)

Стаття 24 Канцелярія і доповідачі

1. Суд має канцелярію, функції та організація якої визначені Регламентом Суду.

2. Коли Суд засідає у складі одного судді, Суду надають допомогу доповідачі, які діють під керівництвом Голови Суду. Вони входять до складу

канцелярії Суду.

(стаття 24 у редакції Протоколу № 14 від 13.05.2004 р.)

Стаття 25 Пленарні засідання Суду

Суд на пленарних засіданнях:

- a) обирає Голову Суду та одного чи двох заступників Голови Суду строком на три роки; вони можуть бути переобрані;
- b) створює палати на встановлений строк;
- c) обирає голів палат; вони можуть бути переобрані;
- d) приймає Регламент Суду;
- e) обирає Секретаря Суду та одного чи більше заступників Секретаря;
- f) звертається з будь-яким клопотанням згідно з пунктом 2 статті 26.

(стаття 25 зі змінами, внесеними згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р.)

Стаття 26 Одноособовий склад Суду, комітети, палати та Велика палата

1. Для розгляду переданих йому справ Суд засідає у складі одного судді, комітетами у складі трьох суддів, палатами у складі семи суддів і Великою палатою у складі сімнадцяти суддів. Палати Суду створюють комітети на встановлений строк.

2. За клопотанням пленарного засідання Суду Комітет Міністрів може, одноставним рішенням і на встановлений строк, зменшити кількість суддів у палатах до п'яти.

3. Коли суддя засідає одноособово, він не розглядає жодної заяви проти Високої Договірної Сторони, від якої цього суддю було обрано.

4. Суддя, обраний від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі, є *ex officio* членом палати або Великої палати. У разі відсутності такого судді або якщо він не може брати участь у засіданнях, Голова Суду вибирає зі списку, поданого заздалегідь цією Стороною, особу, яка засідає як суддя.

5. До складу Великої палати входять також Голова Суду, заступники Голови, голови палат та інші судді, яких визначено відповідно до Регламенту Суду. Якщо справа передається до Великої палати згідно зі статтею 43, у Великій палаті не може засідати жодний суддя з палати, яка постановила рішення у справі, за винятком голови палати і судді, який засідав від заінтересованої Високої Договірної Сторони.

(стаття 26 у редакції Протоколу № 14 від 13.05.2004 р.)

Стаття 27 Компетенція суддів, які засідають одноособово

1. Суддя, який засідає одноособово, може оголосити неприйнятною або вилучити з реєстру справ заяву, подану згідно зі статтею 34, якщо таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення.

2. Це рішення є остаточним.

3. Якщо суддя, який засідає одноособово, не оголошує заяву неприйнятною або не вилучає її з реєстру справ, то цей суддя передає її до комітету

або палати для подальшого розгляду.

(Конвенцію доповнено новою статтею 27 згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р.)

Стаття 28 Компетенція комітетів

1. Стосовно заяви, поданої згідно зі статтею 34, комітет може однос-
тайним голосуванням:

а) оголосити її непринятною або вилучити її з реєстру справ, якщо
таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення; або

б) оголосити її прийнятною і одночасно постановити рішення по суті,
якщо покладене в основу справи питання щодо тлумачення або застосування
Конвенції чи протоколів до неї є предметом усталеної практики Суду.

2. Рішення та рішення по суті, передбачені пунктом 1, є остаточними.

3. Якщо суддя, обраний від Високої Договірної Сторони, яка є сторо-
ною у справі, не є членом комітету, комітет може на будь-якій стадії прова-
дження запросити цього суддю зайняти місце одного з членів комітету, беру-
чи до уваги всі відповідні чинники, у тому числі те, чи заперечувала ця Сто-
рона проти застосування процедури, передбаченої підпунктом «b» пункту 1.

(стаття 28 у редакції Протоколу № 14 від 13.05.2004 р.)

Стаття 29 Рішення палат щодо прийнятності та суті заяв

1. Якщо згідно зі статтею 27 чи статтею 28 не прийнято жодного рі-
шення, або згідно зі статтею 28 не постановлено жодного рішення по суті,
палата приймає рішення щодо прийнятності та суті індивідуальних заяв, по-
даних згідно зі статтею 34. Рішення щодо прийнятності може бути прийняте
окремо.

2. Палата приймає рішення щодо прийнятності та суті міждержавних
заяв, поданих згідно зі статтею 33. Рішення щодо прийнятності приймається
окремо, якщо Суд за виняткових обставин не вирішить інакше.

(стаття 29 зі змінами, внесеними згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р.)

Стаття 30 Відмова від розгляду справи на користь Великої палати

Якщо справа, яку розглядає палата, порушує істотні питання щодо
тлумачення Конвенції чи протоколів до неї або якщо вирішення питання, яке
вона розглядає, може мати наслідком несумісність із рішенням, постановле-
ним Судом раніше, палата може в будь-який час до постановлення свого рі-
шення відмовитися від розгляду справи на користь Великої палати, якщо жо-
дна зі сторін у справі не заперечує проти цього.

Стаття 31 Повноваження Великої палати

Велика палата:

а) приймає рішення щодо заяв, поданих згідно зі статтею
33 чи статтею 34, якщо палата відмовляється від розгляду справи згідно зі
статтею 30 або якщо справу було передано їй на розгляд згідно зі статтею 43;

б) приймає рішення з питань, поданих Суду Комітетом Міністрів згід-
но з пунктом 4 статті 46; та

с) розглядає запити про надання консультативних висновків, подані згідно зі статтею 47.

(стаття 31 зі змінами, внесеними згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р.)

Стаття 32 Юрисдикція Суду

1. Юрисдикція Суду поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї, подані йому на розгляд відповідно до статей 33, 34, 46 і 47.

2. У випадку виникнення спору щодо юрисдикції Суду спір вирішує сам Суд.

(стаття 32 зі змінами, внесеними згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р.)

Стаття 33 Міждержавні справи

Будь-яка Висока Договірна Сторона може передати на розгляд Суду питання про будь-яке порушення положень Конвенції та протоколів до неї, яке допущене, на її думку, іншою Високою Договірною Стороною.

Стаття 34 Індивідуальні заяви

Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.

Стаття 35 Умови прийнятності

1. Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.

2. Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, поданої згідно зі статтею 34, якщо вона:

а) є анонімною; або

б) за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі.

3. Суд оголошує непринятною будь-яку індивідуальну заяву, подану згідно зі статтею 34, якщо він вважає:

а) що ця заява несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї, явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви;

або

б) що заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини, гарантованих Конвенцією і протоколами до неї, не вимагає розгляду заяви по суті, а також за умови, що на цій підставі не може бути відхилена жодна справа, яку національний суд не розглянув належним чином.

4. Суд відхиляє будь-яку заяву, яку він вважає непринятною згідно з

цією статтею. Він може зробити це на будь-якій стадії провадження у справі.

(стаття 35 зі змінами, внесеними згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р.)

Стаття 36 Участь третьої сторони

1. У всіх справах, які розглядає палата або Велика палата, Висока Договірна Сторона, громадянин якої є заявником, має право подавати свої письмові зауваження і брати участь у слуханнях.

2. В інтересах належного здійснення правосуддя Голова Суду може запропонувати будь-якій Високій Договірній Стороні, яка не є стороною в судовому розгляді, чи будь-якій заінтересованій особі, яка не є заявником, подати свої письмові зауваження або взяти участь у слуханнях.

3. У всіх справах, які розглядає палата або Велика палата, Комісар Ради Європи з прав людини має право подавати свої письмові зауваження і брати участь у слуханнях.

(стаття 36 зі змінами, внесеними згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р.)

Стаття 37 Вилучення заяв з реєстру справ

1. Суд може на будь-якій стадії провадження у справі прийняти рішення про вилучення заяви з реєстру, якщо обставини дають підстави дійти висновку:

- a) що заявник не має наміру далі підтримувати свою заяву; або
- b) що спір уже вирішено; або
- c) що на будь-якій іншій підставі, встановленій Судом, подальший розгляд заяви не є виправданим.

Проте Суд продовжує розгляд заяви, якщо цього вимагає повага до прав людини, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї.

2. Суд може прийняти рішення про поновлення заяви в реєстрі справ, якщо він вважає, що це виправдано обставинами.

Стаття 38 Розгляд справи

Суд розглядає справу разом з представниками сторін і, у разі необхідності, проводить розслідування, для ефективного здійснення якого заінтересовані Високі Договірні Сторони створюють усі необхідні умови.

(стаття 38 у редакції Протоколу № 14 від 13.05.2004 р.)

Стаття 39 Досягнення дружнього врегулювання

1. На будь-якій стадії провадження Суд може надати себе у розпорядження заінтересованих сторін для забезпечення дружнього врегулювання спору на основі поваги до прав людини, як їх визначає Конвенція та протоколи до неї.

2. Процедура, що здійснюється відповідно до пункту 1, є конфіденційною.

3. У разі досягнення дружнього врегулювання Суд вилучає справу з реєстру, прийнявши рішення, яке містить лише стислий виклад фактів і досягнутого вирішення.

4. Це рішення передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за виконанням умов дружнього врегулювання, викладених у рішенні.

(стаття 39 у редакції Протоколу № 14 від 13.05.2004 р.)

Стаття 40 Слухання у відкритому засіданні та доступ до документів

1. Слухання проводяться у відкритому засіданні, якщо Суд за виняткових обставин не вирішить інакше.

2. Доступ до документів, переданих до канцелярії, є відкритим, якщо Голова Суду не вирішить інакше.

Стаття 41 Справедлива сатисфакція

Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.

Стаття 42 Рішення палат

Рішення палат стають остаточними відповідно до пункту 2 статті 44.

Стаття 43 Передання справи на розгляд Великої палати

1. Упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати.

2. Колегія у складі п'яти суддів Великої палати приймає таке клопотання, якщо справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення.

3. Якщо колегія приймає клопотання, Велика палата вирішує справу шляхом постановлення рішення.

Стаття 44 Остаточні рішення у справі

1. Рішення Великої палати є остаточним.

2. Рішення палати стає остаточним:

а) якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати; або

б) через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на розгляд Великої палати не було заявлено; або

с) якщо колегія Великої палати відхиляє клопотання про передання справи на розгляд Великої палати згідно зі статтею 43.

3. Остаточне рішення опубліковується.

Стаття 45 Умотивованість рішень у справі та ухвал

1. Рішення у справі, а також ухвали про прийнятність або неприйнятність заяв мають бути вмотивовані.

2. Якщо рішення у справі повністю або частково не виражає одностайної думки суддів, кожний суддя має право викласти окрему думку.

Стаття 46 Обов'язкова сила рішень та їх виконання

1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні

рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.

2. Остаточне рішення Суду передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням.

3. Якщо Комітет Міністрів вважає, що нагляд за виконанням остаточного рішення ускладнений проблемою тлумачення рішення, він може звернутися до Суду з метою надання відповідного роз'яснення. Рішення про звернення ухвалюється більшістю у дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті.

4. Якщо Комітет Міністрів вважає, що Висока Договірна Сторона відмовляється виконувати остаточне рішення у справі, в якій вона є стороною, він може, після формального повідомлення цієї Сторони і шляхом ухвалення рішення більшістю у дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті, звернутися до Суду з питанням про додержання цієї Стороною свого зобов'язання згідно з пунктом 1.

5. Якщо Суд встановлює порушення пункту 1, він передає справу Комітетові Міністрів з метою визначення заходів, яких необхідно вжити. Якщо Суд не встановлює порушення пункту 1, він передає справу Комітетові Міністрів, який приймає рішення про закриття розгляду справи.

(стаття 46 у редакції Протоколу № 14 від 13.05.2004 р.)

Стаття 47 Консультативні висновки

1. Суд може, на запит Комітету Міністрів, надавати консультативні висновки з правових питань, які стосуються тлумачення Конвенції та протоколів до неї.

2. Такі висновки не поширюються на питання, що стосуються змісту чи обсягу прав і свобод, визначених у розділі I Конвенції та протоколах до неї, чи на будь-які інші питання, які Суд або Комітет Міністрів може розглядати внаслідок будь-якого провадження, що може бути порушене відповідно до Конвенції.

3. Рішення Комітету Міністрів про подання запиту щодо консультативного висновку Суду ухвалюються більшістю голосів представників, які мають право засідати в Комітеті.

Стаття 48 Консультативна компетенція Суду

Суд вирішує, чи належить запит Комітету Міністрів щодо надання консультативного висновку до його компетенції, визначеної в статті 47.

Стаття 49 Умотивованість консультативних висновків

1. Консультативні висновки Суду мають бути вмотивовані.

2. Якщо консультативний висновок повністю або частково не виражає одностайної думки суддів, кожний суддя має право викласти окрему думку.

3. Консультативні висновки Суду передаються Комітетові Міністрів.

Стаття 50 Витрати на забезпечення діяльності Суду

Витрати на забезпечення діяльності Суду покладено на Раду Європи.

Стаття 51 Привілеї та імунітети суддів

Судді під час виконання своїх обов'язків користуються привілеями та

імунітетами, передбаченими у статті 40 Статуту Ради Європи та угодах, укладених згідно з цією статтею Статуту.

Розділ III ІНШІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 52 Запити Генерального секретаря

На запит Генерального секретаря Ради Європи будь-яка Висока Договірна Сторона надає роз'яснення стосовно того, яким чином її національне право забезпечує ефективне виконання будь-якого з положень цієї Конвенції.

Стаття 53 Гарантія визнаних прав людини

Ніщо в цій Конвенції не може тлумачитись як таке, що обмежує чи уневажнює будь-які права людини та основоположні свободи, які можуть бути визнані на підставі законів будь-якої Високої Договірної Сторони чи будь-якою іншою угодою, стороною якої вона є.

Стаття 54 Повноваження Комітету Міністрів

Ніщо в цій Конвенції не стоїть на перешкоді повноваженням Комітету Міністрів, наданим йому Статутом Ради Європи.

Стаття 55 Відмова від інших засобів урегулювання спорів

Високі Договірні Сторони погоджуються, що без спеціальної домовленості вони не користуватимуться існуючими між ними чинними договорами, конвенціями або деклараціями для вирішення – шляхом звернення – спору, який виникає внаслідок тлумачення або застосування цієї Конвенції, засобами врегулювання спорів, не передбаченими цією Конвенцією.

Стаття 56 Територіальне застосування

1. Будь-яка держава може при ратифікації чи будь-коли після цього заявити шляхом повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи про те, що дія цієї Конвенції поширюється, з урахуванням пункту 4 цієї статті, на всі чи деякі з територій, за міжнародні відносини яких вона є відповідальною.

2. Дія Конвенції поширюється на територію або території, визначені в повідомленні, з тридцятого дня після отримання цього повідомлення Генеральним секретарем Ради Європи.

3. Однак положення цієї Конвенції застосовуються до таких територій з належним урахуванням місцевих вимог.

4. Будь-яка держава, яка зробила заяву відповідно до пункту 1 цієї статті, може будь-коли після цього оголосити від імені однієї або кількох територій, яких стосується заява, що вона визнає компетенцію Суду приймати скарги від окремих осіб, неурядових організацій або груп осіб згідно зі статтею 34 Конвенції.

Стаття 57 Застереження

1. Будь-яка держава може при підписанні цієї Конвенції або депонуванні своєї ратифікаційної грамоти зробити застереження стосовно будь-якого окремого положення Конвенції з огляду на те, що будь-який чинний на

той час на її території закон не відповідає цьому положенню. Застереження загального характеру згідно із цією статтею не дозволяються.

2. Будь-яке застереження, зроблене згідно із цією статтею, має містити стислий виклад відповідного закону.

Стаття 58 Денонсація

1. Висока Договірна Сторона може денонсувати цю Конвенцію тільки зі спливом п'ятирічного строку від дати, коли вона стала її стороною, і через шість місяців після подання відповідного повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи, який інформує про це інші Високі Договірні Сторони.

2. Така денонсація не звільняє заінтересовану Високу Договірну Сторону від її зобов'язань за цією Конвенцією стосовно будь-якого діяння, яке могло бути порушенням таких зобов'язань і могло бути здійснене нею до дати, від якої денонсація набирає чинності.

3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, яка перестає бути членом Ради Європи, перестає бути і стороною цієї Конвенції на тих самих умовах.

4. Відповідно до положень попередніх пунктів, Конвенція може бути денонсована стосовно будь-якої території, на яку поширювалася її дія згідно із заявою, зробленою на підставі статті 56.

Стаття 59 Підписання і ратифікація

1. Ця Конвенція відкрита для підписання членами Ради Європи. Вона підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти передаються на зберігання Генеральному секретареві Ради Європи.

2. До цієї Конвенції може приєднатися Європейський Союз.

3. Ця Конвенція набирає чинності після депонування десяти ратифікаційних грамот.

4. Стосовно будь-якого підписанта цієї Конвенції, що ратифікуватиме її після набрання нею чинності, Конвенція набирає чинності з дня депонування його ратифікаційної грамоти.

5. Генеральний секретар Ради Європи повідомляє всіх членів Ради Європи про набрання Конвенцією чинності, про Високі Договірні Сторони, які ратифікували її, та про подальше депонування ратифікаційних грамот.

Учинено в Римі 4 листопада 1950 року англійською і французькою мовами, обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігається в архіві Ради Європи. Генеральний секретар надсилає засвідчені копії цієї Конвенції кожному підписантові.

(стаття 59 зі змінами, внесеними згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р.)

МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ ПРО ГРОМАДЯНСЬКІ І ПОЛІТИЧНІ ПРАВА

*(Міжнародний пакт ратифіковано
Указом Президії Верховної Ради Української
РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73)*

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, беручи до уваги, що відповідно до принципів, проголошених Статутом Організації Об'єднаних Націй (995_010), визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї, та рівних і невід'ємних прав їх є основою свободи, справедливості і загального миру, визнаючи, що ці права впливають з властивої людській особі гідності, визнаючи, що згідно з Загальною декларацією прав людини

(995_015) ідеал вільної людської особи, яка користується громадянською і політичною свободою і свободою від страху та нужди, можна здійснити, тільки якщо будуть створені такі умови, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними і культурними правами, так само, як і своїми громадянськими та політичними правами, беручи до уваги, що за Статутом Організації Об'єднаних Націй держави зобов'язані заохочувати загальне поважання і додержання прав і свобод людини, беручи до уваги, що кожна окрема людина, маючи обов'язки щодо інших людей і того колективу, до якого вона належить, повинна добиватися заохочення і додержання прав, визнаних у цьому Пакті, погоджуються про такі статті:

Частина I

Стаття 1

1. Всі народи мають право на самовизначення. На підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток.

2. Всі народи для досягнення своїх цілей можуть вільно розпоряджатися своїми природними багатствами і ресурсами без шкоди для будь-яких зобов'язань, що впливають з міжнародного економічного співробітництва, оснований на принципі взаємної вигоди, та з міжнародного права. Жоден народ ні в якому разі не може бути позбавлений належних йому засобів існування.

3. Всі держави, які беруть участь у цьому Пакті, в тому числі ті, що несуть відповідальність за управління несамоврядними і підопічними територіями, повинні, відповідно до положень Статуту Організації Об'єднаних Націй, заохочувати здійснення права на самовизначення і поважати це право.

Частина II

Стаття 2

1. Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується поважати і забезпечувати всім перебуваючим у межах її території та під її

юрисдикцією особам права, визнані в цьому Пакті, без будь-якої різниці щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини.

2. Якщо це вже не передбачено існуючими законодавчими чи іншими заходами, кожна держава-учасниця цього Пакту зобов'язується вжити необхідних заходів відповідно до своїх конституційних процедур і положень цього Пакту для вжиття таких законодавчих або інших заходів, які можуть виявитися необхідними для здійснення прав, визнаних у цьому Пакті.

3. Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується:

а) забезпечити всякій особі, права і свободи якої, визнані в цьому Пакті, порушено, ефективний засіб правового захисту, навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні;

б) забезпечити, щоб право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, встановлювалось компетентними судовими, адміністративними чи законодавчими властями або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливість судового захисту;

с) забезпечити застосування компетентними властями засобів правового захисту, коли вони надаються.

Стаття 3

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування всіма громадянськими і політичними правами, передбаченими в цьому Пакті.

Стаття 4

1. Під час надзвичайного становища в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою і про наявність якого офіційно оголошується, держави-учасниці цього Пакту можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження.

2. Це положення не може бути підставою для якихось відступів від статей 6, 7, 8 (пункти 1 і 2), 11, 15, 16 і 18.

3. Будь-яка держава, що бере участь у цьому Пакті і використовує право відступу, повинна негайно інформувати інші держави, що беруть участь у цьому Пакті, за посередництвом Генерального секретаря Орга

нізації Об'єднаних Націй про положення, від яких вона відступила, і про причини, що спонукали до такого рішення. Має бути також зроблено повідомлення через того ж посередника про дату, коли вона припиняє такий відступ.

Стаття 5

1. Ніщо в цьому Пакті не може тлумачитись як таке, що означає, що якась держава, якась група чи якась особа має право займатися будь-якою діяльністю або чинити будь-які дії, спрямовані на знищення яких-небудь прав чи свобод, визнаних у цьому Пакті, або на обмеження їх у більшій мірі, ніж передбачається в цьому Пакті.

2. Ніяке обмеження чи приниження будь-яких основних прав людини, визнаних або існуючих в якій-небудь державі-учасниці цього Пакту на підставі закону, конвенцій, правил чи звичаїв, не допускається під тим приводом, що в цьому Пакті не визнаються такі права або що в ньому вони визнаються в меншому обсязі.

Частина III

Стаття 6

1. Право на життя є невід'ємне право кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

2. В країнах, які не скасували смертної кари, смертні вироки можуть виноситись тільки за найтяжчі злочини відповідно до закону, який діяв під час вчинення злочину і який не суперечить постановам цього Пакту і Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього. Це покарання може бути здійснене тільки на виконання остаточного вироку, винесеного компетентним судом.

3. Коли позбавлення життя становить злочин геноциду, слід мати на увазі, що ніщо в цій статті не дає державам-учасникам цього Пакту права яким би то не було шляхом відступати від будь-яких зобов'язань, прийнятих згідно з постановами Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього.

4. Кожен, кого засуджено до смертної кари, має право просити про помилування чи про пом'якшення вироку. Амністія, помилування або заміна смертного вироку можуть бути даровані в усіх випадках.

5. Смертний вирок не виноситься за злочини, вчинені особами, молодшими за вісімнадцять років, і не виконується щодо вагітних жінок.

6. Ніщо в цій статті не може бути підставою для відстрочення або недопущення скасування смертної кари будь-якою державою-учасницею цього Пакту.

Стаття 7

Нікого не може бути піддано катуванню чи жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність поведженню чи покаранню. Зокрема, жодну особу не може бути без її вільної згоди піддано медичним чи науковим досліддам.

Стаття 8

1. Нікого не можуть, держати в рабстві: рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах.

2. Нікого не можуть держати в підневільному стані.

3. а) Нікого не можуть приневолювати до примусової чи обов'язкової

праці;

б) в тих країнах, де у вигляді покарання за злочин може призначатися позбавлення волі, зв'язане з каторжними роботами, пункт 3 (а) не вважається перешкодою для виконання каторжних робіт за вироком компетентного суду, що призначив таке покарання;

с) терміном «примусова чи обов'язкова праця» в цьому пункті не охоплюється:

i) будь-яка не згадана в підпункті (б) робота чи служба, котру, як правило, повинна виконувати особа, що перебуває в ув'язненні на підставі законного розпорядження суду, або особа, умовно звільнена від такого ув'язнення;

ii) будь-яка служба військового характеру, а в тих країнах, де визнається відмовлення від військової служби з політичних чи релігійно-етичних мотивів, будь-яка служба, передбачена законом для осіб, що відмовляються від військової служби з таких мотивів;

iii) будь-яка служба, обов'язкова у випадках надзвичайного становища або лиха, що загрожують життю чи благополуччю населення;

iv) будь-яка робота чи служба, що входять до звичайних громадських обов'язків.

Стаття 9

1. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути піддано свавільному арешту чи триманню під вартою. Нікого не може бути позбавлено волі інакше, як на підставах і відповідно до такої процедури, які встановлено законом.

2. Кожному заарештованому повідомляються при арешті причини його арешту і в терміновому порядку повідомляється будь-яке пред'явлене йому обвинувачення.

3. Кожна заарештована або затримана за кримінальним обвинуваченням особа в терміновому порядку доставляється до судді чи до іншої службової особи, якій належить за законом право здійснювати судову владу, і має право на судовий розгляд протягом розумного строку або на звільнення. Тримання під вартою осіб, які чекають судового розгляду, не має бути загальним правилом, але звільнення може ставитись у залежність від подання гарантій явки на суд, явки на судовий розгляд у будь-якій іншій його стадії і, в разі необхідності, явки для виконання вироку.

4. Кожному, хто позбавлений волі внаслідок арешту чи тримання під вартою, належить право на розгляд його справи у суді, щоб цей суд міг невідкладно винести постанову щодо законності його затримання і розпорядитися про його звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто був жертвою незаконного арешту чи тримання під вартою, має право на компенсацію, якій надано позовної сили.

Стаття 10

1. Всі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне поводження і

поважання гідності, властивої людській особі.

2. а) Обвинувачені у випадках, коли немає виняткових обставин, поміщаються окремо від засуджених, і їм надається окремий режим, що відповідає їх статусу незасуджених осіб.

б) обвинувачені неповнолітні відокремлюються від повнолітніх і в найкоротший строк доставляються до суду для винесення рішення.

3. Пенітенціарною системою передбачається режим для ув'язнених, істотною метою якого є їх виправлення і соціальне перевиховання. Неповнолітні правопорушники відокремлюються від повнолітніх, і їм надається режим, що відповідає їх віку і правовому статусу.

Стаття 11

Ніхто не може бути позбавлений волі на тій лише підставі, що він не в змозі виконати якийсь договірне зобов'язання.

Стаття 12

1. Кожному, хто законно перебуває на території будь-якої держави, належить, у межах цієї території, право на вільне пересування і свобода вибору місця проживання.

2. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи свою власну.

3. Згадані вище права не можуть бути об'єктом ніяких обмежень, крім тих, які передбачено законом, які є необхідними для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення або прав та свобод інших і є сумісними з іншими правами, визначеними в цьому Пакті.

4. Ніхто не може бути свавільно позбавлений права на в'їзд у свою власну країну.

Стаття 13

Іноземець, що законно перебуває на території будь-якої держави-учасниці цього Пакту, може бути висланий тільки на виконання рішення, винесеного відповідно до закону, і, якщо імперативні міркування державної безпеки не вимагають іншого, має право на подання доводів проти свого вислання, на перегляд своєї справи компетентною властю чи особою або особами, спеціально призначеними компетентною властю, і на те, щоб бути представленим для цієї мети перед цією властю, особою чи особами.

Стаття 14

1. Всі особи є рівними перед судами і трибуналами. Кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його права та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону. Преса і публіка можуть не допускатися на весь судовий розгляд або частину його з міркувань моралі, громадського порядку чи державної безпеки в демократичному суспільстві, або коли того вимагають інтереси приватного життя сторін, або - в тій мірі, в якій це, на думку суду, є строго необхідним, - при особливих обставинах, ко-

ли публічність порушувала б інтереси правосуддя; однак будь-яка судова постановка в кримінальній або цивільній справі повинна бути публічною, за винятком тих випадків, коли інтереси неповнолітніх вимагають іншого чи коли справа стосується матримоніальних спорів або опіки над дітьми.

2. Кожен обвинувачений в кримінальному злочині має право вважатися невинним, поки винність його не буде доведена згідно з законом.

3. Кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення як мінімум на такі гарантії на основі цілковитої рівності:

a) бути терміново і докладно повідомленим мовою, яку він розуміє, про характер і підставу пред'явленого йому обвинувачення;

b) мати достатній час і можливості для підготовки свого захисту і спілкуватися з обраним самим ним захисником;

c) бути судженим без невинуватого затримки;

d) бути судженим в його присутності і захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника; якщо він не має захисника, бути повідомленим про це право і мати призначеного йому захисника в будь-якому разі, коли інтереси правосуддя того вимагають, безплатно для нього в усякому такому випадку, коли у нього немає достатньо коштів для оплати цього захисника;

e) допитувати свідків, які дають проти нього показання, або мати право на те, щоб цих свідків було допитано, і мати право на виклик і допит його свідків на тих самих умовах, які існують для свідків, що дають показання проти нього;

f) користуватися безплатною допомогою перекладача, якщо він не розуміє мови, використовуваної в суді, або не говорить цією мовою;

g) не бути приневоленим до давання свідчень проти самого себе чи до визнання себе винним.

4. Щодо неповнолітніх процес повинен бути таким, щоб враховувались їх вік і бажаність сприяння їх перевихованню.

5. Кожен, кого засуджено за будь-який злочин, має право на те, щоб його засудження і вирок були переглянуті вищестоящою судовою інстанцією згідно з законом.

6. Коли будь-яку особу остаточним рішенням було засуджено за кримінальний злочин і коли винесений їй вирок був потім скасований або їй було даровано помилування на тій підставі, що якась нова чи нововиявлена обставина незаперечно доводить наявність судової помилки, то ця особа, котра зазнала покарання в результаті такого засудження, одержує компенсацію згідно з законом, коли не буде доведено, що зазначена невідома обставина не була свого часу виявлена виключно або частково з її вини.

7. Ніхто не повинен бути вдруге засуджений чи покараний за злочин, за який він уже був остаточно засуджений або виправданий відповідно до закону і кримінально-процесуального права кожної країни.

Стаття 15

1. Ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні будь-якого кримінального злочину внаслідок якоїсь дії чи упушення, що, згідно з діючим на момент його вчинення внутрідержавним законодавством або міжнародним правом, не були кримінальним злочином. Так само не може призначатися більш тяжке покарання, ніж те, яке підлягало застосуванню на момент вчинення кримінального злочину. Якщо після вчинення злочину законом встановлюється більш легке покарання, дія цього закону поширюється на даного злочинця.

2. Ніщо в цій статті не перешкоджає відданню під суд і покаранню будь-якої особи за будь-яке діяння чи упушення, що на момент вчинення були кримінальним злочином згідно з загальними принципами права, визнаними міжнародним товариством.

Стаття 16

Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності.

Стаття 17

1. Ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію.

2. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання чи таких посягань.

Стаття 18

1. Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії. Це право включає свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір і свободу сповідувати свою релігію та переконання як одноосібно, так і спільно з іншими, публічно чи приватно, у відправленні культу, виконанні релігійних і ритуальних обрядів та вчень.

2. Ніхто не повинен зазнавати примусу, що принижує його свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір.

3. Свобода сповідувати релігію або переконання підлягає лише обмеженням, які встановлено законом і які є необхідними для охорони суспільної безпеки, порядку, здоров'я і моралі, так само як і основних прав та свобод інших осіб.

4. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються поважати свободу батьків і у відповідних випадках законних опікунів забезпечувати релігійне і моральне виховання своїх дітей відповідно до своїх власних переконань.

Стаття 19

1. Кожна людина має право безперешкодно дотримуватися своїх поглядів.

2. Кожна людина має право на вільне вираження свого погляду; це

право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір.

3. Користування передбаченими в пункті 2 цієї статті правами накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність. Воно може бути, отже, пов'язане з певними обмеженнями, які, однак, мають встановлюватися законом і бути необхідними:

- а) для поважання прав і репутації інших осіб;
- б) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення.

Стаття 20

1. Будь-яка пропаганда війни повинна бути заборонена законом.
2. Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом.

Стаття 21

Визнається право на мирні збори. Користування цим правом не підлягає ніяким обмеженням, крім тих, які накладаються відповідно до закону і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної чи суспільної безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб.

Стаття 22

1. Кожна людина має право на свободу асоціації з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів.

2. Користування цим правом не підлягає ніяким обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної чи громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень користування цим правом для осіб, що входять до складу збройних сил і поліції.

3. Ніщо в цій статті не дає права державам, які беруть участь у Конвенції Міжнародної організації праці 1948 року щодо свободи асоціацій і захисту прав на організацію, приймати законодавчі акти на шкоду гарантіям, передбаченим у зазначеній Конвенції, або застосувати закон так, щоб завдавалося шкоди цим гарантіям.

Стаття 23

1. Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства і держави.

2. За чоловіками і жінками, які досягли шлюбного віку, визнається право на одруження і право заснувати сім'ю.

3. Жоден шлюб не може бути укладений без вільної і цілковитої згоди

тих, що одружуються.

4. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, повинні вжити належних заходів для забезпечення рівності прав і обов'язків обох з подружжя щодо одруження, під час перебування в шлюбі і при його розірванні. В разі розірвання шлюбу має передбачатися необхідний захист усіх дітей.

Стаття 24

1. Кожна дитина без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, майнового стану або народження має право на такі заходи захисту, які є необхідними в її становищі, як малолітньої, з боку її сім'ї, суспільства і держави.

2. Кожна дитина повинна бути зареєстрована негайно після її народження і повинна мати ім'я.

3. Кожна дитина має право на набуття громадянства.

Стаття 25

Кожний громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації, згаданої в статті 2, і без необґрунтованих обмежень право і можливість:

а) брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників;

б) голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують свободу волевиявлення виборців;

с) допускатися в своїй країні на загальних умовах рівності до державної служби.

Стаття 26

Всі люди є рівними перед законом і мають право без будь-якої дискримінації на рівний захист закону.

В цьому відношенні всякого роду дискримінація повинна бути заборонена законом, і закон повинен гарантувати всім особам рівний і ефективний захист проти дискримінації за будь-якою ознакою, як-от: раса, колір шкіри, стать, мова, релігія, політичні чи інші переконання, національне чи соціальне походження, майновий стан, народження чи інші обставини.

Стаття 27

У тих країнах, де існують етнічні, релігійні та мовні меншості, особам, які належать до таких меншостей, не може бути відмовлено в праві разом з іншими членами тієї ж групи користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою.

Частина IV

Стаття 28

1. Створюється Комітет по правах людини (іменований нижче в цьому Пакті «Комітет»). Він складається з вісімнадцяти членів і виконує функції, передбачені нижче.

2. До складу Комітету входять особи, які є громадянами держав-

учасниць цього Пакту і мають високі моральні якості та визнану компетентність у галузі прав людини, причому береться до уваги корисність участі кількох осіб, що мають юридичний досвід.

3. Члени Комітету обираються і працюють як такі.

Стаття 29

1. Члени Комітету обираються таємним голосуванням із списку осіб, що відповідають вимогам, передбаченим у статті 28, і були висунуті для цієї мети державами-учасницями цього Пакту.

2. Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, може висунути не більше двох осіб. Ці особи повинні бути громадянами держави, що їх висуває.

3. Будь-яка особа має право на повторне висунення.

Стаття 30

1. Перші вибори проводяться не пізніше як через шість місяців з дня набрання чинності цим Пактом.

2. Принаймні за чотири місяці до дня кожних виборів до Комітету, крім виборів для заповнення тих вакансій, про відкриття яких оголошується відповідно до статті 34, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй звертається з письмовим запрошенням до держав-учасниць цього Пакту подати протягом трьох місяців кандидатури в члени Комітету.

3. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй складає в алфавітному порядку список усіх висунутих таким чином осіб із зазначенням держав-учасниць цього Пакту, які висунули даних осіб, і подає цей список державам, що беруть участь у цьому Пакті, не пізніш як за місяць до дати проведення кожних виборів.

4. Обрання членів Комітету проводиться на засіданні держав-учасниць цього Пакту, яке скликає Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй в центральних установах Організації Об'єднаних Націй. На цьому засіданні, для якого кворумом є присутність двох третин держав-учасниць цього Пакту, обраними до Комітету є ті особи, кандидатури яких дістають найбільше число голосів присутніх і голосуючих представників держав-учасниць.

Стаття 31

1. До Комітету не може входити більш як по одному громадянину однієї і тієї ж держави.

2. При виборах до Комітету береться до уваги справедливий географічний розподіл членів і представництво різних форм цивілізації та основних правових систем.

Стаття 32

1. Члени Комітету обираються на чотирирічний строк. Вони мають право бути переобраними при повторному висуненні їх кандидатур. Однак строк повноважень дев'яти з тих членів, яких обрано на перших виборах, минає в кінці дворічного періоду; негайно після перших виборів імена цих

дев'яти членів визначає за жеребом голова засідання, про яке згадується в пункті 4 статті 30.

2. По закінченні повноважень вибори проводяться відповідно до попередніх статей даної частини цього Пакту.

Стаття 33

1. Якщо, на одностайну думку інших членів, якийсь член Комітету припинив виконання своїх функцій з будь-якої причини, крім тимчасової відсутності, Голова Комітету повідомляє Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, який оголошує потім місце цього члена вакантним.

2. У разі смерті або виходу у відставку якогось члена Комітету Голова негайно повідомляє Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, який оголошує це місце вакантним з дня смерті або з того дня, коли вихід у відставку стає дійсним.

Стаття 34

1. Коли оголошується відкриття вакансії відповідно до статті 33 і коли строк повноважень члена, що його має бути замінено, не скінчується протягом шести місяців після оголошення цієї вакансії, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє про це кожному державу-учасниці цього Пакту, яка може протягом двох місяців подати відповідно до статті 29 кандидатуру для заповнення цієї вакансії.

2. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй складає в алфавітному порядку список висунутих таким чином осіб і подає цей список державам, які беруть участь у цьому Пакті. Вибори для заповнення вакансії проводяться потім згідно з відповідними положеннями даної частини цього Пакту.

3. Член Комітету, обраний для зайняття вакансії, оголошеної відповідно до статті 33, займає посаду протягом решти частини строку повноважень члена, який звільнив місце в Комітеті, згідно з положеннями зазначеної статті.

Стаття 35

Члени Комітету одержують затверджену Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй винагороду з коштів Організації Об'єднаних Націй в порядку і на умовах, встановлюваних Генеральною Асамблеєю з урахуванням важливості обов'язків Комітету.

Стаття 36

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй надає необхідний персонал і матеріальні засоби для ефективного здійснення функцій Комітету відповідно до цього Пакту.

Стаття 37

1. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй скликає перше засідання Комітету в центральних установах Організації Об'єднаних Націй.

2. Після свого першого засідання Комітет збирається в такий час, який передбачено в його правилах процедури.

3. Комітет звичайно збирається в центральних установах Організації Об'єднаних Націй або у Відділенні Організації Об'єднаних Націй у Женеві.

Стаття 38

Кожний член Комітету до того, як почати виконання своїх обов'язків, робить урочисту заяву на відкритому засіданні Комітету про те, що здійснюватиме свої функції безсторонньо і сумлінно.

Стаття 39

1. Комітет обирає своїх службових осіб на дворічний строк. Вони можуть бути переобрані.

2. Комітет встановлює свої власні правила процедури, але ці правила повинні, зокрема, передбачити, що:

- а) дванадцять членів Комітету утворюють кворум;
- б) постанови Комітету приймаються більшістю голосів присутніх членів.

Стаття 40

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються подавати доповіді про здійснені ними заходи для втілення у життя прав, визнаних у цьому Пакті, і про прогрес, досягнутий у використанні цих прав:

а) протягом одного року після набрання чинності цим Пактом щодо відповідних держав-учасниць;

б) після цього в усіх випадках, коли того зажадає Комітет.

2. Всі доповіді подаються Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй, який надсилає їх у Комітет для розгляду. В доповідях зазначаються фактори та утруднення, коли такі є, що впливають на втілення у життя цього Пакту.

3. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй після консультацій з Комітетом може послати заінтересованим спеціалізованим установам примірники тих частин доповідей, які можуть стосуватися сфери їх компетенції.

4. Комітет вивчає доповіді, подані державами, які беруть участь у цьому Пакті. Він надсилає державам-учасницям свої доповіді і такі зауваження загального порядку, які вважатиме доцільними. Комітет може також послати Економічній і соціальній раді ці зауваження разом з примірниками доповідей, одержаними ним від держав, які беруть участь у цьому Пакті.

5. Держави-учасниці цього Пакту можуть подавати до Комітету свої міркування щодо будь-яких зауважень, що їх може бути зроблено відповідно до пункту 4 цієї статті.

Стаття 41

1. Відповідно до цієї статті держава, яка бере участь у цьому Пакті, може в будь-який час заявити, що вона визнає компетенцію Комітету одержувати і розглядати повідомлення про те, що якась держава-учасниця твердить, що інша держава-учасниця не виконує своїх зобов'язань за цим Пактом. Повідомлення, передбачені цією статтею, можуть прийматися і розгля-

датися тільки в тому разі, коли їх подала держава-учасниця, яка зробила заяву про визнання для себе компетенції цього Комітету. Комітет не приймає ніяких повідомлень, коли вони стосуються держави-учасниці, яка не зробила такої заяви. Повідомлення, одержані згідно з цією статтею, розглядаються відповідно до такої процедури:

а) коли якась держава-учасниця цього Пакту вважає, що інша держава-учасниця не втілює в життя постанов цього Пакту, то вона може письмовим повідомленням довести це питання до відома зазначеної держави-учасниці. Протягом трьох місяців після одержання цього повідомлення держава, яка одержала його, подає в письмовій формі тій державі, яка надіслала таке повідомлення, пояснення чи будь-яку іншу заяву з роз'ясненням у цьому питанні, де має бути, наскільки це є можливим і доцільним, зазначено внутрішні процедури і заходи, яких було вжито, буде вжито або може бути вжито в цьому питанні;

б) коли питання не вирішено на задоволення обох заінтересованих держав-учасниць протягом шести місяців після отримання одержуючою державою першого повідомлення, будь-яка з цих держав має право передати це питання в Комітет, повідомивши про це Комітет і другу державу;

с) Комітет розглядає передане йому питання тільки після того, як переконається, що відповідно до загальноновизнаних принципів міжнародного права всі доступні внутрішні засоби було випробувано і вичерпано в даному разі. Це правило не діє в тих випадках, коли застосування цих засобів невинувато затягується;

д) при розгляді повідомлень, передбачених цією статтею, Комітет проводить закриті засідання;

е) з додержанням постанов підпункту (с) Комітет надає свої добрі послуги заінтересованим державам-учасницям з метою дружнього вирішення питання на основі поважання прав людини та основних свобод, визнаних в цьому Пакті;

ф) в будь-якому переданому на його розгляд питанні Комітет може звернутися до заінтересованих держав-учасниць, згаданих у підпункті (б), з проханням подати будь-яку інформацію, що стосується справи;

г) заінтересовані держави-учасниці, згадані в підпункті (б), мають право бути представленими при розгляді в Комітеті питання і робити заяви усно і (або) письмово;

h) Комітет подає протягом дванадцяти місяців з дня одержання повідомлення відповідно до підпункту (б) доповідь:

i) коли досягається вирішення в рамках постанов підпункту (е), то Комітет обмежується в своїй доповіді коротким викладом фактів і досягнутого рішення;

ii) коли вирішення в рамках постанов підпункту (е) не досягнуто, то Комітет обмежується в своїй доповіді коротким викладом фактів; письмові заяви і запис усних заяв, що їх виклали заінтересовані держави-учасниці, до-

даються до доповіді.

У кожному питанні доповідь надсилається заінтересованим державам-учасникам.

2. Постанови цієї статті набирають чинності, коли десять держав, які беруть участь у цьому Пакті, зроблять заяву відповідно до пункту 1 цієї статті. Такі заяви депонуються державами-учасниками у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, який надсилає їх копії решті держав-учасниць. Заява може бути в будь-який час взята назад повідомленням Генерального секретаря. Така дія не перешкоджає розглядові будь-якого питання, що є предметом повідомлення, вже переданого відповідно до цієї статті, ніякі подальші повідомлення будь-якої держави-учасниці не приймаються після одержання Генеральним секретарем повідомлення про взяття заяви назад, якщо заінтересована держава-учасниця не зробила нової заяви.

Стаття 42

1. а) Коли будь-яке запитання, передане Комітету відповідно до статті 41, не вирішено на задоволення заінтересованих держав-учасниць, Комітет може за попередньою згодою заінтересованих держав-учасниць призначити спеціальну Погоджувальну комісію (далі іменовану Комісія). Добрі послуги Комісії надаються заінтересованим державам-учасникам з метою полюбовного вирішення даного питання на основі додержання положень цього Пакту;

б) Комісія складається з п'яти осіб, прийнятних для заінтересованих держав-учасниць. Якщо заінтересовані держави-учасниці не досягнуть протягом трьох місяців згоди щодо всього складу або частини складу Комісії, то ті члени Комісії, про призначення яких не було досягнуто згоди, обираються шляхом таємного голосування більшістю в дві третини голосів Комітету із складу його членів.

2. Члени Комісії як такі виконують свої обов'язки. Вони не повинні бути громадянами заінтересованих держав-учасниць або держави, що не бере участі в цьому Пакті, чи держави-учасниці, яка не зробила заяви відповідно до статті 41.

3. Комісія обирає свого Голову і встановлює свої власні правила процедури.

4. Засідання Комісії звичайно проводяться в центральних установах Організації Об'єднаних Націй або у Відділенні Організації Об'єднаних Націй у Женеві. Однак вони можуть проводитися в інших місцях, які може визначити Комісія в консультації з Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй і відповідними державами-учасниками.

5. Секретаріат, наданий відповідно до статті 36, також обслуговує комісії, що призначаються на підставі цієї статті.

6. Одержана і вивчена Комітетом інформація надається в розпорядження Комісії, і Комісія може звернутися до заінтересованих держав-учасниць з проханням подати будь-яку інформацію, що стосується справи.

7. Коли Комісія повністю розгляне питання, але в усякому разі не піз-

ніше ніж через дванадцять місяців після того, як їй було передано це питання, вона подає Голові Комітету доповідь для надіслання її заінтересованим державам-учасницям:

а) якщо Комісія не може завершити розгляд даного питання в межах дванадцяти місяців, вона обмежує свою доповідь коротким викладом про стан розгляду нею даного питання;

б) якщо досягається полюбовне вирішення даного питання на основі додержання прав людини, визнаних у цьому Пакті, Комісія обмежує свою доповідь коротким викладом фактів і досягнутого вирішення;

с) якщо вирішення, зазначене в підпункті (б), не досягається, доповідь Комісії містить її висновки в усіх питаннях фактичного характеру, що стосується спору між заінтересованими державами-учасницями, та її міркування про можливість полюбовного врегулювання цього питання. Ця доповідь також містить письмові заяви і запис усних заяв, зроблених заінтересованими державами-учасницями;

д) якщо доповідь Комісії подається згідно з підпунктом (с), заінтересовані держави-учасниці протягом трьох місяців після одержання цієї доповіді повідомляють Голову Комітету про те, чи згодні вони із змістом доповіді Комісії.

8. Постанови цієї статті не понижують обов'язків Комітету, передбачених у статті 41.

9. Заінтересовані держави-учасниці рівною мірою несуть усі витрати членів Комісії відповідно до кошторису, що подається Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй.

10. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй має право оплачувати витрати членів Комісії, коли необхідно, до їх відшкодування заінтересованими державами-учасницями відповідно до пункту 9 цієї статті.

Стаття 43

Члени Комітету і спеціальних погоджувальних комісій, яких може бути призначено згідно з статтею 42, мають право на пільги, привілеї та імунітети експертів, що посилаються Організацією Об'єднаних Націй у відрядження, як це передбачено у відповідних розділах Конвенції про привілеї та імунітети Організації Об'єднаних Націй (995_150).

Стаття 44

Положення про здійснення цього Пакту застосовуються без шкоди для процедур у галузі прав людини, визначених установчими актами і конвенціями Організації Об'єднаних Націй та спеціалізованих установ або відповідно до них, і не перешкоджають державам, які беруть участь у цьому Пакті, вдаватися до інших процедур вирішення спору на підставі діючих між ними загальних і спеціальних міжнародних угод.

Стаття 45

Комітет подає Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй через Економічну і соціальну раду щорічну доповідь про свою роботу.

Частина V

Стаття 46

Ніщо в цьому Пакті не може тлумачитись як приниження значення постанов Статуту Організації Об'єднаних Націй і статутів спеціалізованих установ, що визначають відповідні обов'язки різних органів Організації Об'єднаних Націй і спеціалізованих установ щодо тих предметів, яких стосується цей Пакт.

Стаття 47

Ніщо в цьому Пакті не може тлумачитись як ущемлення невід'ємного права всіх народів володіти і користуватися повною мірою і вільно своїм природними багатствами та ресурсами.

Частина VI

Стаття 48

1. Цей Пакт відкрито для підписання будь-якою державою-членом Організації Об'єднаних Націй або членом будь-якої з її спеціалізованих установ, будь-якою державою-учасницею Статуту Міжнародного Суду та будь-якою іншою державою, запрошеною Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй до участі в цьому Пакті.

2. Цей Пакт підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти депонуються у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

3. Цей Пакт відкрито для приєднання будь-якої держави, зазначеної в пункті 1 цієї статті.

4. Приєднання здійснюється депонуванням документа про приєднання у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

5. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє всі держави, які підписали цей Пакт або приєдналися до нього, про депонування кожної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 49

1. Цей Пакт набирає чинності через три місяці з дня депонування у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй тридцять п'ятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної держави, яка ратифікує цей Пакт або приєднається до нього після депонування тридцять п'ятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, цей Пакт набирає чинності через три місяці з дня депонування її власної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 50

Постанови цього Пакту поширюються на всі частини федеративних держав без будь-яких обмежень чи винятків.

Стаття 51

1. Будь-яка держава, що бере участь у цьому Пакті, може пропонувати поправки і подавати їх Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй пересилає потім будь-які запропоновані поправки державам-учасникам цього Пакту з про-

ханням повідомити його, чи висловлюються вони за скликання конференції держав-учасниць з метою розгляду цих пропозицій і проведення щодо них голосування. Якщо принаймні третина держав-учасниць висловиться за таку конференцію, Генеральний секретар скликає цю конференцію під егідою Організації Об'єднаних Націй. Будь-яка поправка, прийнята більшістю держав-учасниць, що були присутні і брали участь у голосуванні на цій конференції, подається Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй на затвердження.

2. Поправки набирають чинності після затвердження їх Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй і прийняття їх більшістю в дві третини держав-учасниць цього Пакту відповідно до їх конституційних процедур.

3. Коли поправки набирають чинності, вони стають обов'язковими для тих держав-учасниць, які їх прийняли, а для інших держав-учасниць залишаються обов'язковими постанови цього Пакту та будь-які попередні поправки, ними прийняті.

Стаття 52

Незалежно від повідомлень, зроблених згідно з пунктом 5 статті 48, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє всі держави, про які йдеться в пункті 1 тієї ж статті, про таке:

- а) підписання, ратифікації і приєднання згідно з статтею 48;
- б) дату набрання чинності цим Пактом згідно з статтею 49 і дату набрання чинності будь-якими поправками згідно з статтею 51.

Стаття 53

1. Цей Пакт, англійський, іспанський, китайський, російський і французький тексти якого є цілком автентичними, підлягає здачі на зберігання в архів Організації Об'єднаних Націй.

2. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй пересилає зазвичайні копії цього Пакту всім державам, зазначеним у статті 48.

Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН.
Док. ООН A/RES/2200 A (XXI)

МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ ПРО ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ І КУЛЬТУРНІ ПРАВА

*(Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради
Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73)*

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, беручи до уваги, що відповідно до принципів, проголошених Статутом Організації Об'єднаних Націй, визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї, та рівних і невід'ємних прав їх є основою свободи, справедливості і загального миру, визнаючи, що ці права впливають з властивої людській особі гідності, визнаючи, що згідно з Загальною декларацією прав людини ідеал вільної людської особи, вільної від страху та нужди, можна здійснити, тільки якщо будуть створені такі умови, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними і культурними та політичними правами, беручи до уваги, що за Статутом Організації Об'єднаних Націй держави зобов'язані заохочувати загальне поважання і додержання прав і свобод людини, беручи до уваги, що кожна окрема людина, маючи обов'язки щодо інших людей і того колективу, до якого вона належить, повинна добиватися заохочення і додержання прав, визнаних у цьому Пакті, погоджуються про такі статті:

Частина I

Стаття 1

1. Всі народи мають право на самовизначення. На підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток.

2. Всі народи для досягнення своїх цілей можуть вільно розпоряджатися своїми природними багатствами і ресурсами без шкоди для будь-яких зобов'язань, що впливають з міжнародного економічного співробітництва, ґрунтованого на принципі взаємної вигоди, та з міжнародного права. Жоден народ ні в якому разі не може бути позбавлений належних йому засобів існування.

3. Всі держави, які беруть участь у цьому Пакті, в тому числі ті, що несуть відповідальність за управління несамоверхніми і підопічними територіями, повинні, відповідно до положень Статуту Організації Об'єднаних Націй, заохочувати здійснення права на самовизначення і поважати це право.

Частина II

Стаття 2

1. Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується в індивідуальному порядку і в порядку міжнародної допомоги та співробітництва, зокрема в економічній і технічній галузях, вжити в максимальних межах

наявних ресурсів заходів для того, щоб забезпечити поступово повне здійснення визнаних у цьому Пакті прав усіма належними способами, включаючи, зокрема, вжиття законодавчих заходів.

2. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються гарантувати, що права, проголошені в цьому Пакті, здійснюватимуться без будь-якої дискримінації щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини.

3. Країни, що розвиваються, можуть з належним урахуванням прав людини і свого народного господарства визначати, в якій мірі вони гарантуватимуть визнані в цьому Пакті економічні права особам, котрі не є їх громадянами.

Стаття 3

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування всіма економічними, соціальними і культурними правами, передбаченими в цьому Пакті.

Стаття 4

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають, що відносно користування тими правами, що їх та чи інша держава забезпечує відповідно до цього Пакту, дана держава може встановлювати тільки такі обмеження цих прав, які визначаються законом, і лише остільки, оскільки це є сумісним з природою зазначених прав, і виключно з метою сприяти загальному добробуту в демократичному суспільстві.

Стаття 5

1. Ніщо в цьому Пакті не може тлумачитись як таке, що означає, що якась держава, якась група чи якась особа має право займатися будь-якою діяльністю або чинити будь-які дії, спрямовані на знищення будь-яких прав чи свобод, визнаних у цьому Пакті, або на обмеження їх у більшій мірі, ніж передбачається у цьому Пакті.

2. Ніяке обмеження чи приниження будь-яких основних прав людини, визнаних або існуючих в якій-небудь країні на підставі закону, конвенцій, правил чи звичаїв, не допускається під тим приводом, що в цьому Пакті не визнаються такі права або що в ньому вони визнаються у меншому обсязі.

Частина III

Стаття 6

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право на працю, що включає право кожної людини дістати можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вона вільно погоджується, і зроблять належні кроки до забезпечення цього права.

2. Заходи, яких повинні вжити держави-учасниці цього Пакту з метою повного здійснення цього права, включають програми професійно-технічного навчання і підготовки, шляхи і методи досягнення продуктивної

зайнятості в умовах, що гарантують основні політичні і економічні свободи людини.

Стаття 7

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на справедливі і сприятливі умови праці, включаючи, зокрема:

- a) винагороду, що забезпечувала б як мінімум усім трудящим:
 - i) справедливу зарплату і рівну винагороду за працю рівної цінності без будь-якої різниці, причому, зокрема, жінкам повинні гарантуватись умови праці, не гірші від тих, якими користуються чоловіки, з рівною платою за рівну працю;
 - ii) задовільне існування для них самих та їхніх сімей відповідно до постанов цього Пакту;
- b) умови роботи, що відповідають вимогам безпеки та гігієни;
- c) однакову для всіх можливість просування по роботі на відповідні більш високі ступені виключно на підставі трудового стажу і кваліфікації;
- d) відпочинок, дозвілля і розумне обмеження робочого часу та оплачувану періодичну відпустку так само, як і винагороду за святкові дні.

Стаття 8

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити:

- a) право кожної людини створювати для здійснення і захисту своїх економічних та соціальних інтересів професійні спілки і вступати до них на свій вибір при єдиній умові додержання правил відповідної організації. Користування зазначеним правом не підлягає жодним обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки чи громадського порядку або для захисту прав і свобод інших;
- b) право професійних спілок утворювати національні федерації чи конфедерації і право цих останніх засновувати міжнародні професійні організації або приєднуватися до них;
- c) право професійних спілок функціонувати безперешкодно без будь-яких обмежень, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки чи громадського порядку або для захисту прав і свобод інших;
- d) право на страйки при умові його здійснення відповідно до законів кожної країни.

2. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень користування цими правами для осіб, що входять до складу збройних сил, поліції або адміністрації держави.

3. Ніщо в цій статті не дає права державам, які беруть участь у Конвенції Міжнародної організації праці 1948 року щодо свободи асоціацій і захисту права на організацію, приймати законодавчі акти на шкоду гарантіям, передбаченим у зазначеній Конвенції, або застосовувати закон так, щоб завда-

валосся шкоди цим гарантіям.

Стаття 9

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування.

Стаття 10

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають, що:

1. Сім'я, яка є природним і основним осередком суспільства, повинні надаватися по можливості якнайширша охорона і допомога, особливо при її утворенні і поки на її відповідальності лежить турбота про несамотійних дітей та їх виховання. Шлюб повинен укладатися за вільною згодою тих, хто одружується.

2. Особлива охорона повинна надаватися матерям протягом розумного періоду до і після пологів. Протягом цього періоду працюючим матерям повинна надаватися оплачувана відпустка або відпустка з достатньою допомогою по соціальному забезпеченню.

3. Особливих заходів охорони і допомоги має вживатися щодо всіх дітей і підлітків без будь-якої дискримінації за ознакою сімейного походження чи за іншою ознакою. Дітей і підлітків має бути захищено від економічної і соціальної експлуатації. Застосування їх праці в галузі, шкідливій для їх моральності і здоров'я чи небезпечній для життя або такій, що може завдати шкоди їх нормальному розвитку, повинно бути каране за законом. Крім того, держави повинні встановити межі віку, нижче яких користування платною дитячою працею забороняється і карається законом.

Стаття 11

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя. Держави-учасниці вживуть належних заходів щодо забезпечення здійснення цього права, визнаючи важливе значення в цьому відношенні міжнародного співробітництва, ґрунтованого на вільній згоді.

2. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнаючи основне право кожної людини на свободу від голоду, повинні вживати необхідних заходів індивідуально і в порядку міжнародного співробітництва, які б включали проведення конкретних програм для того, щоб:

а) поліпшити методи виробництва, зберігання і розподілу продуктів харчування шляхом широкого використання технічних і наукових знань, поширення знань про принципи харчування і вдосконалення або реформи аграрних систем так, щоб досягти найбільш ефективного освоєння і використання природних ресурсів, і

б) забезпечити справедливий розподіл світових запасів продовольства відповідно до потреб і з урахуванням проблем країн, як імпортуючих, так і експортуючих продукти.

Стаття 12

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я.

2. Заходи, яких повинні вжити держави-учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включають ті, які є необхідними для:

а) забезпечення скорочення мертвонароджуваності та дитячої смертності і здорового розвитку дитини;

б) поліпшення всіх аспектів гігієни зовнішнього середовища і гігієни праці в промисловості;

в) запобігання і лікування епідемічних, ендемічних, професійних та інших хвороб і боротьби з ними;

г) створення умов, які б забезпечували всім медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби.

Стаття 13

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на освіту. Вони погоджуються, що освіта повинна спрямовуватись на повний розвиток людської особи та усвідомлення її гідності і повинна зміцнювати повагу до прав людини і основних свобод. Вони, далі, погоджуються в тому, що освіта повинна дати можливість усім бути корисними учасниками вільного суспільства, сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма націями і всіма расовими, етнічними та релігійними групами і сприяти роботі Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру.

2. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають, що для повного здійснення цього права:

а) початкова освіта повинна бути обов'язкова і безплатна для всіх;

б) середня освіта в її різних формах, включаючи професійно-технічну середню освіту, повинна бути відкрита і зроблена доступною для всіх шляхом вжиття всіх необхідних заходів і, зокрема, поступового запровадження безплатної освіти;

в) вища освіта повинна бути зроблена однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного шляхом вжиття всіх необхідних заходів і, зокрема, поступового запровадження безплатної освіти;

г) елементарна освіта повинна заохочуватися або інтенсифікуватися по можливості для тих, хто не проходив чи не закінчив повного курсу початкової освіти;

е) має активно проводитися розвиток мережі шкіл усіх ступенів, повинна бути встановлена задовільна система стипендій і повинні постійно поліпшуватися матеріальні умови викладацького персоналу.

3. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються поважати свободу батьків і у відповідних випадках законних опікунів обирати для своїх дітей не тільки запроваджені державними властями школи, а й інші школи, що відповідають тому мінімуму вимог щодо освіти, який може бути встановлено чи затверджено державою, і забезпечувати релігійне та моральне виховання своїх дітей відповідно до власних переконань.

4. Ніяка частина цієї статті не повинна тлумачитись у розумінні припинення свободи окремих осіб та установ створювати навчальні заклади і керувати ними при незмінній умові додержання принципів, викладених у пункті 1 цієї статті, і вимоги, щоб освіта, яку дають у таких закладах, відповідає тому мінімуму вимог, що його може бути встановлено державою.

Стаття 14

Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті і яка на час свого вступу до числа учасників не змогла встановити на території своєї метрополії або на інших територіях, що перебувають під її юрисдикцією, обов'язкової безплатної початкової освіти, зобов'язується протягом двох років виробити і прийняти докладний план заходів для поступового втілення у життя - протягом розумної кількості років, яка повинна бути зазначена в цьому плані, - принципу обов'язкової безплатної загальної освіти.

Стаття 15

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на:

- a) участь у культурному житті;
- b) користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування;
- c) користування захистом моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з будь-якими науковими, літературними чи художніми працями, автором яких вона є.

2. Заходи, яких повинні вживати держави-учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включають ті, які є необхідними для охорони, розвитку і поширення досягнень науки та культури.

3. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються поважати свободу, безумовно необхідну для наукових досліджень і творчої діяльності.

4. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають користь, що їм дають заохочення і розвиток міжнародних контактів та співробітництва в науковій і культурній галузях.

Частина IV

Стаття 16

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються подавати відповідно до цієї частини даного Пакту доповіді про вживані ними заходи і про прогрес на шляху до додержання прав, визнаних у цьому Пакті.

2. a) Всі доповіді подаються Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй, який надсилає їх примірники на розгляд в Економічну і соціальну раду відповідно до положень цього Пакту.

b) Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй також пересилає спеціалізованим установам примірники доповідей або будь-які відповідні частини доповідей держав-учасниць цього Пакту, які також є членами цих спеціалізованих установ, оскільки такі доповіді або частини цих доповідей

стосуються якихось питань, що входять до рамок обов'язків вищезазначених установ відповідно до їх конституційних актів.

Стаття 17

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, подають свої доповіді по етапах відповідно до програми, що повинна бути встановлена Економічною і соціальною радою протягом року після набрання чинності цим Пактом по консультації з державами-учасниками і заінтересованими спеціалізованими установами.

2. У доповідях можуть зазначатися фактори та труднощі, що впливають на ступінь виконання обов'язків за цим Пактом.

3. Коли відповідні відомості були раніше передані Організації Об'єднаних Націй або якійсь спеціалізованій установі якою-небудь державою-учасницею цього Пакту, то немає потреби відтворювати ці відомості, і буде достатнім точне посилання на відомості, передані таким чином.

Стаття 18

На виконання своїх обов'язків за Статутом ООН у галузі прав людини та основних свобод Економічна і соціальна рада може вступати в угоди з спеціалізованими установами про надання ними їх доповідей про прогрес на шляху до досягнення додержання постанов цього Пакту, що належать до сфери їх діяльності. Ці доповіді можуть включати подробиці прийнятих їх компетентними органами рішень і рекомендацій про таке здійснення.

Стаття 19

Економічна і соціальна рада може передавати в Комісію по правах людини для розгляду і дачі загальних рекомендацій або у відповідних випадках до відома доповіді, що стосуються прав людини і подаються державами відповідно до статей 16 та 17, і доповіді, що стосуються прав людини і подаються спеціалізованими установами відповідно до статті 18.

Стаття 20

Заінтересовані держави-учасниці цього Пакту і спеціалізовані установи можуть подавати Економічній і соціальній раді зауваження щодо будь-якої загальної рекомендації згідно з статтею 19 чи щодо посилання на таку загальну рекомендацію в будь-якій доповіді Комісії по правах людини або в будь-якому документі, що на нього там дається посилання.

Стаття 21

Економічна і соціальна рада може подавати час від часу Генеральній Асамблеї доповіді з рекомендаціями загального характеру і з коротким викладом відомостей, одержуваних від держав-учасниць цього Пакту і від спеціалізованих установ, про вжиті заходи і досягнуті результати в галузі забезпечення загального додержання прав, визнаних у цьому Пакті.

Стаття 22

Економічна соціальна рада може звертати увагу інших органів Організації Об'єднаних Націй, її допоміжних органів і спеціалізованих установ,

які займаються поданням технічної допомоги, на будь-які питання, що виникають у зв'язку з доповідями, згаданими в цій частині даного Пакту, які можуть бути корисні цим органам при винесенні кожним з них у межах своєї компетенції рішень щодо доцільності міжнародних заходів, що могли сприяти ефективному поступовому втіленню у життя цього Пакту.

Стаття 23

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, погоджуються, що до числа міжнародних заходів, які сприяють здійсненню прав, визнаних у цьому Пакті, належить застосування таких засобів, як укладання конвенцій, прийняття рекомендацій, подання технічної допомоги та проведення регіональних нарад і технічних нарад з метою консультацій, а також дослідження, організовані спільно з заінтересованими урядами.

Стаття 24

Ніщо в цьому Пакті не може тлумачитись як пониження значення постанов Статуту Організації Об'єднаних Націй і статутів спеціалізованих установ, що визначають відповідні обов'язки різних органів Організації Об'єднаних Націй і спеціалізованих установ щодо питань, яких стосується цей Пакт.

Стаття 25

Ніщо в цьому Пакті не може тлумачитись як пониження невід'ємного права всіх народів повністю і вільно володіти і користуватися своїми природними багатствами та ресурсами.

Частина V

Стаття 26

1. Цей Пакт відкрито для підписання будь-якою державою-членом Організації Об'єднаних Націй або членом будь-якої з її спеціалізованих установ, будь-якою державою-учасницею Статуту Міжнародного Суду та будь-якою іншою державою, запрошеною Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй до участі в цьому Пакті.

2. Цей Пакт підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти депонуються у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

3. Цей Пакт відкрито для приєднання будь-якої держави, зазначеної в пункті 1 цієї статті.

4. Приєднання здійснюється депонуванням документа про приєднання у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

5. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє всі держави, які підписали цей Пакт або приєдналися до нього, про депонування кожної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 27

1. Цей Пакт набирає чинності через три місяці з дня депонування у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй тридцять п'ятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної держави, яка ратифікує цей Пакт або приєднується до нього після депонування тридцять п'ятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, цей Пакт набирає чинності через три місяці з дня депонування її власної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 28

Постанови цього Пакту поширюються на всі частини федеративних держав без будь-яких обмежень чи винятків.

Стаття 29

1. Будь-яка держава, що бере участь у цьому Пакті, може пропонувати поправки і подавати їх Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй. Генеральний секретар пересилає потім будь-які запропоновані поправки державам-учасникам цього Пакту з проханням повідомити його, чи висловлюються вони за скликання конференції держав-учасниць з метою розгляду цих пропозицій і проведення по них голосування. Якщо принаймні третина держав-учасниць висловиться за таку конференцію, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй скликає цю конференцію під егідою Організації, Об'єднаних Націй. Будь-яка поправка, прийнята більшістю держав-учасниць, що були присутні і брали участь у голосуванні на цій конференції, подається Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй на затвердження.

2. Поправки набирають чинності після затвердження їх Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй і прийняття їх більшістю в дві третини держав-учасниць цього Пакту, відповідно до їх конституційних процедур.

3. Коли поправки набирають чинності, вони стають обов'язковими для тих держав-учасниць, які їх прийняли, а для інших держав-учасниць залишаються обов'язковими постанови цього Пакту і всі попередні поправки, ними прийняті.

Стаття 30

Незалежно від повідомлень, зроблених згідно з пунктом 5 статті 26, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє всі держави, про які йдеться в пункті 1 тієї ж статті, про таке:

- а) підписання, ратифікації і приєднання згідно з статтею 26;
- б) дату набрання чинності цим Пактом згідно з статтею 27 і дату набрання чинності будь-якими поправками згідно з статтею 29.

Стаття 31

1. Цей Пакт, англійський, іспанський, китайський, російський і французький тексти якого є цілком автентичними, підлягає здачі на зберігання в архів Організації Об'єднаних Націй.

2. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй пересилає за свідчені копії цього Пакту всім державам, зазначеним у статті 26.

Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН.
Док. ООН A/RES/2200 A (XXI)

КОНВЕНЦІЯ ПРО ПРАВА ДИТИНИ

(20 листопада 1989 року)

(редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155

Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року)

Офіційний переклад

Преамбула

Держави-учасниці цієї Конвенції,

вважаючи, що згідно з принципами, проголошеними в Статуті Організації Об'єднаних Націй, визнання властивої гідності, рівних і невід'ємних прав усіх членів суспільства є основою забезпечення свободи, справедливості і миру на землі,

беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили в Статуті свою віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи та сповнені рішучості сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі,

визнаючи, що Організація Об'єднаних Націй у Загальній декларації прав людини та в Міжнародних пактах про права людини проголосила і погодилась з тим, що кожна людина має володіти всіма зазначеними у них правами і свободами без якої б то не було різниці за такими ознаками, як раса, колір шкіри, стать, релігія, політичні або інші переконання, національне або соціальне походження, майновий стан, народження або інші обставини,

нагадуючи, що Організація Об'єднаних Націй в Загальній декларації прав людини проголосила, що діти мають право на особливе піклування і допомогу,

впевнені в тому, що сім'я як основному осередку суспільства і природному середовищу для зростання і благополуччя всіх її членів і особливо дітей мають бути надані необхідні захист і сприяння, з тим щоб вона могла повністю покласти на себе зобов'язання в рамках суспільства,

визнаючи, що дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння,

вважаючи, що дитина має бути повністю підготовлена до самостійного життя в суспільстві та вихована в дусі ідеалів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй, і особливо в дусі миру, гідності, терпимості, свободи, рівності і солідарності,

беручи до уваги, що необхідність у такому особливому захисті дитини була передбачена в Женевській декларації прав дитини 1924 року і Декларації прав дитини, прийнятій Генеральною Асамблеєю 20 листопада 1959 року, та визнана в Загальній декларації прав людини, в Міжнародному пакті про

громадянські і політичні права (зокрема, в статтях 23 і 24), в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (зокрема, в статті 10), а також у статутах і відповідних документах спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що займаються питаннями благополуччя дітей,

беручи до уваги, що, як зазначено в Декларації прав дитини, «дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження»,

посилаючись на положення Декларації про соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх всиновленні, на національному і міжнародних рівнях, Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») та Декларації про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів,

визнаючи, що в усіх країнах світу є діти, які живуть у виключно тяжких умовах, і що такі діти потребують особливої уваги,

враховуючи належним чином важливість традицій і культурних цінностей кожного народу для захисту і гармонійного розвитку дитини,

визнаючи важливість міжнародного співробітництва для поліпшення умов життя дітей в кожній країні, зокрема в країнах, що розвиваються,

погодилися про нижченаведене:

Частина I

Стаття 1

Для цілей цієї Конвенції дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше.

Стаття 2

1. Держави-учасниці поважають і забезпечують всі права, передбачені цією Конвенцією, за кожною дитиною, яка перебуває в межах їх юрисдикції, без будь-якої дискримінації незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я і народження дитини, її батьків чи законних опікунів або яких-небудь інших обставин.

2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання на підставі статусу, діяльності, висловлюваних поглядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї.

Стаття 3

1. В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами,

першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

2. Держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.

3. Держави-учасниці забезпечують, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони здоров'я та з точки зору численності і придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду.

Стаття 4

Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних та інших заходів для здійснення прав, визнаних у цій Конвенції. Щодо економічних, соціальних і культурних прав Держави-учасниці вживають таких заходів у максимальних рамках наявних у них ресурсів і при необхідності в рамках міжнародного співробітництва.

Стаття 5

Держави-учасниці поважають відповідальність, права і обов'язки батьків і у відповідних випадках членів розширеної сім'ї чи общини, як це передбачено місцевим звичаєм, опікунів чи інших осіб, що за законом відповідають за дитину, належним чином управляти і керувати дитиною щодо здійснення визнаних цією Конвенцією прав і робити це згідно зі здібностями дитини, що розвиваються.

Стаття 6

1. Держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя.

2. Держави-учасниці забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини.

Стаття 7

1. Дитина має бути зареєстрована зразу ж після народження і з моменту народження має право на ім'я і набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування.

2. Держави-учасниці забезпечують здійснення цих прав згідно з їх національним законодавством та виконання їх зобов'язань за відповідними міжнародними документами у цій галузі, зокрема, у випадку, коли б інакше дитина не мала громадянства.

Стаття 8

1. Держави-учасниці зобов'язуються поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання.

2. Якщо дитина протизаконно позбавляється частини або всіх елемен-

тів своєї індивідуальності, Держави-учасниці забезпечують їй необхідну допомогу і захист для найшвидшого відновлення її індивідуальності.

Стаття 9

1. Держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

2. Під час будь-якого розгляду згідно з пунктом 1 цієї статті всім заінтересованим сторонам надається можливість брати участь у розгляді та викладати свою точку зору.

3. Держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

4. У тих випадках, коли таке розлучення впливає з якого-небудь рішення, прийнятого Державою-учасницею, наприклад, при арешті, тюремному ув'язненні, висилці, депортації чи смерті (включаючи смерть, що настала через будь-яку причину під час перебування даної особи у віданні держави) одного чи обох батьків або дитини, така Держава-учасниця надає батькам, дитині чи, якщо це необхідно, іншому члену сім'ї на їх прохання необхідну інформацію щодо місцеперебування відсутнього члена (членів) сім'ї, якщо надання цієї інформації не завдає шкоди добробуту дитини. Держави-учасниці надалі забезпечують, щоб подання такого прохання само по собі не призводило до несприятливих наслідків для відповідної особи (осіб).

Стаття 10

1. Відповідно до зобов'язання Держав-учасниць за пунктом 1 статті 9 заява дитини чи її батьків на в'їзд у Державу-учасницю або виїзд із неї з метою возз'єднання сім'ї повинна розглядатися Державами-учасницями позитивним, гуманним і оперативним чином. Держави-учасниці надалі забезпечують, щоб подання такого прохання не призводило до несприятливих наслідків для заявників та членів їх сім'ї.

2. Дитина, батьки якої проживають у різних державах, має право підтримувати на регулярній основі, за виключенням особливих обставин, особисті відносини і прямі контакти з обома батьками. З цією метою і відповідно до зобов'язання Держав-учасниць за пунктом 2 статті 9 Держави-учасниці поважають право дитини та її батьків залишати будь-яку країну, включаючи власну, і повертатися в свою країну. Щодо права залишати будь-яку країну діють лише такі обмеження, які встановлені законом і необхідні для охорони державної безпеки, громадського порядку (order public), здоров'я чи моралі

населення або прав і свобод інших осіб і сумісні з визнаними в цій Конвенції іншими правами.

Стаття 11

1. Держави-учасниці вживають заходів для боротьби з незаконним переміщенням і неповерненням дітей із-за кордону.

2. З цією метою Держави-учасниці сприяють укладанню двосторонніх або багатосторонніх угод чи приєднуються до чинних угод.

Стаття 12

1. Держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

2. З цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства.

Стаття 13

1. Дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини.

2. Здійснення цього права може зазнавати деяких обмежень, проте ними можуть бути лише ті обмеження, які передбачені законом і необхідні:

- a) для поваги прав і репутації інших осіб; або
- b) для охорони державної безпеки, громадського порядку (order public), або здоров'я, або моралі населення.

Стаття 14

1. Держави-учасниці поважають право дитини на свободу думки, совісті та релігії.

2. Держави-учасниці поважають права та обов'язки батьків і у відповідних випадках законних опікунів керувати дитиною в здійсненні її права методом, що відповідає здібностям дитини, які розвиваються.

3. Свобода дотримуватися своєї релігії або віри може зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом і необхідні для охорони державної безпеки, громадського порядку, моралі та здоров'я населення або захисту основних прав і свобод інших осіб.

Стаття 15

1. Держави-учасниці визнають право дитини на свободу асоціацій і свободу мирних зборів.

2. Щодо здійснення даного права не можуть застосовуватися будь-які обмеження, крім тих, які застосовуються відповідно до закону та необхідні в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки, громадського

порядку (order public), охорони здоров'я і моралі населення або захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 16

1. Жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність.

2. Дитина має право на захист закону від такого втручання або посягання.

Стаття 17

Держави-учасниці визнають важливу роль засобів масової інформації і забезпечують, щоб дитина мала доступ до інформації і матеріалів із різних національних і міжнародних джерел, особливо до такої інформації і матеріалів, які спрямовані на сприяння соціальному, духовному і моральному благополуччю, а також здоровому фізичному і психічному розвитку дитини. З цією метою Держави-учасниці:

а) сприяють засобам масової інформації у поширенні інформації і матеріалів, корисних для дитини в соціальному і культурному відношеннях та в дусі статті 29;

б) сприяють міжнародному співробітництву в галузі підготовки, обміну та поширення такої інформації і матеріалів, що надходять із різних культурних, національних і міжнародних джерел;

с) сприяють виданню і розповсюдженню дитячої літератури;

д) сприяють засобам масової інформації у приділенні особливої уваги мовним потребам дитини, яка належить до якої-небудь групи меншостей або до корінного населення;

е) сприяють розробці належних принципів захисту дитини від інформації і матеріалів, що завдають шкоди її благополуччю, враховуючи положення статей 13 і 18.

Стаття 18

1. Держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування.

2. З метою гарантування і сприяння здійсненню прав, викладених у цій Конвенції, Держави-учасниці надають батькам і законним опікунам належну допомогу у виконанні ними своїх обов'язків по вихованню дітей та забезпечують розвиток мережі дитячих установ.

3. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення того, щоб діти, батьки яких працюють, мали право користуватися призначеними для них службами й установами по догляду за дітьми.

Стаття 19

1. Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбального і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину.

2. Такі заходи захисту, у випадку необхідності, включають ефективні процедури для розроблення соціальних програм з метою надання необхідної підтримки дитині й особам, які турбуються про неї, а також здійснення інших форм запобігання, виявлення, повідомлення, передачі на розгляд, розслідування, лікування та інших заходів у зв'язку з випадками жорстокого поводження з дитиною, зазначеними вище, а також, у випадку необхідності, для порушення початку судової процедури.

Стаття 20

1. Дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надаються державою.

2. Держави-учасниці відповідно до своїх національних законів забезпечують зміну догляду за дитиною.

3. Такий догляд може включати, зокрема, передачу на виховання, «кафала» за ісламським правом, усиновлення або, за необхідності, направлення до відповідних установ по догляду за дітьми. Під час розгляду варіантів зміни необхідно належним чином враховувати бажаність наступництва виховання дитини, її етнічне походження, релігійну і культурну належність і рідну мову.

Стаття 21

Держави-учасниці, які визнають і/чи дозволяють існування системи усиновлення, забезпечують, щоб найкращі інтереси дитини враховувалися в першочерговому порядку, і вони:

а) забезпечують, щоб усиновлення дитини дозволяли лише компетентні власті, які визначають згідно з застосовуваними законом і процедурами та на підставі всієї інформації, що має відношення до справи і достовірна, що усиновлення допустимо з огляду на статус дитини щодо батьків, родичів і законних опікунів і що, якщо потрібно, зацікавлені особи дали свою усвідомлену згоду на усиновлення на підставі такої консультації, яка може бути необхідною;

б) визначають, що усиновлення в іншій країні може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за дитиною, якщо дитина не може бути передана на виховання або в сім'ю, яка могла б забезпечити її виховання або усиновлення, і якщо забезпечення якогось придатного догляду в країні походження дитини є неможливим;

с) забезпечують, щоб у випадку усиновлення дитини в іншій країні застосовувалися такі самі гарантії і норми, які застосовуються щодо усиновлення всередині країни;

д) вживають всіх необхідних заходів з метою забезпечення того, щоб у випадку усиновлення в іншій країні влаштування дитини не призводило до одержання невинуватених фінансових вигод, пов'язаних з цією особою;

е) сприяють у необхідних випадках досягненню цілей цієї статті шляхом укладення двосторонніх і багатосторонніх домовленостей або угод та намагаються на цій підставі забезпечити, щоб влаштування дитини в іншій країні здійснювали компетентні власті чи органи.

Стаття 22

1. Держави-учасниці вживають необхідних заходів, щоб забезпечити дитині, яка бажає одержати статус біженця або яка вважається біженцем, відповідно до застосовуваних міжнародним або внутрішнім правом і процедурами, як тій, що супроводжується, так і тій, що не супроводжується її батьками або будь-якою іншою особою, належний захист і гуманітарну допомогу в користуванні застосовуваними правами, викладеними в цій Конвенції та інших міжнародних документах з прав людини або гуманітарних документах, учасницями яких є зазначені держави.

2. З цією метою Держави-учасниці сприяють у випадках, коли вони вважають це за необхідне, будь-яким зусиллям Організації Об'єднаних Націй та інших компетентних міжурядових або неурядових організацій, що співпрацюють з Організацією Об'єднаних Націй, щодо захисту такої дитини та надання їй допомоги у пошуку батьків чи інших членів сім'ї будь-якої дитини-біженця, з тим щоб одержати інформацію, необхідну для її воз'єднання зі своєю сім'єю. В тих випадках, коли батьки або інші члени сім'ї не можуть бути знайдені, цій дитині надається такий самий захист, як і будь-якій іншій дитині, через якісь причини тимчасово або постійно позбавленій сімейного оточення, як це передбачено в цій Конвенції.

Стаття 23

1. Держави-учасниці визнають, що неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства.

2. Держави-учасниці визнають право неповноцінної дитини на особливе піклування, заохочують і забезпечують надання, за умови наявності ресурсів, дитині, яка має на це право, та відповідальним за турботу про неї допомогу, щодо якої подано прохання і яка відповідає стану дитини та становищу її батьків або інших осіб, що забезпечують турботу про дитину.

3. На забезпечення особливих потреб неповноцінної дитини допомога згідно з пунктом 2 цієї статті надається при можливості безкоштовно з урахуванням фінансових ресурсів батьків або інших осіб, що забезпечують турботу про дитину, та має на меті забезпечення неповноцінній дитині ефектив-

ного доступу до послуг у галузі освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування, відновлення здоров'я, підготовки до трудової діяльності та доступу до засобів відпочинку таким чином, який призводить до найбільш повного по можливості втягнення дитини в соціальне життя і досягнення розвитку її особи, включаючи культурний і духовний розвиток дитини.

4. Держави-учасниці сприяють у дусі міжнародного співробітництва обміну відповідною інформацією в галузі профілактичної охорони здоров'я, медичного, психологічного і функціонального лікування неповноцінних дітей, включаючи розповсюдження інформації про методи реабілітації, загальноосвітньої і професійної підготовки, а також доступу до цієї інформації, з тим щоб дозволити Державам-учасницям покращити свої можливості і знання, і розширити свій досвід в цій галузі. В зв'язку з цим особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 24

1. Держави-учасниці визнають право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я. Держави-учасниці намагаються забезпечити, щоб жодна дитина не була позбавлена свого права на доступ до подібних послуг системи охорони здоров'я.

2. Держави-учасниці домагаються повного здійснення цього права, зокрема, вживають заходів щодо:

a) зниження рівня смертності немовлят і дитячої смертності;
b) забезпечення надання необхідної медичної допомоги та охорони здоров'я всіх дітей з приділенням першочергової уваги розвитку первинної медико-санітарної допомоги;

c) боротьби з хворобами і недоїданням, у тому числі в межах первинної медико-санітарної допомоги, шляхом, поряд з іншим, застосування легкодоступної технології та надання достатньої кількості поживного продовольства та чистої питної води, беручи до уваги небезпеку і ризик забруднення навколишнього середовища;

d) надання матерям належних послуг по охороні здоров'я у допологовий і післяпологовий періоди;

e) забезпечення інформацією всіх прошарків суспільства, зокрема батьків і дітей, щодо здоров'я і харчування дітей, переваги грудного годування, гігієни, санітарії середовища перебування дитини і запобігання нещасним випадкам, а також доступу до освіти та підтримки у використанні цих знань;

f) розробки превентивних заходів з охорони здоров'я, керівництва для батьків та навчання і послуг з планування сім'ї.

3. Держави-учасниці вживають будь-яких ефективних і необхідних заходів з метою скасування традиційної практики, що негативно впливає на здоров'я дітей.

4. Держави-учасниці зобов'язані сприяти міжнародному співробітництву і розвивати його з метою поступового досягнення повного здійснення

права, яке визнається в цій статті. В зв'язку з цим особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 25

Держави-учасниці визнають права дитини, яка віддана компетентними органами на піклування з метою догляду за нею, її захисту або фізичного чи психічного лікування, на періодичну оцінку лікування, наданого дитині, і всіх інших умов, пов'язаних з таким піклуванням про дитину.

Стаття 26

1. Держави-учасниці визнають за кожною дитиною право користуватися благами соціального забезпечення, включаючи соціальне страхування, і вживають необхідних заходів щодо досягнення повного здійснення цього права згідно з їх національним законодавством.

2. Ці блага в міру необхідності надаються з урахуванням наявних ресурсів і можливостей дитини та осіб, які несуть відповідальність за утримання дитини, а також будь-яких міркувань, пов'язаних з одержанням благ дитиною чи від її імені.

Стаття 27

1. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

2. Батько (-ки) або інші особи, які виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини.

3. Держави-учасниці відповідно до національних умов і в межах своїх можливостей вживають необхідних заходів щодо надання допомоги батькам та іншим особам, які виховують дітей, у здійсненні цього права і у випадку необхідності надають матеріальну допомогу і підтримують програми, особливо щодо забезпечення дитини харчуванням, одягом і житлом.

4. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів щодо забезпечення відновлення утримання дитини батьками або іншими особами, які відповідають за дитину як всередині Держави-учасниці, так і за кордоном. Зокрема, якщо особа, яка несе фінансову відповідальність за дитину, і дитина проживають в різних державах, Держави-учасниці сприяють приєднанню до міжнародних угод або укладенню таких угод, а також досягненню інших відповідних домовленостей.

Стаття 28

1. Держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема:

- а) вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту;
- б) сприяють розвиткові різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності

фінансової допомоги;

с) забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів;

д) забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей;

е) вживають заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу.

2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, щоб шкільна дисципліна була забезпечена методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини та відповідно до цієї Конвенції.

3. Держави-учасниці заохочують і розвивають міжнародне співробітництво з питань, що стосуються освіти, зокрема, з метою сприяння ліквідації невігластва і неписьменності в усьому світі та полегшення доступу до науково-технічних знань і сучасних методів навчання. В цьому зв'язку особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 29

1. Держави-учасниці погоджуються щодо того, що освіта дитини має бути спрямована на:

а) розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі;

б) виховання поваги до прав людини та основних свобод, а також принципів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй;

с) виховання поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови і національних цінностей країни, в якій дитина проживає, країни її походження та до цивілізацій, відмінних від її власної;

д) підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення;

е) виховання поваги до навколишньої природи.

2. Жодна частина цієї статті або статті 28 не тлумачиться як така, що обмежує свободу окремих осіб і органів створювати учбові заклади та керувати ними за умови постійного додержання принципів, викладених у пункті 1 цієї статті, та виконання вимоги того, щоб освіта, яку одержують в таких учбових закладах, відповідала мінімальним нормам, що можуть бути встановлені державою.

Стаття 30

У таких державах, де існують етнічні, релігійні або мовні меншості чи особи з числа корінного населення, дитині, яка належить до таких меншостей чи корінного населення, не може бути відмовлено в праві спільно з іншими членами її групи користуватися своєю культурою, сповідати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою.

Стаття 31

1. Держави-учасниці визнають право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, та вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом.

2. Держави-учасниці поважають і заохочують право дитини на всебічну участь у культурному і творчому житті та сприяють наданню їй відповідних і рівних можливостей для культурної і творчої діяльності, дозвілля і відпочинку.

Стаття 32

1. Держави-учасниці визнають право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може являти небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку.

2. Держави-учасниці вживають законодавчі, адміністративні і соціальні заходи, а також заходи в галузі освіти, з тим щоб забезпечити здійснення цієї статті. З цією метою, керуючись відповідними положеннями інших міжнародних документів, Держави-учасниці, зокрема:

- а) встановлюють мінімальний вік для прийому на роботу;
- б) визначають необхідні вимоги щодо тривалості робочого дня й умови праці;
- с) передбачають відповідні види покарань або інші санкції для забезпечення ефективного здійснення цієї статті.

Стаття 33

Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, включаючи законодавчі, адміністративні та соціальні, а також заходи в галузі освіти, з тим щоб захистити дітей від незаконного зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами, як вони визначені у відповідних міжнародних договорах, та не допускати залучення дітей до протизаконного виробництва таких речовин і торгівлі ними.

Стаття 34

Держави-учасниці зобов'язані захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень. З цією метою Держави-учасниці, зокрема, вживають на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо запобігання:

- а) схиланню або примушуванню дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності;
- б) використанню дітей з метою експлуатації у проституції або в іншій незаконній сексуальній практиці;
- с) використанню дітей з метою експлуатації у порнографії та порнографічних матеріалах.

Стаття 35

Держави-учасниці вживають на національному, двосторонньому та

багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо відвернення викрадень дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанди в будь-яких цілях і в будь-якій формі.

Стаття 36

Держави-учасниці захищають дитину від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини.

Стаття 37

Держави-учасниці забезпечують, щоб:

а) жодна дитина не піддавалась катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поведження чи покарання. Ні смертна кара, ні довічне тюремне ув'язнення, які не передбачають можливості звільнення, не призначаються за злочини, вчинені особами, молодшими 18 років;

б) жодна дитина не була позбавлена волі незаконним або свавільним чином. Арешт, затримання чи тюремне ув'язнення дитини здійснюються згідно з законом та використовуються лише як крайній захід і протягом якомога більш короткого відповідного періоду часу;

с) гуманне ставлення до кожної позбавленої волі дитини і повагу до гідності її особи з урахуванням потреб осіб її віку. Зокрема, жодна позбавлена волі дитина має бути відокремлена від дорослих, якщо тільки не вважається, що в найкращих інтересах дитини цього не слід робити, та мати право підтримувати зв'язок із своєю сім'єю шляхом листування та побачень, за винятком особливих обставин;

д) жодна позбавлена волі дитина мала право на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги, а також право оспорювати законність позбавлення її волі перед судом чи іншим компетентним, незалежним і безстороннім органом та право на невідкладне прийняття ними рішень щодо будь-якої такої процесуальної дії.

Стаття 38

1. Держави-учасниці зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають відношення до дітей, та забезпечувати їх додержання.

2. Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях.

3. Держави-учасниці утримуються від призову будь-якої особи, яка не досягла 15-річного віку, на службу до збройних сил. При вербуванні з числа осіб, які досягли 15-річного віку, але яким ще не виповнилося 18 років, Держави-учасниці прагнуть віддавати перевагу особам більш старшого віку.

4. Згідно з своїми зобов'язаннями за міжнародним гуманітарним правом, пов'язаним із захистом цивільного населення під час збройних конфліктів, Держави-учасниці зобов'язані вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду

за ними.

Стаття 39

Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження, покарання чи збройних конфліктів. Таке відновлення і реінтеграція мають здійснюватися в умовах, що забезпечують здоров'я, самоповагу і гідність дитини.

Стаття 40

1. Держави-учасниці визнають право кожної дитини, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство, звинувачується або визнається винною в його порушенні, на таке поводження, що сприяє розвиткові у дитини почуття гідності і значущості, зміцнює в ній повагу до прав людини й основних свобод інших та при якому враховуються вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві.

2. З цією метою і беручи до уваги відповідні положення міжнародних документів, Держави-учасниці, зокрема, забезпечують, щоб:

а) жодна дитина не вважалася порушником кримінального законодавства, не була звинувачена та визнана винною в його порушенні через дію чи бездіяльність, які не були заборонені національним і міжнародним правом на час їх здійснення;

б) кожна дитина, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство чи звинувачується в його порушенні, мала принаймні такі гарантії:

i) презумпцію невинності, поки її вина не буде доведена згідно із законом;

ii) негайне і безпосереднє інформування її про звинувачення проти неї, а у випадку необхідності, через її батьків чи законних опікунів, та одержання правової й іншої необхідної допомоги при підготовці та здійсненні свого захисту;

iii) невідкладне прийняття рішення з розглядуваного питання компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом у ході справедливого слухання згідно із законом у присутності адвоката чи іншої відповідної особи і, якщо це не вважається таким, що суперечить найкращим інтересам дитини, зокрема, з урахуванням її віку чи становища її батьків або законних опікунів;

iv) свобода від примусу щодо даваних свідчень чи визнання вини; вивчення показань свідків звинувачення або самостійно, або за допомогою інших осіб та забезпечення рівноправної участі свідків захисту та вивчення їх свідчень;

v) якщо вважається, що дитина порушила кримінальне законодавство, повторний розгляд вищим компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом згідно із законом відповідного рішення та будь-яких

вжитих у цьому зв'язку заходів;

vi) безплатна допомога перекладача, якщо дитина не розуміє використовуваної мови чи не розмовляє нею;

vii) повна повага її особистого життя на всіх стадіях розгляду.

3. Держави-учасниці прагнуть сприяти створенню законів, процедур, органів і установ, що мають безпосереднє відношення до дітей, які, як вважається, порушили кримінальне законодавство, звинувачуються чи визнаються винними в його порушенні, і зокрема:

a) встановленню мінімального віку, нижче якого діти вважаються нездатними порушити кримінальне законодавство;

b) у випадку необхідності і бажаності вжиттю заходів щодо поведіння з такими дітьми без використання судового розгляду за умов повного додержання прав людини і правових гарантій.

4. Необхідна наявність таких різних заходів, як догляд, положення про опіку і нагляд, консультативні послуги, призначення випробного строку виховання, програми навчання і професійної підготовки, та інших форм догляду, що замінюють догляд в установах, з метою забезпечення такого поведіння з дитиною, яке забезпечувало б її добробут і відповідало її становищу та характеру злочину.

Стаття 41

Жодне в цій Конвенції не торкається будь-яких положень, які більшою мірою сприяють здійсненню прав дитини і можуть міститися:

a) в законі Держави-учасниці, або

b) в нормах міжнародного права, що діють щодо даної держави.

Частина II

Стаття 42

Держави-учасниці зобов'язані, використовуючи належні та дійові засоби, широко інформувати про принципи і положення Конвенції як дорослих, так і дітей.

Стаття 43

1. З метою розгляду прогресу, досягнутого Державами-учасницями щодо виконання зобов'язань, взятих згідно з цією Конвенцією, засновується Комітет по правах дитини, який здійснює функції, передбачені нижче.

2. Комітет складається з вісімнадцяти експертів, що відзначаються високими моральними якостями та визнаною компетентністю в галузі, охопленої цією Конвенцією. Членів Комітету обирають Держави-учасниці з числа своїх громадян, вони виступають в особистій якості, при цьому приділяється увага справедливому географічному розподілу, а також головним правовим системам.

3. Членів Комітету обирають таємним голосуванням із числа внесених до списку осіб, висунутих Державами-учасницями. Кожна Держава-учасниця може висувати одну особу з числа своїх громадян.

4. Первісні вибори в Комітет проводяться не пізніше ніж через шість місяців з дня набуття чинності цією Конвенцією, а надалі - раз на два роки. Принаймні за чотири місяці до дня кожних виборів Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй звертається до Держав-учасниць з листом, пропонуючи їм подати свої кандидатури протягом двох місяців. Потім Генеральний секретар складає в алфавітному порядку список всіх висунутих таким чином осіб із зазначенням Держав-учасниць, які висунули цих осіб, та представляє цей список Державам-учасницям цієї Конвенції.

5. Вибори проводяться на нарадах Держав-учасниць, які скликає Генеральний секретар у центральних установах Організації Об'єднаних Націй. На нарадах, де дві третини Держав-учасниць складають кворум, обраними до складу Комітету є ті кандидати, які дістали найбільшу кількість голосів і абсолютну більшість голосів представників Держав-учасниць, що присутні та беруть участь у голосуванні.

6. Члени Комітету обираються на чотирирічний строк. Вони мають право бути переобраними у випадку повторного висунення їх кандидатур. Строк повноважень п'яти членів, обраних на перших виборах, минає в кінці дворічного періоду; негайно після перших виборів імена цих п'яти членів визначаються голови наради шляхом жеребкування.

7. У випадку смерті або відставки якого-небудь члена Комітету або якщо він чи вона з якоїсь іншої причини не може більше виконувати обов'язки члена Комітету, Держава-учасниця, що висунула даного члена Комітету, призначає іншого експерта з числа своїх громадян на строк, що залишився, за умови схвалення Комітетом.

8. Комітет встановлює власні правила процедури.

9. Комітет обирає своїх службових осіб на дворічний строк.

10. Сесії Комітету, як правило, проводяться в центральних установах Організації Об'єднаних Націй або в будь-якому іншому відповідному місці, визначеному Комітетом. Комітет, як правило, проводить сесії щорічно. Тривалість сесії Комітету визначається і при необхідності переглядається на нарадах Держав-учасниць цієї Конвенції за умови схвалення Генеральною Асамблеєю.

11. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй надає необхідні персонал і матеріальні засоби для ефективного здійснення Комітетом своїх функцій відповідно до цієї Конвенції.

12. Члени Комітету, заснованого відповідно до цієї Конвенції, одержують схвалювану Генеральною Асамблеєю винагороду з коштів Організації Об'єднаних Націй в порядку та на умовах, встановлених Генеральною Асамблеєю.

Згідно зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року та ратифікованими Законом України «Про прийняття зміни до Конвенції про права дитини» від 3 квітня 2003 року № 717-IV.

Стаття 44

1. Держави-учасниці зобов'язані подавати Комітету через Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй доповіді про вжиті ними заходи щодо закріплення визнаних у Конвенції прав та прогрес, досягнутий у здійсненні цих прав:

а) протягом двох років після набуття чинності цією Конвенцією для відповідної Держави-учасниці;

б) надалі - кожні п'ять років.

2. У доповідях, які подаються відповідно до цієї статті, зазначаються фактори і труднощі, якщо такі є, що впливають на ступінь виконання зобов'язань за цією Конвенцією. Доповіді містять також достатню інформацію, з тим щоб забезпечити Комітету повне розуміння дії Конвенції у даній країні.

3. Державі-учасниці, яка подала Комітету всебічну первинну інформацію, немає необхідності повторювати у наступних доповідях, що подаються відповідно до пункту 1 підпункту b цієї статті, раніше викладену основну інформацію.

4. Комітет може запитувати у Держав-учасниць додаткову інформацію, що стосується здійснення цієї Конвенції.

5. Доповіді про діяльність Комітету раз на два роки представляються Генеральній Асамблеї через Економічну та Соціальну Раду.

6. Держави-учасниці забезпечують широку гласність своїм доповідям у власних країнах.

Стаття 45

З метою сприяння ефективному здійсненню Конвенції та заохочення міжнародного співробітництва в галузі, охоплюваній цією Конвенцією:

а) спеціалізовані установи, Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй та інші органи Організації Об'єднаних Націй мають право бути представленими при розгляді питань про здійснення таких положень цієї Конвенції, які входять до сфери їх повноважень. Комітет може запропонувати спеціалізованим установам, Дитячому фонду Організації Об'єднаних Націй та іншим компетентним органам, якщо він вважає це за доцільне, подавати висновки експертів щодо здійснення Конвенції у тих галузях, які входять до сфери їх відповідних повноважень. Комітет може запропонувати спеціалізованим установам, Дитячому фонду Організації Об'єднаних Націй та іншим органам Організації Об'єднаних Націй подавати доповіді про здійснення Конвенції у галузях, що входять до сфери їх діяльності;

б) Комітет направляє, якщо він вважає за доцільне, до спеціалізованих установ, Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй та інших компетентних органів будь-які доповіді Держав-учасниць, в яких вміщені прохання про технічну консультацію чи допомогу або йдеться про потреби в цьому, зазначені зауваження та пропозиції Комітету, якщо такі є, щодо таких прохань чи зауважень;

с) Комітет може рекомендувати Генеральній Асамблеї запропонувати

Генеральному секретарю провести від її імені дослідження з питань, що стосуються прав дитини;

d) Комітет може вносити пропозиції і рекомендації загального характеру, засновані на інформації, одержаній відповідно до статей 44 і 45 цієї Конвенції. Такі пропозиції і рекомендації загального характеру направляються будь-якій зацікавленій Державі-учасниці і повідомляються Генеральній Асамблеї поряд із зауваженнями Держав-учасниць, якщо такі є.

Частина III

Стаття 46

Ця Конвенція відкрита для підписання її всіма державами.

Стаття 47

Ця Конвенція підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти здаються на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 48

Ця Конвенція відкрита для приєднання до неї будь-якої держави. Документи про приєднання здаються на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 49

1. Ця Конвенція набуває чинності на тридцятий день після дати здачі на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй двадцятій ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної держави, яка ратифікує цю Конвенцію або приєднується до неї після здачі на зберігання двадцятій ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, ця Конвенція набирає чинності на тридцятий день після здачі такою державою на зберігання її ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 50

1. Будь-яка Держава-учасниця може запропонувати поправку і подати її Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй. Генеральний секретар потім направляє запропоновану поправку Державам-учасницям з проханням повідомити його, чи висловлюються вони за скликання конференції Держав-учасниць з метою розгляду цих пропозицій і проведення по них голосування. Якщо протягом чотирьох місяців, починаючи з дати такого повідомлення, принаймні третина Держав-учасниць висловиться за таку конференцію, Генеральний секретар скликає цю конференцію під егідою Організації Об'єднаних Націй. Будь-яка поправка, прийнята більшістю Держав-учасниць, які присутні та голосують на цій конференції, подається Генеральній Асамблеї на її затвердження.

2. Поправка, прийнята згідно з пунктом 1 цієї статті, набуває чинності після затвердження її Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй та прийняття її більшістю у дві третини Держав-учасниць.

3. Коли поправка набуває чинності, вона стає обов'язковою для тих

Держав-учасниць, які її прийняли, а для інших Держав-учасниць залишаються обов'язковими положення цієї Конвенції і будь-які попередні поправки, які вони прийняли.

Стаття 51

1. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй отримує та розсилає всім державам текст застережень, зроблених державами у момент ратифікації або приєднання.

2. Застереження, не сумісні з цілями і завданнями цієї Конвенції, не допускаються.

3. Застереження можуть бути зняті у будь-який час шляхом відповідного повідомлення, направленою Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй, який потім повідомляє про це всі держави. Таке повідомлення набуває чинності з дня отримання його Генеральним секретарем.

Стаття 52

Будь-яка Держава-учасниця може денонсувати цю Конвенцію шляхом письмового повідомлення Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй. Денонсація набуває чинності через рік після отримання повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 53

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй є депозитарієм цієї Конвенції.

Стаття 54

Оригінал цієї Конвенції, арабський, китайський, англійський, французький, російський та іспанський тексти якої є рівноавтентичними, здається на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

На посвідчення чого повноважні представники, що підписалися нижче, належним чином уповноважені на те своїми відповідними урядами, підписали цю Конвенцію.

**МІЖНАРОДНА КОНВЕНЦІЯ ПРО ЛІКВІДАЦІЮ
ВСХ ФОРМ РАСОВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ**

*{Про зняття застережень див. Указ Президії ВР УРСР № 7248-XI
(7248-11) від 14.03.89}*

*{Поправки до Конвенції див. в Постанові ВР № 3936-12 від 04.02.94,
ВВР 1994, № 23, ст.169}*

Держави-учасниці цієї Конвенції, вважаючи, що Статут Організації Об'єднаних Націй (995_010) ґрунтується на принципах гідності і рівності, властивих кожній людині, і що всі держави-члени Організації зобов'язалися вживати спільних і самостійних заходів у співробітництві з Організацією Об'єднаних Націй для досягнення однієї з цілей Організації Об'єднаних Націй, яка полягає в заохоченні і розвитку загального поважання і додержання прав людини та основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови чи релігії, вважаючи, що Загальна декларація прав людини (995_015) проголошує, що всі люди народжуються вільними і рівними в своїй гідності та правах і що кожна людина повинна мати всі права і свободи, проголошені в ній, без будь-якого розрізнення, зокрема без розрізнення за ознакою раси, кольору шкіри чи національного походження, вважаючи, що всі люди рівні перед законом і мають право на рівний захист закону від усякої дискримінації і від усякого підбурювання до дискримінації, вважаючи, що Організація Об'єднаних Націй осудила колоніалізм і всяку пов'язану з ним практику сегрегації та дискримінації, де б і в якій би формі вони не проявлялись, і що Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам від 14 грудня 1960 р. (резолуція 1514 (XV) Генеральної Асамблеї) підтвердила і урочисто проголосила необхідність негайно і беззастережно покласти всьому цьому кінець, вважаючи, що Декларація Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 20 листопада 1963 р. (резолуція 1904 (XVIII) Генеральної Асамблеї, урочисто підтверджує необхідність якнайшвидшої ліквідації расової дискримінації в усьому світі, в усіх її формах і проявах, і забезпечення розуміння та поважання гідності людини, переконані в тому, що всяка теорія переваги, основаної на расовій відмінності, в науковому відношенні хибна, в моральному - недозволенна і в соціальному - несправедлива та небезпечна і що не може бути виправдання для расової дискримінації, де б то не було, ні в теорії, ні на практиці, підтверджуючи, що дискримінація людей за ознакою раси, кольору шкіри чи етнічного походження є перешкодою до дружніх і мирних відносин між націями і може привести до порушення миру та безпеки серед народів, а також гармонійного співіснування осіб навіть всередині однієї й тієї самої держави, переконані в

тому, що існування расових бар'єрів суперечить ідеалам будь-якого людського суспільства, занепокоєні проявами расової дискримінації, що все ще спостерігаються в деяких районах світу, а також державною політикою, основою на принципі расової переваги або расової ненависті, як, наприклад, політикою апартеїду, сегрегації чи відокремлення, сповнені рішимої вжити всіх необхідних заходів для якнайшвидшої ліквідації расової дискримінації в усіх її формах і проявах та відвертати й викоринювати расистські теорії і практику їх здійснення з метою сприяння взаєморозумінню між расами і створенню міжнародного товариства, вільного від усіх форм расової сегрегації і расової дискримінації, беручи до уваги Конвенцію про дискримінацію в галузі найму і праці, затверджену Міжнародною організацією праці в 1958 році, і Конвенцію про запобігання дискримінації в галузі освіти (995_174), затверджену Організацією Об'єднаних Націй у питаннях освіти, науки й культури в 1960 році, бажаючи здійснити принципи, викладені в Декларації Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, і забезпечити для досягнення цієї мети якнайшвидше проведення практичних заходів, погодилися про нижченаведене:

Частина I

Стаття 1

(1) У цій Конвенції вислів «расова дискримінація» означає будь-яке розрізнення, виняток, обмеження чи перевагу, основані на ознаках раси, кольору шкіри, родового, національного чи етнічного походження, метою або наслідком яких є знищення або применшення визнання, використання чи здійснення на рівних засадах прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній чи будь-яких інших галузях суспільного життя.

(2) Ця Конвенція не застосовується до відмінностей, винятків, обмежень чи переваг, що їх Держави-учасниці цієї Конвенції проводять чи роблять між громадянами і негромадянами.

(3) Ніщо в цій Конвенції не може бути витлумачено як таке, що якоюсь мірою впливає на положення законодавства Держав-учасниць стосовно національної належності, громадянства або натуралізації, за умови, що в таких постановах не проводиться дискримінація щодо якоїсь певної національності.

(4) Вжиття спеціальних заходів з виключною метою забезпечення належного прогресу деяких расових або етнічних груп чи окремих осіб, що потребують захисту, який може виявитися необхідним для того, щоб забезпечити таким групам чи особам рівне використання і здійснення прав людини та основних свобод, не розглядається як расова дискримінація за умови, однак, що такі заходи не ведуть до збереження особливих прав для різних расових груп і що їх не буде залишено в силі після досягнення тих цілей, заради

яких вони були запроваджені.

Стаття 2

(1) Держави-учасниці осуджують расову дискримінацію і зобов'язуються невідкладно всіма можливими способами проводити політику ліквідації всіх форм расової дискримінації і сприяти взаєморозумінню між усіма расами, і з цією метою:

а) кожна Держава-учасниця зобов'язується не чинити щодо осіб, груп або установ будь-яких актів чи дій, пов'язаних з расовою дискримінацією, і гарантувати, що всі державні органи і державні установи, як національні, так і місцеві, діятимуть відповідно до цього зобов'язання;

б) кожна Держава-учасниця зобов'язується не заохочувати, не захищати і не підтримувати расову дискримінацію, здійснювану будь-якими особами чи організаціями;

с) кожна Держава-учасниця повинна вжити ефективних заходів для перегляду політики уряду в національному і місцевому масштабі, а також для виправлення, скасування або анулювання будь-яких законів і постанов, що ведуть до виникнення або увічнення расової дискримінації всюди, де вона існує;

д) кожна Держава-учасниця повинна, використовуючи всі належні засоби, в тому числі й законодавчі заходи, залежно від обставин, заборонити расову дискримінацію, що її проводять будь-які особи, групи чи організації, і покласти їй кінець;

е) кожна Держава-учасниця зобов'язується заохочувати в належних випадках об'єднанні багаторасові організації та об'єднанний рух, так само як і інші заходи, спрямовані на знищення расових бар'єрів, і не підтримувати ті з них, які сприяють поглибленню расового роз'єднання.

(2) Держави-учасниці повинні вживати, коли обставини цього вимагають, спеціальних і конкретних заходів у соціальній, економічній, культурній та інших галузях з метою забезпечення потрібного розвитку і захисту деяких расових груп чи осіб, що до них належать, з тим, щоб гарантувати їм повне і рівне використання прав людини та основних свобод. Такі заходи ні в якому разі не повинні в результаті привести до збереження нерівних чи особливих прав для різних расових груп після досягнення тих цілей, заради яких вони були запроваджені.

Стаття 3

Держави-учасниці особливо осуджують расову сегрегацію та апартеїд і зобов'язуються відвертати, забороняти і викоринювати всяку практику такого характеру на територіях, які є під їх юрисдикцією.

Стаття 4

Держави-учасниці осуджують всяку пропаганду і всі організації, які ґрунтуються на ідеях або теоріях переваги однієї раси чи групи осіб певного кольору шкіри або етнічного походження або намагаються виправдати, або

заохочують расову ненависть і дискримінацію в будь-якій формі, і зобов'язуються вжити негайних і позитивних заходів, спрямованих на викоренення всякого підбурювання до такої дискримінації чи актів дискримінації, і з цією метою вони відповідно до принципів, поданих у Загальній декларації прав людини, і прав, ясно викладених у Статті 5 цієї Конвенції, серед іншого:

а) оголошують злочином, що карається за законом, всяке поширення ідей, оснований на расовій перевазі або ненависті, всяке підбурювання до расової дискримінації, а також усі акти насильства або підбурювання до таких актів, спрямованих проти будь-якої раси чи групи осіб іншого кольору шкіри або етнічного походження, а також подання будь-якої допомоги для проведення расистської діяльності, включаючи її фінансування;

б) оголошують протизаконними і забороняють організації, а також організовану і всяку іншу пропагандистську діяльність, які заохочують расову дискримінацію та підбурюють до неї, і визнають участь у таких організаціях чи в такій діяльності злочином, що карається законом;

с) не дозволяють національним чи місцевим органам державної влади або державним установам заохочувати расову дискримінацію чи підбурювати до неї.

Стаття 5

Відповідно до основних зобов'язань, викладених у Статті 2 цієї Конвенції, Держави-учасниці зобов'язуються заборонити і ліквідувати расову дискримінацію в усіх її формах і забезпечити рівноправність кожної людини перед законом, без розрізнення раси, кольору шкіри, національного або етнічного походження, особливо щодо здійснення таких прав:

а) права на рівність перед судом і всіма іншими органами, що здійснюють правосуддя;

б) права на особисту безпеку і захист з боку держави від насильства або тілесних ушкоджень, заподіяваних як урядовими службовими особами, так і будь-якими окремими особами, групами чи установами;

с) політичних прав, зокрема права брати участь у виборах - голосувати і виставляти свою кандидатуру - на основі загального і рівного виборчого права, права брати участь в управлінні країною, так само як і в керівництві державними справами на будь-якому рівні, а також права рівного доступу до державної служби;

д) інших громадянських прав, зокрема:

(i) права на свободу пересування і проживання в межах держави;

(ii) права залишати будь-яку країну, включаючи свою власну, і повертатися в свою країну;

(iii) права на громадянство;

(iv) права на одруження і на обрання подружжя;

(v) права на володіння майном як одноосібно, так і спільно з іншими;

(vi) права спадкоємства;

(vii) права на свободу думки, совісті і релігії;

- (viii) права на свободу переконань і на вільне вираження їх;
- (ix) права на свободу мирних зборів та асоціацій;
- е) прав в економічній, соціальній і культурній галузях, зокрема:
 - (i) права на працю, вільний вибір роботи, справедливі і сприятливі умови праці, захист від безробіття, рівну плату за рівну працю, справедливу і задовільну винагороду;
 - (ii) права створювати професійні спілки і вступати до них;
 - (iii) права на житло;
 - (iv) права на охорону здоров'я, медичну допомогу, соціальне забезпечення і соціальне обслуговування;
 - (v) права на освіту і професійну підготовку;
 - (vi) права на рівну участь у культурному житті;
- ф) права на доступ до всякого місця або всякого виду обслуговування, призначеного для громадського користування, як, наприклад, транспорт, готелі, ресторани, кафе, театри і парки.

Стаття 6

Держави-учасниці забезпечують кожній людині, на яку поширюється їх юрисдикція, ефективний захист і засоби захисту через компетентні національні суди та інші державні інститути в разі будь-яких актів расової дискримінації, що посягають, порушуючи цю Конвенцію, на її права людини та основні свободи, а також права подавати в ці суди позов про справедливе й адекватне відшкодування чи оплати за всяку шкоду, якої завдано в результаті такої дискримінації.

Стаття 7

Держави-учасниці зобов'язуються вжити негайних і ефективних заходів, зокрема в галузях викладання, виховання, культури та інформації, в цілях боротьби із забобонами, які ведуть до расової дискримінації, з метою заохочення взаєморозуміння, толерантності і дружби між націями та расовими або етнічними групами, а також популяризації цілей і принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй, Загальної декларації прав людини, Декларації Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм расової дискримінації та цієї Конвенції.

Частина II

Стаття 8

(1) Має бути засновано Комітет по ліквідації расової дискримінації (далі іменований «Комітет»); він складатиметься з вісімнадцяти експертів, що відзначаються високими моральними якостями і визнаною безсторонністю, обираються Державами-учасницями з числа їх громадян і повинні виконувати свої обов'язки від себе особисто, причому приділяється увага справедливому географічному розподілу і представництву різних форм цивілізації,

а також головних правових систем.

(2) Члени Комітету обираються таємним голосуванням з числа внесених до списку осіб, висунутих Державами-учасницями. Кожна Держава-учасниця може висунути одну особу з числа своїх громадян.

(3) Перші вибори проводяться через шість місяців після набуття чинності цією Конвенцією. Кожного разу принаймні за три місяці до дати виборів Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй звертається з листом до Держав-учасниць, запрошуючи їх подати імена осіб, яких вони висувають, протягом двох місяців. Генеральний секретар готує список, де в алфавітному порядку внесені всі висунуті таким чином особи, із зазначенням Держав-учасниць, що висунули їх, і подає цей список Державам-учасницям Конвенції.

(4) Вибори членів Комітету проводяться на засіданні Держав-учасниць Конвенції, яке скликається Генеральним секретарем у центральних установах Організації Об'єднаних Націй. На цьому засіданні, на якому дві третини Держав-учасниць становлять кворум, обраними до Комітету членами є ті кандидати, що дістали найбільше число голосів та абсолютну більшість голосів присутніх і голосуючих представників Держав-учасниць Конвенції.

(5) а) Члени Комітету обираються на чотири роки. Проте строк повноважень дев'яти членів, обраних на перших виборах, минає наприкінці дворічного періоду; негайно після перших виборів імена цих дев'яти членів визначаються за жеребом Головою Комітету.

б) Для заповнення непередбачених вакансій Держава-учасниця Конвенції, експерт якої вже не є членом Комітету, призначає іншого експерта з числа своїх громадян за умови схвалення Комітетом.

(6) Держави-учасниці несуть відповідальність за покриття витрат членів Комітету в період виконання ними обов'язків у Комітеті.

Стаття 9

(1) Держави-учасниці зобов'язуються подавати Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй для розгляду Комітетом доповідь про вжиті законодавчі, судові, адміністративні чи інші заходи, за допомогою яких проводяться в життя положення цієї Конвенції:

а) протягом року після набуття чинності цією Конвенцією для даної держави; та

б) надалі через кожні два роки і щоразу, коли цього вимагає Комітет. Комітет може запитувати у Держав-учасниць Конвенції додаткову інформацію.

(2) Комітет щороку через Генерального секретаря подає доповідь Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй про свою діяльність і може робити пропозиції та загальні рекомендації, що ґрунтуються на вивченні доповідей та інформації, одержаних від Держав-учасниць Конвенції. Такі пропозиції та загальні рекомендації передаються Генеральній Асамблеї ра-

зом із зауваженнями Держав-учасниць Конвенції, якщо зауваження є.

Стаття 10

- (1) Комітет встановлює свої власні правила процедури.
- (2) Комітет обирає своїх службових осіб строком на два роки.
- (3) Секретаріат Комітету забезпечується Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй.
- (4) Засідання Комітету звичайно проводяться в центральних установах Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 11

(1) Якщо якась Держава-учасниця вважає, що інша Держава-учасниця не виконує положень Конвенції, то вона може довести це до відома Комітету. Комітет потім передає це повідомлення зацікавленій Державі-учасниці. Протягом трьох місяців держава, яка одержала повідомлення, подає Комітетові письмові пояснення чи заяви для висвітлення цього питання і заходів, що могли бути вжиті цією державою.

(2) Якщо питання не врегульовано на задоволення обох сторін шляхом двосторонніх переговорів або якимсь іншим доступним їм шляхом протягом шести місяців після одержання такою державою першого повідомлення, то кожна з цих двох держав має право знову передати це питання на розгляд Комітету шляхом відповідного повідомлення Комітету, а також другій державі.

(3) Комітет розглядає передане йому питання відповідно до пункту (2) цієї Статті після того, як він встановить, відповідно до загально визнаних принципів міжнародного права, що всі доступні внутрішні засоби правового захисту було випробувано і вичерпано в даному разі. Це правило не діє в тих випадках, коли застосування цих засобів надмірно затягується.

(4) За всяким переданим на його розгляд питанням Комітет може запропонувати зацікавленим Державам-учасницям надати будь-яку інформацію, що стосується справи.

(5) Якщо якийсь питання, що впливає з положень цієї Статті, знаходиться на розгляді Комітету, то зацікавлені Держави-учасниці мають право послати своїх представників для участі в засіданнях Комітету без права голосу на період розгляду даного питання.

Стаття 12

(1) а) Після того як Комітет одержав і ретельно перевірів всю інформацію, яку він вважає необхідною, Голова призначає спеціальну Погоджувальну комісію (далі іменовану «Комісія») у складі п'яти чоловік, що можуть бути або не бути членами Комітету. Члени Комісії призначаються за одностайною згодою сторін у спорі, і Комісія надає свої добрі послуги зацікавленим державам з метою миролюбного врегулювання даного питання на основі додержання положень Конвенції.

б) Коли між державами, які є сторонами в спорі, не буде протягом

трьох місяців досягнуто згоди стосовно всього складу або частини складу Комісії, то ті члени Комісії, про призначення яких не було досягнуто згоди між Державами-учасницями в спорі, обираються із складу членів Комітету більшістю в дві третини голосів шляхом таємного голосування.

(2) Члени Комісії виконують свої обов'язки від себе особисто. Вони не повинні бути громадянами держав - сторін у спорі або держави, яка не бере участі в Конвенції.

(3) Комісія обирає свого Голову і встановлює свої власні правила процедури.

(4) Засідання Комісії звичайно проводяться в центральних установах Організації Об'єднаних Націй або в будь-якому іншому зручному місці за рішенням Комісії.

(5) Секретаріат, який забезпечується відповідно до пункту (3) Статті 10 Конвенції, також обслуговує Комісію, якщо спір між Державами-учасницями Конвенції приведе до створення Комісії.

(6) Держави, які є сторонами в спорі, рівною мірою несуть всі витрати членів Комісії відповідно до кошторису, що його подає Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй.

(7) Генеральний секретар має право оплачувати витрати членів Комісії, коли це виявляється необхідним, до їх повернення Державами-учасницями в спорі відповідно до пункту (6) цієї Статті.

(8) Одержана і вивчена Комітетом інформація надається в розпорядження Комісії, і Комісія може запропонувати зацікавленим державам надати будь-яку інформацію, що стосується справи.

Стаття 13

(1) Якщо Комісія повністю розгляне питання, вона повинна підготувати і подати Голові Комітету доповідь, де міститимуться її висновки з усіх питань, що стосуються фактичного боку спору між сторонами, і такі рекомендації, які вона визнає необхідними для миролобного розв'язання спору.

(2) Голова Комітету повинен надіслати доповідь Комісії кожній з держав, що бере участь у спорі. Протягом трьох місяців ці держави повинні повідомити Голову Комітету про те, чи згодні вони з рекомендаціями, що їх містить доповідь Комісії.

(3) Після закінчення періоду, передбаченого в пункті (2) цієї Статті, Голова Комітету повинен надіслати доповідь Комісії і заяви зацікавлених Держав-учасниць іншим Державам-учасницям Конвенції.

Стаття 14

(1) Держава-учасниця може в будь-який час заявити, що вона визнає компетенцію Комітету в межах його юрисдикції приймати і розглядати повідомлення від окремих осіб чи груп осіб, які твердять, що вони є жертвами порушення даною Державою-учасницею якихось прав, викладених у цій Конвенції. Комітет не повинен приймати ніяких повідомлень, якщо вони сто-

суються Держави-учасниці Конвенції, яка не зробила такої заяви.

(2) Кожна Держава-учасниця, яка робить заяву, передбачену в пункті (1) цієї Статті, може заснувати або вказати орган у межах своєї національної правової системи, що буде компетентний приймати і розглядати петиції окремих осіб і груп осіб у межах своєї юрисдикції, які заявляють, що вони є жертвами порушення якогось із прав, викладених у цій Конвенції, і які вичерпали інші доступні місцеві засоби правового захисту.

(3) Заяву, зроблену відповідно до пункту (1) цієї Статті, а також найменування будь-якого органу, заснованого або вказаного відповідно до пункту (2) цієї Статті, має бути депоновано відповідною Державою-учасницею у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, який надсилає їх копії іншим Державам-учасницям. Заяву може бути в будь-який час взято назад шляхом повідомлення про це Генерального секретаря, але це не повинно жодною мірою відбиватися на повідомленнях, які знаходяться на розгляді Комітету.

(4) Список петицій складається органом, заснованим або вказаним відповідно до пункту (2) цієї Статті, а завірені копії цього списку щороку здаються через відповідні канали Генеральному секретареві, причому їх зміст не підлягає розголошенню.

(5) В разі, коли петиціонер не вдоволений діями органу, заснованого або вказаного відповідно до пункту (2) цієї Статті, він має право протягом шести місяців передати дане питання в Комітет.

(6) а) Комітет у конфіденційному порядку доводить кожне одержане ним повідомлення до відома Держави-учасниці, що обвинувачується в порушенні якогось із положень Конвенції, але відповідну особу або групу осіб не називає без її чи їх ясно вираженої згоди. Комітет не повинен приймати анонімних повідомлень.

б) Протягом трьох місяців держава, що одержала повідомлення, подає Комітетові письмові пояснення чи заяви для висвітлення цього питання і заходів, які могли бути вжиті цією державою.

(7) а) Комітет розглядає повідомлення з урахуванням усіх даних, що надійшли в його розпорядження від зацікавленої Держави-учасниці і петиціонера. Комітет не повинен розглядати ніяких повідомлень будь-якого петиціонера, коли він не встановить, що петиціонер вичерпав усі доступні внутрішні засоби правового захисту. Проте це правило не діє в тих випадках, коли застосування цих засобів надмірно затягується.

б) Комітет надсилає свої пропозиції та рекомендації, якщо такі є, зацікавленій Державі-учасниці і петиціонерові.

(8) Комітет включає до своєї щорічної доповіді резюме таких повідомлень і в разі потреби короткий виклад пояснень і заяв зацікавлених Держав-учасниць, а також свої власні пропозиції та рекомендації.

(9) Комітет компетентний виконувати функції, передбачені в цій Статті, лише в тих випадках, коли принаймні десять Держав-учасниць Кон-

венції зробили заяви відповідно до пункту (1) цієї Статті.

Стаття 15

(1) До досягнення цілей Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам, яку містить резолюція 1514 (XV) Генеральної Асамблеї від 14 грудня 1960 р., положення цієї Конвенції аж ніяк не обмежують права подавати петиції, наданого цим народам в силу інших міжнародних документів або Організацією Об'єднаних Націй та її спеціалізованими установами.

(2) а) Комітет, заснований відповідно до пункту (1) Статті 8 цієї Конвенції, одержує копії петицій від органів Організації Об'єднаних Націй, які займаються питаннями, що безпосередньо стосуються принципів і цілей даної Конвенції, і доповідає їм думку та рекомендації по цих петиціях від жителів підопічних та несамоврядних територій і всіх інших територій, щодо яких застосовується резолюція 1514 (XV), стосовно питань, передбачених цією Конвенцією, що знаходяться на розгляді цих органів.

б) Комітет одержує від компетентних органів Організації Об'єднаних Націй примірники доповідей, в яких ідеться про законодавчі, судові, адміністративні та інші заходи, що безпосередньо стосуються принципів і цілей цієї Конвенції і проводяться управляючими державами в територіях, згаданих у підпункті цього пункту, а також висловлює з цього приводу свою думку і робить рекомендації цим органам.

(3) Комітет включає до своєї доповіді Генеральній Асамблеї резюме петицій і доповідей, одержаних ним від органів Організації Об'єднаних Націй, а також думку та рекомендації Комітету, що стосуються даних петицій і доповідей.

(4) Комітет запитує у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй всю інформацію, яка стосується цілей даної Конвенції і є в його розпорядженні, стосовно територій, згаданих у підпункті а) пункту (2) цієї Статті.

Стаття 16

Положення цієї Конвенції стосовно врегулювання спорів або розгляду скарг застосовуються без шкоди для інших методів розв'язання спорів чи скарг у питанні дискримінації, викладених в основоположних документах Організації Об'єднаних Націй та її спеціалізованих установ або в конвенціях, схвалених останніми, і не перешкоджають Державам-учасницям використати інші методи розв'язання спорів відповідно до загальних чи спеціальних міжнародних угод, чинних у відносинах між ними.

Частина III

Стаття 17

(1) Ця Конвенція відкрита для підписання будь-якою державою - членом Організації Об'єднаних Націй або членом будь-якої з її спеціалізованих

установ, будь-якою Державою-учасницею Статуту Міжнародного Суду (995_010) і всякою іншою державою, яку Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй запросить до участі в цій Конвенції.

(2) Ця Конвенція підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти депонуються у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 18

(1) Ця Конвенція буде відкрита для приєднання будь-якої держави, зазначеної в пункті (1) Статті 17 цієї Конвенції.

(2) Приєднання здійснюється шляхом здачі на зберігання документа про приєднання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 19

(1) Ця Конвенція набуває чинності на тридцятий день після здачі на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй двадцять сьомої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

(2) Для кожної держави, яка ратифікує цю Конвенцію або приєднається до неї після здачі на зберігання двадцять сьомої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, ця Конвенція набуває чинності на тридцятий день після здачі на зберігання її власної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 20

(1) Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй одержує і розсилає всім Державам, які є або можуть стати учасниками цієї Конвенції, текст застережень, зроблених державами в момент ратифікації або приєднання. Кожна держава, яка заперечує проти застереження, повинна протягом дев'яноста днів від дня вищезгаданого сповіщення повідомити Генерального секретаря про те, що вона не приймає дане застереження.

(2) Застереження, не сумісні з цілями і завданнями цієї Конвенції, не допускаються, так само як і застереження, що можуть перешкоджати роботі якихось органів, створених на підставі цієї Конвенції. Застереження вважається несумісним або таким, що перешкоджає роботі, коли принаймні дві третини Держав-учасниць Конвенції заперечують проти нього.

(3) Застереження можуть бути зняті в будь-який час шляхом відповідного повідомлення, надісланого на ім'я Генерального секретаря. Таке повідомлення набуває чинності в день його одержання.

Стаття 21

Кожна Держава-учасниця може денонсувати цю Конвенцію шляхом письмового повідомлення про те Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй. Денонсація набуває чинності через один рік від дня одержання повідомлення про це Генеральним секретарем.

Стаття 22

Всякий спір між двома або кількома Державами-учасницями стосовно

тлумачення чи застосування цієї Конвенції, який не розв'язано шляхом переговорів або процедур, спеціально передбачених у цій Конвенції, передається на вимогу будь-якої із сторін у цьому спорі на розгляд Міжнародного Суду, якщо сторони в спорі не домовилися про інший спосіб урегулювання.

Стаття 23

(1) Вимогу про перегляд цієї Конвенції може бути висунуто в будь-який час будь-якою Державою-учасницею шляхом письмового повідомлення, надісланого на ім'я Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

(2) Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй приймає рішення про те, які заходи в разі їх необхідності треба провести у зв'язку з такою вимогою.

Стаття 24

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй передає всім Державам, згаданим у пункті (1) Статті 17 цієї Конвенції, такі відомості:

а) про підписання, ратифікацію і приєднання відповідно до Статей 17 і 18;

б) про дату набуття чинності цією Конвенцією відповідно до Статті 19;

с) про повідомлення і декларації, одержані відповідно до Статей 14, 20 і 23;

д) про денонсації відповідно до Статті 21.

Стаття 25

(1) Ця Конвенція, англійський, іспанський, китайський, російський і французький тексти якої є однаково автентичними, зберігається в архіві Організації Об'єднаних Націй.

(2) Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй надсилає завірні копії цієї Конвенції всім державам, що належать до будь-якої з категорій, згаданих у пункті (1) Статті 17 Конвенції.

На посвідчення чого нижчепідписані, належним чином уповноважені на те своїми відповідними урядами, підписали цю Конвенцію, відкриту для підписання в Нью-Йорку сьомого березня тисяча дев'ятсот шістдесят шостого року.

Набула чинності 4 січня 1969 р., для України - 7 квітня 1969 р.

Верховна Рада України, Інститут законодавства «Закони України» том 14.

* * *

Конвенція підписана Українською РСР 7 березня 1966 року.

Ратифікована Президією Верховної Ради Української РСР 21 січня 1969 року з таким застереженням до статті 22: «Українська Радянська Соціалістична Республіка не вважає для себе обов'язковими положення статті 22 Конвенції, згідно з якою всякий спір між двома або кількома державами від-

носно тлумачення або застосування Конвенції передається на вимогу будь-якої з сторін в цьому спорі на вирішення Міжнародного Суду, і заявляє, що для передачі такого спору Міжнародному Суду необхідна в кожному окремому випадку згода всіх сторін, що беруть участь у спорі», та з такою заявою щодо пункту 1 статті 17: «Українська Радянська Соціалістична Республіка заявляє, що положення пункту 1 статті 17 Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, згідно з яким ряд держав позбавляється можливості стати учасником цієї Конвенції, носить дискримінаційний характер, і вважає, що Конвенція у відповідності з принципом суверенної рівності держав повинна бути відкритою для участі всіх заінтересованих держав без будь-якої дискримінації і обмеження».

Відомості Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки. 1969. № 5. Ст.27.

Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 14 березня 1989 року (7248-11) застереження до статті 22 Конвенції зняте.

При повідомленні про зняття застереження зроблена заявка, за якою відповідне положення статті 22 Конвенції буде поширюватися на спори щодо тлумачення і застосування на випадки, які можуть виникнути після дати повідомлення Генеральному секретареві ООН про зняття застережень Української РСР.

Відомості Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки. 1989. 13. Ст.108.

КОНВЕНЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК

{Додатково див. Факультативний протокол(995_794) від 06.10.99}

Держави - сторони цієї Конвенції, враховуючи, що Статут Організації Об'єднаних Націй (995_010) знову утвердив віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи, в рівноправність чоловіків і жінок, враховуючи, що Загальна декларація прав людини (995_015) підтверджує принцип недопущення дискримінації і проголошує, що всі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах і що кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені в ній, без будь-якої різниці, в тому числі щодо статі, враховуючи, що на держави - сторони Міжнародних пактів про права людини (995_042, 995_043) покладається зобов'язання забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користуватися всіма економічними, соціальними, культурними, громадянськими та політичними правами, беручи до уваги міжнародні конвенції, укладені під егідою Організації Об'єднаних Націй та її спеціалізованих установ з метою сприяння рівноправності чоловіків і жінок, враховуючи також резолюції, декларації та рекомендації, прийняті Організацією Об'єднаних Націй та її спеціалізованими установами з метою сприяння рівноправності чоловіків і жінок, будучи, проте, занепокоєні тим, що незважаючи на ці документи, як і раніше, має місце значна дискримінація щодо жінок, нагадуючи, що дискримінація жінок порушує принцип рівноправності та поваги людської гідності, перешкоджає участі жінок нарівні з чоловіками в політичному, соціальному, економічному та культурному житті своєї країни, заважає зростанню добробуту суспільства і сім'ї та ще більше перешкоджає повному розкриттю можливостей жінок на благо своїх країн та людства, будучи занепокоєні тим, що в злидєнних умовах жінки мають найменший доступ до продовольства, засобів охорони здоров'я, не мають можливості одержати освіту, професійну підготовку, працевлаштуватися, а також інших можливостей, будучи впевненими, що встановлення нового міжнародного економічного порядку, заснованого на рівності та справедливості, значно сприятиме забезпеченню рівності між чоловіками і жінками, підкреслюючи, що ліквідація апартеїду, всіх форм расизму, расової дискримінації, колоніалізму, неокolonіалізму, агресії, іноземної окупації і панування та втручання у внутрішні справи держав є необхідною для повного здійснення прав чоловіків і жінок, підтверджуючи, що зміцнення міжнародного миру та безпеки, ослаблення міжнародної напруженості, взаємне співробітництво між усіма державами незалежно від їх соціальних і економічних систем, загальне та повне роззброєння, особливо ядерне роззброєння, під суворим і ефективним міжнародним контролем, утвердження принципів справедливості, рівності та взаємної вигоди у відносинах між країнами та здійснення права народів, що

перебувають під іноземним і колоніальним пануванням та іноземною окупацією, на самовизначення та незалежність, а також повага національного суверенітету і територіальної цілісності держав будуть сприяти соціальному прогресу та розвитку і, як наслідок, сприятимуть досягненню повної рівності між чоловіками та жінками, будучи впевнені, що повний розвиток країни, добробут всього світу та справа миру вимагають максимальної участі жінок нарівні з чоловіками в усіх сферах, враховуючи значення внеску жінок у добробут сім'ї та у розвиток суспільства, що до цього часу не одержав повне визнання, соціальне значення материнства та ролі обох батьків у сім'ї та у вихованні дітей і усвідомлюючи, що роль жінки у продовженні роду не повинна бути причиною дискримінації, оскільки виховання дітей вимагає спільної відповідальності чоловіків і жінок та всього суспільства в цілому, визнаючи, що для досягнення повної рівності між чоловіками та жінками необхідно змінити традиційну роль як чоловіків, так і жінок у суспільстві та в сім'ї, сповнені рішучості здійснити принципи, проголошені в Декларації про ліквідацію дискримінації щодо жінок, і з цією метою вжити заходів, необхідних для ліквідації такої дискримінації в усіх її формах і проявах, погодилися про наступне:

Частина I

Стаття 1

Для цілей цієї Конвенції поняття «дискримінація щодо жінок» означає будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямовані на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі.

Стаття 2

Держави-сторони засуджують дискримінацію щодо жінок в усіх їх формах, погоджуються негайно всіма відповідними заходами здійснювати політику ліквідації дискримінації щодо жінок і з цією метою зобов'язуються:

а) включити принцип рівноправності чоловіків і жінок у свої національні конституції або інше відповідне законодавство, якщо цього ще не було зроблено, та забезпечити за допомогою закону й інших відповідних заходів практичне здійснення цього принципу;

б) вживати відповідних законодавчих та інших заходів, включаючи санкції там, де це необхідно, що забороняють будь-яку дискримінацію щодо жінок;

с) встановити юридичний захист прав жінок на рівній основі з чоловіками та забезпечити за допомогою компетентних національних судів та інших державних установ ефективний захист жінок проти будь-якого акту дискримінації;

д) утримуватися від вчинення будь-яких дискримінаційних актів або

дій щодо жінок та гарантувати, що державні органи та установи діятимуть відповідно до цього зобов'язання;

е) вживати всіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок з боку будь-якої особи, організації або підприємства;

ф) вживати всіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо зміни або скасування чинних законів, постанов, звичаїв і практики, що являють собою дискримінацію щодо жінок;

г) скасувати всі положення свого кримінального законодавства, що являють собою дискримінацію щодо жінок.

Стаття 3

Держави-сторони вживають в усіх галузях, і зокрема в політичній, соціальній, економічній і культурній, всіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо забезпечення всебічного розвитку та прогресу жінок, з тим щоб гарантувати їм здійснення і користування правами людини та основними свободами на основі рівності з чоловіками.

Стаття 4

1. Вжиття державами-сторонами тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на прискорення встановлення фактичної рівності між чоловіками та жінками, не вважається, як це визначено цією Конвенцією, дискримінаційним, проте воно ні в якому разі не повинно тягнути за собою збереження нерівноправних або диференційованих стандартів; ці заходи повинні бути скасовані, коли будуть досягнуті цілі рівних можливостей і рівноправних відносин.

2. Вжиття державами - сторонами спеціальних заходів, спрямованих на охорону материнства, включаючи заходи, що містяться в цій Конвенції, не вважається дискримінаційним.

Стаття 5

Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів з метою:

а) змінити соціальні та культурні моделі поведінки чоловіків і жінок для досягнення викоренення забобонів, звичаїв та всіх інших проявів, що ґрунтуються на ідеї неповноцінності чи зверхності однієї із статей або стереотипності ролі чоловіків і жінок;

б) забезпечити, щоб сімейне виховання включало правильне розуміння материнства як соціальної функції і визначення загальної відповідальності чоловіків і жінок за виховання та розвиток своїх дітей за умови, що в усіх випадках інтереси дітей мають перевагу.

Стаття 6

Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо припинення всіх видів торгівлі жінками та використання проституції жінок.

Частина II

Стаття 7

Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у політичному та суспільному житті країни і, зокрема, забезпечують жінкам на рівних умовах з чоловіками право:

- а) голосувати на всіх виборах і публічних референдумах та бути обраними до всіх публічно виборних органів;
- б) брати участь у формуванні та здійсненні політики уряду та займати державні посади, а також здійснювати всі державні функції на всіх рівнях державного управління;
- с) брати участь у діяльності неурядових організацій і асоціацій, що займаються проблемами громадського та політичного життя країни.

Стаття 8

Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів, щоб забезпечити жінкам можливість на рівних умовах з чоловіками і без будь-якої дискримінації представляти свої уряди на міжнародному рівні і брати участь у роботі міжнародних організацій.

Стаття 9

1. Держави-сторони надають жінкам рівні з чоловіками права щодо набуття, зміни або збереження громадянства. Вони, зокрема, забезпечують, що ні одруження з іноземцем, ні зміна громадянства чоловіка під час шлюбу не тягнуть за собою автоматичної зміни громадянства дружини, не перетворюють її на особу без громадянства і не можуть змусити її прийняти громадянство чоловіка.

2. Держави-сторони надають жінкам рівні з чоловіками права щодо громадянства їхніх дітей.

Частина III

Стаття 10

Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для того, щоб ліквідувати дискримінацію щодо жінок, з тим щоб забезпечити їм рівні права з чоловіками в галузі освіти, і, зокрема, забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок:

- а) однакові умови для орієнтації у виборі професії або спеціальності, для доступу до освіти і одержання дипломів у навчальних закладах усіх категорій як у сільських, так і у міських районах; ця рівність забезпечується в дошкільній, загальній, спеціальній і вищій технічній освіті, а також в усіх видах професійної підготовки;
- б) доступ до однакових програм навчання, однакових іспитів, викладацького складу однакової кваліфікації, шкільних приміщень і обладнання рівної якості;
- с) усунення будь-якої стереотипної концепції ролі чоловіків і жінок на всіх рівнях і у всіх формах навчання шляхом заохочення спільного навчання

та інших видів навчання, що сприятимуть досягненню цієї мети, і, зокрема, шляхом перегляду навчальних посібників та шкільних програм і адаптації методів навчання;

d) однакові можливості одержання стипендій та іншої допомоги на освіту;

e) однакові можливості доступу до програм продовження освіти, включаючи програми поширення грамотності серед дорослих і програми функціональної грамотності, спрямовані, зокрема, на скорочення якомога швидше будь-якого розриву в знаннях чоловіків і жінок;

f) скорочення чисельності дівчат, які не закінчують школи, та розроблення програм для дівчат і жінок, які передчасно залишили школу;

g) однакові можливості активно брати участь у заняттях спортом і фізичною підготовкою;

h) доступ до спеціальної інформації освітнього характеру для сприяння забезпеченню здоров'я і добробуту сімей, включаючи інформацію та консультації про планування розміру сім'ї.

Стаття 11

1. Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у галузі зайнятості, з тим щоб забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок рівні права, зокрема:

a) право на працю як невід'ємне право всіх людей;

b) право на однакові можливості при найманні на роботу, в тому числі застосування однакових критеріїв вибору при найманні;

c) право на вільний вибір професії чи роду роботи, на просування по службі та гарантію зайнятості, а також на користування всіма пільгами і умовами роботи, на одержання професійної підготовки та перепідготовки, включаючи учнівство, професійну підготовку підвищеного рівня та регулярну підготовку;

d) право на рівну винагороду, включаючи одержання пільг, на рівні умови щодо рівноцінної праці, а також на рівний підхід до оцінки якості роботи;

e) право на соціальне забезпечення, зокрема при виході на пенсію, безробітті, хворобі, інвалідності, по старості та в інших випадках втрати працездатності, а також право на оплачувану відпустку;

f) право на охорону здоров'я та безпечні умови праці, включаючи захист репродуктивної функції.

2. Для запобігання дискримінації щодо жінок після одруження або народження дитини та гарантування їм ефективного права на працю держави-сторони вживають відповідних заходів для того, щоб:

a) заборонити, під загрозою застосування санкцій, звільнення з роботи на підставі вагітності або відпустки по вагітності та пологах чи дискримінації з огляду на сімейний стан при звільненні;

b) ввести оплачувані відпустки або відпустки з порівняльною соціаль-

ною допомогою по вагітності та пологах без втрати попереднього місця роботи, старшинства або соціальної допомоги;

с) заохочувати надання необхідних додаткових соціальних послуг, з тим щоб дозволити батькам поєднувати виконання сімейних обов'язків з трудовою діяльністю та участю в громадському житті, зокрема шляхом створення і розширення мережі закладів по догляду за дітьми;

d) забезпечувати жінкам особливий захист у період вагітності на тих видах робіт, шкідливість яких для здоров'я доведена.

3. Законодавство, що стосується захисту прав, про які йдеться в цій статті, періодично має бути розглянуте в світлі науково-технічних знань, а також переглянуте, скасоване або розширене, наскільки це необхідно.

Стаття 12

1. Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у галузі охорони здоров'я, з тим щоб забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок доступ до медичного обслуговування, зокрема в тому, що стосується планування розміру сім'ї.

2. Поряд з положенням пункту 1 цієї статті держави-сторони забезпечують жінкам відповідне обслуговування в період вагітності, пологів і післяпологовий період, надаючи, коли це необхідно, безплатні послуги, а також відповідне харчування в період вагітності та годування.

Стаття 13

Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок в інших сферах економічного та соціального життя, з тим щоб забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок рівні права, зокрема:

a) право на сімейну допомогу;

b) право на одержання позик, застав під нерухоме майно та інших форм фінансового кредиту;

с) право брати участь у заходах, пов'язаних з відпочинком, заняттям спортом та в усіх галузях культурного життя.

Стаття 14

1. Держави-сторони беруть до уваги особливі проблеми, з якими зустрічаються жінки, які проживають у сільській місцевості, та значну роль, яку вони відіграють у забезпеченні економічного добробуту своїх сімей, в тому числі їх діяльність у нетоварних галузях господарства, та вживають усіх відповідних заходів щодо забезпечення застосування положень цієї Конвенції до жінок, які проживають у сільській місцевості.

2. Держави-учасниці вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у сільських районах з тим, щоб забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок їх участь у розвитку сільських районів та в одержанні переваг від такого розвитку і, зокрема, забезпечують таким жінкам право:

a) брати участь в опрацюванні та здійсненні планів розвитку на всіх

рівнях;

b) на доступ до відповідного медичного обслуговування, включаючи інформацію, консультації та обслуговування з питань планування розміру сім'ї;

c) безпосередньо користуватися благами програм соціального страхування;

d) одержувати всі види підготовки та формальної і неформальної освіти, включаючи функціональну грамотність, а також користуватися послугами всіх засобів общинного обслуговування, консультативних служб з сільськогосподарських питань, зокрема для підвищення їх технологічного рівня;

e) організовувати групи самопомоги та кооперативи, з тим щоб забезпечити рівний доступ до економічних можливостей шляхом роботи за наймом або незалежної трудової діяльності;

f) брати участь в усіх видах колективної діяльності;

g) на доступ до сільськогосподарських кредитів і позик, системи збуту, відповідної технології та на рівний статус у земельних і аграрних реформах;

h) користуватися належними умовами життя, особливо житловими умовами, санітарними послугами, електро- і водозабезпеченням, а також транспортом і засобами зв'язку.

Частина IV

Стаття 15

1. Держави-сторони визнають за жінками рівність з чоловіками перед законом.

2. Держави-сторони надають жінкам однакову з чоловіками громадську правоздатність і однакові можливості її реалізації. Вони, зокрема, забезпечують їм рівні права при укладанні договорів і управлінні майном, а також рівне відношення до них на всіх етапах розгляду в судах і трибуналах.

3. Держави-учасниці погоджуються, що всі договори та всі інші приватні документи будь-якого роду, правовим наслідком яких є обмеження правоздатності жінок, вважаються недійсними.

4. Держави-сторони надають чоловікам і жінкам однакові права щодо законодавства, яке стосується пересування осіб і свободи вибору місця проживання та фактичного місцеперебування.

Стаття 16

1. Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок в усіх питаннях, що стосуються шлюбу та сімейних стосунків, і, зокрема, забезпечують на основі рівності чоловіків і жінок:

a) однакові права щодо одруження;

b) однакові права на вільний вибір дружини і на одруження лише з своєї вільної і повної згоди;

c) однакові права та обов'язки під час шлюбу і після його розірвання;

d) однакові права і обов'язки чоловіків і жінок як батьків незалежно від їхнього сімейного стану в питаннях, що стосуються їхніх дітей; в усіх випадках інтереси дітей мають перевагу;

e) однакові права вільно вирішувати питання про кількість дітей і проміжки між їх народженням та доступу до інформації, освіти, а також засобів, які дозволяють їм здійснити це право;

f) однакові права та обов'язки бути опікунами, піклувальниками, довіреними особами та усиновителями дітей або здійснювати аналогічні функції, коли вони передбачені національним законодавством; в усіх випадках інтереси дітей мають перевагу;

g) рівні особисті права чоловіка та дружини, в тому числі вибору прізвища, професії, заняття;

h) рівні права подружжя щодо володіння, придбання, управління, користування та розпорядження майном як безплатно, так і за плату.

2. Заручини та шлюб дитини не мають юридичної сили, і вживаються всі необхідні заходи, включаючи законодавчі, з метою визначення максимального шлюбного віку та обов'язкової реєстрації шлюбів в актах громадянського стану.

Частина V

Стаття 17

1. Для розгляду ходу здійснення цієї Конвенції засновується Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок (далі іменується «Комітет»), що складається в момент набуття чинності Конвенцією з вісімнадцяти, а після її ратифікації або приєднання до неї тридцять п'ятої держави-сторони, з двадцяти трьох експертів, що додержуються високих моральних принципів і компетентні в галузі, яку охоплює ця Конвенція. Цих експертів обирають держави-сторони з числа громадян, експерти виступають як особистості, при цьому враховується справедливий географічний розподіл і представництво різних форм цивілізації, а також основних правових систем.

2. Члени Комітету обираються таємним голосуванням з числа внесених у список осіб, висунутих державами-сторонами. Кожна держава-сторона може висунути одну особу з числа своїх громадян.

3. Первісні вибори проводяться через шість місяців з дня набуття чинності цією Конвенцією. Принаймні за три місяці до строку проведення кожних виборів Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй направляє державам-сторонам лист з пропозицією подати свої кандидатури протягом двох місяців. Генеральний секретар готує список, в якому в алфавітному порядку внесені всі висунуті таким чином особи із зазначенням держав-сторін, які їх висунули, і представляє цей список державам-сторонам.

4. Обрання членів Комітету проводиться на засіданні держав-сторін, яке скликає Генеральний секретар в центральних установах Організації Об'єднаних Націй. На цьому засіданні, де дві третини держав-сторін склада-

ють кворум, особами, обраними в Комітет, вважаються ті кандидати, які дістають найбільшу кількість голосів і абсолютну більшість голосів представників держав-сторін, що присутні та беруть участь у голосуванні.

5. Члени Комітету обираються на чотирирічний строк. Проте строк повноважень дев'яти членів, обраних на перших виборах, закінчується через два роки, одразу ж після проведення перших виборів прізвища цих дев'яти членів визначає голова Комітету шляхом жеребкування.

6. Обрання п'яти додаткових членів Комітету проводиться відповідно до положень пунктів 2, 3 і 4 цієї статті після ратифікації або приєднання до Конвенції тридцять п'ятої держави. Строк повноважень двох додаткових членів, обраних таким чином, закінчується через два роки, прізвища цих двох членів визначає голова Комітету шляхом жеребкування.

7. Для заповнення непередбачених вакансій держава-сторона, експерт якої перестав функціонувати як член Комітету, призначає іншого експерта з числа своїх громадян за умови схвалення Комітетом.

8. Члени Комітету одержують затверджену Генеральною Асамблеєю винагороду з коштів Організації Об'єднаних Націй в порядку і на умовах, встановлюваних Асамблеєю з урахуванням важливості обов'язків Комітету.

9. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй надає необхідний персонал і матеріальні засоби для ефективного здійснення функцій Комітету відповідно до цієї Конвенції.

Стаття 18

1. Держави-сторони зобов'язані подавати Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй для розгляду Комітетом доповідь про законодавчі, судові, адміністративні або інші заходи, вжиті ними для виконання положень цієї Конвенції, та про прогрес, досягнутий у цьому напрямі:

а) протягом одного року після набрання чинності цією Конвенцією щодо даної держави; та

б) після цього приймає щочотири роки і далі, коли цього вимагає Комітет.

2. У доповідях можуть зазначатися фактори та ускладнення, що впливають на виконання зобов'язань за Конвенцією.

Стаття 19

1. Комітет встановлює свої власні правила процедури.

2. Комітет обирає своїх службових осіб на дворічний строк.

Стаття 20

1. Комітет щорічно проводить засідання, як правило, протягом періоду, що не перевищує двох тижнів, з метою розгляду доповідей, поданих відповідно до статті 18 цієї Конвенції.

2. Засідання Комітету, як правило, проводяться в центральних установах Організації Об'єднаних Націй або в будь-якому іншому місці, визначеному Комітетом.

Стаття 21

1. Комітет щорічно через Економічну та Соціальну раду подає доповідь Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй про свою діяльність та може вносити пропозиції і рекомендації загального характеру, що ґрунтуються на вивченні доповідей та інформації, одержаних від держав-сторін. Такі пропозиції та рекомендації загального характеру включаються у доповідь Комітету поряд із зауваженнями держав-сторін, якщо такі є.

2. Генеральний секретар надсилає Комісії доповіді Комітету щодо становища жінок.

Стаття 22

Спеціалізовані установи мають право бути представленими при розгляді питань про здійснення таких положень цієї Конвенції, що входять до сфери їхньої діяльності. Комітет може запропонувати спеціалізованим установам подавати доповіді про здійснення Конвенції в галузях, що входять до сфери їхньої діяльності.

Частина VI

Стаття 23

Жодне в цій Конвенції не зачіпає будь-яких положень, що більше сприяють рівноправності між чоловіками і жінками і можуть бути:

- а) в законодавстві держави-сторони; або
- б) в будь-якій іншій міжнародній конвенції, договорі чи угоді, що мають силу для такої держави.

Стаття 24

Держави-сторони зобов'язані вживати всіх необхідних заходів на національному рівні щодо досягнення повної реалізації прав, визнаних у цій Конвенції.

Стаття 25

1. Ця Конвенція відкрита для підписання всіма державами.
2. Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй призначають депозитарієм цієї Конвенції.
3. Ця Конвенція підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти здаються на зберігання Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй.
4. Ця Конвенція відкрита для приєднання до неї всіх держав. Приєднання здійснюється шляхом здачі документа про приєднання на зберігання Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 26

1. Прохання про перегляд цієї Конвенції може бути подане в будь-який час будь-якою з держав-сторін шляхом письмового повідомлення на ім'я Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.
2. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй, якщо вона визнає за необхідне вжиття будь-яких заходів, приймає рішення про те, яких саме заходів потрібно вжити щодо такого прохання.

Стаття 27

1. Ця Конвенція набуває чинності на тридцятий день після здачі на зберігання Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй двадцятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної держави, яка ратифікує цю Конвенцію або приєднається до неї після здачі на зберігання двадцятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, ця Конвенція набуває чинності на тридцятий день після здачі на зберігання її ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 28

1. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй одержує і розсилає всім державам текст застережень, зроблених державами в момент ратифікації або приєднання.

2. Застереження, не сумісне з цілями і завданнями цієї Конвенції, не допускається.

3. Застереження можуть бути зняті в будь-який час шляхом відповідного повідомлення, направленою на ім'я Генерального секретаря, який потім повідомляє про це всі держави-сторони. Таке повідомлення набуває чинності з дня його отримання.

Стаття 29

1. Будь-який спір між двома або кількома державами-сторонами щодо тлумачення або застосування цієї Конвенції, не вирішений шляхом переговорів, передається на прохання однієї із сторін на арбітражний розгляд. Якщо протягом шести місяців з моменту подачі заяви про арбітражний розгляд сторонам не вдалося досягти згоди щодо організації арбітражного розгляду, будь-яка з цих сторін може передати даний спір до Міжнародного Суду шляхом подачі заяви відповідно до Статуту Суду (995_010).

2. Кожна держава-сторона може під час підписання чи ратифікації цієї Конвенції або приєднання до неї заявити про те, що вона не вважає себе пов'язаною зобов'язаннями, що містяться в пункті 1 цієї статті. Інші держави-сторони не несуть зобов'язань, що впливають із зазначеного пункту даної статті, щодо будь-якої держави-сторони, яка зробила подібне застереження.

3. Будь-яка держава-сторона, що зробила застереження відповідно до пункту 1 цієї статті, може в будь-який час зняти своє застереження шляхом повідомлення Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 30

Ця Конвенція, тексти якої англійською, арабською, іспанською, китайською, російською та французькою мовами є цілком автентичними, здається на зберігання Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй.

«Бібліотечка голови профспілкового комітету», № 5-6, травень - червень, 2005 р.

II. НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

ЗАКОНИ УКРАЇНИ

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

(Витяг)

Розділ XII

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Стаття 147. Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції.

Діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків.

{Стаття 147 в редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016}

Стаття 148. До складу Конституційного Суду України входять вісімнадцять суддів Конституційного Суду України.

Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України.

Відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України здійснюється на конкурсних засадах у визначеному законом порядку.

Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який володіє державною мовою, на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років, високі моральні якості та є правником із визначеним рівнем компетентності.

Суддя Конституційного Суду України не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

Суддя Конституційного Суду України призначається на дев'ять років без права бути призначеним повторно.

Суддя Конституційного Суду України набуває повноважень з дня складення ним присяги на спеціальному пленарному засіданні Суду.

Конституційний Суд України на спеціальному пленарному засіданні Суду обирає зі свого складу Голову шляхом таємного голосування лише на

один трирічний строк.

{Стаття 148 в редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016}

Стаття 148⁻¹. Держава забезпечує фінансування та належні умови для діяльності Конституційного Суду України. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на діяльність Суду з урахуванням пропозицій його Голови.

Розмір винагороди судді Конституційного Суду України встановлюється законом про Конституційний Суд України.

{Конституцію доповнено статтею 148⁻¹ згідно із Законом № 1401-VIII від 02.06.2016}

Стаття 149. Незалежність і недоторканність судді Конституційного Суду України гарантуються Конституцією і законами України.

Вплив на суддю Конституційного Суду України у будь-який спосіб забороняється.

Без згоди Конституційного Суду України суддю Конституційного Суду України не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддю Конституційного Суду України не може бути притягнуто до відповідальності за голосування у зв'язку з ухваленням Судом рішень та надання ним висновків, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Держава забезпечує особисту безпеку судді Конституційного Суду України та членів його сім'ї.

{Стаття 149 в редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016}

Стаття 149¹. Повноваження судді Конституційного Суду України припиняються у разі:

- 1) закінчення строку його повноважень;
- 2) досягнення ним сімдесяти років;
- 3) припинення громадянства України або набуття ним громадянства іншої держави;
- 4) набрання законної сили рішенням суду про визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;
- 5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього за вчинення ним злочину;
- 6) смерті судді Конституційного Суду України.

Підставами для звільнення судді Конституційного Суду України з посади є:

- 1) неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 2) порушення ним вимог щодо несумісності;
- 3) вчинення ним істотного дисциплінарного проступку, грубе чи си-

стематичне нехтування своїми обов'язками, що є несумісним зі статусом судді Суду або виявило його невідповідність займаній посаді;

4) подання ним заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Рішення про звільнення з посади судді Конституційного Суду України Суд ухвалює щонайменше двома третинами від його конституційного складу.

{Конституцію доповнено статтею 149-¹ згідно із Законом № 1401-VIII від 02.06.2016}

Стаття 150. До повноважень Конституційного Суду України належить:

1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність):

- законів та інших правових актів Верховної Ради України;

{Офіційне тлумачення положення абзацу другого пункту 1 частини першої статті 150 див. в Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/2002 від 27.03.2002}

- актів Президента України;

{Офіційне тлумачення положення абзацу третього пункту 1 частини першої статті 150 див. в Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/2002 від 27.03.2002}

- актів Кабінету Міністрів України;

- правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

{Абзац шостий частини першої статті 150 виключено на підставі Закону № 1401-VIII від 02.06.2016}

2) офіційне тлумачення Конституції України;

{Пункт 2 частини першої статті 150 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1401-VIII від 02.06.2016}

3) здійснення інших повноважень, передбачених Конституцією України.

{Частину першу статті 150 доповнено пунктом 3 згідно із Законом № 1401-VIII від 02.06.2016}

Питання, передбачені пунктами 1, 2 частини першої цієї статті, розглядаються за конституційними поданнями: Президента України; щонайменше сорока п'яти народних депутатів України; Верховного Суду; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

{Частина друга статті 150 в редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016}

Стаття 151. Конституційний Суд України за зверненням Президента України, або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України надає висновки про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних дого-

ворів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

Конституційний Суд України за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України надає висновки про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою.

За зверненням Верховної Ради України Конституційний Суд України надає висновок щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту.

{Стаття 151 в редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016}

Стаття 151⁻¹. Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано.

Стаття 151⁻². Рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені.

{Конституцію доповнено статтею 151⁻² згідно із Законом № 1401-VIII від 02.06.2016}

Стаття 152. Закони та інші акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

{Частина перша статті 152 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1401-VIII від 02.06.2016}

Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

{Частина друга статті 152 в редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016}

Матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку.

Стаття 153. Порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, статус суддів Суду, підстави і порядок звернення до Суду, процедура розгляду ним справ і виконання рішень Суду визначаються Конституцією України та законом.

{Стаття 153 в редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016}

**ЗАКОН УКРАЇНИ
«ПРО КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ»**

(Відомості Верховної Ради України, 2017, № 35, ст.376)

(зі змінами, внесеними згідно з законами України
від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII,
від 12 липня 2018 року № 2509-VIII)

Цей Закон визначає порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, статус суддів Конституційного Суду України, підстави і порядок звернення до нього, процедуру розгляду ним справ і виконання його рішень.

Розділ I. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Глава 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Статус Конституційного Суду України

1. Конституційний Суд України (далі – Конституційний Суд або Суд) є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України.

Стаття 2. Засади діяльності Суду

1. Конституційний Суд здійснює свою діяльність на засадах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, відкритості, повного і всебічного розгляду справ, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків.

Стаття 3. Нормативна основа діяльності Суду

1. Суд діє відповідно до повноважень, визначених Конституцією України.

Порядок організації і діяльності Суду, порядок конституційного провадження, процедуру розгляду справ та виконання рішень і висновків установлює цей Закон.

2. Організацію внутрішньої роботи Суду та відповідні правила процедури розгляду ним справ установлює згідно з цим Законом Регламент Конституційного Суду України (далі – Регламент).

3. Суд ухвалює інші акти, що регламентують організацію його роботи, відповідно до цього Закону та Регламенту

Стаття 4. Місцезнаходження Конституційного Суду

1. Конституційний Суд знаходиться у місті Києві.

Стаття 5. Атрибути Зали засідань Суду

1. Невід'ємними атрибутами Зали засідань Суду є Державний Герб України та Державний Прапор України.

Стаття 6. Відкритість діяльності Суду

1. Розгляд справ на пленарних засіданнях Великої палати Конституційного Суду (далі – Велика палата), Сенату Конституційного Суду (далі – Сенат) здійснюється відкрито, за винятком закритої частини цих засідань, коли ухвалюється рішення, надається висновок, постановляється ухвала Суду.

Закрите пленарне засідання допускається, якщо розгляд справи на відкритому пленарному засіданні може призвести до розголошення державної таємниці та (або) іншої інформації, що охороняється законом.

2. Осіб, які виявили бажання бути присутніми на відкритій частині пленарного засідання Великої палати, Сенату, допускають до приміщення Суду та до Зали засідань Суду в порядку, встановленому Регламентом.

3. Представники засобів масової інформації, акредитовані в Суді, можуть здійснювати відео- та фотофіксацію, вести аудіозапис відкритої частини пленарного засідання Великої палати, Сенату в порядку, встановленому Регламентом.

Глава 2. ПОВНОВАЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Стаття 7. Повноваження Суду

1. До повноважень Суду належить:

1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) офіційне тлумачення Конституції України;

3) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

4) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

5) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 і 151 Конституції України;

6) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам

статей 157 і 158 Конституції України;

7) надання за зверненням Верховної Ради України висновку про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

8) вирішення питань про відповідність Конституції України та законам України нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим за зверненням Президента України згідно з частиною другою статті 137 Конституції України;

9) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

Стаття 8. Межі повноважень Суду

1. Суд розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) чинних актів (їх окремих положень).

2. З метою захисту та відновлення прав особи Суд розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) акта (його окремих положень), який втратив чинність, але продовжує застосовуватись до правовідносин, що виникли під час його чинності.

3. Суд не розглядає питання щодо відповідності законам України актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, актів інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, крім випадків, передбачених пунктом 28 частини першої статті 85 та частиною другою статті 137 Конституції України.

Стаття 9. Склад Суду

1. Склад Суду становить 18 суддів Конституційного Суду.

2. Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду.

Стаття 10. Повноважність Суду

1. Суд є повноважним здійснювати конституційне провадження, якщо у його складі є щонайменше 12 суддів Конституційного Суду, які набули повноважень згідно зі статтею 17 цього Закону.

Глава 3. СУДДЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Стаття 11. Вимоги до судді Конституційного Суду

1. Суддею Конституційного Суду може бути громадянин України, який володіє державною мовою, на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років, високі моральні якості, є правником із визнаним рівнем компетентності.

2. Суддя Конституційного Суду України (далі – суддя Конституційного Суду або Суддя) у своїй діяльності та поза її межами дотримується вста-

новлених Конституційним Судом стандартів професійної етики судді Конституційного Суду.

3. Суддя Конституційного Суду має відповідати критерію політичної нейтральності. Суддя не може належати до політичних партій чи професійних спілок, публічно виявляти прихильність до них, брати участь у будь-якій політичній діяльності.

Суддею Конституційного Суду, зокрема, не може бути призначена на посаду особа, яка на день призначення:

1) є членом або обіймає посаду в політичній партії, іншій організації, яка має політичні цілі або бере участь у політичній діяльності;

2) є обраною на виборну посаду в органі державної влади чи органі місцевого самоврядування, має представницький мандат;

3) бере участь в організації або фінансуванні політичної агітації чи іншої політичної діяльності.

Суддя Конституційного Суду не може суміщати свою посаду з будь-якою посадою в органі державної влади або органі місцевого самоврядування, органі професійного правничого самоврядування, зі статусом народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради, з іншим представницьким мандатом, з адвокатською діяльністю, з підприємницькою діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати будь-яку іншу оплачувану роботу або отримувати іншу винагороду, за винятком здійснення викладацької, наукової чи творчої діяльності та отримання винагороди за неї, а також не може входити до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, що має на меті одержання прибутку.

4. Особа, яка є власником акцій або володіє іншими корпоративними правами чи має інші майнові права або інший майновий інтерес у діяльності будь-якої юридичної особи, що має на меті одержання прибутку, на час перебування на посаді судді Конституційного Суду передає такі акції (корпоративні права) або інші відповідні права в управління незалежній третій особі (без права надання інструкцій такій особі щодо розпорядження такими акціями, корпоративними, іншими правами або інструкцій щодо реалізації прав, які з них виникають). Суддя Конституційного Суду може отримувати відсотки, дивіденди та інші пасивні доходи від майна, власником якого він є.

5. Стосовно осіб, які претендують на зайняття посади судді Конституційного Суду, за їх письмовою згодою проводиться спеціальна перевірка в порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції».

На суддів Конституційного Суду поширюються відповідні вимоги та обмеження, встановлені для них Законом України «Про запобігання корупції».

Стаття 12. Конкурсні засади відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду

1. Відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду на конку-

рських засадах щодо осіб, яких призначає Президент України, здійснює конкурсна комісія, яку створює Президент України.

Підготовку питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді Конституційного Суду у Верховній Раді України здійснює комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України (далі – Комітет), у порядку, визначеному Регламентом Верховної Ради України, з урахуванням положень цієї статті.

Підготовку питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді Конституційного Суду з'їздом суддів України (далі – З'їзд) здійснює Рада суддів України.

2. Про початок конкурсу для відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду оголошується на офіційному веб-сайті відповідно Президента України, Верховної Ради України, Ради суддів України не пізніше ніж за три місяці до дня закінчення строку повноважень чи досягнення граничного віку перебування на посаді судді Конституційного Суду або не пізніше одного місяця з дня виникнення вакансії на посаду судді Конституційного Суду в разі, якщо повноваження судді Конституційного Суду припинено чи його звільнено з посади з підстав, передбачених статтею 149-¹ Конституції України.

3. Склад конкурсної комісії, створеної Президентом України, формується з числа правників з визнаним рівнем компетентності, які не беруть участі в конкурсному відборі на посаду судді Конституційного Суду.

4. Конкурсна комісія, Комітет, Рада суддів України упродовж одного місяця з дня оголошення про початок конкурсу в межах загального строку проведення конкурсу, передбаченого частиною шостою цієї статті, приймає заяви від осіб, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду і відповідають встановленим Конституцією України вимогам.

До заяви особи, яка виявила намір обійняти посаду судді Конституційного Суду, додаються:

- 1) автобіографія;
- 2) мотиваційний лист, у якому викладаються мотиви бути призначеним суддею Конституційного Суду;
- 3) копія документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України;
- 4) документи, що підтверджують стаж професійної діяльності у сфері права;
- 5) декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, декларація родинних зв'язків судді та декларація доброчесності судді;

б) копія диплома про вищу юридичну освіту (з додатками), здобуту в Україні, та/або копії документів про вищу юридичну освіту, здобуту за кордоном, разом із копіями документів, що підтверджують їх визнання в Україні, а також копії документів про науковий ступінь, вчене звання (за наявності);

7) письмова згода на обробку персональних даних та оприлюднення копій документів, визначених цією статтею, крім копії документа, визначеного пунктом 3 цієї частини;

8) заява про проведення перевірки, передбаченої Законом України «Про очищення влади», або висновок за результатами такої перевірки (за його наявності);

9) письмова згода на проведення спеціальної перевірки відповідно до закону;

10) інші документи, передбачені Законом України «Про запобігання корупції» для проведення спеціальної перевірки.

Конкурсна комісія, Комітет, Рада суддів України після закінчення строку прийняття заяв, передбачених цією частиною, встановлює відповідність осіб, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду, встановленим Конституцією України та цим Законом вимогам.

Щодо кандидатів, які відповідають зазначеним вимогам, оприлюднюються їх автобіографії та мотиваційні листи, а також проводиться спеціальна перевірка у порядку, передбаченому Законом України «Про запобігання корупції». Стосовно кандидатів, призначення яких здійснюється З'їздом, організовує проведення спеціальної перевірки Рада суддів України.

5. За результатами вивчення документів та відомостей, наданих кандидатами, та співбесіди з ними конкурсна комісія, Комітет, Рада суддів України ухвалює рекомендацію щодо кожного кандидата на посаду судді Конституційного Суду.

Конкурсна комісія, Рада суддів України складають списки кандидатів, рекомендованих на посаду судді Конституційного Суду, на підставі яких суб'єкти призначення приймають відповідні рішення. Такі списки мають містити кількість кандидатур, яка щонайменше втричі перевищує кількість вакансій.

6. Загальний строк проведення конкурсу для відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду становить два місяці.

Стаття 13. Порядок призначення судді Конституційного Суду Президентом України

1. За результатами конкурсного відбору Президент України видає указ про призначення на посаду судді Конституційного Суду.

2. Президент України призначає особу на посаду судді Конституційного Суду не пізніше трьох місяців із дня припинення повноважень або звільнення з посади судді Конституційного Суду, якого призначив Президент України.

Стаття 14. Порядок призначення судді Конституційного Суду Верховною Радою України

1. Порядок призначення судді Конституційного Суду Верховною Радою України встановлюється Регламентом Верховної Ради України.

Стаття 15. Порядок призначення судді Конституційного Суду з'їздом

суддів України

1. За результатами конкурсного відбору З'їзд відкритим голосуванням більшістю голосів присутніх делегатів З'їзду включає кандидатури на посаду судді Конституційного Суду до бюлетеня для таємного голосування.

2. Призначеним на посаду судді Конституційного Суду вважається той кандидат, який у результаті таємного голосування одержав більшість голосів від числа обраних делегатів З'їзду.

Якщо за результатами голосування суддя Конституційного Суду не призначений, проводиться повторно голосування щодо двох кандидатів, які набрали більшу кількість голосів порівняно з іншими кандидатами.

3. З'їзд призначає особу на посаду судді Конституційного Суду не пізніше трьох місяців із дня припинення повноважень або звільнення з посади судді Конституційного Суду, якого призначив З'їзд.

4. Рішення З'їзду про призначення на посаду судді Конституційного Суду підписують головуєчий на З'їзді та секретар.

5. Порядок скликання та порядок проведення з'їзду суддів України визначаються Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Стаття 16. Призначення і строк перебування на посаді судді Конституційного Суду

1. Суддя Конституційного Суду призначається на дев'ять років без права бути призначеним повторно.

Стаття 17. Набуття повноважень суддею Конституційного Суду

1. Суддя Конституційного Суду набуває повноважень з дня складення ним на спеціальному пленарному засіданні Суду присяги такого змісту:

«Я (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді Конституційного Суду України, урочисто присягаю на вірність Україні, бути незалежним, чесним і сумлінним при виконанні високих обов'язків судді Конституційного Суду України, забезпечувати верховенство Конституції України, захищати конституційний лад держави, утверджуючи права та свободи людини».

2. Спеціальне пленарне засідання Суду відбувається за скликанням Голови Суду або судді Конституційного Суду, який виконує його обов'язки, не пізніше п'ятого робочого дня з дня призначення Судді на посаду.

3. Урочиста церемонія складення суддею Конституційного Суду присяги на спеціальному пленарному засіданні відбувається в Залі засідань Суду. Порядок урочистої церемонії встановлюється Регламентом.

Стаття 18. Статус судді Конституційного Суду

1. Статус судді Конституційного Суду визначають Конституція України та цей Закон.

2. Особа набуває статусу судді Конституційного Суду з дня, що є наступним за днем призначення на посаду.

3. Повноваження судді Конституційного Суду та гарантії його діяльності не можуть бути обмежені при введенні воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях.

4. Суддя здійснює попередню підготовку питань, що їх розглядають Велика палата, Сенат, Колегія суддів Конституційного Суду України (далі – Колегія), та бере участь у розгляді справ.

5. Суддя Конституційного Суду може публічно висловлювати свою думку щодо суті лише тих справ, у яких Суд уже ухвалив рішення чи надав висновок.

6. Суддю Конституційного Суду під час перебування на посаді не може бути нагороджено державними нагородами України, відзнаками, спеціальними званнями України, а також будь-якими іншими нагородами, відзнаками, грамотами, за винятком нагородження за проявлену ним особисту мужність і героїзм в умовах, пов'язаних із ризиком для життя.

7. Опис і зразок посвідчення судді Конституційного Суду, судді Конституційного Суду у відставці встановлюється Регламентом.

8. Посвідчення судді Конституційного Суду підписує Президент України. Посвідчення судді Конституційного Суду у відставці підписує Голова Суду.

Стаття 19. Мантия та нагрудний знак судді Конституційного Суду

1. Суддя Конституційного Суду на засіданнях у відкритій частині пленарного засідання Суду здійснює свої повноваження у мантиї та з нагрудним знаком.

2. Суддя Конституційного Суду має бути забезпечений мантиєю та нагрудним знаком за рахунок коштів Державного бюджету України.

3. Опис мантиї та нагрудного знака судді Конституційного Суду встановлюється Регламентом.

Стаття 20. Припинення повноважень судді Конституційного Суду

1. Повноваження судді Конституційного Суду припиняються у разі:

- 1) закінчення строку його повноважень;
- 2) досягнення ним сімдесяти років;
- 3) припинення громадянства України або набуття ним громадянства іншої держави, що встановлено в порядку, визначеному законом;

4) набрання законної сили рішенням суду про визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;

5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього за вчинення ним злочину;

6) смерті.

2. Припинення повноважень судді Конституційного Суду є підставою для припинення з ним трудових відносин, про що Голова Суду видає розпорядження.

Стаття 21. Звільнення з посади судді Конституційного Суду

1. Підставами для звільнення судді Конституційного Суду з посади є:

1) неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я, що підтверджується медичним висновком, який надає медична комісія, ство-

рена центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, за зверненням Голови Суду, а в разі його відсутності – заступника Голови Суду, а в разі відсутності обох – Судді, який виконує обов'язки Голови Суду;

2) порушення ним вимог щодо несумісності, визначених у частинах третій та четвертій статті 11 цього Закону. Питання порушення Суддею вимог щодо несумісності розглядається на спеціальному пленарному засіданні Суду за наявності висновку постійної комісії з питань регламенту та етики Суду. У разі підтвердження наявності обставин, що свідчать про порушення Суддею вимог щодо несумісності, Суддю попереджають про необхідність усунення таких обставин упродовж строку, встановленого Судом. Якщо Суддя не усунув обставин, що свідчать про порушення вимог несумісності, упродовж строку, встановленого Судом, Суд ухвалює рішення про його звільнення;

3) вчинення ним істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування своїми обов'язками, що є несумісним зі статусом судді Конституційного Суду або виявило його невідповідність займаній посаді. Питання про звільнення Судді з посади за такою підставою Суд розглядає на спеціальному пленарному засіданні за наявності висновку постійної комісії з питань регламенту та етики Суду;

4) подання ним заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Рішення про звільнення з посади судді Конституційного Суду Суд ухвалює щонайменше двома третинами від його конституційного складу.

2. Суддя Конституційного Суду може подати заяву про відставку за наявності стажу на посаді судді Конституційного Суду щонайменше чотири роки, заяву про відставку за станом здоров'я безвідносно до стажу на посаді, а також заяву про звільнення з посади за власним бажанням безвідносно до мотивів.

3. У разі подання суддею Конституційного Суду заяви про відставку або про звільнення за власним бажанням він продовжує здійснювати свої повноваження до ухвалення на спеціальному пленарному засіданні Суду відповідного рішення щодо його звільнення.

Суд ухвалює рішення про звільнення судді Конституційного Суду з посади протягом одного місяця з дня надходження відповідної заяви.

Стаття 22. Збори суддів Конституційного Суду

1. Збори суддів Конституційного Суду є організаційною формою суддівського самоврядування.

2. Збори суддів Конституційного Суду вирішують питання, які безпосередньо не пов'язані зі здійсненням конституційного провадження та не належать до питань, що їх вирішує Суд на своїх засіданнях.

Збори суддів Конституційного Суду є повноважними за умови присутності на них не менш як двох третин від загального складу Суду.

Збори суддів Конституційного Суду ухвалюють рішення більшістю голосів присутніх на зборах суддів Конституційного Суду відкритим голосуванням, якщо не ухвалено рішення про таємне голосування.

Стаття 23. Позасудова діяльність судді Конституційного Суду

1. Суддя Конституційного Суду може брати участь у науково-практичних конференціях, симпозіумах, фахових національних, міжнародних, інших заходах.

2. Суддя Конституційного Суду може здійснювати викладацьку, наукову або творчу діяльність.

**Глава 4. ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ**

Стаття 24. Незалежність і недоторканність судді Конституційного Суду

1. Суддя Конституційного Суду здійснює свої повноваження, керуючись Конституцією України та цим Законом, на засадах верховенства права. Вплив на суддю Конституційного Суду у будь-який спосіб забороняється.

2. Суддя Конституційного Суду за межами обговорення справи при її розгляді в Суді не надає жодних пояснень щодо суті справ, які перебувають у провадженні Суду.

3. Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за голосування у зв'язку з ухваленням Судом рішень та надання ним висновків, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

4. Суддю без згоди Суду не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання Судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

5. Подання про надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт Судді вносить до Суду Генеральний прокурор або особа, яка здійснює його повноваження.

6. Рішення про надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт Судді Суд ухвалює на спеціальному пленарному засіданні у формі постанови.

7. Суддя Конституційного Суду не може бути підданий приводу чи примусовому допровадженню до будь-якого органу або установи, крім суду.

8. Суддя Конституційного Суду, затриманий за адміністративне правопорушення або за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, має бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком:

1) якщо Суд надав згоду на затримання Судді у зв'язку з таким діянням;

2) якщо його затримано під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суд має бути негайно повідомлений про затримання Судді.

9. Судді Конституційного Суду про підозру у вчиненні кримінального правопорушення повідомляє Генеральний прокурор або особа, яка здійснює його повноваження.

Стаття 25. Гарантії безпеки судді Конституційного Суду та членів його сім'ї

1. Безпека судді Конституційного Суду та членів його сім'ї (батьків, чоловіка/дружини, дітей) перебуває під особливим захистом держави. Органи правопорядку вживають заходів задля безпеки Судді та членів його сім'ї за наявності відповідної заяви Судді.

2. Вчинені у зв'язку з діяльністю Судді посягання на його життя і здоров'я, погроза вбивством, насильством та вчинення таких самих дій щодо членів його сім'ї мають наслідком відповідальність, установлену законом.

Стаття 26. Винагорода судді Конституційного Суду

1. Винагорода судді Конституційного Суду встановлюється цим Законом.

2. Винагорода Судді складається з посадового окладу та доплат, встановлених для судді Верховного Суду, з урахуванням положень цього Закону.

Винагорода виплачується з дня, що є наступним за днем призначення Судді на посаду.

(Частина друга статті 26 зі змінами, внесеними згідно з Законом України від 12 липня 2018 року № 2509-VIII)

3. Посадовий оклад судді Конституційного Суду встановлюється у розмірі посадового окладу судді Верховного Суду.

До стажу роботи Судді, який дає право на доплату за вислугу років, зараховується також стаж професійної діяльності у сфері права.

(Частина третя статті 26 зі змінами, внесеними згідно з Законом України від 12 липня 2018 року № 2509-VIII)

4. Суддям Конституційного Суду, які обіймають посади секретаря Колегії, виплачується щомісячна доплата у розмірі 5 відсотків посадового окладу Судді; заступника Голови Суду – 10 відсотків посадового окладу Судді; Голови Суду – 15 відсотків посадового окладу Судді.

Стаття 27. Щомісячне довічне грошове утримання судді Конституційного Суду у відставці або пенсія

1. Суддя Конституційного Суду у відставці отримує щомісячне довічне грошове утримання, яке виплачується у розмірі 50 відсотків винагороди судді Конституційного Суду.

2. У разі збільшення розміру винагороди судді Конституційного Суду відповідно здійснюється перерахунок раніше призначеного щомісячного довічного грошового утримання судді Конституційного Суду у відставці. Перерахунок щомісячного довічного грошового утримання здійснюється з усієї суми винагороди Судді з дня виникнення права на відповідний перерахунок.

3. Щомісячне довічне грошове утримання судді Конституційного Су-

ду у відставці виплачується безвідносно до заробітку (прибутку), що його Суддя одержав після виходу у відставку. Щомісячне довічне грошове утримання судді Конституційного Суду у відставці виплачують органи Пенсійного фонду України за рахунок коштів Державного бюджету України.

4. Судді Конституційного Суду, який не має права на відставку, при досягненні пенсійного віку, встановленого законом, призначається пенсія на умовах, визначених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Стаття 28. Відпустка судді Конституційного Суду

1. Судді Конституційного Суду надається щорічна оплачувана відпустка тривалістю 30 робочих днів.

Стаття 29. Забезпечення посадових потреб Судді

1. Суддя Конституційного Суду забезпечується окремим кабінетом, робочим місцем, службовим транспортом та необхідними для роботи засобами.

Стаття 30. Наукові консультанти і помічники судді Конституційного Суду

1. Суддя Конституційного Суду має двох наукових консультантів і помічника, посади яких належать до посад патронатної служби.

Наукові консультанти і помічник виконують доручення Судді зі справ конституційного провадження і підпорядковані йому безпосередньо.

2. Призначення особи на посаду наукового консультанта, помічника Судді здійснює керівник Секретаріату Суду за поданням Судді.

За пропозицією Судді для зазначених осіб може бути встановлений строк випробування відповідно до вимог законодавства про працю.

3. На посаду наукового консультанта може бути призначена особа, яка є громадянином України, має вищу юридичну освіту, а також стаж професійної діяльності у сфері права не менше трьох років та вільно володіє державною мовою.

4. Науковий консультант, помічник Судді працюють за строковим трудовим договором упродовж перебування Судді на посаді.

Звільнення наукового консультанта, помічника Судді із займаних посад відбувається з дотриманням передбачених законодавством про працю гарантій та з урахуванням законодавства про державну службу.

Науковий консультант, помічник Судді можуть бути звільнені із займаних посад достроково за поданням Судді.

5. До наукового консультанта, помічника Судді застосовуються ті самі, що й до Судді, обмеження щодо розголошення відомостей стосовно конституційних проваджень, які стали їм відомими у зв'язку з виконанням ними своїх обов'язків.

Стаття 31. Збереження звання судді Конституційного Суду

1. За суддею Конституційного Суду, який вийшов у відставку, зберігається звання судді Конституційного Суду.

2. Звання судді Конституційного Суду, а також право на отримання ним щомісячного довічного грошового утримання, якщо Суддя має стаж роботи, що дає йому право на відставку, зберігається за Суддею, повноваження якого припинено з підстав, встановлених пунктами 1, 2 частини першої статті 149-¹ Конституції України, або якого звільнено з підстав, встановлених пунктами 1, 4 частини другої статті 149-¹ Конституції України.

Глава 5. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Стаття 32. Організаційна структура Суду

1. У складі Суду діють Велика палата, два сенати та шість колегій.
2. Велика палата, сенати, колегії у межах визначених цим Законом повноважень щодо конституційного провадження діють як Конституційний Суд.

3. Представницькі, організаційні, розпорядчі функції здійснюють Голова Суду, заступник Голови Суду, секретарі колегій.

4. Велика палата, Сенат, Колегія мають статус органів Суду.

Стаття 33. Голова Суду

1. Голова Суду очолює Суд та організовує його діяльність.
2. Голова Суду:
1) здійснює загальне керівництво організацією роботи Суду та Секретаріату Суду;

2) скликає засідання, спеціальні пленарні засідання Суду, засідання, пленарні засідання Великої палати;

3) головує на засіданнях, спеціальних пленарних засіданнях Суду, засіданнях, пленарних засіданнях Великої палати;

4) входить до одного із сенатів і головує на його засіданнях;

5) здійснює розпорядження бюджетними коштами на утримання і забезпечення діяльності Суду відповідно до затвердженого Судом кошторису та контролює ефективність використання цих коштів Секретаріатом Суду;

6) виконує інші повноваження, передбачені цим Законом та Регламентом.

3. Голова Суду представляє Суд у відносинах з органами державної влади, іншими державними органами України, органами місцевого самоврядування, юридичними особами всіх форм власності, а також з органами іноземних держав і міжнародних організацій.

4. Голову Суду обирають на спеціальному пленарному засіданні Суду зі складу суддів Конституційного Суду лише на один трирічний строк таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів із будь-яким числом кандидатур, запропонованих суддями Конституційного Суду.

5. Для обрання Голови Суду на спеціальному пленарному засіданні Суду створюється комісія з числа суддів Конституційного Суду.

6. Головою Суду вважається обраний кандидат, за якого проголосува-

ла більшість суддів Конституційного Суду від конституційного складу Суду.

Якщо запропоновано не більше двох кандидатів і Голову Суду не було обрано, проводяться нові вибори.

Якщо запропоновано більше двох кандидатів і жодного з них не було обрано, проводиться повторне голосування щодо двох кандидатів, які одержали найбільшу кількість голосів.

Якщо при повторному голосуванні Голову Суду не було обрано, проводяться нові вибори.

Під час голосування Суддя може проголосувати лише за одну кандидатуру.

7. За відсутності Голови Суду його обов'язки виконує заступник Голови Суду, а за відсутності обох – старший за віком Суддя.

8. У разі подання Головою Суду заяви про звільнення з посади Суд ухвалює рішення про дострокове звільнення з цієї посади, якщо за це проголосувала більшість суддів Конституційного Суду від конституційного складу Суду.

Стаття 34. Заступник Голови Суду

1. Заступник Голови Суду виконує за дорученням Голови Суду окремі його повноваження.

2. Заступника Голови Суду обирають за пропозицією Голови Суду лише на один трирічний строк таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів у порядку, встановленому статтею 33 цього Закону.

3. Заступник Голови Суду входить до одного із сенатів і головує на його засіданнях.

4. У разі подання заступником Голови Суду заяви про звільнення з посади Суд ухвалює рішення про дострокове звільнення з цієї посади, якщо за це проголосувала більшість суддів Конституційного Суду від конституційного складу Суду.

Стаття 35. Велика палата

1. Велика палата діє у складі всіх суддів Конституційного Суду.

2. Велика палата розглядає питання щодо:

1) відповідності Конституції України (конституційності) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) офіційного тлумачення Конституції України;

3) відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

4) відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

5) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду

справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, встановлених статтями 111 і 151 Конституції України;

6) відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

7) порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

8) відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України;

9) відповідності Конституції України (конституційності) законів України (їх окремих положень) за конституційними скаргами у разі відмови Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати у випадках, визначених цим Законом.

3. До повноважень Великої палати також належить вирішення процедурних питань, що виникають під час конституційного провадження згідно з цим Законом.

Стаття 36. Сенат

1. Сенат діє у складі дев'яти суддів Конституційного Суду.

Якщо кількість суддів Конституційного Суду є меншою за 18, Сенат є повноважним за умови участі в ньому щонайменше шести суддів Конституційного Суду.

2. Склад сенатів формується на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду шляхом жеребкування. Стосовно Голови Конституційного Суду та заступника Голови Конституційного Суду жеребкування не проводиться.

Персональний склад сенатів затверджується постановою Конституційного Суду.

Сенат розглядає справи за участю щонайменше шести суддів Конституційного Суду.

На засіданнях сенатів головує відповідно Голова Конституційного Суду та заступник Голови Конституційного Суду, а у разі їх відсутності – старший за віком Суддя, що входить до складу відповідного Сенату.

3. Сенати утворюються у порядку, встановленому Регламентом.

4. Сенат розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів України (їх окремих положень) за конституційними скаргами, а також інші питання, визначені цим Законом.

Стаття 37. Колегія

1. Колегія діє у складі трьох суддів Конституційного Суду.

Суд на спеціальному пленарному засіданні шляхом жеребкування утворює в межах сенатів колегії в порядку, встановленому Регламентом.

Один і той самий Суддя не може входити на постійній основі до складу кількох колегій.

Суд затверджує персональний склад Колегії постановою.

Якщо Колегія неповноважна за складом, до її складу тимчасово залу-

чають Суддю з іншої Колегії в порядку, встановленому Регламентом.

2. До повноважень Колегії належить вирішення питань щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням, конституційним зверненням, конституційною скаргою.

3. Колегія більшістю голосів від її складу постановляє ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову у відкритті конституційного провадження у справі.

4. Якщо Колегія постановила ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням або за конституційним зверненням, секретар Колегії вносить пропозицію Голові Суду скликати засідання Великої палати для розгляду питань, пов'язаних із конституційним провадженням.

Якщо Колегія постановила ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням або за конституційним зверненням, секретар Колегії передає конституційне подання або конституційне звернення на розгляд Великої палати для вирішення питання щодо відкриття конституційного провадження у справі.

5. Якщо Колегія постановила ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, секретар Колегії вносить пропозицію головному відповідного Сенату скликати його засідання для розгляду питань, пов'язаних із конституційним провадженням.

Якщо Колегія не одностайно постановила ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, секретар Колегії передає конституційну скаргу на розгляд Сенату для вирішення питання про відкриття конституційного провадження у справі.

6. Одностайно постановлена ухвала Колегії про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою є остаточною.

Стаття 38. Секретар Колегії

1. Секретаря Колегії обирають у порядку, встановленому Регламентом, із числа суддів Конституційного Суду, які входять до її складу.

2. Секретар Колегії:

- 1) скликає засідання Колегії та головує на ньому;
- 2) вносить пропозицію головному в Сенаті скликати відповідно засідання Сенату, пленарне засідання Сенату, а головному у Великій палаті – засідання Великої палати;
- 3) виконує інші повноваження відповідно до цього Закону.

Стаття 39. Засідання Суду, пов'язані з організаційною діяльністю

1. Для вирішення питань, пов'язаних з організаційною діяльністю Суду, скликаються спеціальні пленарні засідання Суду та засідання Суду.

2. Виключно на спеціальних пленарних засіданнях Суду здійснюється:

- 1) обрання Голови Суду, заступника Голови Суду;

- 2) складання новопризначеними Суддями присяги;
- 3) ухвалення рішення про надання згоди на затримання або утримання під вартою чи арештом Судді;
- 4) винесення попередження Судді про необхідність усунення обставин, що свідчать про порушення ним вимог щодо несумісності;
- 5) ухвалення рішення про звільнення Судді з посади відповідно до статті 21 цього Закону;
- 6) ухвалення Регламенту;
- 7) затвердження персонального складу сенатів;
- 8) утворення колегій, затвердження їх персональних складів.

3. Спеціальне пленарне засідання є повноважним, якщо на ньому присутні щонайменше 12 суддів Конституційного Суду, які набули повноважень відповідно до цього Закону. Така вимога не поширюється на спеціальне пленарне засідання, на якому новопризначені судді Конституційного Суду складають присягу.

4. На засіданнях Суд вирішує організаційні, фінансові, кадрові та інші питання внутрішньої діяльності Суду, не пов'язані з конституційним провадженням.

Засідання Суду є повноважним, якщо на ньому присутні щонайменше 10 суддів Конституційного Суду.

5. Рішення спеціального пленарного засідання, засідання ухвалює більшість суддів Конституційного Суду, які беруть у ньому участь, крім випадків, визначених цим Законом, у формі постанови.

6. Порядок проведення засідань та спеціальних пленарних засідань Суду встановлюється Регламентом.

Стаття 40. Постійні комісії Суду

1. Допоміжними органами Суду з питань організації його внутрішньої діяльності є постійні комісії.

2. Суд на засіданні створює з числа суддів Конституційного Суду постійні комісії та затверджує положення про них.

3. Голову постійної комісії обирає комісія зі свого складу.

Стаття 41. Науково-консультативна рада Суду

1. Науково-консультативна рада утворюється при Конституційному Суді з числа висококваліфікованих фахівців у сфері права для підготовки наукових висновків з питань діяльності Конституційного Суду, що потребують наукового забезпечення.

2. Положення та склад Науково-консультативної ради затверджує Суд на своєму засіданні.

Стаття 42. Доступ до публічної інформації в Суді

1. Акти Конституційного Суду, засідання Суду та інформація щодо справ, які розглядає Суд, є відкритими, якщо інше не встановлено цим Законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в Суді усної або письмової інформації про результати розгляду його справи. Будь-яка особа

має право на вільний доступ до рішення Суду в порядку, встановленому цим Законом.

2. Інформація про конституційні подання, конституційні звернення, конституційні скарги, що надійшли до Суду, перебіг справи, дату і час засідання Сенату, Великої палати є відкритою та оприлюднюється на офіційному веб-сайті Суду, якщо інше не встановлено цим Законом.

3. Суд на своєму офіційному веб-сайті оприлюднює:

1) інформацію про конституційні подання, конституційні звернення, конституційні скарги;

2) повідомлення про порядок денний пленарних засідань Великої палати та сенатів, прес-релізи, іншу інформацію;

3) матеріали судових справ, ухвалені рішення або надані висновки щодо розглянутих Судом справ, окрім матеріалів закритої частини пленарних засідань Сенату чи Великої палати та матеріалів, які містять інформацію з обмеженим доступом;

4) записи відеотрансляцій відкритої частини пленарних засідань Суду;

5) щорічну інформаційну доповідь Суду.

4. Суд надає інформацію за запитом відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації». Інформація за запитом щодо матеріалів справи, яку розглядає Суд, не надається.

5. Оприлюднення та надання інформації за запитом забезпечує Секретаріат Суду.

Стаття 43. Щорічна інформаційна доповідь Суду

1. Упродовж першого кварталу кожного року Суд оприлюднює щорічну інформаційну доповідь за підсумками своєї діяльності та фінансового забезпечення у попередньому році.

2. Текст щорічної інформаційної доповіді Суд затверджує на своєму засіданні.

3. Порядок підготовки щорічної інформаційної доповіді, її розгляду та затвердження, строки її оприлюднення встановлюється Регламентом.

4. Суд надсилає щорічну інформаційну доповідь Верховній Раді України, Президентові України, Кабінетові Міністрів України, Верховному Суду, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини.

Стаття 44. Секретаріат Суду

1. Секретаріат Суду (далі – Секретаріат) здійснює організаційне, аналітичне, юридичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Суду.

2. Секретаріат:

1) забезпечує підготовку та проведення засідань колегій, засідань і пленарних засідань сенатів та Великої палати, засідань і спеціальних пленарних засідань Суду;

2) забезпечує діяльність Голови Суду, заступника Голови Суду, секретарів колегій, суддів Конституційного Суду;

- 3) забезпечує офіційне оприлюднення актів Суду;
 - 4) надсилає акти Суду згідно з частиною шостою статті 88 цього Закону;
 - 5) надсилає відповідні акти Суду до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну правову політику, для внесення до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів та опублікування в Офіційному віснику України;
 - 6) здійснює реєстрацію та попередню перевірку всіх форм звернень, що надійшли до Суду, готує попередні висновки про наявність підстав для відкриття конституційного провадження у справі або відмови у відкритті конституційного провадження;
 - 7) здійснює офіційне спілкування із суб'єктами звернень до Суду, учасниками конституційного провадження та особами, залученими до участі у конституційному провадженні;
 - 8) може брати участь у підготовці проектів нормативних актів, що стосуються питань діяльності Суду;
 - 9) забезпечує діяльність постійних комісій Суду, Науково-консультативної ради Суду;
 - 10) здійснює контроль за своєчасним надходженням документів, матеріалів та іншої інформації у конкретній справі, яку готує до розгляду або розглядає Суд, а також документів, матеріалів та іншої інформації, витребуваних Суддею-доповідачем у справі згідно з цим Законом;
 - 11) узагальнює практику виконання актів Суду;
 - 12) виконує інші завдання, передбачені цим Законом та Регламентом.
3. Секретаріат очолює керівник Секретаріату, якого Суд призначає на посаду та звільняє з посади за поданням Голови Суду. Кандидат на посаду керівника Секретаріату повинен мати вищу юридичну освіту та відповідати кваліфікаційним вимогам, передбаченим Законом України «Про державну службу» для осіб, які претендують на зайняття посади державної служби категорії «А».
- (Частина третя статті 44 зі змінами, внесеними згідно з Законом України від 3 жовтня 2017 року № 2147- VIII)
4. Керівник Секретаріату має першого заступника, заступників, яких Суд призначає на посаду та звільняє з посади за поданням Голови Суду. Кандидати на посади першого заступника та заступників керівника Секретаріату мають відповідати кваліфікаційним вимогам, передбаченим Законом України «Про державну службу» для осіб, які претендують на зайняття посади державної служби категорії «А».
5. У складі Секретаріату діє служба судових розпорядників.
6. Державних службовців, інших працівників Секретаріату призначає на посади та звільняє з посад керівник Секретаріату, крім тих, кого призначає на посаду та звільняє з посади Суд, у порядку, встановленому законодавством про державну службу та про працю.

7. Розмір посадового окладу державних службовців, інших працівників Секретаріату, працівників патронатних служб встановлюється у розмірі посадового окладу відповідних посад апарату Верховного Суду з коефіцієнтом 1,25.

(Частина сьома статті 44 в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII)

8. Патронатна служба Судді створюється у складі Секретаріату. Заробітна плата працівникам патронатної служби Судді виплачується з фонду оплати праці Секретаріату.

9. Порядок проходження державної служби, права, обов'язки і відповідальність державних службовців, працівників патронатної служби Судді встановлюються і визначаються у законодавстві про державну службу та про працю з урахуванням особливостей, що містяться в цьому Законі та Регламенті.

10. Положення про Секретаріат, його структуру і штатний розпис затверджує Суд за поданням керівника Секретаріату.

Стаття 45. Архів Суду

1. Матеріали діяльності Суду зберігаються в Архіві Суду.

2. Матеріали справ, щодо яких Суд ухвалив рішення або надав висновок, зберігаються в Архіві Суду 100 років. Рішення та висновки Суду з особистими підписами суддів Конституційного Суду зберігаються в Архіві Суду безстроково.

3. Положення про Архів Суду затверджує Суд.

Стаття 46. Бібліотека Суду

1. Для забезпечення Суду науковою та іншою спеціальною літературою діє Бібліотека Суду.

2. Положення про Бібліотеку Суду затверджує Суд.

Стаття 47. Офіційне видання Суду

1. Офіційним виданням Суду є «Вісник Конституційного Суду України».

2. Видання «Вісника Конституційного Суду України» забезпечує редакційна рада, склад якої затверджує Суд.

Глава 6. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Стаття 48. Гарантії фінансової незалежності Суду

1. Видатки на фінансове забезпечення діяльності Суду визначаються окремим рядком у Державному бюджеті України.

Видатки на фінансове забезпечення діяльності Суду не можуть бути скорочені в поточному бюджетному періоді.

Обсяг видатків на фінансування діяльності Суду в наступному році не може бути меншим за обсяг видатків у попередньому фінансовому році.

2. Суд відповідно до Бюджетного кодексу України здійснює функції

головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності.

Стаття 49. Майно та статус Суду як юридичної особи

1. Будівля, інше нерухоме майно та рухоме майно, що передані Суду для забезпечення його діяльності, є державною власністю і не можуть бути вилучені або передані іншим органам державної влади чи органам місцевого самоврядування без згоди Суду.

2. Суд є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням.

Розділ II. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Глава 7. ЗВЕРНЕННЯ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Стаття 50. Форми звернення до Суду

1. Формами звернення до Суду є конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга.

Стаття 51. Конституційне подання

1. Конституційним поданням є подане до Суду письмове клопотання щодо:

1) визнання акта (його окремих положень) неконституційним;

2) офіційного тлумачення Конституції України.

2. У конституційному поданні зазначаються:

1) суб'єкт права на конституційне подання;

2) відомості про представника суб'єкта права на конституційне подання;

3) документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційне подання, із зазначенням повного найменування, номера, дати ухвалення, джерела офіційного видання акта;

4) перелік документів і матеріалів, що додаються.

3. У конституційному поданні щодо конституційності акта (його окремих положень) зазначаються акт (його конкретні положення), що належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити акт (його окремі положення), а також обґрунтування тверджень щодо неконституційності акта (його окремих положень).

4. У конституційному поданні щодо офіційного тлумачення Конституції України зазначаються конкретні положення Конституції України, які потребують офіційного тлумачення, та обґрунтування підстав, які спричинили потребу в тлумаченні.

Стаття 52. Суб'єкт права на конституційне подання

1. Відповідно до Конституції України суб'єктами права на конституційне подання є: Президент України, щонайменше сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд, Уповноважений Верховної Ради України з

прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

2. Заява народного депутата України про відкликання свого підпису під конституційним поданням не має юридичних наслідків.

Стаття 53. Конституційне звернення

1. Конституційним зверненням є подане до Суду письмове клопотання про надання висновку щодо:

1) відповідності Конституції України чинного міжнародного договору України або міжнародного договору, що вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість;

2) відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

3) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту;

4) відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

5) порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

6) відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України.

2. У конституційному зверненні зазначаються:

1) суб'єкт права на конституційне звернення;

2) відомості про представника суб'єкта права на конституційне звернення;

3) документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційне звернення, із зазначенням повного найменування, номера, дати ухвалення, джерела офіційного видання акта;

4) перелік документів і матеріалів, що додаються.

3. У конституційному зверненні про відповідність Конституції України міжнародного договору зазначаються конкретні положення договору, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити договір, а також обґрунтування тверджень щодо неконституційності міжнародного договору (його окремих положень).

4. У конституційному зверненні про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою, зазначаються ті питання, конституційність яких оспорується, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити ці питання, а також обґрунтування тверджень щодо невідповідності Конституції України (неконституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою.

5. До конституційного звернення щодо додержання конституційної

процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту додаються:

1) матеріали щодо ініціювання питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту;

2) документи про створення та роботу спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування, висновки і пропозиції цієї комісії;

3) матеріали про розгляд Верховною Радою України висновків і пропозицій відповідної тимчасової слідчої комісії;

4) рішення Верховної Ради України про звинувачення Президента України у вчиненні державної зради або іншого злочину;

5) рішення Верховної Ради України про звернення до Конституційного Суду.

6. У конституційному зверненні про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України зазначається обґрунтування тверджень щодо порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України.

7. У конституційному зверненні щодо відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України зазначаються акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим (його конкретні положення), що належить перевірити на відповідність Конституції України та законам України, та конкретні положення Конституції України та законів України, на відповідність яким належить перевірити акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим (його окремі положення), а також обґрунтування тверджень щодо невідповідності Конституції України та законам України акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим (його окремих положень).

Стаття 54. Суб'єкт права на конституційне звернення

1. Суб'єктами права на конституційне звернення є:

1) Президент України – за пунктами 1, 2, 6 частини першої статті 53 цього Закону, що впливає із статей 137, 151 Конституції України;

2) Верховна Рада України – за пунктами 3, 4, 5 частини першої статті 53 цього Закону, що впливає з пункту 28 частини першої статті 85, статей 151, 159 Конституції України;

3) Кабінет Міністрів України – за пунктом 1 частини першої статті 53 цього Закону, що впливає із статті 151 Конституції України;

4) щонайменше сорок п'ять народних депутатів України – за пунктами 1, 2 частини першої статті 53 цього Закону, що впливає із статті 151 Конституції України.

2. Заява народного депутата України про відкликання свого підпису під конституційним зверненням не має юридичних наслідків.

Стаття 55. Конституційна скарга

1. Конституційною скаргою є подане до Суду письмове клопотання

щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу.

2. У конституційній скарзі зазначаються:

1) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) громадянина України, іноземця чи особи без громадянства, адреса зареєстрованого місця проживання особи (для іноземця чи особи без громадянства – місця перебування) або повна назва та місцезнаходження юридичної особи, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;

2) відомості про уповноважену особу, що діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу;

3) короткий виклад остаточного судового рішення, в якому було застосовано відповідні положення закону України;

4) опис перебігу розгляду відповідної справи в судах;

5) конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України;

6) обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону;

7) відомості про документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційну скаргу, із наданням копій цих документів і матеріалів;

8) перелік документів і матеріалів, що додаються.

Копія остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу має бути засвідчена в установленому порядку судом, що його ухвалив.

Стаття 56. Суб'єкт права на конституційну скаргу

1. Суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України.

До суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права.

2. Конституційну скаргу фізична особа підписує особисто.

Якщо суб'єктом права на конституційну скаргу є дієздатна фізична особа, яка за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу, її підписує уповноважена в установленому законом порядку особа, що діє від її імені.

3. Конституційну скаргу юридичної особи підписує уповноважена на це особа, повноваження якої має бути підтверджено установчими документами цієї юридичної особи та актом про призначення (обрання) на посаду уповноваженої особи.

Глава 8. ПОРЯДОК ПРИЙНЯТТЯ ЗВЕРНЕНЬ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Стаття 57. Попередня перевірка звернень до Суду

1. Звернення до Суду надсилаються поштою або подаються безпосередньо до Секретаріату.
2. Попередню перевірку звернень до Суду здійснює Секретаріат.
3. Якщо конституційна скарга за формою не відповідає вимогам цього Закону, керівник Секретаріату повертає її суб'єкту права на конституційну скаргу.

Повернення конституційної скарги не перешкоджає повторному зверненню до Суду з дотриманням вимог цього Закону.

Стаття 58. Розгляд звернень до Суду у колегіях

1. Розгляд звернення до Суду здійснюється у Колегії, до складу якої входить відповідний Суддя-доповідач.

Стаття 59. Суддя-доповідач у справі:

1. Суддя-доповідач у справі визначається шляхом розподілу звернень до Суду між Суддями почергово, в алфавітному порядку з урахуванням прізвища, імені та по батькові, за датою надходження та номером реєстрації безвідносно до форми звернення у порядку, встановленому Регламентом.

2. Якщо Суддя-доповідач не може з поважних причин (через хворобу, відрядження, відпустку тощо) упродовж трьох місяців здійснювати підготовку матеріалів справи до розгляду або його заяву про самовідвід чи заяву про відвід задоволено, секретар Колегії, до складу якої він входить, вносить на розгляд цієї Колегії пропозицію про заміну Судді-доповідача. Якщо неможливо замінити Суддю-доповідача іншим Суддею цієї Колегії, секретар Колегії вносить Голові Суду чи заступникові Голови Суду пропозицію передати справу до іншої Колегії.

3. Якщо декілька конституційних проваджень об'єднано в одне, може бути призначений один Суддя-доповідач.

4. Суддя-доповідач:

- 1) вивчає порушені у зверненні питання і готує матеріали на розгляд Колегії, Сенату, Великої палати;

- 2) витребує документи, матеріали, інші відомості, що стосуються справи, від суб'єкта звернення, Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Генерального прокурора, судів, інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій, громадських об'єднань;

- 3) дає доручення відповідним підрозділам Секретаріату та встановлює строки їх виконання;

- 4) залучає спеціалістів для консультацій, дослідження документів;

- 5) вносить на розгляд Сенату, Великої палати пропозиції щодо приз-

начення експертизи у справі, залучення до участі в конституційному провадженні спеціалістів, виклику посадових осіб, експертів, спеціалістів, свідків, уповноважених осіб, які діють від імені суб'єкта права на звернення, а також громадян, участь яких може сприяти об'єктивному та повному розгляду справи;

б) здійснює інші повноваження, визначені Регламентом.

5. Якщо Суддя-доповідач вважає, що у відкритому конституційному провадженні за конституційною скаргою існують визначені статтею 68 цього Закону підстави для передачі справи на розгляд Великої палати, він вносить на розгляд Сенату проект ухвали про відмову Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати.

Стаття 60. Конфлікт інтересів та відвід (самовідвід) Судді

1. Суддя Конституційного Суду не може брати участі у підготовці, розгляді та прийнятті рішень, виконувати інші повноваження у питаннях, щодо яких у нього наявний реальний чи потенційний конфлікт інтересів.

2. У разі наявності у судді Конституційного Суду реального чи потенційного конфлікту інтересів він повинен протягом одного робочого дня письмово поінформувати про це Суд та заявити самовідвід.

3. З тих самих підстав відвід судді Конституційного Суду можуть заявити особи, які є учасниками конституційного провадження.

4. Відвід (самовідвід) застосовується, зокрема, якщо:

1) Суддя безпосередньо або опосередковано заінтересований у результаті розгляду справи;

2) Суддя є членом сім'ї або близьким родичем осіб, які беруть участь у справі;

3) є інші обставини, що викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості Судді.

5. Заява про відвід (самовідвід) подається у письмовій формі та розглядається Судом у порядку, встановленому Регламентом.

Примітка. Терміни «реальний конфлікт інтересів», «потенційний конфлікт інтересів» вживаються у значенні, наведеному в Законі України «Про запобігання корупції».

Глава 9. ВІДКРИТТЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ

Стаття 61. Відкриття конституційного провадження у справі

1. Питання щодо відкриття конституційного провадження у справі вирішуються на засіданнях колегій, сенатів, Великої палати.

2. Ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням, конституційним зверненням постановляє:

1) Колегія;

2) Велика палата – у разі незгоди з ухвалою Колегії про відмову у від-

критті конституційного провадження у справі.

3. Ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою постановляє:

1) Колегія;

2) Сенат – у разі незгоди з ухвалою Колегії про відмову у відкритті конституційного провадження у справі, постановленою неодностайно.

4. Ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову у відкритті конституційного провадження у справі Колегія постановляє не пізніше одного місяця з дня визначення Судді-доповідача. Зазначений строк може бути подовжено на засіданні Великої палати за клопотанням Судді-доповідача чи головуючого в Сенаті.

5. Справу, за якою відкрито конституційне провадження, розглядає відповідно Сенат або Велика палата на пленарному засіданні в порядку та строк, встановлені цим Законом.

6. Дату розгляду справи Сенатом, Великою палатою визначає відповідно Голова Суду, заступник Голови Суду.

7. Суб'єкт звернення має бути повідомлений про відкриття конституційного провадження у справі в десятиденний строк з дня постановлення ухвали про відкриття конституційного провадження у справі.

Стаття 62. Підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі

1. Підставами для відмови у відкритті конституційного провадження у справі є:

1) звернення до Суду неналежним суб'єктом;

2) неналежність до повноважень Суду питань, порушених у конституційному поданні, конституційному зверненні, конституційній скарзі;

3) невідповідність конституційного подання чи конституційного звернення вимогам, передбаченим цим Законом;

4) неприйнятність конституційної скарги;

5) втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України, крім випадків, передбачених частиною другою статті 8 цього Закону;

6) наявність рішення, висновку Суду щодо того самого предмета конституційного подання, конституційного звернення, конституційної скарги, а також ухвал Суду про відмову у відкритті конституційного провадження у справі або про закриття конституційного провадження у справі, якщо їх постановлено на підставі пунктів 1, 2 цієї частини.

Стаття 63. Припинення розгляду звернень до Суду

1. Звернення до Суду безвідносно до його форми може бути відкликано за письмовою заявою суб'єкта звернення, який його подав до Суду, в будь-який час після відкриття конституційного провадження, але до переходу Суду в закриту частину пленарного засідання для ухвалення рішення чи надання висновку.

2. Ухвалу про закриття конституційного провадження у справі за зверненням, стосовно якого подано заяву про відкликання, постановляє:

1) Велика палата на пленарному засіданні – у справах за конституційним поданням, конституційним зверненням, а також за конституційною скаргою (у разі відмови Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати);

2) Сенат на пленарному засіданні – у справах за конституційною скаргою.

3. Якщо Сенат чи Велика палата вважає, що порушені у конституційній скарзі питання мають особливе суспільне значення для захисту прав людини, Суд може відмовити у припиненні розгляду такої скарги навіть у разі подання суб'єктом права на конституційну скаргу заяви про її відкликання.

4. Сенат чи Велика палата закриває конституційне провадження у справі, якщо під час пленарного засідання будуть виявлені підстави для відмови у відкритті конституційного провадження, передбачені статтею 62 цього Закону.

5. Відставка за власним бажанням Президента України, якому пред'явлено звинувачення, є підставою для закриття конституційного провадження у справі щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту.

Глава 10. РОЗГЛЯД СПРАВ У КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДІ

Стаття 64. Форми конституційного провадження

1. Справи, конституційне провадження щодо яких відкрито, Суд розглядає в порядку письмового або усного провадження.

2. Основною формою розгляду справ у Суді є письмове провадження.

Форму провадження визначає Сенат, Велика палата.

3. У справі, яку Суд розглядає в порядку письмового провадження, окремі питання можуть розглядатися в порядку усного провадження.

Стаття 65. Засідання та пленарні засідання

1. Розгляд справ, конституційне провадження щодо яких відкрито, здійснюється на пленарних засіданнях сенатів, Великої палати.

2. Порядок проведення засідань, пленарних засідань встановлюється цим Законом та Регламентом.

3. На засіданнях та пленарних засіданнях Великої палати, Сенату головує Голова Суду чи заступник Голови Суду, а у разі їх відсутності – старший за віком Суддя.

Стаття 66. Засідання та пленарні засідання Великої палати

1. Велика палата на засіданнях розглядає питання щодо відкриття або відмови у відкритті конституційного провадження у справах за конституційним поданням, конституційним зверненням у разі постановлення Колегією ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження у справі.

2. Засідання Великої палати є повноважним, якщо на ньому присутні

щонайменше 12 суддів Конституційного Суду.

3. Ухвала Великої палати є постановленою, якщо за неї проголосувала більшість суддів Конституційного Суду, які беруть участь у її засіданні.

Якщо голоси суддів Конституційного Суду поділилися порівну, конституційне провадження у справі вважається відкритим.

4. У разі постановлення Великою палатою ухвали про відкриття конституційного провадження у справі Голова Суду вносить справу на розгляд пленарного засідання Великої палати.

5. Постановлена Великою палатою ухвала про відмову у відкритті конституційного провадження у справі є остаточною.

6. Велика палата на пленарних засіданнях розглядає справи, провадження в яких відкрито за конституційним поданням, конституційним зверненням, та справи, провадження в яких відкрито за конституційною скаргою, але Сенат відмовився від розгляду справи на розсуд Великої палати.

7. Відкрита частина пленарного засідання Великої палати у формі усного провадження підлягає фіксуванню за допомогою технічних засобів та шляхом ведення протоколу.

8. Велика палата ухвалює рішення, надає висновок на закритій частині пленарного засідання.

9. Виступи суддів Конституційного Суду у закритій частині пленарного засідання Великої палати є службовою інформацією і не можуть бути розголошені.

10. Протокол закритої частини пленарного засідання Великої палати не може бути розголошений і зберігається окремо від матеріалів справи.

11. Рішення Суду є ухваленим Великою палатою, а його висновок – наданим, якщо за це проголосували щонайменше 10 суддів Конституційного Суду.

Стаття 67. Засідання та пленарні засідання Сенату

1. Сенат на засіданні розглядає питання щодо відкриття або відмови у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, якщо Колегія не одностайно постановила ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження.

2. Засідання та пленарні засідання Сенату є повноважними, якщо на них присутні щонайменше шість суддів Конституційного Суду від складу Сенату.

3. Ухвала Сенату є постановленою, якщо за це проголосувала більшість суддів Конституційного Суду, які беруть участь у засіданні.

4. Якщо голоси суддів Конституційного Суду, які входять до складу Сенату, поділилися порівну, конституційне провадження у справі вважається відкритим.

5. У разі постановлення на засіданні Колегії, Сенату ухвали про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Голова Суду чи заступник Голови Суду вносить цю справу на розгляд пленар-

ного засідання відповідного Сенату.

6. Постановлена Сенатом ухвала про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою є остаточною.

7. Відкрита частина пленарного засідання Сенату у формі усного провадження підлягає фіксуванню за допомогою технічних засобів та шляхом ведення протоколу.

8. Сенат ухвалює рішення на закритій частині пленарного засідання.

9. Виступи суддів Конституційного Суду на закритій частині пленарного засідання Сенату є службовою інформацією і не можуть бути розголошені.

10. Протокол закритої частини пленарного засідання Сенату не розголошується і зберігається окремо від матеріалів справи.

11. Рішення Суду у справі за конституційною скаргою є ухваленим, якщо за це проголосували щонайменше дві третини суддів Конституційного Суду, які розглядають справу в Сенаті.

Стаття 68. Відмова Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати

1. Якщо під час розгляду Сенатом справи виникає необхідність в тлумаченні Конституції України або якщо вирішення питання, яке розглядає Сенат, може спричинити несумісність із юридичними позиціями, постановленими Судом попередньо, Сенат може в будь-який час до постановлення свого рішення відмовитися від розгляду справи на розсуд Великої палати.

2. Про відмову від розгляду справи на розсуд Великої палати Сенат більшістю суддів Конституційного Суду, які беруть участь у засіданні, постановляє ухвалу, в якій викладає відповідні підстави.

Стаття 69. Забезпечення повноти розгляду справи

1. Колегія, Сенат, Велика палата під час підготовки справи до розгляду та конституційного провадження у справі можуть:

1) витребувати від Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Генерального прокурора, судів, інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій, громадських об'єднань копії документів, матеріалів, а також відомості, що стосуються справи;

2) призначати у разі потреби експертизу та залучати спеціалістів до участі в конституційному провадженні;

3) викликати на засідання, пленарні засідання посадових осіб, експертів, спеціалістів, свідків, представників суб'єктів звернень, громадян, участь яких необхідна для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи.

2. Ухилення без поважних причин від з'явлення на засідання Колегії, засідання або пленарне засідання Сенату чи Великої палати, а так само відмова надати витребувані документи, матеріали та інші відомості або їх умисне приховування мають наслідком відповідальність винних у цьому осіб за

законом.

3. З питань, винесених на розгляд Суду, до Сенату або Великої палати можуть подаватися письмові обґрунтовані юридичні висновки (*amicus curiae*). Суд на власний розсуд вирішує питання про долучення таких висновків до справи та їх розгляд.

Стаття 70. Учасники конституційного провадження

1. Учасниками конституційного провадження є суб'єкт права на конституційне подання, конституційне звернення, конституційну скаргу (уповноважена особа, що діє від його імені) та орган або посадова особа, які ухвалили акт, що є предметом розгляду в Суді (далі – учасник конституційного провадження), а також залучені Судом до участі у розгляді справи органи та посадові особи, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі та інші особи, участь яких необхідна для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи (далі – залучений учасник конституційного провадження).

2. Про залучення органів та посадових осіб, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів та інших осіб до участі у засіданні Колегії, засіданні або пленарному засіданні Сенату чи Великої палати відповідно Колегія, Сенат, Велика палата постановляє ухвалу.

3. Колегія, Сенат, Велика палата може перенести розгляд справи, якщо учасник конституційного провадження з поважної причини не прибув на відповідне засідання.

4. Якщо учасник конституційного провадження з поважної причини повторно не прибув на відповідне засідання, то Колегія, Сенат чи Велика палата може постановити ухвалу про розгляд справи за його відсутності.

5. Якщо учасник конституційного провадження, належним чином повідомлений про дату, час і місце розгляду справи, не прибув на відповідне засідання без поважної причини, то Колегія, Сенат або Велика палата розглядає справу за його відсутності.

6. Учасники конституційного провадження та інші особи, присутні в Залі засідань Суду, можуть здійснювати аудіо- і відеозапис відкритої частини пленарного засідання Сенату, Великої палати за допомогою портативних технічних засобів у порядку, встановленому Регламентом.

Стаття 71. Права та обов'язки учасника конституційного провадження

1. Учасник конституційного провадження має право:

- 1) знайомитися із матеріалами справи;
- 2) давати усні та письмові пояснення;
- 3) викладати свої думки з питань, що розглядаються;
- 4) ставити з дозволу головуючого запитання іншим учасникам конституційного провадження;
- 5) заявляти клопотання;
- 6) подавати заяви про відвід Судді;
- 7) користуватися іншими правами, передбаченими цим Законом та Ре-

гламентом.

2. Клопотання учасника конституційного провадження, подані під час засідання, пленарного засідання, Сенат чи Велика палата розглядає в Залі засідань або в окремій кімнаті для обговорення.

3. Учасник конституційного провадження зобов'язаний у разі запрошення з'являтися на засідання, пленарне засідання Сенату, Великої палати, давати правдиві пояснення, надавати документи, матеріали та іншу інформацію, необхідні для повного та всебічного розгляду справи. За ненадання інформації або надання завідомо недостовірних документів, матеріалів, іншої недостовірної інформації учасник конституційного провадження несе відповідальність в порядку, визначеному законом.

Стаття 72. Права та обов'язки залученого учасника конституційного провадження

1. Залучений учасник конституційного провадження має право подавати письмові пояснення, які додаються до матеріалів справи, а також знайомитися із поясненнями інших учасників провадження.

2. Експерти, спеціалісти, свідки та інші особи, участь яких має сприяти об'єктивному і повному розгляду справи, у разі запрошення зобов'язані прибути на засідання або пленарне засідання Сенату, Великої палати, давати правдиві пояснення, надавати документи, матеріали та іншу інформацію, необхідні для повного та всебічного розгляду справи. За ненадання інформації або надання завідомо недостовірних документів, матеріалів, іншої недостовірної інформації ці особи несуть відповідальність в порядку, визначеному законом.

Стаття 73. Відповідальність за порушення порядку проведення пленарних засідань у Суді

1. Головуючий на пленарному засіданні Сенату чи Великої палати забезпечує додержання порядку його проведення.

2. Учасників конституційного провадження та інших присутніх у Залі засідань осіб попереджають про необхідність додержання встановленого порядку.

3. Користуватися засобами мобільного зв'язку під час проведення пленарних засідань не дозволяється.

4. Учасники конституційного провадження, перекладач, свідок, спеціаліст, експерт, інші учасники конституційного провадження, залучені Конституційним Судом до участі у справі, за неповагу до Конституційного Суду, що виразилася у злісному ухиленні від явки на засідання, пленарне засідання Сенату, Великої палати Конституційного Суду або в невідкоренні цих та інших осіб розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час таких засідань, а також інші присутні у Залі засідань особи (крім суддів Конституційного Суду) за вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до Конституційного Суду, несуть відповідальність в порядку, визначеному законом.

5. Дотримання порядку в Залі засідань забезпечує служба судових розпорядників Суду.

6. За ухвалою Сенату чи Великої палати судовий розпорядник випроваджує порушника із Зали засідань.

Стаття 74. Мова конституційного провадження

1. Конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга подаються до Суду державною мовою.

2. Провадження у Суді ведеться державною мовою.

3. Оформлення та офіційне оприлюднення актів Суду здійснюються державною мовою.

4. Учасники конституційного провадження, які не володіють державною мовою, мають своєчасно заявити клопотання про участь у справі перекладача. Такі учасники конституційного провадження можуть запропонувати Суду кандидатуру перекладача, надавши документи на підтвердження його кваліфікації.

5. Питання про участь перекладача вирішує Сенат чи Велика палата до початку розгляду справи, постановляючи ухвалу.

6. За завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладач несе кримінальну відповідальність, а за невиконання інших обов'язків – відповідальність, встановлену законом.

Стаття 75. Строки конституційного провадження

1. Обчислення строків конституційного провадження ведеться з дня постановлення ухвали про відкриття конституційного провадження у справі, а у разі відмови Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати – з дня постановлення відповідної ухвали Сенату.

2. Строк конституційного провадження не повинен перевищувати шість місяців, якщо інше не встановлено цим Законом.

3. Строк конституційного провадження не може перевищувати один календарний місяць для справ:

1) про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

2) за зверненням Президента України щодо конституційності актів Кабінету Міністрів України відповідно до пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України;

3) щодо яких Сенат, Велика палата визнали конституційне провадження невідкладним.

Стаття 76. Об'єднання і роз'єднання конституційних проваджень

1. Якщо до Суду надійшло декілька звернень, що стосуються того самого питання або взаємопов'язаних питань, і щодо цих звернень відкрито конституційні провадження, Сенат чи Велика палата постановляє ухвалу про об'єднання справ в одне конституційне провадження.

Якщо конституційні скарги, що стосуються того самого питання або взаємопов'язаних питань, перебувають у конституційному провадженні різних сенатів, ухвалу про їх об'єднання в одне конституційне провадження постановляє Велика палата. У такому разі конституційні скарги, об'єднані в одне конституційне провадження, розглядає Сенат, визначений Великою палатою.

Якщо у конституційному провадженні Сенату та Великої палати перебувають різні конституційні скарги, що стосуються того самого питання або взаємопов'язаних питань, то ухвалу про їх об'єднання в одне конституційне провадження постановляє Велика палата. Об'єднані в одне конституційне провадження конституційні скарги розглядає Велика палата.

2. У разі необхідності Сенат чи Велика палата на пленарному засіданні може постановити ухвалу про роз'єднання конституційного провадження у справі в окремі конституційні провадження.

Глава 11. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ (КОНСТИТУЦІЙНОСТІ) ЗАКОНІВ УКРАЇНИ (ЇХ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ) ЗА КОНСТИТУЦІЙНОЮ СКАРГОЮ

Стаття 77. Прийнятність конституційної скарги

1. Конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього Закону, та якщо:

1) вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження – судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду);

2) з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення), сплинуло не більше трьох місяців.

2. Як виняток, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої цієї статті, якщо Суд визнає її розгляд необхідним із мотивів суспільного інтересу.

3. Якщо суб'єкт права на конституційну скаргу пропустив строк подання конституційної скарги у зв'язку з тим, що не мав повного тексту судового рішення, він має право висловити у конституційній скарзі клопотання про поновлення пропущеного строку.

4. Суд відмовляє у відкритті конституційного провадження, визнавши конституційну скаргу непринятною, якщо зміст і вимоги конституційної скарги є очевидно необґрунтованими або наявне зловживання правом на подання скарги.

Стаття 78. Забезпечення конституційної скарги

1. При розгляді конституційної скарги Велика палата, у виняткових випадках, з власної ініціативи може вжити заходів щодо забезпечення кон-

ституційної скарги, видавши забезпечувальний наказ, який є виконавчим документом.

2. Підставою для забезпечення конституційної скарги є необхідність запобігти незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення.

3. Способом забезпечення конституційної скарги є встановлення тимчасової заборони вчиняти певну дію.

4. Забезпечувальний наказ втрачає чинність з дня ухвалення рішення або постановлення ухвали про закриття конституційного провадження у справі.

Глава 12. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ (КОНСТИТУЦІЙНОСТІ) ПИТАНЬ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬСЯ ДЛЯ ВИНЕСЕННЯ НА ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ РЕФЕРЕНДУМ ЗА НАРОДНОЮ ІНІЦІАТИВОЮ

Стаття 79. Спрямування конституційного звернення

1. Конституційне звернення щодо відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою, має бути спрямоване до Суду до проголошення Президентом України всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.

Стаття 80. Предмет розгляду

1. Предметом розгляду справи є питання, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою.

Стаття 81. Участь у конституційному провадженні

1. У разі розгляду питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою, Суд залучає до участі в конституційному провадженні представника або представників ініціативної групи всеукраїнського референдуму.

2. За потреби Суд може залучити до участі в конституційному провадженні представників політичних партій та громадських об'єднань.

Стаття 82. Резолютивна частина висновку

1. У резолютивній частині висновку Суд визначає, які питання, що пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою, відповідають Конституції України (є конституційними), а які – не відповідають Конституції України (є неконституційними).

Глава 13. АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Стаття 83. Види актів

1. Суд ухвалює рішення, надає висновки, постановляє ухвали, видає забезпечувальні накази.

2. Акти з питань, не пов'язаних із конституційним провадженням, Суд

ухвалює у формі постанови.

Стаття 84. Рішення Суду

1. Рішення Суду ухвалює:

1) Велика палата – за результатами розгляду справ за конституційними поданнями щодо конституційності законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та щодо офіційного тлумачення Конституції України, а також за результатами розгляду справ за конституційними скаргами у разі відмови Сенату в розгляді справи за конституційною скаргою на розсуд Великої палати;

2) Сенат – за результатами розгляду справ за конституційними скаргами.

Стаття 85. Висновок Суду

1. Висновок Суду надає Велика палата у справах щодо:

1) відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

2) відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

3) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту;

4) відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

5) порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

6) відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України.

Стаття 86. Ухвала Суду

1. Для вирішення питань, пов'язаних із відкриттям, відмовою у відкритті, закриттям провадження у справі, іншими процесуальними діями, клопотаннями, процедурою розгляду справ, Суд постановляє відповідні ухвали.

Стаття 87. Забезпечувальний наказ Суду

1. У конституційних провадженнях згідно з пунктом 9 частини першої статті 7 цього Закону Суд може видати забезпечувальний наказ про вжиття заходів щодо забезпечення конституційної скарги.

Стаття 88. Ухвалення рішення і надання висновку Судом

1. Суд ухвалює рішення і надає висновок іменем України.

2. Суд ухвалює рішення, надає висновок на закритій частині пленарного засідання Сенату, Великої палати поіменним голосуванням суддів Конституційного Суду, які розглядали справу.

3. Пропозиції суддів Конституційного Суду до проекту рішення чи висновку ставляться на голосування у порядку надходження.

4. Під час ухвалення рішення, надання висновку Суддя не має права утримуватися від голосування.

5. Рішення і висновки Суду підписують окремо судді Конституційного Суду, які голосували на їх підтримку, і судді Конституційного Суду, які голосували проти. Рішення чи висновок Суду є остаточним і не може бути оскарженим.

Суддя Конституційного Суду обов'язково підписує рішення чи висновок Суду.

6. Суд надсилає рішення, висновок учаснику конституційного провадження не пізніше наступного робочого дня після ухвалення рішення чи надання висновку.

Стаття 89. Вимоги до рішення Суду

1. Рішення Суду містить:

1) вступну частину із зазначенням:

а) найменування рішення, дати і місця його ухвалення, номера;

б) органу, який його ухвалив;

в) складу суддів Конституційного Суду, які розглядали справу;

г) переліку учасників конституційного провадження;

2) описову частину із зазначенням:

а) вимог конституційного подання, конституційної скарги;

б) повної назви, дати ухвалення, порядкового номера акта, конституційність якого оспорується, назви органу або посадової особи, які ухвалили акт, що є предметом розгляду в Суді;

3) мотивувальну частину із зазначенням положень Конституції України, відповідно до яких Суд обґрунтовує своє рішення;

4) резолютивну частину із зазначенням:

а) акта (його окремих положень), що його Суд визнав конституційним чи неконституційним, – у справі щодо конституційності акта (його окремих положень);

б) офіційного тлумачення положення Конституції України, щодо якого було подано конституційне подання, – у справі щодо офіційного тлумачення Конституції України;

в) того, що рішення Суду є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено;

г) джерела, в якому рішення Суду має бути опубліковано.

2. Під час розгляду справи щодо конституційності акта про набрання міжнародним договором чинності для України Суд у резолютивній частині вказує на юридичні наслідки для України у разі визнання акта неконституційним.

3. Якщо Суд, розглядаючи справу за конституційною скаргою, визнав закон України (його положення) таким, що відповідає Конституції України, але одночасно виявив, що суд застосував закон України (його положення), витлумачивши його у спосіб, що не відповідає Конституції України, то Кон-

ституційний Суд вказує на це у резолютивній частині рішення.

Стаття 90. Вимоги до висновку Суду

1. Висновок Суду містить:

1) вступну частину із зазначенням:

- а) найменування висновку, дати і місця його надання, номера;
- б) того, що висновок надає Велика палата;
- в) складу суддів Конституційного Суду, які розглядали справу;
- г) переліку учасників конституційного провадження;

2) описову частину із зазначенням вимог, викладених у конституційному зверненні;

3) мотивувальну частину із зазначенням положень Конституції України, відповідно до яких Суд обґрунтовує висновок;

4) резолютивну частину із зазначенням:

а) положень міжнародного договору, які Суд визнає конституційними чи неконституційними, – у справі щодо конституційності чинного міжнародного договору України або того міжнародного договору, що вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість;

б) питань, які Суд визнає конституційними чи неконституційними, – у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

в) того, чи була додержана конституційна процедура розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту, – у справі щодо додержання такої процедури;

г) положень законопроекту, які відповідають вимогам статей 157 і 158 Конституції України, і положень, які не відповідають таким вимогам, – у справі щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

г) того, чи порушила Верховна Рада Автономної Республіки Крим Конституцію України або закони України, – у справі про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

д) нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим (його окремих положень), який Суд визнає таким, що відповідає Конституції України та законам України, чи таким, що не відповідає Конституції України та законам України, – у справі щодо відповідності нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України;

е) того, що висновок Суду є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено;

є) джерела, в якому висновок Суду має бути опубліковано.

Стаття 91. Визначення Судом строку втрати чинності актом (його окремими положеннями)

1. Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

Стаття 92. Юридична позиція Конституційного Суду

1. Юридичну позицію Конституційний Суд викладає у мотивувальній та/або резолютивній частині рішення, висновку. Юридична позиція Суду може міститися в ухвалах про відмову у відкритті конституційного провадження у справі та про закриття конституційного провадження у справі, постановлених Сенатом чи Великою палатою.

2. Конституційний Суд може розвивати і конкретизувати юридичну позицію Суду у своїх наступних актах, змінювати юридичну позицію Суду в разі суттєвої зміни нормативного регулювання, яким керувався Суд при висловленні такої позиції, або за наявності об'єктивних підстав необхідності покращення захисту конституційних прав і свобод з урахуванням міжнародних зобов'язань України та за умови обґрунтування такої зміни в акті Суду.

Стаття 93. Окрема думка Судді

1. Суддя, який підписав рішення, висновок, ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі або про закриття конституційного провадження, може викласти окрему думку в строки, встановлені Регламентом.

2. Суддя викладає окрему думку в письмовій формі, що додається до відповідного акта Суду та без зwołікання оприлюднюється на офіційному веб-сайті Суду.

Стаття 94. Офіційне оприлюднення та опублікування актів Суду

1. Оприлюднення всіх актів Суду за результатами конституційного провадження здійснюється на офіційному веб-сайті Суду або в окремих випадках за ухвалою Суду – в Залі засідань Суду, але не пізніше наступного робочого дня після їх ухвалення. Опублікування акта Суду разом з окремою думкою Судді здійснюється у «Віснику Конституційного Суду України» та інших офіційних друкованих виданнях України.

2. Процедуру і порядок офіційного оприлюднення актів Суду в Залі засідань Суду та на офіційному веб-сайті Суду встановлює Регламент.

Стаття 95. Усунення описок у тексті акта Суду і роз'яснення порядку виконання актів Суду

1. Суд після офіційного оприлюднення акта Суду може з власної ініціативи або за заявою учасника конституційного провадження, який брав участь у справі, усунути допущені у відповідному акті описки.

2. Суд за клопотанням учасника конституційного провадження, який брав участь у справі, може роз'яснити порядок виконання рішення, висновку Суду.

Після отримання відповідного клопотання Суддя-доповідач упродовж одного місяця здійснює підготовку питання до розгляду на засіданні Суду.

3. Про усунення описок або про роз'яснення порядку виконання рішення, висновку Суду постановляється ухвала, яка є складовою відповідного рішення, висновку Суду.

Стаття 96. Ухвалення Регламенту, інших актів, що регламентують організацію роботи Суду, та внесення змін до них

1. Суд ухвалює Регламент та зміни до нього на спеціальному пленарному засіданні.

Регламент чи зміни до нього є ухваленими, якщо за це проголосували щонайменше дві третини від конституційного складу Суду.

Інші акти Суду, що регламентують організацію його роботи, Суд ухвалює на засіданні більшістю голосів присутніх.

2. Суд оприлюднює Регламент на своєму офіційному веб-сайті та опубліковує його у «Віснику Конституційного Суду України».

3. Зміни до Регламенту Суд оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті із зазначенням дати набрання ними чинності.

За потреби Суд оприлюднює зміни до Регламенту із застереженням щодо порядку їх застосування до проваджень, які було відкрито на момент ухвалення змін, та до поданих до Суду звернень, які Суд не розглянув.

Глава 14. ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ТА ВИСНОВКІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Стаття 97. Порядок виконання рішень та висновків Суду

1. Суд у рішенні, висновку може встановити порядок і строки їх виконання, а також зобов'язати відповідні державні органи забезпечити контроль за виконанням рішення, додержанням висновку.

2. Суд може вимагати від відповідних органів письмове підтвердження виконання рішення, додержання висновку.

Стаття 98. Відповідальність за невиконання актів Суду

1. За невиконання рішень та недодержання висновків Суду настає відповідальність згідно із законом.

Розділ III ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. З набранням чинності цим Законом пленарні засідання, спеціальні пленарні засідання Суду ведуться в порядку, встановленому цим Законом.

3. Конституційну скаргу може бути подано, якщо остаточне судове рішення у справі особи набрало законної сили не раніше 30 вересня 2016 року.

Конституційна скарга, подана до набрання чинності цим Законом, щодо справи, остаточне судове рішення у якій набрало законної сили раніше 30 вересня 2016 року, повертається Секретаріатом Конституційного Суду

суб'єкту права на конституційну скаргу без розгляду у десятиденний строк з дня набрання чинності цим Законом.

До конституційної скарги, поданої до набрання чинності цим Законом, щодо справи, остаточне судове рішення у якій набрало законної сили у період з 30 вересня 2016 року до набрання чинності цим Законом, строк, передбачений пунктом 2 частини першої статті 77 цього Закону, не застосовується.

Конституційна скарга щодо справи, остаточне судове рішення у якій набрало законної сили у період з 30 вересня 2016 року до набрання чинності цим Законом, може бути подана у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом.

4. Якщо конституційна скарга, подана до набрання чинності цим Законом, не відповідає його вимогам, Секретаріат Конституційного Суду повідомляє суб'єкту права на конституційну скаргу про можливість приведення такої конституційної скарги у відповідність до вимог цього Закону протягом трьох місяців з дня набрання ним чинності.

Не приведена у відповідність до вимог цього Закону конституційна скарга повертається Секретаріатом Конституційного Суду суб'єкту права на конституційну скаргу без розгляду у десятиденний строк після закінчення строку, визначеного абзацом першим цього пункту.

5. Суд упродовж трьох місяців з дня офіційного опублікування цього Закону ухвалює Регламент та утворює сенати у порядку, встановленому цим Законом.

6. Порядок відбору кандидатів на посаду судді Конституційного Суду та призначення суддів Конституційного Суду, визначений статтями 12-15 цього Закону, не застосовується до суддів Конституційного Суду, призначених до набрання чинності цим Законом.

Про початок конкурсу для відбору кандидатур на посади суддів Конституційного Суду, які є вакантними на день набрання чинності цим Законом та які стануть вакантними з підстави, передбаченої пунктом 1 частини першої статті 149-¹ Конституції України, протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом, оголошується на офіційному веб-сайті відповідно Президента України, Верховної Ради України, Ради суддів України не пізніше трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом.

7. Суддя Конституційного Суду, призначений на посаду до набрання чинності цим Законом, має право на відставку відповідно до законодавства, що діяло на день його призначення.

У такому разі до стажу роботи, що дає судді Конституційного Суду право на відставку і виплату вихідної допомоги, зараховується також стаж іншої практичної, наукової, педагогічної роботи за фахом та стаж державної служби.

8. Визнати таким, що втратив чинність, Закон України «Про Конституційний Суд України» (Відомості Верховної Ради України, 1996, № 49, ст.

272 із наступними змінами).

9. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1) у Кодексі України про адміністративні правопорушення (Відомості Верховної Ради УРСР, 1984, додаток до № 51, ст. 1122):

а) у статті 185-³:

назву доповнити словами «або Конституційного Суду України»; доповнити частиною п'ятою такого змісту:

«Неповага до Конституційного Суду України з боку учасників конституційного провадження, перекладача, свідка, спеціаліста, експерта, інших учасників конституційного провадження, залучених Конституційним Судом України до участі у справі, що виразилася у злісному ухиленні від явки на засідання, пленарне засідання Сенату, Великої палати Конституційного Суду України або в невідкоренні цих та інших осіб розпорядженню головуєчого чи в порушенні порядку під час таких засідань, а так само вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до Конституційного Суду України іншими присутніми на пленарному засіданні особами (крім суддів Конституційного Суду України), –

тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»;

б) доповнити статтею 188-⁴⁹ такого змісту:

«**Стаття 188-⁴⁹**. Невиконання законних вимог судді Конституційного Суду України, Колегії суддів, Сенату, Великої палати Конституційного Суду України

Ненадання інформації або надання завідомо недостовірних документів, матеріалів, іншої недостовірної інформації на запит судді Конституційного Суду України, Колегії суддів, Сенату, Великої палати Конституційного Суду України – тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, – тягнуть за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»;

в) статтю 221 після цифр «188-⁴⁸» доповнити цифрами «188-⁴⁹»;

г) у частині першій статті 255:

пункт 7-¹ викласти в такій редакції:

«7-¹) судовий розпорядник (частини перша, друга, третя та п'ята статті 185-³)»;

доповнити пунктом 9-⁵ такого змісту:

«9-⁵) уповноважені особи Секретаріату Конституційного Суду України (стаття 188-⁴⁹)»;

2) пункт 5 частини другої статті 112 Господарського процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 1992, № 6, ст. 56) викласти в такій редакції:

«5) встановлена Конституційним Судом України неконституційність

закону України, іншого акта (їх окремих положень) або надане Конституційним Судом України офіційне тлумачення положень Конституції України, що є відмінним від того, як їх застосував суд при вирішенні справи»;

3) у Кримінальному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст. 131):

а) абзац перший частини першої статті 344 після слів «члена Кабінету Міністрів України» доповнити словами «Голову Конституційного Суду України, суддю Конституційного Суду України»;

б) абзац перший частини четвертої статті 382 доповнити словами «рішення Конституційного Суду України та умисне недодержання нею висновку Конституційного Суду України»;

в) абзац перший частини першої статті 384 після слів «в суді» доповнити словами «або під час конституційного провадження у Конституційному Суді України»;

г) абзац перший частини першої статті 385 після слів «у суді» доповнити словами «Конституційному Суді України»;

4) пункт 4 частини другої статті 361 Цивільного процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2004, №№ 40-42, ст. 492) викласти в такій редакції:

«4) встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону України, іншого акта (їх окремих положень) або надане Конституційним Судом України офіційне тлумачення положень Конституції України, що є відмінним від того, як їх застосував суд при вирішенні справи»;

5) пункт 5 частини другої статті 245 Кодексу адміністративного судочинства України (Відомості Верховної Ради України, 2005, №№ 35-37, ст. 446) викласти в такій редакції:

«5) встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону України, іншого акта (їх окремих положень) або надане Конституційним Судом України офіційне тлумачення положень Конституції України, що є відмінним від того, як їх застосував суд при вирішенні справи»;

6) пункт 4 частини другої статті 459 Кримінального процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2013, №№ 9-13, ст. 88) викласти в такій редакції:

«4) визнання Конституційним Судом України неконституційності закону України, іншого акта (їх окремих положень) або надання Конституційним Судом України офіційного тлумачення положень Конституції України, що є відмінним від того, як їх застосував суд при вирішенні справи»;

7) у Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» (Відомості Верховної Ради України, 1994, № 11, ст. 50 із наступними змінами):

а) у статті 1 слова «працівників суду і» замінити словами «суддів Конституційного Суду України, суддів та працівників апаратів судів, працівників», а слова «цих працівників» замінити словами «цих осіб»;

- б) у частині першій статті 2:
у пункті 1:
в абзаці другому слова «працівники суду і» замінити словами «судді Конституційного Суду України, судді та працівники апаратів судів, працівники»;
підпункти «а» і «б» викласти в такій редакції:
«а) конституційному провадженні;
б) розгляді справ у судах, кримінальному провадженні та провадженні у справах про адміністративні правопорушення»;
пункт 2 доповнити приміткою такого змісту:
«Примітка. Щодо судді Конституційного Суду України цей Закон поширюється на членів сім'ї судді Конституційного Суду України, перелік яких визначений у Законі України «Про Конституційний Суд України»;
в) статтю 14 доповнити пунктом «г» такого змісту:
«г) Голова Конституційного Суду України – щодо захисту судді Конституційного Суду України та його близьких родичів за заявою такого судді»;
г) частину першу статті 15 доповнити пунктом «г-¹» такого змісту:
«г-¹) щодо судді Конституційного Суду України та його близьких родичів – на відповідний підрозділ Національної поліції України»;
г) частину першу статті 24 після слів «Генеральний прокурор» доповнити словами «Голова Конституційного Суду України»;
- 8) в абзаці третьому пункту 3 частини першої статті 13 та частині другій статті 15 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» (Відомості Верховної Ради України, 1998, № 20, ст. 99) слова «та законів України» виключити;
- 9) у Регламенті Верховної Ради України, затвердженому Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» (Відомості Верховної Ради України, 2010, №№ 14-17, ст. 133 із наступними змінами):
а) у першому реченні частини п'ятої статті 144 слова «до дня його першого розгляду» замінити словами «до початку розгляду», а слова та цифри «(частина перша статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України»)» замінити словами «відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України»;
- б) статтю 208 викласти в такій редакції:
«**Стаття 208.** Порядок призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
1. Відповідно до пункту 17 частини першої статті 85 Конституції України Верховна Рада призначає на посаду і звільняє з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
 2. Кандидатуру на посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини пропонує Верховній Раді Голова Верховної Ради України з дотриманням вимог Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради

України з прав людини».

3. Комітет, до предмета відання якого належить питання додержання прав і свобод людини і громадянина, подає своє рішення щодо кандидатів на посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Рішення комітету та відомості про кандидатів на посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, підготовлені з дотриманням вимог щодо відомостей про кандидата на посаду (частина друга статті 205 цього Регламенту), надаються народним депутатам не пізніше як за три дні до розгляду Верховною Радою питання про призначення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

4. Відомості про запропоновані кандидатури на посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (частина друга статті 205 цього Регламенту) публікуються в газеті «Голос України» не пізніше як за 10 днів до розгляду питання про призначення.

5. Обговорення кандидатур на посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини проводиться в порядку, передбаченому частиною восьмою статті 205 цього Регламенту.

6. Звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини здійснюється за письмовим поданням Голови Верховної Ради України за наявності рішення комітету, до предмета відання якого належить питання додержання прав і свобод людини і громадянина.

7. Рішення про призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини приймається Верховною Радою відкритим голосуванням більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради.

8. Рішення про призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини оформлюється відповідною постановою Верховної Ради»;

в) доповнити статтею 208-⁴ такого змісту:

«**Стаття 208-⁴**. Порядок призначення на посаду суддів Конституційного Суду України

1. Відповідно до пункту 26 частини першої статті 85 Конституції України Верховна Рада призначає на посаду суддів Конституційного Суду України.

2. Відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України здійснюється на конкурсних засадах.

Підготовку питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України у Верховній Раді здійснює комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України.

3. Не пізніше як за три місяці до дня закінчення строку повноважень чи досягнення граничного віку перебування на посаді судді Конституційного Суду України або не пізніше одного місяця з дня виникнення вакансії на по-

саду судді Конституційного Суду України в разі, якщо повноваження судді Конституційного Суду України припинено чи його звільнено з посади з підстав, передбачених статтею 149-¹ Конституції України, Апарат Верховної Ради за поданням комітету, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, оприлюднює інформацію на офіційному веб-сайті Верховної Ради та повідомляє депутатські фракції (депутатські групи) про початок прийому пропозицій депутатських фракцій (депутатських груп) щодо кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України. Депутатська фракція (депутатська група) може запропонувати по одному кандидату на кожну вакантну посаду судді Конституційного Суду України.

Право подання пропозиції щодо кандидата на посаду судді Конституційного Суду України може реалізувати також група позафракційних народних депутатів у кількості, не меншій за кількісний склад найменшої депутатської групи.

4. Депутатська фракція (депутатська група), група позафракційних народних депутатів подає пропозицію щодо кандидата на посаду судді Конституційного Суду України разом із заявою особи, яка виявила намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, та документами, визначеними частиною четвертою статті 12 Закону України «Про Конституційний Суд України», до комітету, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, протягом тридцяти календарних днів з дня оголошення про початок прийому пропозицій депутатських фракцій (депутатських груп).

5. Інформація про пропозиції депутатських фракцій (депутатських груп), а також груп позафракційних народних депутатів (у разі подання) та про осіб, які претендують бути обраними на посаду судді Конституційного Суду України, разом із автобіографіями та мотиваційними листами кандидатів оприлюднюються Апаратом Верховної Ради на офіційному веб-сайті Верховної Ради на наступний робочий день після закінчення строку прийняття заяв кандидатів.

6. Комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, розглядає заяву особи, яка виявила намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, та документи, подані з пропозиціями депутатських фракцій (депутатських груп), і приймає рішення про відповідність особи вимогам, встановленим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

Кандидати, щодо яких прийнято рішення про їх невідповідність вимогам, встановленим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», припиняють участь у конкурсі.

Документи кандидата на посаду судді Конституційного Суду України, який відповідає таким вимогам, комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, подає до Апарату

Верховної Ради для організації проведення спеціальної перевірки щодо цього кандидата.

Апарат Верховної Ради у триденний строк після отримання від центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної служби, інформації про результати спеціальної перевірки передає до комітету, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, довідку про результати спеціальної перевірки.

Після отримання довідки про результати спеціальної перевірки щодо всіх кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, проводить співбесіди з кандидатами, які пройшли спеціальну перевірку.

За результатами співбесід з кандидатами, комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, ухвалює рекомендацію щодо кожного кандидата на посаду судді Конституційного Суду України.

Комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, подає на розгляд Верховної Ради щодо кожного кандидата на посаду судді Конституційного Суду України рекомендацію, довідку про результати спеціальної перевірки та інші документи, подані кандидатом.

7. Усі документи (крім інформації з обмеженим доступом), зазначені в абзаці сьомому частини шостої цієї статті, надаються народним депутатам не пізніше як за три дні до розгляду Верховною Радою відповідного питання.

8. Кожен із кандидатів має право до початку голосування виступити на пленарному засіданні Верховної Ради.

Народні депутати можуть ставити запитання до кандидата на пленарному засіданні Верховної Ради щодо будь-якої інформації стосовно кандидата, крім інформації, яка стосується його приватного життя і щодо якої відсутні розумні підстави вважати, що вона може бути важливою для визначення здатності кандидата належним чином виконувати повноваження судді Конституційного Суду України, а також інформації, що становить державну таємницю.

В обговоренні кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України беруть участь представники депутатських фракцій (депутатських груп), представники комітетів, народні депутати.

9. Після виступів кандидатів та обговорення кандидатур проводиться голосування.

10. Відбір на посади судді Конституційного Суду України здійснюється Верховною Радою відкритим рейтинговим голосуванням по кожному кандидату окремо.

Верховна Рада призначає суддів Конституційного Суду України спис-

ком, визначеним за підсумками рейтингового голосування, відповідно до кількості вакантних посад відкритим голосуванням більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради.

У разі якщо вакантною є одна посада судді Конституційного Суду України, Верховна Рада призначає, відкритим голосуванням більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради, на посаду того кандидата, який за підсумками рейтингового голосування отримав найбільшу кількість голосів народних депутатів.

Якщо рішення про призначення на посади суддів (судді) Конституційного Суду України не прийнято, оголошується повторний конкурс, який проводиться відповідно до процедури, визначеної цією статтею.

11. Рішення про призначення на посади суддів Конституційного Суду України оформлюється постановою Верховної Ради»;

10) у статті 36 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» (Відомості Верховної Ради України, 2014, № 13, ст. 222):

у частині першій слова «а також для офіційного тлумачення Конституції та законів України» виключити;

доповнити частиною другою такого змісту:

«2. Інтереси Кабінету Міністрів України під час розгляду справ у Конституційному Суді України представляє постійний представник Кабінету Міністрів України у Конституційному Суді України»;

11) у Законі України «Про державну службу» (Відомості Верховної Ради України, 2016, № 4, ст. 43; 2017, № 7-8, ст. 50):

а) частину третю статті 3 доповнити пунктами 11-¹ і 11-² такого змісту:

«11-¹) суддів Конституційного Суду України;

11-²) постійного представника Кабінету Міністрів України у Конституційному Суді України»;

б) у статті 91:

частину другу після слів «зазначених у частині першій цієї статті» доповнити словами «крім Керівника Секретаріату Конституційного Суду України»;

після частини шостої доповнити новою частиною такого змісту:

«7. Керівник Секретаріату Конституційного Суду України, його перший заступник та заступник призначаються на посади та звільняються з посад у порядку, визначеному Законом України «Про Конституційний Суд України».

У зв'язку з цим частину сьому вважати частиною восьмою.

10. Кабінету Міністрів України:

у місячний строк з дня набрання чинності цим Законом підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо фінансування першочергових заходів з реалізації цього Закону;

у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом привести

свої нормативні акти та забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативних актів у відповідність із цим Законом;

передбачити у Законі України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» та передбачити у проектах законів про Державний бюджет України на наступні роки видатки, пов'язані з реалізацією положень цього Закону.

Розділ IV

ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Конституційний Суд закриває відкриті до набрання чинності цим Законом конституційні провадження у справах за конституційними поданнями щодо офіційного тлумачення законів України (їх окремих положень) та у справах за конституційними зверненнями.

Конституційні подання щодо офіційного тлумачення законів України (їх окремих положень) та конституційні звернення, що надійшли до Конституційного Суду до набрання чинності цим Законом і конституційні провадження у справах за якими не були відкриті, Секретаріат Суду повертає їх авторам.

2. Розгляд справ, конституційні провадження за якими відкрито, проводиться у формі, визначеній Великою палатою.

3. З метою надання експертної допомоги в конституційних провадженнях за конституційними скаргами у Конституційному Суді тимчасово, на строк до 1 січня 2020 року, запроваджується інститут спеціального радника.

Для здійснення функцій спеціального радника Конституційний Суд може запросити суддю у відставці іноземного органу конституційної юрисдикції або представника міжнародної урядової організації, предметом статутного завдання якої є питання конституційного права. Не може бути запрошений для здійснення цих функцій громадянин держави, визнаної Верховною Радою України агресором.

Спеціальний радник може до початку розгляду справи Сенатом або Великою палатою надати свій письмовий обґрунтований юридичний висновок (*amicus curiae*) у справі.

Забезпечення діяльності спеціального радника здійснюється за рахунок міжнародної технічної допомоги або міжнародних організацій.

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО РЕГЛАМЕНТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ»

(Витяг)

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 14-15, № 16-17, ст.133)

{Із змінами, внесеними згідно із Законом № 1952-VI від 09.03.2010, ВВР, 2010, № 16-17, ст.134}

{Офіційне тлумачення до Регламенту див. в Рішенні Конституційного Суду № 11-рп/2010 від 06.04.2010}

Глава 26

РОЗГЛЯД ЗАКОНОПРОЕКТІВ ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 141. Законодавство про порядок внесення Верховною Радою змін до Конституції України

1. Порядок діяльності Верховної Ради щодо внесення змін до Конституції України визначається Конституцією України, цією главою Регламенту та іншими його нормами, що не суперечать положенням цієї глави.

Стаття 142. Суб'єкти права подання до Верховної Ради законопроектів про внесення змін до Конституції України, пропозицій, поправок до них та пропозицій щодо їх розгляду

1. Суб'єктами права подання до Верховної Ради законопроектів про внесення змін до Конституції України є Президент України, народні депутати у кількості, зазначеній у статті 154 та частині першій статті 156 Конституції України.

2. Суб'єктами права подання до Верховної Ради пропозицій, поправок до законопроектів про внесення змін до Конституції України є Президент України, а також народні депутати у кількості, яка передбачена статтею 154, частиною першою статті 156 Конституції України для подання до Верховної Ради відповідних законопроектів.

3. Під час підготовки і розгляду у Верховній Раді законопроектів про внесення змін до Конституції України, пропозицій, поправок до них або питань, пов'язаних з ними, пропозиції щодо порядку і результатів їх розгляду подаються народними депутатами у загальному порядку, встановленому Законом України «Про статус народного депутата України» та цим Регламентом.

4. Суб'єкти права подання до Верховної Ради законопроектів про внесення змін до Конституції України, пропозицій, поправок до них, пропозицій щодо порядку і результатів їх розгляду зазначають у письмовій формі, хто в

разі необхідності представлятиме їхні правові позиції під час підготовки і розгляду у Верховній Раді та її органах поданих ними документів (до трьох осіб). Особами, уповноваженими представляти у Верховній Раді та її органах законопроекти про внесення змін до Конституції України, пропозиції та поправки до них, подані народними депутатами, можуть бути лише народні депутати з числа тих, хто підписав подання про внесення до Верховної Ради відповідних законопроектів про внесення змін до Конституції України, пропозицій, поправок до них і повноваження яких не припинені; заміна таких представників здійснюється шляхом подання звернення з дотриманням вимог щодо кількості підписів народних депутатів (стаття 144 цього Регламенту).

Стаття 143. Порядок подання до Верховної Ради законопроектів про внесення змін до Конституції України, пропозицій та поправок до них

1. Подання до Верховної Ради законопроектів про внесення змін до Конституції України, пропозицій та поправок до них здійснюється із застосуванням відповідно статей 154, 156, 157, 158 Конституції України, а також положень частин першої, четвертої статті 90, статей 91, 92, 94 цього Регламенту та з урахуванням вимог цієї глави Регламенту.

2. Суб'єкт права подання (ініціатор подання) до Верховної Ради законопроектів про внесення змін до Конституції України, пропозицій та поправок до них подає їх до Верховної Ради із письмовим поданням за своїм підписом (підписами), при цьому підпис народного депутата не відкликається.

3. Законопроект про внесення змін до Конституції України повинен містити положення про термін набрання ним чинності як закону.

4. Законопроект про внесення змін до розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» не повинен містити положень про внесення змін до інших розділів Конституції України, за винятком лише редакційно уточнюючих змін, які викликані відповідними змінами норм розділів I, III, XIII Конституції України. Затвердження всеукраїнським референдумом таких редакційно уточнюючих змін до інших розділів Конституції України не виключає прийняття в майбутньому Верховною Радою змін до тих же положень відповідно до статті 155, частини другої статті 158 Конституції України.

5. Законопроект про внесення змін до Конституції України, окремо поданий до Верховної Ради відповідно до статті 154 Конституції України, не повинен містити положень, які у зв'язку із системною єдністю норм Конституції України зумовлюють необхідність внесення змін до розділів Конституції України, зазначених у статті 156 Конституції України.

6. У разі виникнення необхідності одночасного комплексного внесення змін як до розділів Конституції України, зазначених у статті 155, так і до розділів, зазначених у частині першій статті 156 Конституції України, ініціатор подання таких змін до Конституції України подає до Верховної Ради од-

ночасно два окремих законопроекти (пов'язані законопроекти). Такі законопроекти повинні містити також положення, які передбачають поєднане та узгоджене в часі набрання ними чинності та згідно з якими в разі неприйняття Верховною Радою чи незатвердження всеукраїнським референдумом одного із них інший, пов'язаний з ним, не набирає чинності.

7. Подання до Верховної Ради законопроект про внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України супроводжується одночасним поданням і законопроект, яким передбачається виділення коштів з Державного бюджету України на проведення всеукраїнського референдуму щодо змін до Конституції України.

8. Пояснювальна записка до законопроект про внесення змін до Конституції України, крім загальних положень, передбачених у цьому Регламенті (частина перша статті 91), повинна висвітлювати також питання, зазначені в пунктах 2-10, 14 частини другої статті 145 цього Регламенту.

9. Альтернативні законопроекти подаються до Верховної Ради лише протягом 14 днів після надання народним депутатам законопроект про внесення змін до Конституції України. У разі підписання народним депутатом письмового подання про внесення двох і більше альтернативних законопроектів про внесення змін до Конституції України його підпис у поданнях щодо внесення другого і наступних за часом альтернативних законопроектів не підлягає врахуванню.

Стаття 144. Відкликання законопроектів про внесення змін до Конституції України, пропозицій, поправок до них

1. Законопроект про внесення змін до Конституції України вважається відкликаним за письмовим зверненням ініціатора його подання до Верховної Ради, якщо зазначений законопроект ще не включено до порядку денного сесії Верховної Ради. Про відкликання законопроект оголошується на найближчому пленарному засіданні Верховної Ради.

2. Законопроект про внесення змін до Конституції України, який включено до порядку денного сесії Верховної Ради, але постанова про звернення Верховної Ради щодо нього ще не направлена Верховною Радою до Конституційного Суду України, може бути відкликаний лише за згодою Верховної Ради. Така згода надається шляхом прийняття рішення про виключення відповідного законопроект з порядку денного сесії Верховної Ради.

3. Звернення про відкликання законопроект про внесення змін до Конституції України, поданого до Верховної Ради народними депутатами, повинно бути підписано більшістю народних депутатів, які подавали законопроект, але не менш як третиною від конституційного складу Верховної Ради щодо законопроект, зазначеного у статтях 154, 155 Конституції України, а щодо законопроект, зазначеного у статті 156 Конституції України, - не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради.

4. Пропозиція, поправка до законопроект про внесення змін до Конституції України може бути відкликана за письмовим зверненням іні-

ціатора її подання до Верховної Ради до моменту голосування Верховної Ради щодо її прийняття. До звернення народних депутатів про відкликання поданої ними пропозиції, поправки застосовуються положення частини третьої цієї статті.

5. За письмовим зверненням ініціатора подання до Верховної Ради законопроекту про внесення змін до Конституції України або за письмовою вмотивованою пропозицією народного депутата Верховна Рада може відкликати із Конституційного Суду України своє звернення про надання висновку Конституційним Судом України щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України у будь-який час до початку розгляду на пленарному засіданні Конституційного Суду України відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України». Постанову про відкликання свого звернення Верховна Рада приймає більшістю голосів народних депутатів від її конституційного складу без окремого включення питання про її розгляд до порядку денного сесії Верховної Ради. Щодо конкретного законопроекту це питання у Верховній Раді може порушуватися лише один раз.

{Частина п'ята статті 144 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2136-VIII від 13.07.2017}

6. У разі отримання Верховною Радою ухвали Конституційного Суду України про відмову у відкритті або про припинення конституційного провадження у зв'язку з відкликанням Верховною Радою свого звернення до Конституційного Суду України відповідний законопроект про внесення змін до Конституції України вважається знятим з розгляду (без додаткового голосування щодо цього питання), про що головуючий на найближчому пленарному засіданні Верховної Ради робить повідомлення.

Стаття 145. Підготовка до розгляду питання про включення законопроекту про внесення змін до Конституції України до порядку денного сесії Верховної Ради та про порядок продовження роботи над ним

1. Підготовка до розгляду питання про включення законопроекту про внесення змін до Конституції України до порядку денного сесії Верховної Ради та про порядок продовження роботи над ним здійснюється відповідно до положень цієї статті, частин першої, другої, четвертої, п'ятої, шостої статті 93, статті 96, частини першої статті 98, частин першої, третьої, четвертої, п'ятої статті 103, частини четвертої статті 110, частин другої, третьої, четвертої статті 111 цього Регламенту з дотриманням вимог, передбачених частиною другою статті 117 цього Регламенту.

{Частина перша статті 145 із змінами, внесеними згідно із Законом № 429-VII від 03.09.2013}

2. Головний комітет та інші комітети, яким була доручена підготовка до розгляду питання про включення законопроекту до порядку денного сесії та про порядок продовження роботи над ним, відповідно до предметів їх ві-

дання готують висновки:

1) про те, належним чи неналежним суб'єктом права подання законопроектів про внесення змін до Конституції України подано до Верховної Ради законопроект;

2) щодо того, чи прийняття поданого відповідно до статті 154 Конституції України законопроекту не потребує викликаного системною єдністю норм Конституції України одночасного внесення змін до розділів Конституції України, зазначених у статті 156 Конституції України;

3) щодо відповідності поданого законопроекту вимогам частини другої статті 156 Конституції України;

4) про те, чи прийняття запропонованих у законопроекті змін до Конституції України не призведе до порушення міжнародних зобов'язань України;

5) щодо політичної, соціальної, економічної доцільності (чи необхідності) прийняття такого законопроекту взагалі;

6) про наявність чи відсутність у законопроекті таких положень (або подібних до них), які в раніше наданих висновках та прийнятих рішеннях Конституційного Суду України визнавалися такими, що скасовують чи обмежують права та свободи людини і громадянина або спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України;

7) стосовно того, чи існують сумніви (зокрема у комітету, науковців, експертів) щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

8) про наявність раніше наданого висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України, якщо законопроект повторно подано до Верховної Ради в незмінній редакції його положень;

9) стосовно правових наслідків для суб'єктів правовідносин, які можуть настати у зв'язку із внесенням до чинної Конституції України запропонованих у законопроекті змін;

10) щодо повноти, чіткості, несуперечливості та системності регулювання положеннями запропонованого законопроекту відповідних суспільних відносин на конституційному рівні та чи потребуватиме поданий законопроект прийняття до нього пропозицій і поправок, у тому числі редакційно уточнюючого характеру;

11) щодо доцільності (чи необхідності) направлення законопроекту після включення його до порядку денного сесії на наукову, юридичну чи іншу експертизу, проведення наукового пошуку чи дослідження у строк до прийняття Верховною Радою постанови про звернення (стаття 148 цього Регламенту) до Конституційного Суду України;

12) щодо доцільності опублікування законопроекту для всенародного обговорення у строк до прийняття Верховною Радою постанови про звернення до Конституційного Суду України щодо цього законопроекту;

13) про доцільні строки проведення всеукраїнського референдуму щодо змін Конституції України, якщо законопроект поданий відповідно до частини першої статті 156 Конституції України;

14) з питань, зазначених у частині третій статті 91, частині третій статті 111 цього Регламенту, а також щодо законопроекту, зазначеного в частині сьомій статті 143 цього Регламенту, яким передбачається виділення коштів з Державного бюджету України на проведення всеукраїнського референдуму;

15) щодо пропозицій про порядок розгляду поданого законопроекту про внесення змін до Конституції України, якщо такі пропозиції є.

3. У разі наявності своєчасно поданих альтернативних законопроектів висновки, зазначені в частині другій цієї статті, готуються щодо кожного з них.

4. Пов'язані законопроекти про внесення змін до Конституції України, зазначені в частині шостій статті 143 цього Регламенту, готуються до включення їх до порядку денного сесії Верховної Ради одним питанням.

5. За результатами підготовки до розгляду питання про включення законопроекту до порядку денного сесії Верховної Ради та про порядок продовження роботи над ним головний комітет подає Верховній Раді висновки, зокрема:

1) щодо включення чи невключення до порядку денного сесії Верховної Ради відповідного законопроекту;

2) який з альтернативних законопроектів про внесення змін до Конституції України включити до порядку денного сесії Верховної Ради чи не включати жодного (якщо альтернативні законопроекти є);

3) щодо строку прийняття Верховною Радою постанови про звернення до Конституційного Суду України стосовно законопроекту про внесення змін до Конституції України;

4) щодо доцільності створення тимчасової спеціальної комісії для продовження роботи над законопроектом після його включення до порядку денного сесії Верховної Ради.

6. До поданих висновків головний комітет готує необхідні проекти актів для прийняття Верховною Радою рішень щодо них. Зазначені проекти актів візуються і подаються до Верховної Ради головним комітетом. Якщо головний комітет не подає до своїх висновків проекти актів, то Голова Верховної Ради України на пленарному засіданні вносить їх від свого імені.

7. Висновки комітетів, додані до них проекти рішень Верховної Ради та інші необхідні матеріали надаються народним депутатам не пізніше як за 10 днів до дня розгляду Верховною Радою питання про включення законопроекту про внесення змін до Конституції України до порядку денного сесії Верховної Ради та про порядок продовження роботи над ним.

Стаття 146. Розгляд Верховною Радою питання про включення законопроекту про внесення змін до Конституції України до порядку денного сесії Верховної Ради та про порядок продовження роботи над ним

1. Обговорення питання про включення законопроекту про внесення змін до Конституції України до порядку денного сесії Верховної Ради та про порядок продовження роботи над ним проводиться відповідно до статті 30 цього Регламенту. Скорочена процедура обговорення в такому випадку не може бути застосована.

2. Якщо законопроект про внесення змін до Конституції України поданий до Верховної Ради народними депутатами, то Президентіві України або уповноваженій ним особі надається слово для виступу (стільки часу, скільки й доповідачу) після виступів осіб, зазначених у пункті 4 частини першої статті 30 цього Регламенту. Запитання Президентіві України або уповноваженій ним особі не ставляться.

3. На пленарному засіданні Верховної Ради обговорюються, зокрема, питання, зазначені в частинах другій - шостій статті 145 цього Регламенту.

4. Верховна Рада включає до порядку денного сесії Верховної Ради законопроект про внесення змін до Конституції України для того, щоб направити його із зверненням Верховної Ради до Конституційного Суду України для отримання висновку, передбаченого статтею 159 Конституції України, попередньо схвалити законопроект і прийняти (стаття 155 Конституції України) чи прийняти і направити його Президентіві України для винесення на всеукраїнський референдум (частина перша статті 156 Конституції України) у незмінній редакції. Рішення про включення законопроекту про внесення змін до Конституції України до порядку денного сесії Верховної Ради приймається більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради.

5. За результатами обговорення питання про включення законопроекту про внесення змін до Конституції України до порядку денного сесії Верховної Ради та про порядок продовження роботи над ним Верховна Рада може прийняти рішення про:

1) включення законопроекту (одного з альтернативних), обох пов'язаних законопроектів (частина шоста статті 143 цього Регламенту) до порядку денного сесії Верховної Ради;

2) включення законопроекту (одного з альтернативних), обох пов'язаних законопроектів до порядку денного сесії Верховної Ради та одночасне звернення до Конституційного Суду України про надання Конституційним Судом України висновку щодо відповідності законопроекту (обох пов'язаних законопроектів) вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

3) відкладення прийняття рішення щодо включення законопроекту (альтернативних законопроектів), обох пов'язаних законопроектів до порядку денного сесії Верховної Ради.

6. У разі якщо жодне із запропонованих рішень у пунктах 1, 2, 3 частини п'ятої цієї статті не підтримано Верховною Радою, законопроект вважається таким, що знятий з розгляду Верховною Радою.

7. Приймаючи рішення про включення законопроекту (одного з альтернативних), обох пов'язаних законопроектів до порядку денного сесії Верховної Ради (пункт 1 частини п'ятої цієї статті), Верховна Рада вирішує, зокрема, питання про:

1) підготовку питання про прийняття Верховною Радою постанови про звернення Верховної Ради до Конституційного Суду України щодо законопроекту про внесення змін до Конституції України;

2) опублікування законопроекту для всенародного обговорення у строк до прийняття Верховною Радою постанови про звернення до Конституційного Суду України щодо законопроекту про внесення змін до Конституції України;

3) направлення законопроекту на наукову, юридичну чи іншу експертизу, проведення наукового пошуку чи дослідження у строк до прийняття Верховною Радою постанови про звернення до Конституційного Суду України щодо законопроекту про внесення змін до Конституції України;

4) відкладення прийняття Верховною Радою постанови про звернення до Конституційного Суду України щодо законопроекту про внесення змін до Конституції України до настання певних обставин чи здійснення певних дій.

8. У разі якщо рішення про опублікування законопроекту для всенародного обговорення (пункт 2 частини сьомої цієї статті) не прийнято, законопроект підлягає опублікуванню в офіційних друкованих виданнях для відома громадян і може бути опублікований в інших друкованих виданнях. При цьому повинні бути вказані всі розробники законопроекту (чи його структурних частин), а також ініціатор його подання до Верховної Ради.

9. У разі включення законопроекту до порядку денного сесії Верховна Рада може прийняти рішення про створення тимчасової спеціальної комісії як головної для продовження роботи над законопроектом про внесення змін до Конституції України.

Стаття 147. Підготовка законопроекту про внесення змін до Конституції України до попереднього схвалення або прийняття його Верховною Радою

1. Підготовка законопроекту про внесення змін до Конституції України до попереднього схвалення його Верховною Радою (стаття 155 Конституції України) або прийняття (частина перша статті 156 Конституції України) здійснюється лише після включення відповідного законопроекту до порядку денного сесії Верховної Ради.

2. У разі прийняття Верховною Радою рішення про опублікування законопроекту про внесення змін до Конституції України для всенародного обговорення в офіційному друкованому виданні повинні бути вказані всі роз-

робники законопроекту (чи його структурних частин), а також ініціатор його подання до Верховної Ради. Пропозиції і зауваження, що надійшли в ході всенародного обговорення законопроекту, узагальнюються і попередньо розглядаються комітетами Верховної Ради, яким доручено опрацювання законопроекту. Узагальнені матеріали комітети надсилають головному комітету, який їх остаточно опрацьовує і доповідає про них Верховній Раді (під час обговорення на пленарному засіданні Верховної Ради питання про прийняття постанови про звернення Верховної Ради до Конституційного Суду України).

3. Після реалізації заходів, передбачених у частині другій цієї статті, пунктах 3, 4 частини сьомої, частині дев'ятій статті 146 цього Регламенту, головний комітет та інші комітети, яким була доручена подальша робота над законопроектом про внесення змін до Конституції України, готують відповідні висновки для розгляду Верховною Радою питання про прийняття постанови про звернення Верховної Ради до Конституційного Суду України, зазначеної у статті 148 цього Регламенту. Одночасно готується на перше читання й законопроект, яким передбачається виділення коштів з Державного бюджету України для проведення всеукраїнського референдуму, якщо законопроект про внесення змін до Конституції України поданий відповідно до частини першої статті 156 Конституції України. Такі документи надаються народним депутатам не пізніше як за 10 днів до дня їх розгляду Верховною Радою.

4. Обговорення на пленарному засіданні Верховної Ради питання про прийняття постанови про звернення Верховної Ради до Конституційного Суду України здійснюється у спосіб, зазначений у частинах першій - третій статті 146 цього Регламенту. Одночасно обговорюються проект постанови про звернення Верховної Ради до Конституційного Суду України та в першому читанні законопроект, яким передбачається виділення коштів з Державного бюджету України на проведення всеукраїнського референдуму, якщо законопроект про внесення змін до Конституції України поданий відповідно до частини першої статті 156 Конституції України.

5. Пов'язані законопроекти, які передбачають комплексне внесення змін до різних розділів Конституції України, обговорюються на пленарному засіданні Верховної Ради одночасно, і рішення про їх одночасне направлення за одним зверненням Верховної Ради до Конституційного Суду України для надання Конституційним Судом України відповідного висновку оформляється однією постановою Верховної Ради.

6. У разі якщо постанову про звернення Верховної Ради до Конституційного Суду України не прийнято і законопроект не виключено шляхом голосування з порядку денного сесії, Верховна Рада вирішує питання про зміст і строки подальшої роботи над законопроектом. Якщо Верховна Рада не прийняла постанову про звернення Верховної Ради до Конституційного Суду України і не визначила зміст та строки подальшої роботи над законопроектом, він вважається таким, що знятий з розгляду.

7. Законопроект про внесення змін до Конституції України підлягає направленню до Конституційного Суду України для отримання висновку, передбаченого статтею 159 Конституції України, і в разі якщо він із дотриманням строків, зазначених у частині другій статті 156, частині першій статті 158 Конституції України, повторно поданий у незмінній редакції до Верховної Ради і щодо нього є раніше наданий позитивний висновок Конституційного Суду України про відповідність законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

8. Після прийняття постанови про звернення Верховної Ради до Конституційного Суду України стосовно законопроекту про внесення змін до Конституції України, поданого відповідно до частини першої статті 156 Конституції України, проводиться голосування щодо прийняття в першому читанні законопроекту, яким передбачається виділення коштів з Державного бюджету України на проведення всеукраїнського референдуму щодо змін до Конституції України.

9. Отриманий Верховною Радою висновок Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України невідкладно надається народним депутатам, направляється Президентові України, і про його отримання головуєчий на найближчому пленарному засіданні Верховної Ради робить повідомлення.

10. Висновок Конституційного Суду України щодо законопроекту про внесення змін до Конституції України є обов'язковим для розгляду Верховною Радою.

11. Якщо у висновку Конституційного Суду України законопроект визнаний в цілому таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України, і щодо його положень Конституційний Суд України не висловив застережень, то розгляд питання про попереднє схвалення законопроекту (стаття 155 Конституції України) чи, відповідно, прийняття законопроекту (частина перша статті 156 Конституції України) включається до порядку денного пленарного засідання Верховної Ради не раніше ніж через сім днів після надання народним депутатам відповідного висновку головного комітету або в інший визначений Верховною Радою строк. Головний комітет та інші комітети, яким була доручена подальша робота над законопроектом, готують висновки щодо законопроекту.

Стаття 148. Звернення Верховної Ради до Конституційного Суду України про надання висновку Конституційним Судом України щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України

1. Звернення Верховної Ради до Конституційного Суду України про надання висновку Конституційним Судом України щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України приймається у формі постанови Верховної Ра-

ди. Постанова про звернення Верховної Ради до Конституційного Суду України повинна містити положення про:

1) звернення Верховної Ради до Конституційного Суду України про надання Конституційним Судом України висновку щодо відповідності включеного до порядку денного сесії Верховної Ради конкретно означеного законопроекту (або обох пов'язаних законопроектів) про внесення змін до Конституції України (із вказівкою реєстраційних реквізитів та ініціатора подання законопроекту до Верховної Ради) вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

2) направлення цієї постанови до Конституційного Суду України (законопроект додається);

3) дату набрання чинності цією постановою.

2. До звернення Верховної Ради до Конституційного Суду України надається текст зареєстрованого законопроекту про внесення змін до Конституції України.

3. Одночасно із зверненням Верховної Ради до Конституційного Суду України направляються:

1) копія зареєстрованого звернення до Верховної Ради ініціатора подання до Верховної Ради законопроекту про внесення змін до Конституції України (підписи народних депутатів посвідчуються);

2) пояснювальна записка, подана разом із законопроектом ініціатором подання до Верховної Ради законопроекту про внесення змін до Конституції України;

3) текст постанови Верховної Ради про включення законопроекту до порядку денного сесії Верховної Ради, якщо вона прийнята окремо від постанови про звернення Верховної Ради до Конституційного Суду України;

4) висновки комітетів, документи та інші матеріали, які надавалися народним депутатам у зв'язку з розглядом Верховною Радою питань про включення законопроекту до порядку денного сесії; прийняття постанови про звернення Верховної Ради до Конституційного Суду України; прийняття пропозицій, поправок до законопроекту перед повторним направленням його із зверненням Верховної Ради до Конституційного Суду України (частина третя статті 151 цього Регламенту);

5) стенограми пленарних засідань, на яких розглядалися питання, зазначені в пункті 4 цієї частини.

4. Щодо пов'язаних законопроектів, зазначених у частині шостій статті 143 цього Регламенту, Верховна Рада приймає одну постанову про звернення до Конституційного Суду України.

5. Звернення Верховної Ради разом з матеріалами, зазначеними у частині третій цієї статті, невідкладно направляються Головою Верховної Ради України до Конституційного Суду України, про що головуючий на найближчому пленарному засіданні Верховної Ради робить повідомлення.

Стаття 149. Попереднє схвалення, прийняття Верховною Радою законопроекту про внесення змін до Конституції України, який за висновком Конституційного Суду України відповідає вимогам статей 157, 158 Конституції України

1. Попереднє схвалення, прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України здійснюється з урахуванням вимог статті 155, частини першої статті 156, частини другої статті 158, статті 159 Конституції України, частини десятої статті 147 цього Регламенту.

2. Питання про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України (стаття 155 Конституції України) не може розглядатися Верховною Радою на останній сесії строку її повноважень. Питання про попереднє схвалення та подальший розгляд такого законопроекту включається до порядку денного першої сесії новообраної Верховної Ради без голосування.

3. Новообрана Верховна Рада не може розглядати питання про прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України, який відповідно до статті 155 Конституції України був попередньо схвалений Верховною Радою попереднього скликання, але голосування щодо прийняття якого як закону не проводилося. У такому випадку законопроект про внесення змін до Конституції України вважається не прийнятим Верховною Радою попереднього скликання і до нього застосовуються вимоги частини першої статті 158 Конституції України.

4. Якщо у разі припинення повноважень Верховної Ради нею не розглянуто питання про прийняття відповідно до частини першої статті 156 Конституції України законопроекту про внесення змін до Конституції України, щодо якого є не розглянутий Верховною Радою висновок Конституційного Суду України, питання про розгляд зазначеного законопроекту включається до порядку денного першої сесії новообраної Верховної Ради без голосування.

5. Верховна Рада може розглянути питання і прийняти рішення про попереднє схвалення законопроекту відповідно до статті 155 Конституції України чи прийняття законопроекту відповідно до частини першої статті 156 Конституції України за умови, що такий законопроект за висновком Конституційного Суду України відповідає вимогам статей 157, 158 Конституції України і щодо його положень Конституційний Суд України не висловив застережень.

6. Верховна Рада може прийняти законопроект, передбачений статтею 155 Конституції України, за умови, що законопроект за висновком Конституційного Суду України визнаний таким, що відповідає вимогам статей 157, 158 Конституції України, та Конституційний Суд України не висловив щодо нього застережень, і цей законопроект відповідно до статті 155 Конституції України був попередньо схвалений Верховною Радою цього ж скликання на попередній черговій сесії Верховної Ради.

{Частина шоста статті 149 із змінами, внесеними згідно із Законом № 948-VIII від 28.01.2016}

7. Обговорення на пленарному засіданні Верховної Ради питань про попереднє схвалення (стаття 155 Конституції України) чи прийняття (стаття 155, частина перша статті 156 Конституції України) законопроекту про внесення змін до Конституції України проводиться в порядку, передбаченому статтею 30 цього Регламенту з наданням слова Президенту України або уповноваженій ним особі у разі присутності їх на пленарному засіданні. Не допускається внесення і обговорення пропозицій, поправок до законопроекту про внесення змін до Конституції України, а також постановка питань про відкладення розгляду законопроекту, за винятком тих питань, які спрямовані на узгоджене в часі прийняття законопроектів, зазначених у частині десятій цієї статті.

8. Після обговорення законопроекту про внесення змін до Конституції України на голосування ставиться, відповідно, питання про його попереднє схвалення (стаття 155 Конституції України) чи прийняття в цілому (стаття 155, частина перша статті 156 Конституції України). Якщо законопроект про внесення змін до Конституції України (який за висновком Конституційного Суду України відповідає вимогам статей 157, 158 Конституції України) був попередньо схвалений Верховною Радою і не був розглянутий на наступній черговій сесії після попереднього схвалення, то такий законопроект розглядається Верховною Радою на наступній за нею черговій сесії. Законопроект, який не отримав (згідно із статтею 155 чи, відповідно, частиною першою статті 156 Конституції України) необхідної кількості голосів народних депутатів на підтримку, вважається відповідно не схваленим попередньо чи не прийнятим.

{Частина восьма статті 149 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2704-VI від 18.11.2010, № 948-VIII від 28.01.2016}

9. У разі якщо законопроект про внесення змін до Конституції України не схвалено попередньо, як це передбачено статтею 155 Конституції України, Верховна Рада може більшістю голосів народних депутатів від її конституційного складу вирішити питання про зміст і строки подальшої роботи над ним. Якщо Верховна Рада не прийняла рішення про зміст і строки подальшої роботи над не схваленим попередньо законопроектом, він вважається не прийнятим. Не прийнятий Верховною Радою законопроект про внесення змін до Конституції України вважається знятим з розгляду. На такий законопроект поширюються, відповідно, положення частини першої статті 158, частини другої статті 156 Конституції України.

10. Попереднє схвалення і прийняття пов'язаних законопроектів про внесення змін до Конституції України, зазначених у частині шостій статті 143 цього Регламенту, здійснюється у такий спосіб, щоб обидва прийняті відповідно до статті 155 та частини першої статті 156 Конституції України законопроекти разом з прийнятим законом, яким передбачається виділен-

ня коштів з Державного бюджету України на проведення всеукраїнського референдуму щодо змін до Конституції України, були одночасно направлені Президентові України, відповідно, для підписання та призначення всеукраїнського референдуму щодо змін до Конституції України. Прийняття обох пов'язаних законопроектів здійснюється одним голосуванням.

11. Прийнятий Верховною Радою відповідно до статті 155 Конституції України закон про внесення змін до Конституції України із зазначенням дати попереднього схвалення Верховною Радою, дати його прийняття та інших реквізитів підписується Головою Верховної Ради України і відповідно до статті 94 Конституції України невідкладно направляється Президентові України для підписання та офіційного оприлюднення.

12. Після прийняття Верховною Радою законопроекту, поданого відповідно до частини першої статті 156 Конституції України, проводиться голосування щодо прийняття постатейно та в цілому раніше прийнятого у першому читанні законопроекту (частина восьма статті 147 цього Регламенту), яким передбачається виділення коштів із Державного бюджету України на проведення всеукраїнського референдуму щодо змін до Конституції України.

13. Прийнятий Верховною Радою відповідно до частини першої статті 156 Конституції України законопроект про внесення змін до Конституції України із зазначенням дати його прийняття та інших реквізитів підписується Головою Верховної Ради України та разом із прийнятим Верховною Радою і підписаним Головою Верховної Ради України законом, зазначеним у частині дванадцятій цієї статті, невідкладно направляється Президентові України для призначення всеукраїнського референдуму щодо змін до Конституції України, а також, відповідно, підписання і оприлюднення закону, яким передбачається виділення коштів з Державного бюджету України на проведення всеукраїнського референдуму щодо змін до Конституції України.

Стаття 150. Внесення та розгляд у головному комітеті пропозицій та поправок до законопроекту про внесення змін до Конституції України

1. Якщо у висновку Конституційного Суду України законопроект про внесення змін до Конституції України в цілому або його окремі положення визнано такими, що не відповідають вимогам статей 157 і 158 Конституції України, а також у разі якщо у висновку Конституційного Суду України є застереження до положень такого законопроекту, Верховна Рада вирішує питання про подальшу роботу над законопроектом і визначає:

- 1) строк подання відповідними суб'єктами, зазначеними в частині другій статті 142 цього Регламенту, пропозицій, поправок до законопроекту;
- 2) строк опрацювання пропозицій, поправок до законопроекту головним та іншими визначеними комітетами;
- 3) строк надання відповідних документів народним депутатам;
- 4) дату розгляду питання про розгляд пропозицій, поправок до законопроекту про внесення змін до Конституції України.

2. Підготовка законопроекту про внесення змін до Конституції України для прийняття до нього пропозицій, поправок здійснюється в порядку підготовки законопроектів до другого читання, передбаченому розділом IV цього Регламенту. При цьому в порівняльній таблиці законопроекту розміщується текст визначеного Верховною Радою законопроекту про внесення змін до Конституції України, щодо якого Конституційним Судом України надано відповідний висновок (пункт 1 частини першої статті 118 цього Регламенту), а щодо ініціатора внесеної народними депутатами пропозиції, поправки вказується чисельність народних депутатів, що її подали, та зазначаються прізвища народних депутатів, уповноважених представляти пропозиції, поправки (не більше трьох осіб).

3. Головний комітет та інші комітети, яким була доручена підготовка питання про розгляд пропозицій, поправок до законопроекту, готують щодо кожної пропозиції, поправки та остаточної редакції законопроекту, запропонованої головним комітетом відповідно до пункту 4 частини першої статті 118 цього Регламенту, висновки з питань, зазначених у пунктах 1-7, 9-12, 14 частини другої статті 145 цього Регламенту з урахуванням висновку Конституційного Суду України щодо законопроекту про внесення змін до Конституції України. Зазначені висновки комітетів разом з підготовленою порівняльною таблицею законопроекту про внесення змін до Конституції України та іншими необхідними документами надаються народним депутатам у строки, визначені Верховною Радою.

Стаття 151. Розгляд Верховною Радою пропозицій, поправок до законопроекту про внесення змін до Конституції України

1. На пленарному засіданні Верховної Ради обговорення кожної пропозиції, поправки до законопроекту про внесення змін до Конституції України здійснюється у повному обсязі і проводиться в порядку, передбаченому в частині третій статті 119, статті 120 цього Регламенту.

2. Рішення про включення пропозиції, поправки до законопроекту про внесення змін до Конституції України приймається Верховною Радою тією ж кількістю голосів народних депутатів, якою згідно із статтею 155 Конституції України здійснюється попереднє схвалення відповідного законопроекту чи його прийняття згідно із частиною першою статті 156 Конституції України.

3. Після закінчення голосування щодо прийняття пропозицій, поправок до законопроекту Верховна Рада переходить до розгляду питання про прийняття постанови про звернення Верховної Ради до Конституційного Суду України про надання Конституційним Судом України висновку щодо відповідності зміненої редакції законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Розгляд цього питання здійснюється у порядку, передбаченому частинами першою - третьою статті 146, частинами п'ятою, шостою статті 147 цього Регламенту. Положення частини шостої статті 147 цього Регламенту застосовується і в тому випадку, коли Верховна Рада не прийняла жодної пропозиції, поправки до

законопроекту про внесення змін до Конституції України.

4. Якщо за результатами розгляду Верховною Радою пропозицій, поправок до законопроекту про внесення змін до Конституції України законопроект знятий з розгляду, то до нього застосовуються відповідно положення частини першої статті 158, частини другої статті 156 Конституції України.

Стаття 208⁴. Порядок призначення на посаду суддів Конституційного Суду України

1. Відповідно до пункту 26 частини першої статті 85 Конституції України Верховна Рада призначає на посаду суддів Конституційного Суду України.

2. Відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України здійснюється на конкурсних засадах.

Підготовку питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України у Верховній Раді здійснює комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України.

3. Не пізніш як за три місяці до дня закінчення строку повноважень чи досягнення граничного віку перебування на посаді судді Конституційного Суду України або не пізніше одного місяця з дня виникнення вакансії на посаду судді Конституційного Суду України в разі, якщо повноваження судді Конституційного Суду України припинено чи його звільнено з посади з підстав, передбачених статтею 149¹ Конституції України, Апарат Верховної Ради за поданням комітету, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, оприлюднює інформацію на офіційному веб-сайті Верховної Ради та повідомляє депутатські фракції (депутатські групи) про початок прийому пропозицій депутатських фракцій (депутатських груп) щодо кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України. Депутатська фракція (депутатська група) може запропонувати по одному кандидату на кожну вакантну посаду судді Конституційного Суду України.

Право подання пропозиції щодо кандидата на посаду судді Конституційного Суду України може реалізувати також група позафракційних народних депутатів у кількості, не меншій за кількісний склад найменшої депутатської групи.

4. Депутатська фракція (депутатська група), група позафракційних народних депутатів подає пропозицію щодо кандидата на посаду судді Конституційного Суду України разом із заявою особи, яка виявила намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, та документами, визначеними частиною четвертою статті 12 Закону України «Про Конституційний Суд України», до комітету, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, протягом тридцяти календарних днів з дня оголошення про початок прийому пропозицій депутатських фракцій

цій (депутатських груп).

5. Інформація про пропозиції депутатських фракцій (депутатських груп), а також груп позафракційних народних депутатів (у разі подання) та про осіб, які претендують бути обраними на посаду судді Конституційного Суду України, разом із автобіографіями та мотиваційними листами кандидатів оприлюднюються Апаратом Верховної Ради на офіційному веб-сайті Верховної Ради на наступний робочий день після закінчення строку прийняття заяв кандидатів.

6. Комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, розглядає заяву особи, яка виявила намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, та документи, подані з пропозиціями депутатських фракцій (депутатських груп), і приймає рішення про відповідність особи вимогам, встановленим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

Кандидати, щодо яких прийнято рішення про їх невідповідність вимогам, встановленим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», припиняють участь у конкурсі.

Документи кандидата на посаду судді Конституційного Суду України, який відповідає таким вимогам, комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, подає до Апарату Верховної Ради для організації проведення спеціальної перевірки щодо цього кандидата.

Апарат Верховної Ради у триденний строк після отримання від центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної служби, інформації про результати спеціальної перевірки передає до комітету, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, довідку про результати спеціальної перевірки.

Після отримання довідки про результати спеціальної перевірки щодо всіх кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, проводить співбесіди з кандидатами, які пройшли спеціальну перевірку.

За результатами співбесід з кандидатами, комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, ухвалює рекомендацію щодо кожного кандидата на посаду судді Конституційного Суду України.

Комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, подає на розгляд Верховної Ради щодо кожного кандидата на посаду судді Конституційного Суду України рекомендацію, довідку про результати спеціальної перевірки та інші документи, подані кандидатом.

7. Усі документи (крім інформації з обмеженим доступом), зазначені в

абзаці сьомому частини шостої цієї статті, надаються народним депутатам не пізніш як за три дні до розгляду Верховною Радою відповідного питання.

8. Кожен із кандидатів має право до початку голосування виступити на пленарному засіданні Верховної Ради.

Народні депутати можуть ставити запитання до кандидата на пленарному засіданні Верховної Ради щодо будь-якої інформації стосовно кандидата, крім інформації, яка стосується його приватного життя і щодо якої відсутні розумні підстави вважати, що вона може бути важливою для визначення здатності кандидата належним чином виконувати повноваження судді Конституційного Суду України, а також інформації, що становить державну таємницю.

В обговоренні кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України беруть участь представники депутатських фракцій (депутатських груп), представники комітетів, народні депутати.

9. Після виступів кандидатів та обговорення кандидатур проводиться голосування.

10. Відбір на посади судді Конституційного Суду України здійснюється Верховною Радою відкритим рейтинговим голосуванням по кожному кандидату окремо.

Верховна Рада призначає суддів Конституційного Суду України списком, визначеним за підсумками рейтингового голосування, відповідно до кількості вакантних посад відкритим голосуванням більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради.

У разі якщо вакантною є одна посада судді Конституційного Суду України, Верховна Рада призначає, відкритим голосуванням більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради, на посаду того кандидата, який за підсумками рейтингового голосування отримав найбільшу кількість голосів народних депутатів.

Якщо рішення про призначення на посади суддів (судді) Конституційного Суду України не прийнято, оголошується повторний конкурс, який проводиться відповідно до процедури, визначеної цією статтею.

11. Рішення про призначення на посади суддів Конституційного Суду України оформлюється постановою Верховної Ради.

{Регламент доповнено статтею 208⁴ згідно із Законом № 2136-VIII від 13.07.2017}

Президент України

В. ЮЩЕНКО

м. Київ

10 лютого 2010 року

№ 1861-VI

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО СУДОУСТРІЙ І СТАТУС СУДДІВ»

(Витяг)

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545)

{Із змінами, внесеними згідно із Законами № 1774-VIII від 06.12.2016, ВВР, 2017, № 2, ст.25 № 1798-VIII від 21.12.2016, ВВР, 2017, № 7-8, ст.50 № 2147-VIII від 03.10.2017, ВВР, 2017, № 48, ст.436 № 2509-VIII від 12.07.2018, ВВР, 2018, № 35, ст.267}

{З дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи у тексті Закону слова «Єдина судова інформаційна (автоматизована) система», «автоматизована система» у всіх відмінках будуть замінені словами «Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система» у відповідному відмінку згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

Цей Закон визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд.

Розділ VIII СУДДІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Глава 1. Загальні засади суддівського самоврядування

Стаття 126. Завдання суддівського самоврядування

1. Для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів в Україні діє суддівське самоврядування - самостійне колективне вирішення зазначених питань суддями.

2. Суддівське самоврядування є однією з гарантій забезпечення незалежності суддів. Діяльність органів суддівського самоврядування має сприяти створенню належних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів і суддів, утверджувати незалежність суду, забезпечувати захист суддів від втручання в їхню діяльність, а також підвищувати рівень роботи з кадрами у системі судів.

3. До питань внутрішньої діяльності судів належать питання організаційного забезпечення судів та діяльності суддів, соціальний захист суддів та їхніх сімей, а також інші питання, що безпосередньо не пов'язані зі здійсненням правосуддя.

4. До завдань суддівського самоврядування належить вирішення питань щодо:

1) забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади;

2) зміцнення незалежності судів, суддів, захист професійних інтересів суддів, у тому числі захист від втручання в їхню діяльність;

3) участі у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів та контроль за додержанням установлених нормативів такого забезпечення;

4) обрання суддів на адміністративні посади в судах у порядку, встановленому цим Законом;

5) призначення суддів Конституційного Суду України;

6) обрання суддів до складу Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України в порядку, встановленому законом.

Стаття 127. Організаційні форми суддівського самоврядування

1. Організаційними формами суддівського самоврядування є збори суддів, Рада суддів України, з'їзд суддів України.

2. Суддівське самоврядування в Україні здійснюється через:

1) збори суддів місцевого суду, апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду (а у передбачених цим Законом випадках - апеляційної палати вищого спеціалізованого суду), Пленум Верховного Суду;

{Пункт 1 частини другої статті 127 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018}

2) Раду суддів України;

3) з'їзд суддів України.

3. Порядок здійснення суддівського самоврядування визначається відповідно до Конституції України цим Законом та іншими законами, а також регламентами і положеннями, що приймаються органами суддівського самоврядування згідно з Конституцією України та цим Законом.

Глава 2. Органи суддівського самоврядування

Стаття 128. Збори суддів

1. Збори суддів - зібрання суддів відповідного суду, на якому вони обговорюють питання внутрішньої діяльності цього суду та приймають колективні рішення з обговорюваних питань.

2. Збори суддів скликаються головою відповідного суду за власною ініціативою або на вимогу не менше третини загальної кількості суддів цього суду.

3. Збори суддів скликаються у разі необхідності, але не рідше одного разу на три місяці.

4. Збори суддів є повноважними, якщо на них присутні не менше двох третин кількості суддів цього суду. У голосуванні беруть участь лише судді цього суду.

На збори суддів можуть запрошуватися працівники апарату суду, судді у відставці, представники громадських об'єднань, журналісти, інші особи.

5. Збори суддів:

1) обговорюють питання щодо внутрішньої діяльності суду чи роботи

конкретних суддів або працівників апарату суду та приймають з цих питань рішення, що є обов'язковими для суддів та працівників цього суду;

2) визначають спеціалізацію суддів з розгляду конкретних категорій справ;

3) визначають рівень навантаження на суддів відповідного суду з урахуванням виконання ними адміністративних або інших обов'язків;

4) заслуховують звіти суддів, які обіймають адміністративні посади в цьому суді, та керівника апарату суду;

5) звертаються з поданням про притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката, прокурора, посадової особи органу державної влади чи органу місцевого самоврядування за вчинення дій або бездіяльності, що порушують гарантії незалежності суду та судді;

б) здійснюють інші повноваження, визначені цим Законом.

6. Збори суддів кожного суду (крім місцевих загальних судів) обирають таємним голосуванням делегатів на з'їзд суддів України.

7. Збори суддів кожного місцевого загального суду обирають таємним голосуванням делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів в Автономній Республіці Крим, кожній області, містах Києві та Севастополі за принципом: один делегат від десяти суддів. У разі якщо в суді менше десяти суддів, від суду делегується один делегат.

Спільні збори суддів місцевих загальних судів в Автономній Республіці Крим, кожній області, містах Києві та Севастополі проводяться для обрання таємним голосуванням делегатів на з'їзд суддів України.

Порядок скликання і проведення спільних зборів суддів місцевих загальних судів визначає Рада суддів України.

Делегатом на спільні збори суддів місцевих загальних судів не може бути обраний суддя, який займає адміністративну посаду в суді.

8. Збори суддів можуть звертатися з пропозиціями щодо діяльності суду до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які зобов'язані розглянути ці пропозиції протягом п'ятнадцяти днів і дати відповідь по суті.

9. Збори суддів можуть обговорювати питання щодо практики застосування законодавства, розробляти відповідні пропозиції щодо вдосконалення такої практики та законодавства. Збори суддів місцевого, апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду можуть вносити відповідні пропозиції на розгляд до Верховного Суду.

10. Збори суддів місцевих загальних судів у порядку, встановленому цим Законом, обирають слідчих суддів.

11. Збори суддів приймають рішення більшістю голосів суддів, присутніх на зборах, відкритим голосуванням, якщо не буде прийнято рішення про проведення таємного голосування. Рішення про обрання делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів приймаються таємним голосуванням.

12. Виконання рішень зборів суддів за дорученням зборів покладається-

ся на голову відповідного суду або його заступника.

13. Положення частин першої - дев'ятої, одинадцятої і дванадцятої цієї статті застосовуються до зборів суддів апеляційної палати вищого спеціалізованого суду.

{Статтю 128 доповнено частиною тринадцятою згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018}

Стаття 129. З'їзд суддів України

1. Найвищим органом суддівського самоврядування є з'їзд суддів України.

2. З'їзд суддів України:

1) заслуховує звіти Ради суддів України про виконання завдань органів суддівського самоврядування щодо забезпечення незалежності судів і суддів, стан організаційного та фінансового забезпечення діяльності судів;

2) заслуховує інформацію Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про її діяльність;

3) заслуховує інформацію Голови Державної судової адміністрації України про її діяльність, зокрема щодо організаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності органів судової влади;

4) призначає суддів Конституційного Суду України відповідно до Конституції і законів України;

5) обирає членів Вищої ради правосуддя та приймає рішення про звільнення їх з посади члена Вищої ради правосуддя відповідно до Конституції і законів України;

6) обирає членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та приймає рішення про звільнення їх з посади відповідно до цього Закону;

7) звертається з пропозиціями щодо вирішення питань діяльності суддів до органів державної влади та їх посадових осіб;

8) обирає Раду суддів України;

9) розглядає інші питання суддівського самоврядування відповідно до закону.

3. З'їзд суддів України приймає рішення, що є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування та всіх суддів.

Стаття 130. Порядок скликання з'їзду суддів України

1. Черговий з'їзд суддів України скликається Радою суддів України один раз на два роки. Позачерговий з'їзд суддів України може бути скликаний за рішенням Ради суддів України.

2. У разі необхідності збори суддів можуть звертатися до Ради суддів України з пропозицією щодо скликання позачергового з'їзду суддів України. Рада суддів України зобов'язана скликати позачерговий з'їзд суддів України на вимогу зборів суддів не менше однієї п'ятої всіх суддів.

3. Рада суддів України, яка скликає з'їзд суддів України в порядку, визначеному частиною першою цієї статті, схвалює попередній перелік питань, що виносяться на обговорення з'їзду, та визначає дату і місце проведення

з'їзду. У разі скликання з'їзду суддів України на вимогу зборів суддів до попереднього переліку питань мають бути включені всі питання, що є предметом зазначеної вимоги.

4. На з'їзд суддів України можуть бути запрошені інші особи, крім делегатів. Запрошені особи не беруть участі в голосуванні під час прийняття рішень з'їзду суддів України.

5. У разі якщо Рада суддів України не скликає з'їзд суддів України у строки, визначені частинами першою та другою цієї статті, такий з'їзд може бути скликаний на вимогу зборів суддів не менше однієї п'ятої всіх судів без участі Ради суддів України.

У такому разі ініціатори скликання з'їзду суддів України утворюють організаційний комітет із скликання з'їзду суддів України, що має повноваження Ради суддів України щодо скликання з'їзду. Організаційний комітет невідкладно публікує інформацію про його утворення в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр» і призначає дату проведення з'їзду суддів не раніш як через два місяці з дня утворення організаційного комітету.

6. Оголошення про скликання з'їзду суддів України та питання, що виносяться на його розгляд, мають бути опубліковані в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр» не пізніш як за тридцять днів до початку роботи з'їзду, а у разі скликання відповідно до частини другої цієї статті позачергового з'їзду на вимогу зборів суддів - за п'ятнадцять днів до початку роботи з'їзду.

7. У разі якщо з'їзд суддів скликається для обрання членів Вищої ради правосуддя або Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, оголошення має бути опубліковане не пізніш як за сорок п'ять днів до початку роботи з'їзду.

Стаття 131. Обрання делегатів на з'їзд суддів України

1. Збори суддів кожного суду (крім місцевого загального суду, вищого спеціалізованого суду та Верховного Суду) обирають на з'їзд суддів України по одному делегату від двадцяти суддів, які працюють у цьому суді. У разі якщо в суді працює менше двадцяти суддів, від суду делегується один делегат.

2. Делегатів на з'їзд суддів України від суддів місцевих загальних судів обирають спільні збори суддів у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі за принципом: один делегат від двадцяти суддів у загальній кількості суддів місцевих загальних судів у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі.

3. Збори суддів вищих спеціалізованих судів обирають на з'їзд суддів України по три делегати з числа суддів цих судів.

4. Пленум Верховного Суду обирає на з'їзд суддів України дванадцять делегатів з числа суддів Верховного Суду.

5. Делегати на з'їзд суддів України обираються таємним голосуванням на альтернативній основі, при вільному висуненні кандидатур для об-

рання з числа суддів відповідних судів або суддів у відставці, незалежно від їх місця роботи до виходу у відставку.

6. Делегатами на з'їзд суддів України не можуть бути обрані судді, які займають адміністративні посади в судах, судді, які є членами Вищої ради правосуддя або Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Стаття 132. Порядок проведення з'їзду суддів України

1. З'їзд суддів України є повноважним за умови присутності на ньому не менше двох третин загальної кількості обраних делегатів.

2. З'їзд суддів України відкриває голова Ради суддів України, а в разі його відсутності - найстарший за віком член Ради суддів України.

3. З'їзд суддів України обирає шляхом відкритого голосування президію з'їзду в кількісному складі, що визначається рішенням з'їзду. Президія організовує роботу з'їзду суддів України.

4. З'їзд суддів України обговорює і затверджує порядок денний та регламент роботи з'їзду, обирає лічильну комісію, секретаріат та інші робочі органи з'їзду.

5. Хід роботи з'їзду суддів України протоколюється.

6. Рішення з'їзду суддів України приймаються більшістю голосів від числа обраних делегатів відкритим або таємним голосуванням. Рішення з питань, зазначених у пунктах 4-6, 8 частини другої статті 129 цього Закону, приймаються з'їздом шляхом таємного голосування.

7. Інші питання порядку проведення з'їзду суддів України регулюються регламентом з'їзду суддів України, прийнятим з'їздом.

Стаття 133. Рада суддів України

1. Рада суддів України є вищим органом суддівського самоврядування та діє як виконавчий орган з'їзду суддів України.

{Частина перша статті 133 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017}

2. Раду суддів України обирає з'їзд суддів України. До складу Ради суддів України входять:

- 1) одинадцять суддів від місцевих загальних судів;
- 2) чотири судді від місцевих адміністративних судів;
- 3) чотири судді від місцевих господарських судів;
- 4) чотири судді від апеляційних судів з розгляду цивільних, кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення;
- 5) два судді від апеляційних адміністративних судів;
- 6) два судді від апеляційних господарських судів;
- 7) по одному судді від вищих спеціалізованих судів;
- 8) чотири судді Верховного Суду.

3. Пропозиції щодо кандидатур до складу Ради суддів України можуть вносити судді, які беруть участь у з'їзді суддів України.

4. Не можуть бути обраними до Ради суддів України судді, які обіймають адміністративні посади в судах або є членами Вищої ради правосуддя

чи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. У разі обрання члена Ради суддів України на адміністративну посаду в суді його повноваження у Раді суддів України припиняються.

5. Члени Ради суддів України на засіданні Ради обирають зі свого складу таємним голосуванням голову Ради суддів України, його заступника та секретаря.

6. Рада суддів України організовує виконання рішень з'їзду суддів України та контроль за їх виконанням, а також вирішує питання про скликання з'їзду суддів України.

{Частина шоста статті 133 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

7. Повноваження та порядок роботи Ради суддів України визначаються законом та положенням про Раду суддів України, затвердженим з'їздом суддів України.

{Частина сьома статті 133 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

8. Рада суддів України:

1) розробляє та організовує виконання заходів щодо забезпечення незалежності судів і суддів, поліпшення стану організаційного забезпечення діяльності судів;

2) розглядає питання правового захисту суддів, соціального захисту суддів та їхніх сімей, приймає відповідні рішення з цих питань;

3) здійснює контроль за організацією діяльності судів, заслуховує з цих питань Голову Державної судової адміністрації України, його заступників, керівників структурних підрозділів і територіальних управлінь Державної судової адміністрації України;

4) звертається з пропозиціями щодо питань діяльності судів до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

5) затверджує зразки посвідчень судді, судді у відставці;

6) здійснює контроль за додержанням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, Голови чи членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови Державної судової адміністрації України чи його заступників; приймає рішення про врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів у діяльності зазначених осіб (у разі якщо такий конфлікт не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом);

7) здійснює інші повноваження, визначені законом.

{Пункт 7 частини восьмої статті 133 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

9. Рішення Ради суддів України, прийняті в межах визначених цим Законом повноважень, на наступний день після їх прийняття оприлюднюються на офіційному веб-порталі судової влади.

Рішення Ради суддів України, прийняті в межах визначених цим За-

коном повноважень, є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування, крім з'їзду суддів України. Рішення Ради суддів України може бути скасовано з'їздом суддів України або в судовому порядку.

10. У разі виникнення у судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів врегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом), Голови чи члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови Державної судової адміністрації України, його заступника реального чи потенційного конфлікту інтересів вони зобов'язані не пізніше наступного робочого дня з моменту виникнення такого конфлікту інтересів у письмовій формі повідомити про це Раду суддів України.

11. Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи, керівники підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, яким направлено звернення Ради суддів України з питань забезпечення безпеки суддів, зобов'язані розглянути таке звернення протягом десяти днів з дня його отримання і вжити заходів щодо усунення загроз безпеці суддів.

Стаття 134. Забезпечення діяльності органів суддівського самоврядування

1. Забезпечення роботи з'їзду суддів України, спільних зборів суддів місцевих загальних судів, діяльності Ради суддів України здійснюється Державною судовою адміністрацією України та її територіальними управліннями за рахунок коштів Державного бюджету України згідно з вимогами розділу XI цього Закону.

Президент України

П. ПОРОШЕНКО

м. Київ

2 червня 2016 року

№ 1402-VIII

ЗАКОН УКРАЇНИ
«ПРО ДЕРЖАВНИЙ ЗАХИСТ ПРАЦІВНИКІВ
СУДУ І ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ»

{ Назва Закону в редакції Закону № 721-VII (721-18) від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII (732-18) від 28.01.2014; в редакції Закону № 767-VII (767-18) від 23.02.2014 }

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 11, ст.50)

{ Вводиться в дію Постановою ВР № 3925-XII (3925-12) від 04.02.94, ВВР, 1994, № 18, ст.104 }

{ Із змінами, внесеними згідно із Законами № 312-XIV (312-14) від 11.12.98, ВВР, 1999, № 4, ст.35 № 3111-III (3111-14) від 07.03.2002, ВВР, 2002, № 33, ст.236

№ 743-IV (743-15) від 15.05.2003, ВВР, 2003, № 29, ст.233

№ 1518-IV (1518-15) від 19.02.2004, ВВР, 2004, № 22, ст.314

№ 2600-IV (2600-15) від 31.05.2005, ВВР, 2005, № 25, ст.335

№ 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005, ВВР, 2006, № 14, ст.116

№ 1254-VI (1254-17) від 14.04.2009, ВВР, 2009, № 36-37, ст.511

№ 3610-VI (3610-17) від 07.07.2011, ВВР, 2012, № 7, ст.53

№ 4652-VI (4652-17) від 13.04.2012, ВВР, 2013, № 21, ст.208

№ 5463-VI (5463-17) від 16.10.2012, ВВР, 2014, № 4, ст.61

№ 406-VII (406-18) від 04.07.2013, ВВР, 2014, № 20-21, ст.712

№ 721-VII (721-18) від 16.01.2014, ВВР, 2014, № 22, ст.801 -

втратив чинність на підставі Закону № 732-VII (732-18)

від 28.01.2014, ВВР, 2014, № 22, ст.811

№ 767-VII (767-18) від 23.02.2014, ВВР, 2014, № 17, ст.593

№ 1697-VII (1697-18) від 14.10.2014, ВВР, 2015, № 2-3, ст.12

№ 1698-VII (1698-18) від 14.10.2014, ВВР, 2014, № 47, ст.2051

№ 580-VIII (580-19) від 02.07.2015, ВВР, 2015, № 40-41, ст.379

№ 794-VIII (794-19) від 12.11.2015, ВВР, 2016, № 6, ст.55

№ 901-VIII (901-19) від 23.12.2015, ВВР, 2016, № 4, ст.44

№ 1798-VIII (1798-19) від 21.12.2016, ВВР, 2017, № 7-8, ст.50

№ 2136-VIII (2136-19) від 13.07.2017, ВВР, 2017, № 35, ст.376

№ 2509-VIII (2509-19) від 12.07.2018 }

{ У тексті Закону: слова «працівники суду і правоохоронних органів», «працівники суду, правоохоронних органів» в усіх відмінках замінено словами «судді, працівники апарату суду і працівники правоохоронних органів» у відповідному відмінку;

слова «працівник суду або правоохоронного органу» в усіх відмінках замінено словами «суддя, працівник апарату суду або працівник правоохоронного органу» у відповідному відмінку;

слова «близький родич» в усіх відмінках і числах замінено словами «близький родич, член сім'ї» у відповідному відмінку і числі згідно із Законом № 721-VII (721-18) від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII (732-18) від 28.01.2014 }

{ У тексті Закону: слова «судді, працівники апарату суду і працівники правоохоронних органів» в усіх відмінках замінено словами «працівники суду і правоохоронних органів» у відповідному відмінку;

слова «суддя, працівник апарату суду або працівник правоохоронного органу» в усіх відмінках замінено словами «працівник суду або правоохоронного органу» у відповідному відмінку;

слова «близький родич, член сім'ї» в усіх відмінках і числах замінено словами «близький родич» у відповідному відмінку і числі згідно із Законом № 767-VII (767-18) від 23.02.2014 }

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Завдання Закону

Цей Закон встановлює систему особливих заходів державного захисту суддів Конституційного Суду України, суддів та працівників апаратів судів, працівників правоохоронних органів від перешкоджання виконанню покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав, а так само від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазначених осіб та їх близьких родичів у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб.

{ Стаття 1 в редакції Закону № 721-VII (721-18) від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII (732-18) від 28.01.2014; в редакції Закону № 767-VII (767-18) від 23.02.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2136-VIII (2136-19) від 13.07.2017 }

Стаття 2. Основні поняття

У цьому Законі вживаються такі поняття:

1. Правоохоронні органи - органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. { Абзац перший пункту 1 частини першої статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законами № 312-XIV (312-14) від 11.12.98, № 743-IV (743-15) від 15.05.2003, № 1254-VI (1254-17) від 14.04.2009, № 5463-VI (5463-17) від 16.10.2012, № 406-VII (406-18) від 04.07.2013, № 1698-VII (1698-18) від 14.10.2014, № 901-VIII (901-19) від 23.12.2015 }

Відповідно до цього Закону захисту підлягають судді Конституційного Суду України, судді та працівники апаратів судів, працівники правоохо-

ронних органів, зазначені у частині першій цього пункту, а також співробітники кадрового складу розвідувальних органів України, співробітники Служби судової охорони, працівники Антимонопольного комітету України та уповноважені особи Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, які беруть безпосередню участь відповідно у: { Абзац другий пункту 1 статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законами № 3111-III (3111-14) від 07.03.2002, № 1518-IV (1518-15) від 19.02.2004, № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005, № 3610-VI (3610-17) від 07.07.2011, № 2136-VIII (2136-19) від 13.07.2017, № 2509-VIII (2509-19) від 12.07.2018 }

а) конституційному провадженні;

{ Підпункт «а» пункту 1 частини першої статті 2 в редакції Закону № 2136-VIII (2136-19) від 13.07.2017 }

б) розгляді справ у судах, кримінальному провадженні та провадженні у справах про адміністративні правопорушення; { Підпункт «б» пункту 1 частини першої статті 2 в редакції Законів № 4652-VI (4652-17) від 13.04.2012, № 2136-VIII (2136-19) від 13.07.2017 }

в) оперативно-розшуковій та розвідувальній діяльності; { Підпункт «в» пункту 1 частини першої статті 2 в редакції Закону № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005 }

г) охороні громадського порядку і громадської безпеки;

д) виконанні вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та прокурорів; { Підпункт «д» пункту 1 статті 2 в редакції Закону № 4652-VI (4652-17) від 13.04.2012 }

е) контролі за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордон України;

є) нагляді і контролі за виконанням законів.

2. Близькі родичі, які відповідно до цього Закону підлягають захисту, - це батьки, дружина (чоловік), діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки, посягання на життя, здоров'я, житло і майно яких перешкоджає виконанню працівниками суду і правоохоронних органів покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав.

Примітка. Щодо судді Конституційного Суду України цей Закон поширюється на членів сім'ї судді Конституційного Суду України, перелік яких визначений у Законі України «Про Конституційний Суд України» (2136-19).

{ Пункт 2 статті 2 доповнено приміткою згідно із Законом № 2136-VIII (2136-19) від 13.07.2017 }

{ Частина друга статті 2 в редакції Закону № 721-VII (721-18) від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII (732-18) від 28.01.2014; в редакції Закону № 767-VII (767-18) від 23.02.2014 }

Стаття 3. Права працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів щодо заходів державного захисту

Відповідно до законодавства України працівники суду і правоохорон-

них органів та їх близькі родичі мають право:

а) застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і зброю з метою забезпечення виконання правомірних наказів і усних вимог, що добровільно не виконуються, для захисту особистої безпеки, безпеки близьких родичів, а також свого житла і майна;

б) вимагати і одержувати допомогу у виконанні покладених на них обов'язків, а в разі необхідності - для особистого захисту, а також свого житла і майна з боку відповідних правоохоронних та інших державних органів;

в) здійснювати спеціальні заходи забезпечення безпеки;

г) отримувати матеріальну компенсацію в разі загибелі працівника, каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, знищення чи пошкодження його житла і майна у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

{ Пункт «г» частини першої статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом № 721-VII (721-18) від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII (732-18) від 28.01.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 767-VII (767-18) від 23.02.2014 }

Життя і здоров'я працівників суду і правоохоронних органів підлягають обов'язковому державному страхуванню за рахунок коштів відповідних бюджетів.

Стаття 4. Правова основа захисту працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів

Правовою основою захисту працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів є Конституція України (254к/96-ВР), цей Закон, Кримінальний (2341-14) та Кримінальний процесуальний (4651-17) кодекси України, Кодекс України про адміністративні правопорушення (80731-10, 80732-10), Митний кодекс України (4495-17), закони України «Про судоустрій і статус суддів» (2453-17), «Про прокуратуру» (1789-12), «Про Національну поліцію» (580-19), «Про Службу безпеки України» (2229-12), «Про Національне антикорупційне бюро України» (1698-18), «Про Державне бюро розслідувань» (794-19), «Про оперативно-розшукову діяльність» (2135-12), «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» (2713-15) та інші акти законодавства України.

{ Стаття 4 із змінами, внесеними згідно із Законами № 743-IV (743-15) від 15.05.2003, № 1254-VI (1254-17) від 14.04.2009, № 4652-VI (4652-17) від 13.04.2012, № 794-VIII (794-19) від 12.11.2015, № 901-VIII (901-19) від 23.12.2015 }

Розділ II СПЕЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ

Стаття 5. Види спеціальних заходів забезпечення безпеки

Для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів, недоторканності житла, а також збереження їх майна з урахуванням конкретних обставин можуть застосовуватися відповідно до законодавства такі заходи:

- а) особиста охорона, охорона житла і майна;
- б) видача зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку;
- в) встановлення телефону за місцем проживання;
- г) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;
- д) тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку;
- е) забезпечення конфіденційності даних про об'єкти захисту;
- є) переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності, переселення в інше місце проживання.

Стаття 6. Особиста охорона, охорона житла і майна

1. В разі встановлення даних, що свідчать про реальну небезпеку посягання на осіб, зазначених у статті 2, вживаються заходи щодо особистої охорони працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів їх житла і майна. У разі необхідності житло і майно осіб, взятих під захист, за рахунок коштів місцевого бюджету обладнуються засобами протипожежної і охоронної сигналізації, замінюються номери їх квартирних телефонів і державні номерні знаки належних їм транспортних засобів. Можуть також застосовуватися оперативно-технічні засоби відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (2135-12). { Частина перша статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом № 721-VII (721-18) від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII (732-18) від 28.01.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 767-VII (767-18) від 23.02.2014 }

2. Порядок реалізації заходів безпеки, передбачених частиною першою цієї статті, і питання поновлення прав осіб, взятих під захист, регулюються спеціальними нормативними актами.

Стаття 7. Видача зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку

Залежно від ступеня загрози для життя і здоров'я працівнику суду або правоохоронного органу та його близьким родичам з дотриманням вимог чинного законодавства можуть видаватися зброя, спеціальні засоби індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку.

Стаття 8. Використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів

В разі загрози вчинення насильства або інших протиправних дій щодо

осіб, взятих під захист, за письмовими заявами або згодою цих осіб може проводитися прослуховування телефонних та інших переговорів. У ході прослуховування переговорів осіб, взятих під захист, може застосовуватися звукозапис.

Стаття 9. Тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку

У разі необхідності працівник суду або правоохоронного органу, його неповнолітні діти та інші близькі родичі можуть бути за їх згодою тимчасово розміщені у місцях, що гарантують їх безпеку, в тому числі в дошкільних виховних закладах або установах органів соціального захисту населення України.

Стаття 10. Забезпечення конфіденційності даних про осіб, взятих під захист

За рішенням органів, що забезпечують безпеку, прийнятим відповідно до їх компетенції, може бути накладено тимчасову або постійну заборону на видачу відомостей про місце проживання осіб, взятих під захист, та інших відомостей про них адресними бюро, паспортними службами, підрозділами державтоінспекції, довідковими службами АТС та іншими офіційними інформаційно-довідковими службами.

В окремих випадках відомості, передбачені частиною першою цієї статті, можуть вилучатися в порядку, встановленому законодавством.

Стаття 11. Переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності і переселення в інше місце проживання

За клопотанням або за згодою осіб, взятих під захист, якщо їх безпека не може бути забезпечена іншими заходами, вони тимчасово або постійно переводяться на іншу роботу, направляються на навчання, переселяються в інше місце проживання, можуть бути змінені їх зовнішність, анкетні дані з видачею відповідних особистих документів.

Зазначені заходи повинні здійснюватися без будь-якого ущемлення житлових, трудових, пенсійних та інших прав осіб, взятих під захист.

При тимчасовому переселенні в інше місце проживання жила площа за постійним місцем проживання підлягає бронюванню.

Стаття 12. Порядок здійснення заходів безпеки

Вирішення питань переселення в інше місце проживання, надання жилої площі, матеріальної допомоги в розмірі мінімальної заробітної плати чи посадового окладу за попереднім місцем роботи працівника суду або іншого правоохоронного органу та працевлаштування забезпечується органом, що прийняв рішення про вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

{ Стаття 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 721-VII (721-18) від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII (732-18) від 28.01.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 767-VII (767-18)

від 23.02.2014 }

Стаття 13. Підстави і приводи для вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки

1. Підставою для вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки осіб, зазначених у статті 2 цього Закону, є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю або майну.

2. Приводом для вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки працівника суду або правоохоронного органу та його близьких родичів може бути:

а) заява працівника або його близького родича;

{ Пункт «а» частини другої статті 13 в редакції Закону № 721-VII (721-18) від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII (732-18) від 28.01.2014; в редакції Закону № 767-VII (767-18) від 23.02.2014 }

б) звернення керівника відповідного державного органу;

в) отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу і майну осіб, які підлягають захисту.

**Розділ III
ОРГАНИ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ БЕЗПЕКУ,
ЇХ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ**

Стаття 14. Органи, які приймають рішення про вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки

Рішення про вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки приймають:

а) керівники органів внутрішніх справ - щодо захисту працівників відповідного органу Національної поліції, державної лісової охорони, рибохорони, органів доходів і зборів, персоналу органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів та їх близьких родичів;

{ Пункт «а» статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законами № 312-XIV (312-14) від 11.12.98, № 1254-VI (1254-17) від 14.04.2009, № 406-VII (406-18) від 04.07.2013, № 901-VIII (901-19) від 23.12.2015 }

б) керівники органів служби безпеки - щодо захисту працівників служби безпеки та органів системи Управління державної охорони, їх близьких родичів;

в) керівник органу прокуратури - щодо захисту працівників прокуратури та їх близьких родичів;

{ Пункт «в» статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1697-VII (1697-18) від 14.10.2014 }

г) голова суду - щодо захисту працівників відповідного суду та інших органів, зазначених у статті 2 цього Закону, та їх близьких родичів;

{ Пункт «г» статті 14 в редакції Закону № 721-VII (721-18) від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII (732-18) від

28.01.2014; в редакції Закону № 767-VII (767-18) від 23.02.2014 }

г) Голова Конституційного Суду України - щодо захисту судді Конституційного Суду України та його близьких родичів за заявою такого судді;

{ Статтю 14 доповнено пунктом «г» згідно із Законом № 2136-VIII (2136-19) від 13.07.2017 }

д) керівники органів охорони державного кордону України - щодо захисту працівників цих органів та їх близьких родичів;

е) керівники розвідувальних органів України - щодо захисту співробітників цих органів та їх близьких родичів;

{ Статтю 14 доповнено підпунктом «е» згідно із Законом № 3111-III (3111-14) від 07.03.2002; в редакції Закону № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005 }

є) керівники органів управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України - щодо захисту військовослужбовців і працівників цієї служби та їх близьких родичів;

{ Статтю 14 доповнено пунктом «є» згідно із Законом № 743-IV (743-15) від 15.05.2003 }

ж) Директор Національного антикорупційного бюро України, директори його територіальних управлінь - щодо захисту підлеглих працівників Національного антикорупційного бюро України, а також їх близьких родичів;

{ Статтю 14 доповнено пунктом «ж» згідно із Законом № 1698-VII (1698-18) від 14.10.2014 }

з) Директор Державного бюро розслідувань та його заступники - щодо захисту службовців Державного бюро розслідувань та їхніх близьких родичів;

{ Статтю 14 доповнено пунктом «з» згідно із Законом № 794-VIII (794-19) від 12.11.2015 }

и) Голова Служби судової охорони та його заступники - щодо захисту співробітників Служби судової охорони та їх близьких родичів.

{ Статтю 14 доповнено пунктом «и» згідно із Законом № 2509-VIII (2509-19) від 12.07.2018 }

Стаття 15. Органи, які здійснюють заходи забезпечення безпеки

1. Здійснення спеціальних заходів забезпечення безпеки суддів, працівників апарату суду і працівників правоохоронних органів та їх близьких родичів покладається:

а) щодо працівників служби безпеки і органів системи Управління державної охорони - на органи служби безпеки;

б) щодо працівників органів охорони державного кордону - на органи охорони державного кордону України;

в) щодо співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів - на відповідні розвідувальні органи України;

{ Частина першу статті 15 доповнено підпунктом «в» згідно із Зако-

ном № 3111-III (3111-14) від 07.03.2002; в редакції Закону № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005 }

г) щодо суддів, працівників апарату суду та їх близьких родичів - на підрозділи Служби судової охорони;

{ Пункт «г» частини першої статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом № 721-VII (721-18) від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII (732-18) від 28.01.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 767-VII (767-18) від 23.02.2014; в редакції Закону № 580-VIII (580-19) від 02.07.2015; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2509-VIII (2509-19) від 12.07.2018 }

г) щодо військовослужбовців і працівників Військової служби правопорядку у Збройних Силах України - на органи управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України;

{ Частину першу статті 15 доповнено пунктом «г» згідно із Законом № 743-IV (743-15) від 15.05.2003 }

г-1) щодо судді Конституційного Суду України та його близьких родичів - на відповідний підрозділ Національної поліції України; { Частину першу статті 15 доповнено пунктом «г-1» згідно із Законом № 2136-VIII (2136-19) від 13.07.2017 }

д) стосовно працівників Національного антикорупційного бюро України та їх близьких родичів - на відповідні підрозділи Національного антикорупційного бюро України;

{ Частину першу статті 15 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 1698-VII (1698-18) від 14.10.2014 }

д-1) щодо працівників Державного бюро розслідувань - на органи Державного бюро розслідувань;

{ Частину першу статті 15 доповнено пунктом «д-1» згідно із Законом № 794-VIII (794-19) від 12.11.2015 }

д-2) щодо співробітників Служби судової охорони та їх близьких родичів - на відповідні підрозділи Служби судової охорони;

{ Частину першу статті 15 доповнено пунктом «д-2» згідно із Законом № 2509-VIII (2509-19) від 12.07.2018 }

е) щодо інших працівників, зазначених у статті 2 цього Закону, - на поліцію.

{ Частину першу статті 15 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 580-VIII (580-19) від 02.07.2015 }

З цією метою у структурі зазначених органів створюються спеціальні підрозділи.

2. Безпека військовослужбовців забезпечується заходами, зазначеними у статті 6 цього Закону, які застосовуються з урахуванням перебування цих осіб на військовій службі.

Для захисту військовослужбовців командири військових частин (підрозділів) вживають таких заходів:

- а) відрядження до іншої військової частини або військової установи;
- б) переведення на нове місце служби.

3. Безпеку працівників суду, правоохоронних органів та їхніх близьких родичів, якщо вони взяті під захист, у разі якщо їх тримають в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі, забезпечує відповідний підрозділ такої установи чи слідчого ізолятора незалежно від того, у провадженні якого органу знаходиться кримінальне провадження.

{ Статтю 15 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 794-VIII (794-19) від 12.11.2015 }

Стаття 16. Порядок прийняття рішення про застосування спеціальних заходів забезпечення безпеки

Органи, які приймають рішення про забезпечення безпеки відповідно до статті 14 цього Закону, одержавши заяву (повідомлення) про загрозу безпеці осіб, зазначених у статті 2 цього Закону, зобов'язані перевірити цю заяву (повідомлення) і в строк не більше трьох діб, а у невідкладних випадках - негайно, прийняти рішення про застосування або про відмову у застосуванні заходів безпеки. Про прийняте рішення виноситься мотивована постанова з зазначенням конкретних заходів щодо забезпечення безпеки і строків їх здійснення, про що письмово повідомляється заявник. Якщо заходи безпеки застосовуються не на прохання особи, яка береться під захист, то на це має бути одержана її згода.

{ Частина перша статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом № 721-VII (721-18) від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII (732-18) від 28.01.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 767-VII (767-18) від 23.02.2014 }

У разі якщо є достатньо даних, що вказують на ознаки кримінального правопорушення, у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством, здійснюється початок досудового розслідування.

{ Частина друга статті 16 в редакції Закону № 4652-VI (4652-17) від 13.04.2012 }

Стаття 17. Обов'язок щодо виконання рішень про забезпечення безпеки осіб, взятих під захист

Рішення органів, які приймаються згідно з цим Законом, про вжиття спеціальних заходів щодо працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів є обов'язковими для виконання відповідними органами, підприємствами, установами, організаціями та їх посадовими особами.

Стаття 18. Права та обов'язки органів, які забезпечують безпеку осіб, взятих під захист

1. Орган, який приймає рішення про застосування заходів безпеки, має право:

- а) витребувати необхідні матеріали та одержувати пояснення без провадження слідчих дій за заявами і повідомленнями про загрозу безпеці осіб, взятих під захист;

б) вимагати від органів, які здійснюють заходи безпеки, застосування додаткових заходів;

в) скасовувати здійснювані заходи повністю або частково.

2. Органи, які здійснюють заходи безпеки, мають право:

а) визначати перелік заходів безпеки, засоби та методи їх застосування, в разі необхідності - змінювати і доповнювати ці заходи;

б) вимагати від підзахисних осіб дотримання умов здійснення заходів безпеки, а також виконання законних розпоряджень, пов'язаних із застосуванням цих заходів;

в) звертатися до органу, який приймає рішення про застосування заходів безпеки, з клопотанням про вирішення питання щодо їх застосування стосовно осіб, взятих під захист, в процесі виконання ними своїх службових обов'язків, або про скасування здійснюваних заходів.

3. Органи, які забезпечують безпеку, зобов'язані:

а) негайно реагувати на кожен випадок протиправних дій, що став їм відомим, щодо осіб, зазначених у статті 2 цього Закону;

б) забезпечувати захист життя, здоров'я, гідності, житла та майна осіб, взятих під захист, відповідно до характеру загрози;

в) своєчасно повідомляти підзахисних осіб про зміну або скасування заходів щодо їх безпеки.

4. Органи, які забезпечують безпеку, повинні дотримувати законності та ставитися з повагою до прав і свобод громадян.

Відомості про заходи безпеки та осіб, взятих під захист, є інформацією з обмеженим доступом.

Стаття 19. Права та обов'язки осіб, взятих під захист

1. Особа, щодо якої прийнято рішення про застосування спеціальних заходів безпеки, має право:

а) знати про заходи безпеки, які застосовуються щодо неї;

б) вимагати від органу, який забезпечує безпеку, застосування додаткових заходів безпеки, передбачених цим Законом, або скасування яких-небудь із здійснюваних заходів;

в) оскаржити до суду або до відповідного вищого органу, який забезпечує безпеку, незаконні рішення і дії посадових осіб, які забезпечують її безпеку.

{ Пункт «в» частини першої статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1697-VII (1697-18) від 14.10.2014 }

2. Особа, взята під захист, зобов'язана:

а) виконувати законні вимоги органів, які забезпечують її безпеку;

б) негайно інформувати зазначені органи про кожний випадок погрози або протиправних дій щодо неї;

в) дбайливо ставитися до майна, зброї і документів, виданих їй в тимчасове особисте користування для забезпечення безпеки;

г) використовувати видану зброю виключно в інтересах забезпечення

свого захисту і виконання покладених на неї законом обов'язків.

Стаття 20. Скасування спеціальних заходів забезпечення безпеки

Підставою для скасування спеціальних заходів забезпечення безпеки може бути:

- а) закінчення строку конкретного заходу забезпечення безпеки;
- б) усунення небезпеки;
- в) заява особи, щодо якої застосовано заходи забезпечення безпеки;
- г) систематичне невиконання особою, взятою під захист, законних вимог органів, які забезпечують її безпеку, якщо цю особу письмово було попереджено про можливість такого скасування.

За наявності підстав для скасування заходів забезпечення безпеки уповноваженою посадовою особою органу, зазначеного у статті 14 цього Закону, виноситься мотивована постанова про їх скасування, про що письмово повідомляється особа, взята під захист. Зазначена постанова може бути оскаржена зацікавленою особою до суду або до відповідного вищого органу, що забезпечує безпеку. Така скарга повинна бути розглянута терміново. Про прийняте рішення ця особа повідомляється протягом доби.

{ Частина друга статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1697-VII (1697-18) від 14.10.2014 }

Розділ IV

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКІВ,
УСТАНОВЛЕНИХ ЦИМ ЗАКОНОМ**

Стаття 21. Відповідальність за невиконання заходів безпеки

Неприйняття рішень, несвоєчасне прийняття або прийняття недостатньо обгрунтованих рішень, невиконання відповідних заходів безпеки працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів відповідними посадовими особами органів, зазначених у статтях 14 і 15 цього Закону, тягне за собою дисциплінарну чи кримінальну відповідальність, передбачену чинним законодавством.

Стаття 22. Відповідальність за розголошення відомостей про заходи безпеки

1. Розголошення відомостей про заходи безпеки особами, які прийняли рішення про забезпечення заходів безпеки, або особами, які їх здійснюють, тягне за собою дисциплінарну відповідальність, а у випадках, коли розголошення таких відомостей спричинило тяжкі наслідки, - кримінальну відповідальність відповідно до чинного законодавства.

2. Розголошення таких відомостей особою, взятою під захист, тягне за собою адміністративну відповідальність, а у випадках, коли розголошення відомостей про заходи безпеки спричинило тяжкі наслідки, - кримінальну відповідальність, передбачену чинним законодавством.

Стаття 23. Майнова відповідальність особи, взятої під захист

1. У випадках умисного невиконання або неналежного виконання законних вимог органу, який здійснює заходи захисту, особа, взята під захист, зобов'язана відшкодувати відповідно до законодавства завдані внаслідок цього збитки.

2. Продаж, застава чи передача іншим особам майна, наданого в особисте користування особі, взятій під захист, для забезпечення її безпеки, а також втрата чи пошкодження цього майна тягне за собою відповідальність, передбачену чинним законодавством.

Стаття 24. Контроль за виконанням законодавства про захист працівників суду і правоохоронних органів

{ Назва статті 24 в редакції Закону № 721-VII (721-18) від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII (732-18) від 28.01.2014; в редакції Закону № 767-VII (767-18) від 23.02.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 1697-VII (1697-18) від 14.10.2014 }

Контроль за забезпеченням захисту працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів здійснюють відповідно голова суду, Голова Служби судової охорони, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Голова Служби зовнішньої розвідки України, Генеральний прокурор, Голова Конституційного Суду України, Голова Національної поліції, Голова Державної прикордонної служби України, керівник розвідувального органу Міністерства оборони України.

{ Частина перша статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законами № 3111-III (3111-14) від 07.03.2002, № 743-IV (743-15) від 15.05.2003, № 2600-IV (2600-15) від 31.05.2005, № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005, № 721-VII (721-18) від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII (732-18) від 28.01.2014; із змінами, внесеними згідно із Законами № 767-VII (767-18) від 23.02.2014, № 901-VIII (901-19) від 23.12.2015, № 2136-VIII (2136-19) від 13.07.2017, № 2509-VIII (2509-19) від 12.07.2018 }

{ Частину другу статті 24 виключено на підставі Закону № 1697-VII (1697-18) від 14.10.2014 }

{ Стаття 24 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1798-VIII (1798-19) від 21.12.2016 }

Президент України

Л. КРАВЧУК

*м. Київ, 23 грудня 1993 року
№ 3781-XII*

**ЗАКОН УКРАЇНИ
«ПРО ЗВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯН»**

*(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 47, ст.256)
{Вводиться в дію Постановою ВР № 394/96-ВР від 02.10.96, ВВР, 1996,
№ 47, ст. 257}*

{Із змінами, внесеними згідно із Законами № 653-XIV від 13.05.99, ВВР, 1999, № 26, ст.219 № 1294-IV від 20.11.2003, ВВР, 2004, № 13, ст.181 № 2384-IV від 20.01.2005, ВВР, 2005, № 11, ст.200 № 1254-VI від 14.04.2009, ВВР, 2009, № 36-37, ст.511 № 4054-VI від 17.11.2011, ВВР, 2012, № 27, ст.276 № 4452-VI від 23.02.2012, ВВР, 2012, № 50, ст.564 № 5477-VI від 06.11.2012, ВВР, 2013, № 50, ст.693 № 245-VII від 16.05.2013, ВВР, 2014, № 12, ст.178 № 1261-VII від 13.05.2014, ВВР, 2014, № 28, ст.937 № 1697-VII від 14.10.2014, ВВР, 2015, № 2-3, ст.12 № 577-VIII від 02.07.2015, ВВР, 2015, № 35, ст.341 № 834-VIII від 26.11.2015, ВВР, 2016, № 1, ст.9 № 835-VIII від 26.11.2015, ВВР, 2016, № 2, ст.17 № 1404-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 30, ст.542 № 2443-VIII від 22.05.2018, ВВР, 2018, № 33, ст.250}

{Щодо визнання неконституційними окремих положень див. Рішення Конституційного Суду № 8-р/2018 від 11.10.2018}

Цей Закон регулює питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права вносити в органи державної влади, об'єднання громадян відповідно до їх статуту пропозиції про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів. Закон забезпечує громадянам України можливості для участі в управлінні державними і громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення.

**Розділ I
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**

Стаття 1. Звернення громадян

Громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення.

Військовослужбовці, працівники органів внутрішніх справ і державної безпеки, а також особи рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України мають право подавати звернення, які не стосуються їх службової діяльності.

{Частина друга статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1254-VI від 14.04.2009}

Особи, які не є громадянами України і законно знаходяться на її території, мають таке ж право на подання звернення, як і громадяни України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами.

Стаття 2. Законодавство про звернення громадян

Законодавство України про звернення громадян включає цей Закон та інші акти законодавства, що видаються відповідно до Конституції України та цього Закону.

Звернення вкладників до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб щодо виплати Фондом відшкодування в межах гарантованої суми розглядаються в порядку, встановленому законодавством про систему гарантування вкладів фізичних осіб.

{Статтю 2 доповнено частиною другою згідно із Законом № 4452-VI від 23.02.2012}

Стаття 3. Основні терміни, що вживаються в цьому Законі

Під зверненнями громадян слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

Пропозиція (зауваження) - звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства.

Заява (клопотання) - звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності. Клопотання - письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо.

Скарга - звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

Стаття 4. Рішення, дії (бездіяльність), які можуть бути оскаржені

До рішень, дій (бездіяльності), які можуть бути оскаржені, належать такі у сфері управлінської діяльності, внаслідок яких:

порушено права і законні інтереси чи свободи громадянина (групи громадян);

створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод;

незаконно покладено на громадянина які-небудь обов'язки або його незаконно притягнуто до відповідальності.

Стаття 5. Вимоги до звернення

{Стаття 5 в редакції Закону № 577-VIII від 02.07.2015 набирає чинності з 28.10.2015, крім частини третьої, яка набирає чинності з 28.08.2015 - див. пункт 1 розділу II Закону № 577-VIII від 02.07.2015}

Звернення адресуються органам державної влади і органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям незалежно від форми власності, об'єднанням громадян або посадовим особам, до повноважень яких належить вирішення порушених у зверненнях питань.

Звернення може бути подано окремою особою (індивідуальне) або групою осіб (колективне).

Особливою формою колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування є електронна петиція, яка подається та розглядається в порядку, передбаченому статтею 23¹ цього Закону.

Звернення може бути усним чи письмовим.

Усне звернення викладається громадянином на особистому прийомі або за допомогою засобів телефонного зв'язку через визначені контактні центри, телефонні «гарячі лінії» та записується (реєструється) посадовою особою.

Письмове звернення надсилається поштою або передається громадянином до відповідного органу, установи особисто чи через уповноважену ним особу, повноваження якої оформлені відповідно до законодавства. Письмове звернення також може бути надіслане з використанням мережі Інтернет, засобів електронного зв'язку (електронне звернення).

У зверненні має бути зазначено прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання громадянина, викладено суть порушеного питання, зауваження, пропозиції, заяви чи скарги, прохання чи вимоги. Письмове звернення повинно бути підписано заявником (заявниками) із зазначенням дати. В електронному зверненні також має бути зазначено електронну поштову адресу, на яку заявнику може бути надіслано відповідь, або відомості про інші засоби зв'язку з ним. Застосування електронного цифрового підпису при надсиланні електронного звернення не вимагається.

Звернення, оформлене без дотримання зазначених вимог, повертається заявнику з відповідними роз'ясненнями не пізніше як через десять днів від дня його надходження, крім випадків, передбачених частиною першою статті 7 цього Закону.

Звернення про надання безоплатної правової допомоги розглядаються

в порядку, встановленому законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

{Стаття 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5477-VI від 06.11.2012; в редакції Закону № 577-VIII від 02.07.2015}

Стаття 6. Мова звернень і рішень та відповідей на них

Громадяни мають право звертатися до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб українською чи іншою мовою, прийнятною для сторін.

Рішення щодо звернень громадян та відповіді на них оформляються відповідно до вимог законодавства про мови. Такі рішення та відповіді можуть бути викладені в перекладі мовою спілкування заявника.

Стаття 7. Заборона відмови в прийнятті та розгляді звернення

Звернення, оформлені належним чином і подані у встановленому порядку, підлягають обов'язковому прийняттю та розгляду.

Забороняється відмова в прийнятті та розгляді звернення з посиланням на політичні погляди, партійну належність, стать, вік, віросповідання, національність громадянина, незнання мови звернення.

Якщо питання, порушені в одержаному органом державної влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, об'єднаннями громадян або посадовими особами зверненні, не входять до їх повноважень, воно в термін не більше п'яти днів пересилається ними за належністю відповідному органу чи посадовій особі, про що повідомляється громадянину, який подав звернення. У разі якщо звернення не містить даних, необхідних для прийняття обгрунтованого рішення органом чи посадовою особою, воно в той же термін повертається громадянину з відповідними роз'ясненнями.

Забороняється направляти скарги громадян для розгляду тим органам або посадовим особам, дії чи рішення яких оскаржуються.

Стаття 8. Звернення, які не підлягають розгляду та вирішенню

Письмове звернення без зазначення місця проживання, не підписане автором (авторами), а також таке, з якого неможливо встановити авторство, визнається анонімним і розгляду не підлягає.

Не розглядаються повторні звернення одним і тим же органом від одного і того ж громадянина з одного і того ж питання, якщо перше вирішено по суті, а також ті звернення, терміни розгляду яких передбачено статтею 17 цього Закону, та звернення осіб, визнаних судом недієздатними.

{Положення частини другої статті 8, за яким не розглядаються «звернення осіб, визнаних судом недієздатними», визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) згідно з Рішенням Конституційного Суду № 8-р/2018 від 11.10.2018}

Рішення про припинення розгляду такого звернення приймає керівник органу, про що повідомляється особі, яка подала звернення.

Стаття 9. Заборона переслідування громадян за подання звернення і неприпустимість примушування їх до його подання

Забороняється переслідування громадян і членів їх сімей за подання звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб за критику у зверненні їх діяльності та рішень.

Ніхто не може бути примушений до подання власного чи підписання колективного звернення або участі в акціях на підтримку звернень інших осіб чи організацій.

Стаття 10. Заборона розголошення відомостей, що містяться у зверненнях

Не допускається розголошення одержаних із звернень відомостей про особисте життя громадян без їх згоди чи відомостей, що становлять державну або іншу таємницю, яка охороняється законом, та іншої інформації, якщо це ущемлює права і законні інтереси громадян. Не допускається з'ясування даних про особу громадянина, які не стосуються звернення. На прохання громадянина, висловлене в усній формі або зазначене в тексті звернення, не підлягає розголошенню його прізвище, місце проживання та роботи.

Ця заборона не поширюється на випадки повідомлення інформації, що міститься у зверненні, особам, які мають відношення до вирішення справи.

Стаття 11. Звернення до об'єднань громадян

Одержані об'єднаннями громадян звернення із зауваженнями і пропозиціями щодо їх діяльності розглядаються цими об'єднаннями та їх органами відповідно до статутів об'єднань, а заяви і скарги на ущемлення чи порушення ними прав громадян - згідно з цим Законом.

Стаття 12. Сфера застосування цього Закону

Дія цього Закону не поширюється на порядок розгляду заяв і скарг громадян, встановлений кримінальним процесуальним, цивільно-процесуальним, трудовим законодавством, законодавством про захист економічної конкуренції, законами України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про доступ до судових рішень», Кодексом адміністративного судочинства України, законами України «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про виконавче провадження».

{Стаття 12 із змінами, внесеними згідно із Законами № 653-XIV від 13.05.99, № 1294-IV від 20.11.2003, № 4054-VI від 17.11.2011, № 245-VII від 16.05.2013, № 1261-VII від 13.05.2014, № 1404-VIII від 02.06.2016}

Стаття 13. Діловодство щодо звернень громадян

Діловодство щодо звернень громадян ведеться в порядку, який встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Розділ II

ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН

Стаття 14. Розгляд пропозицій (зауважень) громадян

Органи державної влади і місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, посадові особи зобов'язані розглянути пропозиції (зауваження) та повідомити громадянина про результати розгляду.

Пропозиції (зауваження) Героїв Радянського Союзу, Героїв Соціалістичної Праці, осіб з інвалідністю внаслідок війни розглядаються першими керівниками державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій особисто.

{Частина друга статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2443-VIII від 22.05.2018}

Стаття 15. Розгляд заяв (клопотань)

Органи державної влади, місцевого самоврядування та їх посадові особи, керівники та посадові особи підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, до повноважень яких належить розгляд заяв (клопотань), зобов'язані об'єктивно і вчасно розглядати їх, перевіряти викладені в них факти, приймати рішення відповідно до чинного законодавства і забезпечувати їх виконання, повідомляти громадян про наслідки розгляду заяв (клопотань).

Заяви (клопотання) Героїв Радянського Союзу, Героїв Соціалістичної Праці, осіб з інвалідністю внаслідок війни розглядаються першими керівниками державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій особисто.

{Частина друга статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2443-VIII від 22.05.2018}

Відповідь за результатами розгляду заяв (клопотань) в обов'язковому порядку дається тим органом, який отримав ці заяви і до компетенції якого входить вирішення порушених у заявах (клопотаннях) питань, за підписом керівника або особи, яка виконує його обов'язки.

Рішення про відмову в задоволенні вимог, викладених у заяві (клопотанні), доводиться до відома громадянина в письмовій формі з посиланням на Закон і викладенням мотивів відмови, а також із роз'ясненням порядку оскарження прийнятого рішення.

Стаття 16. Розгляд скарг громадян

Скарга на дії чи рішення органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, об'єднання громадян, засобів масової інформації, посадової особи подається у порядку підлеглості вищому органу або посадовій особі, що не позбавляє громадянина права звернутися до суду відповідно до чинного законодавства, а в разі відсутності такого органу або незгоди громадянина з прийнятим за скаргою рішенням -

безпосередньо до суду.

Скарги Героїв Радянського Союзу, Героїв Соціалістичної Праці, осіб з інвалідністю внаслідок війни розглядаються першими керівниками державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій особисто.

{Частина друга статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2443-VIII від 22.05.2018}

Скарги на рішення загальних зборів членів колективних сільськогосподарських підприємств, акціонерних товариств, юридичних осіб, створених на основі колективної власності, а також на рішення вищих державних органів вирішуються в судовому порядку.

Громадянин може подати скаргу особисто або через уповноважену на це іншу особу. Скарга в інтересах неповнолітніх і недієздатних осіб подається їх законними представниками.

{Положення другого речення частини четвертої статті 16 стосовно звернення зі скаргою в інтересах недієздатних осіб лише їх законними представниками визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) згідно з Рішенням Конституційного Суду № 8-р/2018 від 11.10.2018}

Скарга в інтересах громадянина за його уповноваженням, оформленим у встановленому законом порядку, може бути подана іншою особою, трудовим колективом або організацією, яка здійснює правозахисну діяльність.

До скарги додаються наявні у громадянина рішення або копії рішень, які приймалися за його зверненням раніше, а також інші документи, необхідні для розгляду скарги, які після її розгляду повертаються громадянину.

Особливості розгляду скарг громадян на рішення, дії або бездіяльність державних реєстраторів речових прав на нерухоме майно визначаються Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

{Статтю 16 доповнено частиною сьомою згідно із Законом № 834-VIII від 26.11.2015}

Особливості розгляду скарг громадян на реєстраційні дії, відмову в державній реєстрації, бездіяльність державного реєстратора визначаються Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань».

{Статтю 16 доповнено частиною згідно із Законом № 835-VIII від 26.11.2015}

Стаття 17. Термін подання скарги

Скарга на рішення, що оскаржувалось, може бути подана до органу або посадовій особі вищого рівня протягом одного року з моменту його прийняття, але не пізніше одного місяця з часу ознайомлення громадянина з прийнятим рішенням. Скарги, подані з порушенням зазначеного терміну, не

розглядаються.

Пропущений з поважної причини термін може бути поновлений органом чи посадовою особою, що розглядає скаргу.

Рішення вищого державного органу, який розглядав скаргу, в разі незгоди з ним громадянина може бути оскаржено до суду в термін, передбачений законодавством України.

Стаття 18. Права громадянина при розгляді заяви чи скарги

Громадянин, який звернувся із заявою чи скаргою до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, засобів масової інформації, посадових осіб, має право:

особисто викласти аргументи особі, що перевіряла заяву чи скаргу, та брати участь у перевірці поданої скарги чи заяви;

знайомитися з матеріалами перевірки;

подавати додаткові матеріали або наполягати на їх запиті органом, який розглядає заяву чи скаргу;

бути присутнім при розгляді заяви чи скарги;

користуватися послугами адвоката або представника трудового колективу, організації, яка здійснює правозахисну функцію, оформивши це уповноваження у встановленому законом порядку;

одержати письмову відповідь про результати розгляду заяви чи скарги;

висловлювати усно або письмово вимогу щодо дотримання таємниці розгляду заяви чи скарги;

вимагати відшкодування збитків, якщо вони стали результатом порушень встановленого порядку розгляду звернень.

Стаття 19. Обов'язки органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, засобів масової інформації, їх керівників та інших посадових осіб щодо розгляду заяв чи скарг

Органи державної влади і місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, засоби масової інформації, їх керівники та інші посадові особи в межах своїх повноважень зобов'язані:

об'єктивно, всебічно і вчасно перевіряти заяви чи скарги;

у разі прийняття рішення про обмеження доступу громадянина до відповідної інформації при розгляді заяви чи скарги скласти про це мотивовану постанову;

{Частина першу статті 19 доповнено абзацом згідно із Законом № 2384-IV від 20.01.2005 }

на прохання громадянина запрошувати його на засідання відповідного органу, що розглядає його заяву чи скаргу;

скасовувати або змінювати оскаржувані рішення у випадках, передба-

чених законодавством України, якщо вони не відповідають закону або іншим нормативним актам, невідкладно вживати заходів до припинення неправомірних дій, виявляти, усувати причини та умови, які сприяли порушенням;

забезпечувати поновлення порушених прав, реальне виконання прийнятих у зв'язку з заявою чи скаргою рішень;

письмово повідомляти громадянина про результати перевірки заяви чи скарги і суть прийнятого рішення;

вживати заходів щодо відшкодування у встановленому законом порядку матеріальних збитків, якщо їх було завдано громадянину в результаті ущемлення його прав чи законних інтересів, вирішувати питання про відповідальність осіб, з вини яких було допущено порушення, а також на прохання громадянина не пізніш як у місячний термін довести прийняте рішення до відома органу місцевого самоврядування, трудового колективу чи об'єднання громадян за місцем проживання громадянина;

у разі визнання заяви чи скарги необґрунтованою роз'яснити порядок оскарження прийнятого за нею рішення;

не допускати безпідставної передачі розгляду заяв чи скарг іншим органам;

особисто організовувати та перевіряти стан розгляду заяв чи скарг громадян, вживати заходів до усунення причин, що їх породжують, систематично аналізувати та інформувати населення про хід цієї роботи.

У разі необхідності та за наявності можливостей розгляд звернень громадян покладається на посадову особу чи підрозділ службового апарату, спеціально уповноважені здійснювати цю роботу, в межах бюджетних асигнувань. Це положення не скасовує вимоги абзацу дев'ятого частини першої цієї статті.

Стаття 20. Термін розгляду звернень громадян

Звернення розглядаються і вирішуються у термін не більше одного місяця від дня їх надходження, а ті, які не потребують додаткового вивчення, - невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів від дня їх отримання. Якщо в місячний термін вирішити порушені у зверненні питання неможливо, керівник відповідного органу, підприємства, установи, організації або його заступник встановлюють необхідний термін для його розгляду, про що повідомляється особі, яка подала звернення. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати сорока п'яти днів.

На обґрунтовану письмову вимогу громадянина термін розгляду може бути скорочено від встановленого цією статтею терміну.

Звернення громадян, які мають встановлені законодавством пільги, розглядаються у першочерговому порядку.

Стаття 21. Безоплатність розгляду звернення

Органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, посадові особи розглядають звернення громадян, не стягуючи плати.

Стаття 22. Особистий прийом громадян

Керівники та інші посадові особи органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян зобов'язані проводити особистий прийом громадян.

Прийом проводиться регулярно у встановлені дні та години, у зручний для громадян час, за місцем їх роботи і проживання. Графіки прийому доводяться до відома громадян.

Порядок прийому громадян в органах державної влади, місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, об'єднаннях громадян визначається їх керівниками.

Усі звернення громадян на особистому прийомі реєструються. Якщо вирішити порушені в усному зверненні питання безпосередньо на особистому прийомі неможливо, воно розглядається у тому ж порядку, що й письмове звернення. Про результати розгляду громадянину повідомляється письмово або усно, за бажанням громадянина.

Стаття 23. Організація прийому громадян вищими посадовими особами

Вищі посадові особи держави - Президент України, Голова Верховної Ради України, Прем'єр-міністр України - здійснюють прийом у встановленому ними порядку.

Стаття 23¹. Електронна петиція, порядок її подання та розгляду

Громадяни можуть звернутися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції.

В електронній петиції має бути викладено суть звернення, зазначено прізвище, ім'я, по батькові автора (ініціатора) електронної петиції, адресу електронної пошти. На веб-сайті відповідного органу або громадського об'єднання, що здійснює збір підписів, обов'язково зазначаються дата початку збору підписів та інформація щодо загальної кількості та переліку осіб, які підписали електронну петицію.

Електронна петиція не може містити заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, заклики до вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

Відповідальність за зміст електронної петиції несе автор (ініціатор) електронної петиції.

Для створення електронної петиції до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування її автор (ініціатор) заповнює спеціальну форму на офіційному веб-сайті орга-

ну, якому вона адресована, або веб-сайті громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронних петицій, та розміщує текст електронної петиції.

Електронна петиція оприлюднюється на офіційному веб-сайті відповідно Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування або на веб-сайті громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронних петицій, протягом двох робочих днів з дня надсилання її автором (ініціатором).

У разі невідповідності електронної петиції встановленим вимогам оприлюднення такої петиції не здійснюється, про що повідомляється автору (ініціатору) не пізніше строку, встановленого для оприлюднення.

Дата оприлюднення електронної петиції на офіційному веб-сайті відповідно Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, відповідного органу місцевого самоврядування або на веб-сайті громадського об'єднання є датою початку збору підписів на її підтримку.

Відповідні органи державної влади, органи місцевого самоврядування та громадські об'єднання під час збору підписів на підтримку електронної петиції зобов'язані забезпечити:

безоплатність доступу та користування інформаційно-телекомунікаційною системою, за допомогою якої здійснюється збір підписів;

електронну реєстрацію громадян для підписання петиції;

недопущення автоматичного введення інформації, у тому числі підписання електронної петиції, без участі громадянина;

фіксацію дати і часу оприлюднення електронної петиції та підписання її громадянином.

Електронна петиція, яка в установлений строк не набрала необхідної кількості голосів на її підтримку, після завершення строку збору підписів на її підтримку розглядається як звернення громадян відповідно до цього Закону.

Електронна петиція, адресована відповідно Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, розглядається у порядку, встановленому цією статтею, за умови збору на її підтримку не менш як 25000 підписів громадян протягом не більше трьох місяців з дня оприлюднення петиції.

Вимоги до кількості підписів громадян на підтримку електронної петиції до органу місцевого самоврядування та строку збору підписів визначаються статутом територіальної громади.

Електронна петиція, збір підписів на підтримку якої здійснювався через веб-сайт громадського об'єднання і яка протягом установленого строку набрала необхідну кількість підписів на її підтримку, не пізніше наступного дня після набрання необхідної кількості підписів надсилається громадським об'єднанням органу, якому адресована петиція, із зазначенням інформації

про дату початку збору підписів, дату направлення електронної петиції, загальну кількість та перелік осіб, які підписали електронну петицію (чи посилання на джерело такої інформації в мережі Інтернет), строк збору підписів, назву та адресу електронної пошти громадського об'єднання.

Інформація про початок розгляду електронної петиції, яка в установлений строк набрала необхідну кількість голосів на її підтримку, оприлюднюється на офіційному веб-сайті відповідно Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, відповідного органу місцевого самоврядування не пізніше як через три робочі дні після набрання необхідної кількості підписів на підтримку петиції, а в разі отримання електронної петиції від громадського об'єднання - не пізніше як через два робочі дні після отримання такої петиції.

Розгляд електронної петиції здійснюється невідкладно, але не пізніше десяти робочих днів з дня оприлюднення інформації про початок її розгляду.

Якщо електронна петиція містить клопотання про її розгляд на парламентських слуханнях у Верховній Раді України або громадських слуханнях відповідної територіальної громади, автор (ініціатор) петиції має право представити електронну петицію на таких слуханнях. У такому разі строк розгляду електронної петиції продовжується на строк, необхідний для проведення відповідних слухань.

Порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування, визначається відповідно Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, місцевою радою.

Про підтримку або непідтримку електронної петиції публічно оголошується на офіційному веб-сайті Президентом України - щодо електронної петиції, адресованої Президенту України, Головою Верховної Ради України - щодо електронної петиції, адресованої Верховній Раді України, Прем'єр-міністром України - щодо електронної петиції, адресованої Кабінету Міністрів України, головою відповідної місцевої ради - щодо електронної петиції, адресованої органу місцевого самоврядування.

У відповіді на електронну петицію повідомляється про результати розгляду порушених у ній питань із відповідним обґрунтуванням.

Відповідь на електронну петицію не пізніше наступного робочого дня після закінчення її розгляду оприлюднюється на офіційному веб-сайті органу, якому вона була адресована, а також надсилається у письмовому вигляді автору (ініціатору) електронної петиції та відповідному громадському об'єднанню, яке здійснювало збір підписів на підтримку відповідної електронної петиції.

У разі визнання за доцільне викладені в електронній петиції пропозиції можуть реалізовуватися органом, якому вона адресована, шляхом прийняття з питань, віднесених до його компетенції, відповідного рішення. Президентом України, Кабінетом Міністрів України, народними депутатами Укра-

їни за результатами розгляду електронної петиції можуть розроблятися та вноситися в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроекти, спрямовані на вирішення порушених у петиції питань.

Інформація про кількість підписів, одержаних на підтримку електронної петиції, та строки їх збору зберігається не менше трьох років з дня оприлюднення петиції.

{Розділ II доповнено статтею 23¹ згідно із Законом № 577-VIII від 02.07.2015}

Розділ III

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯН

Стаття 24. Відповідальність посадових осіб за порушення законодавства про звернення громадян

Особи, винні у порушенні цього Закону, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність, передбачену законодавством України.

Стаття 25. Відшкодування збитків громадянину у зв'язку з порушенням вимог цього Закону при розгляді його скарги

У разі задоволення скарги орган або посадова особа, які прийняли неправомірне рішення щодо звернення громадянина, відшкодовують йому завдані матеріальні збитки, пов'язані з поданням і розглядом скарги, обґрунтовані витрати, понесені у зв'язку з виїздом для розгляду скарги на вимогу відповідного органу, і втрачений за цей час заробіток. Спори про стягнення витрат розглядаються в судовому порядку.

Громадянину на його вимогу і в порядку, встановленому чинним законодавством, можуть бути відшкодовані моральні збитки, завдані неправомірними діями або рішеннями органу чи посадової особи при розгляді скарги. Розмір відшкодування моральних (немайнових) збитків у грошовому виразі визначається судом.

Стаття 26. Відповідальність громадян за подання звернень проти-правного характеру

Подання громадянином звернення, яке містить наклеп і образи, дискредитацію органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та їхніх посадових осіб, керівників та інших посадових осіб підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, заклики до розпалювання національної, расової, релігійної ворожнечі та інших дій, тягне за собою відповідальність, передбачену чинним законодавством.

Стаття 27. Відшкодування витрат по перевірці звернень, які містять завідомо неправдиві відомості

Витрати, зроблені органом державної влади, місцевого самоврядування, підприємством, установою, організацією незалежно від форм власності, об'єднанням громадян, засобами масової інформації у зв'язку з перевіркою

звернень, які містять завідомо неправдиві відомості, можуть бути стягнуті з громадянина за рішенням суду.

Стаття 28. Контроль за дотриманням законодавства про звернення громадян

Контроль за дотриманням законодавства про звернення громадян відповідно до своїх повноважень здійснюють Верховна Рада України, народні депутати України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Уповноважений з прав людини Верховної Ради України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські, районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації, сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі комітети, депутати місцевих рад, а також міністерства, інші центральні органи виконавчої влади щодо підпорядкованих їм підприємств, установ та організацій.

{Статтю 29 виключено на підставі Закону № 1697-VII від 14.10.2014}

Президент України

Л. КУЧМА

м. Київ,

2 жовтня 1996 року

№ 393/96-ВР

**ЗАКОН УКРАЇНИ
«ПРО ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ»**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 32, ст. 314)

{Із змінами, внесеними згідно із Законами № 4652-VI від 13.04.2012, ВВР, 2013, № 21, ст.208 № 4711-VI від 17.05.2012, ВВР, 2013, № 14, ст.89 № 224-VII від 14.05.2013, ВВР, 2014, № 11, ст.132 № 1700-VII від 14.10.2014, ВВР, 2014, № 49, ст.2056 № 319-VIII від 09.04.2015, ВВР, 2015, № 25, ст.192}

Цей Закон визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес.

**Розділ I
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**

Стаття 1. Публічна інформація

1. Публічна інформація - це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом.

2. Публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом.

Стаття 2. Мета і сфера дії Закону

1. Метою цього Закону є забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації.

2. Цей Закон не поширюється на відносини щодо отримання інформації суб'єктами владних повноважень при здійсненні ними своїх функцій, а також на відносини у сфері звернень громадян, які регулюються спеціальним законом.

Стаття 3. Гарантії забезпечення права на доступ до публічної інформації

1. Право на доступ до публічної інформації гарантується:

1) обов'язком розпорядників інформації надавати та оприлюднювати інформацію, крім випадків, передбачених законом;

2) визначенням розпорядником інформації спеціальних структурних підрозділів або посадових осіб, які організують у встановленому порядку

доступ до публічної інформації, якою він володіє;

3) максимальним спрощенням процедури подання запиту та отримання інформації;

4) доступом до засідань колегіальних суб'єктів владних повноважень, крім випадків, передбачених законодавством;

5) здійсненням парламентського, громадського та державного контролю за дотриманням прав на доступ до публічної інформації;

6) юридичною відповідальністю за порушення законодавства про доступ до публічної інформації.

Стаття 4. Принципи забезпечення доступу до публічної інформації

1. Доступ до публічної інформації відповідно до цього Закону здійснюється на принципах:

1) прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень;

2) вільного отримання, поширення та будь-якого іншого використання інформації, що була надана або оприлюднена відповідно до цього Закону, крім обмежень, встановлених законом;

{Пункт 2 частини першої статті 4 в редакції Закону № 319-VIII від 09.04.2015 }

3) рівноправності, незалежно від ознак раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

Розділ II

ПОРЯДОК ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ

Стаття 5. Забезпечення доступу до інформації

1. Доступ до інформації забезпечується шляхом:

1) систематичного та оперативного оприлюднення інформації:

в офіційних друкованих виданнях;

на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет;

на єдиному державному веб-порталі відкритих даних;

{Пункт 1 частини першої статті 5 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 319-VIII від 09.04.2015 }

на інформаційних стендах;

будь-яким іншим способом;

2) надання інформації за запитом на інформацію.

Стаття 6. Публічна інформація з обмеженим доступом

1. Інформацією з обмеженим доступом є:

1) конфіденційна інформація;

2) таємна інформація;

3) службова інформація.

2. Обмеження доступу до інформації здійснюється відповідно до закону при дотриманні сукупності таких вимог:

1) виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя;

2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам;

3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні.

3. Інформація з обмеженим доступом має надаватися розпорядником інформації, якщо він правомірно оприлюднив її раніше.

4. Інформація з обмеженим доступом має надаватися розпорядником інформації, якщо немає законних підстав для обмеження у доступі до такої інформації, які існували раніше.

5. Не може бути обмежено доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном, у тому числі до копій відповідних документів, умови отримання цих коштів чи майна, прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримали ці кошти або майно. При дотриманні вимог, передбачених частиною другою цієї статті, зазначене положення не поширюється на випадки, коли оприлюднення або надання такої інформації може завдати шкоди інтересам національної безпеки, оборони, розслідуванню чи запобіганню злочину.

6. Не належать до інформації з обмеженим доступом відомості, зазначені у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поданій відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», крім відомостей, зазначених в абзаці четвертому частини першої статті 47 вказаного Закону.

{Частина шоста статті 6 в редакції Закону № 4711-VI від 17.05.2012; із змінами, внесеними згідно із Законом № 224-VII від 14.05.2013; в редакції Закону № 1700-VII від 14.10.2014}

7. Обмеженню доступу підлягає інформація, а не документ. Якщо документ містить інформацію з обмеженим доступом, для ознайомлення надається інформація, доступ до якої необмежений.

Стаття 7. Конфіденційна інформація

1. Конфіденційна інформація - інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. Не може бути віднесена до конфіденційної інформація, зазначена в частині першій і другій статті 13 цього Закону.

2. Розпорядники інформації, визначені частиною першою статті 13 цього Закону, які володіють конфіденційною інформацією, можуть поширювати її лише за згодою осіб, які обмежили доступ до інформації, а за відсут-

ності такої згоди - лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Стаття 8. Таємна інформація

1. Таємна інформація - інформація, доступ до якої обмежується відповідно до частини другої статті 6 цього Закону, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю.

{Частина перша статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4652-VI від 13.04.2012}

2. Порядок доступу до таємної інформації регулюється цим Законом та спеціальними законами.

Стаття 9. Службова інформація

1. Відповідно до вимог частини другої статті 6 цього Закону до службової може належати така інформація:

1) що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрівідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень;

2) зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці.

2. Документам, що містять інформацію, яка становить службову інформацію, присвоюється гриф «для службового користування». Доступ до таких документів надається відповідно до частини другої статті 6 цього Закону.

3. Перелік відомостей, що становлять службову інформацію, який складається органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами владних повноважень, у тому числі на виконання делегованих повноважень, не може бути обмеженим у доступі.

Стаття 10. Доступ до інформації про особу

1. Кожна особа має право:

1) знати у період збирання інформації, але до початку її використання, які відомості про неї та з якою метою збираються, як, ким і з якою метою вони використовуються, передаються чи поширюються, крім випадків, встановлених законом;

2) доступу до інформації про неї, яка збирається та зберігається;

3) вимагати виправлення неточної, неповної, застарілої інформації про себе, знищення інформації про себе, збирання, використання чи зберігання якої здійснюється з порушенням вимог закону;

4) на ознайомлення за рішенням суду з інформацією про інших осіб, якщо це необхідно для реалізації та захисту прав та законних інтересів;

5) на відшкодування шкоди у разі розкриття інформації про цю особу

з порушенням вимог, визначених законом.

2. Обсяг інформації про особу, що збирається, зберігається і використовується розпорядниками інформації, має бути максимально обмеженим і використовуватися лише з метою та у спосіб, визначений законом.

3. Розпорядники інформації, які володіють інформацією про особу, зобов'язані:

1) надавати її безперешкодно і безкоштовно на вимогу осіб, яких вона стосується, крім випадків, передбачених законом;

2) використовувати її лише з метою та у спосіб, визначений законом;

3) вживати заходів щодо унеможливлення несанкціонованого доступу до неї інших осіб;

4) виправляти неточну та застарілу інформацію про особу самостійно або на вимогу осіб, яких вона стосується.

4. Зберігання інформації про особу не повинно тривати довше, ніж це необхідно для досягнення мети, задля якої ця інформація збиралася.

5. Відмова особі в доступі до інформації про неї, приховування, незаконне збирання, використання, зберігання чи поширення інформації можуть бути оскаржені.

Стаття 10¹. Публічна інформація у формі відкритих даних

1. Публічна інформація у формі відкритих даних - це публічна інформація у форматі, що дозволяє її автоматизоване оброблення електронними засобами, вільний та безоплатний доступ до неї, а також її подальше використання.

Розпорядники інформації зобов'язані надавати публічну інформацію у формі відкритих даних на запит, оприлюднювати і регулярно оновлювати її на єдиному державному веб-порталі відкритих даних та на своїх веб-сайтах.

2. Публічна інформація у формі відкритих даних є дозволеною для її подальшого вільного використання та поширення.

Будь-яка особа може вільно копіювати, публікувати, поширювати, використовувати, у тому числі в комерційних цілях, у поєднанні з іншою інформацією або шляхом включення до складу власного продукту, публічну інформацію у формі відкритих даних з обов'язковим посиланням на джерело отримання такої інформації.

3. Публічна інформація, що містить персональні дані фізичної особи, оприлюднюється та надається на запит у формі відкритих даних у разі додержання однієї з таких умов:

1) персональні дані знеособлені та захищені відповідно до Закону України «Про захист персональних даних»;

2) фізичні особи (суб'єкти даних), персональні дані яких містяться в інформації у формі відкритих даних, надали свою згоду на поширення таких даних відповідно до Закону України «Про захист персональних даних»;

3) надання чи оприлюднення такої інформації передбачено законом;

4) обмеження доступу до такої інформації (віднесення її до інформації

з обмеженим доступом) заборонено законом.

4. Перелік наборів даних, що підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, вимоги до формату і структури таких наборів даних, періодичність їх оновлення визначаються Кабінетом Міністрів України. При цьому до такого переліку Кабінет Міністрів України обов'язково включає інформацію, доступ до якої у формі відкритих даних передбачено законом.

Створення та забезпечення функціонування єдиного державного веб-порталу відкритих даних здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері електронного урядування.

{Закон доповнено статтею 10¹ згідно із Законом № 319-VIII від 09.04.2015 }

Стаття 11. Захист особи, яка оприлюднює інформацію

1. Посадові та службові особи не підлягають юридичній відповідальності, незважаючи на порушення своїх обов'язків, за розголошення інформації про правопорушення або відомостей, що стосуються серйозної загрози здоров'ю чи безпеці громадян, довіллю, якщо особа при цьому керувалася добрими намірами та мала обґрунтоване переконання, що інформація є достовірною, а також містить докази правопорушення або стосується істотної загрози здоров'ю чи безпеці громадян, довіллю.

Розділ III

СУБ'ЄКТИ ВІДНОСИН У СФЕРІ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Стаття 12. Визначення та перелік суб'єктів

1. Суб'єктами відносин у сфері доступу до публічної інформації є:

- 1) запитувачі інформації - фізичні, юридичні особи, об'єднання громадян без статусу юридичної особи, крім суб'єктів владних повноважень;
- 2) розпорядники інформації - суб'єкти, визначені у статті 13 цього Закону;
- 3) структурний підрозділ або відповідальна особа з питань доступу до публічної інформації розпорядників інформації.

{Пункт 3 частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 319-VIII від 09.04.2015 }

Стаття 13. Розпорядники інформації

1. Розпорядниками інформації для цілей цього Закону визнаються:

- 1) суб'єкти владних повноважень - органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, органи влади Автономної Республіки Крим, інші суб'єкти, що здійснюють владні управлінські функції відповідно до законодавства та рішення яких є обов'язковими для виконання;
- 2) юридичні особи, що фінансуються з державного, місцевих бюджетів, бюджету Автономної Республіки Крим, - стосовно інформації щодо використання бюджетних коштів;
- 3) особи, якщо вони виконують делеговані повноваження суб'єктів

владних повноважень згідно із законом чи договором, включаючи надання освітніх, оздоровчих, соціальних або інших державних послуг, - стосовно інформації, пов'язаної з виконанням їхніх обов'язків;

4) суб'єкти господарювання, які займають домінуюче становище на ринку або наділені спеціальними чи виключними правами, або є природними монополіями, - стосовно інформації щодо умов постачання товарів, послуг та цін на них.

2. До розпорядників інформації, зобов'язаних оприлюднювати та надавати за запитом інформацію, визначену в цій статті, у порядку, передбаченому цим Законом, прирівнюються суб'єкти господарювання, які володіють:

1) інформацією про стан довкілля;

2) інформацією про якість харчових продуктів і предметів побуту;

3) інформацією про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, що сталися або можуть статися і загрожують здоров'ю та безпеці громадян;

4) іншою інформацією, що становить суспільний інтерес (суспільно необхідною інформацією).

3. На розпорядників інформації, визначених у пунктах 2, 3, 4 частини першої та в частині другій цієї статті, вимоги цього Закону поширюються лише в частині оприлюднення та надання відповідної інформації за запитом.

4. Усі розпорядники інформації незалежно від нормативно-правового акта, на підставі якого вони діють, при вирішенні питань щодо доступу до інформації мають керуватися цим Законом.

Стаття 14. Обов'язки розпорядників інформації

1. Розпорядники інформації зобов'язані:

1) оприлюднювати інформацію, передбачену цим та іншими законами;

{Пункт 1 частини першої статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 319-VIII від 09.04.2015 }

2) систематично вести облік документів, що знаходяться в їхньому володінні;

3) вести облік запитів на інформацію;

4) визначати спеціальні місця для роботи запитувачів з документами чи їх копіями, а також надавати право запитувачам робити виписки з них, фотографувати, копіювати, сканувати їх, записувати на будь-які носії інформації тощо;

5) мати спеціальні структурні підрозділи або призначати відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації та оприлюднення інформації;

{Пункт 5 частини першої статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 319-VIII від 09.04.2015 }

6) надавати та оприлюднювати достовірну, точну та повну інформацію

цію, а також у разі потреби перевіряти правильність та об'єктивність наданої інформації і оновлювати оприлюднену інформацію.

{Пункт 6 частини першої статті 14 в редакції Закону № 319-VIII від 09.04.2015 }

Стаття 15. Оприлюднення інформації розпорядниками

1. Розпорядники інформації зобов'язані оприлюднювати:

1) інформацію про організаційну структуру, місію, функції, повноваження, основні завдання, напрями діяльності та фінансові ресурси (структуру та обсяг бюджетних коштів, порядок та механізм їх витрачання тощо);

2) нормативно-правові акти, акти індивідуальної дії (крім внутрішньоорганізаційних), прийняті розпорядником, проекти рішень, що підлягають обговоренню, інформацію про нормативно-правові засади діяльності;

3) перелік та умови отримання послуг, що надаються цими органами, форми і зразки документів, правила їх заповнення;

4) порядок складання, подання запиту на інформацію, оскарження рішень розпорядників інформації, дій чи бездіяльності;

5) інформацію про систему обліку, види інформації, яку зберігає розпорядник;

5⁻¹) перелік наборів даних, що оприлюднюються у формі відкритих даних;

{Частину першу статті 15 доповнено пунктом 5⁻¹ згідно із Законом № 319-VIII від 09.04.2015 }

6) інформацію про механізми чи процедури, за допомогою яких громадськість може представляти свої інтереси або в інший спосіб впливати на реалізацію повноважень розпорядника інформації;

7) плани проведення та порядок денний своїх відкритих засідань;

8) розташування місць, де надаються необхідні запитувачам форми і бланки установи;

9) загальні правила роботи установи, правила внутрішнього трудового розпорядку;

10) звіти, в тому числі щодо задоволення запитів на інформацію;

11) інформацію про діяльність суб'єктів владних повноважень, а саме про:

їхні місцезнаходження, поштову адресу, номери засобів зв'язку, адреси офіційного веб-сайту та електронної пошти;

прізвище, ім'я та по батькові, службові номери засобів зв'язку, адреси електронної пошти керівника органу та його заступників, а також керівників структурних та регіональних підрозділів, основні функції структурних та регіональних підрозділів, крім випадків, коли ці відомості належать до інформації з обмеженим доступом;

розклад роботи та графік прийому громадян;

вакансії, порядок та умови проходження конкурсу на заміщення вакантних посад;

перелік та умови надання послуг, форми і зразки документів, необхідних для надання послуг, правила їх оформлення;

перелік і службові номери засобів зв'язку підприємств, установ та організацій, що належать до сфери їх управління, та їх керівників, крім підприємств, установ та організацій, створених з метою конспірації, оперативно-розшукової або контррозвідувальної діяльності;

порядок складання, подання запиту на інформацію, оскарження рішень суб'єктів владних повноважень, їх дій чи бездіяльності;

систему обліку, види інформації, якою володіє суб'єкт владних повноважень;

12) іншу інформацію про діяльність суб'єктів владних повноважень, порядок обов'язкового оприлюднення якої встановлений законом.

2. Інформація, передбачена частиною першою цієї статті, підлягає обов'язковому оприлюдненню невідкладно, але не пізніше п'яти робочих днів з дня затвердження документа. У разі наявності у розпорядника інформації офіційного веб-сайту така інформація оприлюднюється на веб-сайті із зазначенням дати оприлюднення документа і дати оновлення інформації.

3. Проекти нормативно-правових актів, рішень органів місцевого самоврядування, розроблені відповідними розпорядниками, оприлюднюються ними не пізніше як за 20 робочих днів до дати їх розгляду з метою прийняття.

4. Невідкладному оприлюдненню підлягає будь-яка інформація про факти, що загрожують життю, здоров'ю та/або майну осіб, і про заходи, які застосовуються у зв'язку з цим.

Стаття 16. Відповідальні особи з питань доступу до публічної інформації

1. Розпорядник інформації відповідає за визначення завдань та забезпечення діяльності структурного підрозділу або відповідальної особи з питань доступу до публічної інформації розпорядників інформації, відповідальних за опрацювання, систематизацію, аналіз та контроль щодо задоволення запиту на інформацію, надання консультацій під час оформлення запиту, а також за оприлюднення інформації, передбаченої цим Законом.

2. Запит, що пройшов реєстрацію в установленому розпорядником інформації порядку, обробляється відповідальними особами з питань доступу до публічної інформації.

{Стаття 16 в редакції Закону № 319-VIII від 09.04.2015}

Стаття 17. Контроль за забезпеченням доступу до публічної інформації

1. Парламентський контроль за дотриманням права людини на доступ до інформації здійснюється Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, тимчасовими слідчими комісіями Верховної Ради України, народними депутатами України.

2. Громадський контроль за забезпеченням розпорядниками інформації доступу до публічної інформації здійснюється депутатами місцевих рад,

громадськими організаціями, громадськими радами, громадянами особисто шляхом проведення відповідних громадських слухань, громадської експертизи тощо.

3. Державний контроль за забезпеченням розпорядниками інформації доступу до інформації здійснюється відповідно до закону.

Стаття 18. Реєстрація документів розпорядника інформації

1. Для забезпечення збереження та доступу до публічної інформації документи, що знаходяться у суб'єктів владних повноважень, підлягають обов'язковій реєстрації в системі обліку, що має містити:

- 1) назву документа;
 - 2) дату створення документа;
 - 3) дату надходження документа;
 - 4) джерело інформації (автор, відповідний підрозділ);
 - 5) передбачену законом підставу віднесення інформації до категорії з обмеженим доступом;
 - 6) строк обмеження доступу до інформації, у разі якщо вона віднесена до інформації з обмеженим доступом;
 - 7) галузь;
 - 8) ключові слова;
 - 9) тип, носій (текстовий документ, електронний документ, плівки, відеозаписи, аудіозаписи тощо);
- {Пункт 9 частини першої статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом № 319-VIII від 09.04.2015 }
- 10) вид (нормативні акти, угоди, рішення, протоколи, звіти, прес-релізи);
 - 11) проекти рішень (доповідні записки, звернення, заяви, подання, пропозиції, листи тощо);
 - 12) форму та місце зберігання документа тощо.

2. Доступ до системи обліку, що містить інформацію про документ, що знаходиться у суб'єкта владних повноважень, забезпечується шляхом:

- 1) оприлюднення на офіційних веб-сайтах суб'єктів владних повноважень такої інформації, а в разі їх відсутності - в інший прийнятний спосіб;
- 2) надання доступу до системи за запитом.

3. Система обліку публічної інформації не може бути віднесена до категорії інформації з обмеженим доступом.

4. Розпорядники інформації несуть відповідальність за забезпечення доступу до системи обліку відповідно до закону.

Розділ IV

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ ЗА ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАПИТОМ

Стаття 19. Оформлення запитів на інформацію

1. Запит на інформацію - це прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його володінні.

2. Запитувач має право звернутися до розпорядника інформації із запитом на інформацію незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення причини подання запиту.

3. Запит на інформацію може бути індивідуальним або колективним. Запити можуть подаватися в усній, письмовій чи іншій формі (поштою, факсом, телефоном, електронною поштою) на вибір запитувача.

4. Письмовий запит подається в довільній формі.

5. Запит на інформацію має містити:

1) ім'я (найменування) запитувача, поштову адресу або адресу електронної пошти, а також номер засобу зв'язку, якщо такий є;

2) загальний опис інформації або вид, назву, реквізити чи зміст документа, щодо якого зроблено запит, якщо запитувачу це відомо;

3) підпис і дату за умови подання запиту в письмовій формі.

6. З метою спрощення процедури оформлення письмових запитів на інформацію особа може подавати запит шляхом заповнення відповідних форм запитів на інформацію, які можна отримати в розпорядника інформації та на офіційному веб-сайті відповідного розпорядника. Зазначені форми мають містити стислу інструкцію щодо процедури подання запиту на інформацію, її отримання тощо.

7. У разі якщо з поважних причин (інвалідність, обмежені фізичні можливості тощо) особа не може подати письмовий запит, його має оформити відповідальна особа з питань доступу до публічної інформації, обов'язково зазначивши в запиті своє ім'я, контактний телефон, та надати копію запиту особі, яка його подала.

{Частина сьома статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом № 319-VIII від 09.04.2015 }

Стаття 20. Строк розгляду запитів на інформацію

1. Розпорядник інформації має надати відповідь на запит на інформацію не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту.

2. У разі якщо запит на інформацію стосується інформації, необхідної для захисту життя чи свободи особи, щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян, відповідь має бути надана не пізніше 48 годин з дня отримання запиту.

3. Клопотання про термінове опрацювання запиту має бути обґрунто-

ваним.

4. У разі якщо запит стосується надання великого обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, розпорядник інформації може продовжити строк розгляду запиту до 20 робочих днів з обґрунтуванням такого продовження. Про продовження строку розпорядник інформації повідомляє запитувача в письмовій формі не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту.

Стаття 21. Плата за надання інформації

1. Інформація на запит надається безкоштовно.

2. У разі якщо задоволення запиту на інформацію передбачає виготовлення копій документів обсягом більш як 10 сторінок, запитувач зобов'язаний відшкодувати фактичні витрати на копіювання та друк.

3. Розмір фактичних витрат визначається відповідним розпорядником на копіювання та друк в межах граничних норм, встановлених Кабінетом Міністрів України. У разі якщо розпорядник інформації не встановив розміру плати за копіювання або друк, інформація надається безкоштовно.

4. При наданні особі інформації про себе та інформації, що становить суспільний інтерес, плата за копіювання та друк не стягується.

Стаття 22. Відмова та відстрочка в задоволенні запиту на інформацію

1. Розпорядник інформації має право відмовити в задоволенні запиту в таких випадках:

1) розпорядник інформації не володіє і не зобов'язаний відповідно до його компетенції, передбаченої законодавством, володіти інформацією, щодо якої зроблено запит;

2) інформація, що запитується, належить до категорії інформації з обмеженим доступом відповідно до частини другої статті 6 цього Закону;

3) особа, яка подала запит на інформацію, не оплатила передбачені статтею 21 цього Закону фактичні витрати, пов'язані з копіюванням або друком;

4) не дотримано вимог до запиту на інформацію, передбачених частиною п'ятою статті 19 цього Закону.

2. Відповідь розпорядника інформації про те, що інформація може бути одержана запитувачем із загальнодоступних джерел, або відповідь не по суті запиту вважається неправомірною відмовою в наданні інформації.

3. Розпорядник інформації, який не володіє запитуваною інформацією, але якому за статусом або характером діяльності відомо або має бути відомо, хто нею володіє, зобов'язаний направити цей запит належному розпоряднику з одночасним повідомленням про це запитувача. У такому разі відлік строку розгляду запиту на інформацію починається з дня отримання запиту належним розпорядником.

4. У відмові в задоволенні запиту на інформацію має бути зазначено:

1) прізвище, ім'я, по батькові та посаду особи, відповідальної за розг-

ляд запиту розпорядником інформації;

- 2) дату відмови;
- 3) мотивовану підставу відмови;
- 4) порядок оскарження відмови;
- 5) підпис.

5. Відмова в задоволенні запиту на інформацію надається в письмовій формі.

6. Відстрочка в задоволенні запиту на інформацію допускається в разі, якщо запитувана інформація не може бути надана для ознайомлення в передбачені цим Законом строки у разі настання обставин непереборної сили. Рішення про відстрочку доводиться до відома запитувача у письмовій формі з роз'ясненням порядку оскарження прийнятого рішення.

7. У рішенні про відстрочку в задоволенні запиту на інформацію має бути зазначено:

- 1) прізвище, ім'я, по батькові та посаду особи, відповідальної за розгляд запиту розпорядником інформації;
- 2) дату надсилання або вручення повідомлення про відстрочку;
- 3) причини, у зв'язку з якими запит на інформацію не може бути задоволений у встановлений цим Законом строк;
- 4) строк, у який буде задоволено запит;
- 5) підпис.

Розділ V

ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТ І РОЗПОРЯДНИКІВ ІНФОРМАЦІЇ

Стаття 23. Право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності розпорядників інформації

1. Рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації можуть бути оскаржені до керівника розпорядника, вищого органу або суду.

2. Запитувач має право оскаржити:

- 1) відмову в задоволенні запиту на інформацію;
- 2) відстрочку задоволення запиту на інформацію;
- 3) ненадання відповіді на запит на інформацію;
- 4) надання недостовірної або неповної інформації;
- 5) несвоєчасне надання інформації;

6) невиконання розпорядниками обов'язку оприлюднювати інформацію відповідно до статті 15 цього Закону;

7) інші рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації, що порушили законні права та інтереси запитувача.

3. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності розпорядників інформації до суду здійснюється відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України.

Стаття 24. Відповідальність за порушення законодавства про доступ до публічної інформації

1. Відповідальність за порушення законодавства про доступ до публічної інформації несуть особи, винні у вчиненні таких порушень:

- 1) ненадання відповіді на запит;
- 2) ненадання інформації на запит;
- 3) безпідставна відмова у задоволенні запиту на інформацію;
- 4) неоприлюднення інформації відповідно до статті 15 цього Закону;
- 5) надання або оприлюднення недостовірної, неточної або неповної інформації;
- 6) несвоєчасне надання інформації;
- 7) необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом;
- 8) нездійснення реєстрації документів;
- 9) навмисне приховування або знищення інформації чи документів.

2. Особи, на думку яких їхні права та законні інтереси порушені розпорядниками інформації, мають право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди в порядку, визначеному законом.

Розділ VI

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності через три місяці з дня його опублікування.

2. До приведення законодавства України у відповідність із цим Законом акти законодавства України застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону.

3. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1) у Кодексі України про адміністративні правопорушення (Відомості Верховної Ради УРСР, 1984 р., додаток до № 51, ст. 1122):

у статті 212³:

частину першу після слів «Про інформацію» доповнити словами «Про доступ до публічної інформації»;

примітку викласти в такій редакції:

«Примітка. Особи, визначені в примітці до статті 212²⁶ цього Кодексу, притягаються до відповідальності за діяння, передбачені даною статтею, згідно із статтею 212²⁶»;

частину першу статті 212²⁶ після слів «Про інформацію» доповнити словами «Про доступ до публічної інформації»;

2) у назві та абзаці першому частини першої статті 330 Кримінального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25-26, ст. 131) слова «яка є власністю держави» замінити словами «яка знаходиться у володінні держави»;

3) частину десятую статті 9 Закону України «Про оперативно-

розшукову діяльність»(Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 22, ст. 303; 2000 р., № 10, ст. 79) доповнити двома реченнями такого змісту: «Забороняється оприлюднювати або надавати зібрані відомості, а також інформацію щодо проведення або не проведення стосовно певної особи оперативно-розшукової діяльності до прийняття рішення за результатами такої діяльності. Питання оприлюднення або надання такої інформації після прийняття рішення регулюється законом»;

4) статтю 9 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., № 12, ст. 89) доповнити реченням такого змісту: «Забороняється оприлюднювати або надавати (розголошувати) зібрані відомості, а також інформацію щодо проведення або не проведення стосовно певної особи контррозвідувальної діяльності та заходів до прийняття рішення за результатами такої діяльності або заходів»;

5) статтю 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 43, ст. 214) доповнити частиною п'ятою такого змісту:

«5. Зазначені положення не поширюються на випадки оприлюднення чи надання інформації на підставі Закону України «Про доступ до публічної інформації».

4. Кабінету Міністрів України у двомісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:

затвердити граничні норми витрат на копіювання або друк, передбачені статтею 21 цього Закону;

внести на розгляд Верховної Ради України законопроекти щодо приведення законів України у відповідність із цим Законом;

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити приведення органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

Президент України

В. ЯНУКОВИЧ

м. Київ

13 січня 2011 року

№ 2939-VI

ЗАКОН УКРАЇНИ
«ПРО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 30, ст.260)

{ Із змінами, внесеними згідно із Законами № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011, ВВР, 2011, № 39, ст.391 № 5463-VI (5463-17) від 16.10.2012, ВВР, 2014, № 4, ст.61 }

Цей Закон регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України; з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (995_004) і протоколів (994_535, 994_059, 994_802, 994_804, 994_170, 994_171, 994_536, 994_537, 994_180, 994_527) до неї; з впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини; зі створенням передумов для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України.

Глава 1 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

Конвенція - Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (995_004) 1950 року і протоколи (994_535, 994_059, 994_802, 994_804, 994_170, 994_171, 994_536, 994_537, 994_180, 994_527) до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;

Суд - Європейський суд з прав людини;

Комісія - Європейська комісія з прав людини;

практика Суду - практика Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини;

Рішення - а) остаточне рішення Європейського суду з прав людини у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (995_004); б) остаточне рішення Європейського суду з прав людини щодо справедливої сатисфакції у справі проти України; в) рішення Європейського суду з прав людини щодо дружнього врегулювання у справі проти України; г) рішення Європейського суду з прав людини про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України; { Абзац шостий частини першої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

Стягувач - а) особа, за заявою якої Європейським судом з прав людини постановлено Рішення; б) її представник, правонаступник; в) особа (група осіб), на користь якої рішенням Європейського суду з прав людини визначе-

но обов'язок України в міждержавній справі; { Абзац сьомий частини першої статті 1 в редакції Закону № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

відшкодування - а) сума справедливої сатисфакції, визначена рішенням Європейського суду з прав людини відповідно до статті 41 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (995_004); б) визначена у рішенні Європейського суду з прав людини щодо дружнього врегулювання або у рішенні Європейського суду з прав людини про схвалення умов односторонньої декларації сума грошової виплати на користь Стягувача; { Абзац восьмий частини першої статті 1 в редакції Закону № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

виконання Рішення - а) виплата Стягувачеві відшкодування та вжиття додаткових заходів індивідуального характеру; б) вжиття заходів загального характеру;

Орган представництва - орган, відповідальний за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та координацію виконання його рішень; { Абзац десятий частини першої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

оригінальний текст - офіційний текст, виконаний офіційною мовою Ради Європи: а) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (995_004) 1950 року та протоколів (994_535, 994_059, 994_802, 994_804, 994_170, 994_171, 994_536, 994_537, 994_180, 994_527) до неї; б) рішення та ухвали Європейського суду з прав людини; в) ухвали Європейської комісії з прав людини.

Стаття 2. Виконання Рішення

1. Рішення є обов'язковим для виконання Україною відповідно до статті 46 Конвенції (995_004).

2. Порядок виконання Рішення визначається цим Законом, Законом України «Про виконавче провадження» (606-14), іншими нормативно-правовими актами з урахуванням особливостей, що передбачені цим Законом.

Стаття 3. Фінансування витрат на виконання Рішення

1. Виконання Рішення здійснюється за рахунок Державного бюджету України.

Глава 2 ДОСТУП ДО РІШЕННЯ

Стаття 4. Стислий виклад Рішення

1. Протягом десяти днів від дня одержання повідомлення про набуття Рішенням статусу остаточного орган представництва готує та надсилає для опублікування в газеті «Урядовий кур'єр» стислий виклад Рішення українською мовою (далі - стислий виклад Рішення), який має включати: { Абзац перший частини першої статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

а) офіційну назву Рішення мовою оригіналу та в перекладі українсь-

кою мовою;

- б) номер заяви до Суду;
- в) дату постановлення Рішення;
- г) стислий виклад фактів у справі;
- д) стислий виклад питань права;
- е) переклад резолютивної частини Рішення.

2. Зазначене у частині першій цієї статті видання публікує стислий виклад Рішення протягом семи днів від дня його одержання. { Частина друга статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

Стаття 5. Сповіднення про Рішення

1. Протягом десяти днів від дня одержання повідомлення про набуття Рішенням статусу остаточного Орган представництва надсилає стислий виклад Рішення Стягувачеві, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, всім державним органам, посадовим особам та іншим суб'єктам, безпосередньо причетним до справи, за якою постановлено Рішення.

{ Текст статті 5 в редакції Закону № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

Стаття 6. Переклад та оприлюднення Рішення

1. З метою виконання заходів загального характеру держава забезпечує переклад та опублікування повних текстів Рішень українською мовою спеціалізованим у питаннях практики Суду юридичним виданням, що має поширення у професійному середовищі правників.

2. Автентичність перекладу повних текстів Рішень засвідчується Органом представництва.

3. Визначення видання, яке здійснюватиме переклад та опублікування повних текстів Рішень, а також замовлення необхідної кількості примірників видання з метою забезпечення судів, органів прокуратури, юстиції, внутрішніх справ, служби безпеки, установ виконання покарань, інших зацікавлених суб'єктів провадяться на конкурсній основі Органом представництва.

4. Забезпечення судів опублікованим перекладом повних текстів Рішень покладається на державний орган, відповідальний за організаційно-матеріальне забезпечення судів.

Глава 3 ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ

Стаття 7. Звернення Рішення до виконання в частині виплати відшкодування

1. Протягом десяти днів від дня отримання повідомлення Суду про набуття Рішенням статусу остаточного Орган представництва: { Абзац перший частини першої статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

а) надсилає Стягувачеві повідомлення з роз'ясненням його права подати до державної виконавчої служби заяву про виплату відшкодування, в

якій мають бути зазначені реквізити банківського рахунка для перерахування коштів;

б) надсилає до державної виконавчої служби оригінальний текст і переклад резолютивної частини остаточного рішення Суду у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції (995_004), оригінальний текст і переклад резолютивної частини остаточного рішення Суду щодо справедливої сатисфакції у справі проти України, оригінальний текст і переклад рішення Суду щодо дружнього врегулювання у справі проти України, оригінальний текст і переклад рішення Суду про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України. Автентичність перекладу засвідчується Органом представництва. { Пункт «б» частини першої статті 7 в редакції Закону № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

Державна виконавча служба упродовж десяти днів з дня надходження документів, зазначених у пункті «б» цієї частини, відкриває виконавче провадження. { Абзац четвертий частини першої статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

2. Неподання Стягувачем заяви про виплату відшкодування не є перешкодою для виконання Рішення.

Стаття 8. Виплата відшкодування

1. Виплата Стягувачеві відшкодування має бути здійснена у тримісячний строк з моменту набуття Рішенням статусу остаточного або у строк, передбачений у Рішенні.

{ Частина перша статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

2. У разі порушення строку, зазначеного в частині першій цієї статті, на суму відшкодування нараховується пеня відповідно до Рішення.

3. Протягом одного місяця від дня відкриття виконавчого провадження за Рішенням Орган представництва надсилає до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, постанову про відкриття виконавчого провадження та документи, передбачені у пункті «б» частини першої статті 7 цього Закону.

{ Частина третя статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законами № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011, № 5463-VI (5463-17) від 16.10.2012 }

4. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, протягом 10 днів від дня надходження зазначених у частині третій цієї статті документів здійснює списання на вказаний Стягувачем банківський рахунок, а в разі його відсутності - на депозитний рахунок державної виконавчої служби коштів з відповідної бюджетної програми Державного бюджету України. Порядок збереження коштів на депозитному рахунку державної виконавчої служби визначається Законом України «Про виконавче провадження» (606-14).

{ Частина четверта статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом №

5463-VI (5463-17) від 16.10.2012 }

5. Підтвердження списання відшкодування, отримане від центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, та підтвердження виконання всіх вимог, зазначених у резолютивній частині остаточного рішення Суду у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції (995_004), резолютивній частині остаточного рішення Суду щодо справедливої сатисфакції у справі проти України, у рішенні Суду щодо дружнього врегулювання у справі проти України, у рішенні Суду про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України, є для державної виконавчої служби підставою для закінчення виконавчого провадження.

{ Частина п'ята статті 8 в редакції Закону № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011; із змінами, внесеними згідно із Законом № 5463-VI (5463-17) від 16.10.2012 }

6. Державна виконавча служба протягом трьох днів надсилає Органу представництва постанову про закінчення виконавчого провадження та підтвердження списання коштів.

Стаття 9. Окремі питання, пов'язані з виплатою відшкодування

1. Якщо встановити місцеперебування (місцезнаходження) Стягувача - фізичної особи неможливо, а також у разі смерті Стягувача - фізичної особи чи реорганізації або ліквідації Стягувача - юридичної особи сума відшкодування перераховується на депозитний рахунок державної виконавчої служби. Аналогічна процедура застосовується у випадку, передбаченому частиною другою статті 7 цього Закону.

2. Сума відшкодування, яка знаходиться на депозитному рахунку державної виконавчої служби, перераховується:

- а) на рахунок Стягувача після подання ним відповідної заяви;
- б) на рахунки спадкоємців Стягувача - фізичної особи після подання ними належним чином оформлених документів, які надають їм право на отримання спадщини;
- в) на рахунок правонаступника реорганізованого Стягувача - юридичної особи після подання ним належним чином оформлених документів, які підтверджують його правонаступництво;
- г) на рахунки засновників (учасників, акціонерів) ліквідованого Стягувача - юридичної особи після подання ними рішень суду, які підтверджують їхній статус засновників (учасників, акціонерів) ліквідованого Стягувача - юридичної особи на момент ліквідації та визначають частку відшкодування, що належить до виплати кожному із засновників (учасників, акціонерів).

3. Протягом трьох днів з моменту перерахування на депозитний рахунок державної виконавчої служби суми відшкодування державна виконавча служба повідомляє про це Стягувача.

{ Статтю 9 доповнено новою частиною згідно із Законом № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

4. Інформацію про наявність на депозитному рахунку державної виконавчої служби суми відшкодування та про повідомлення про це Стягувача державна виконавча служба надсилає Органу представництва.

{ Частина четверта статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

5. Позивачем у справах про відшкодування збитків, завданих Державному бюджету України внаслідок виплати відшкодування, виступає Орган представництва, який зобов'язаний протягом шести місяців з моменту, визначеного в частині четвертій статті 8 цього Закону, звернутися до суду з відповідним позовом. Загальний строк позовної давності для звернення з такими позовами визначається відповідно до Цивільного кодексу України (435-15).

{ Частина п'ята статті 9 в редакції Закону № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

Стаття 10. Додаткові заходи індивідуального характеру

1. З метою забезпечення відновлення порушених прав Стягувача, крім виплати відшкодування, вживаються додаткові заходи індивідуального характеру.

2. Додатковими заходами індивідуального характеру є:

а) відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який Стягувач мав до порушення Конвенції (995_004) (restitutio in integrum);

б) інші заходи, передбачені у Рішенні. { Пункт «б» частини другої статті 10 в редакції Закону № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

3. Відновлення попереднього юридичного стану Стягувача здійснюється, зокрема, шляхом:

а) повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження у справі;

б) повторного розгляду справи адміністративним органом.

Стаття 11. Дії Органу представництва щодо вжиття додаткових заходів індивідуального характеру

1. Протягом десяти днів від дня одержання повідомлення про набуття Рішенням статусу остаточного Орган представництва: { Абзац перший частини першої статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

а) надсилає Стягувачеві повідомлення з роз'ясненням його права порушити провадження про перегляд справи та/або про його право на відновлення провадження відповідно до чинного законодавства;

б) повідомляє органи, які є відповідальними за виконання передбачених у Рішенні додаткових заходів індивідуального характеру, про зміст, порядок і строки виконання цих заходів. До повідомлення додається переклад Рішення, автентичність якого засвідчується Органом представництва.

{ Пункт «б» частини першої статті 11 із змінами, внесеними згідно із

Законом № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

2. Контроль за виконанням додаткових заходів індивідуального характеру, передбачених у Рішенні, що здійснюються під наглядом Комітету міністрів Ради Європи, покладається на Орган представництва.

{ Частина друга статті 11 в редакції Закону № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

3. Орган представництва в рамках здійснення передбаченого частиною другою цієї статті контролю має право отримувати від органів, які є відповідальними за виконання додаткових заходів індивідуального характеру, передбачених у Рішенні, інформацію про хід і наслідки виконання таких заходів, а також вносити Прем'єр-міністрові України подання щодо забезпечення виконання додаткових заходів індивідуального характеру.

{ Частина третя статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

Стаття 12. Дії органів, які є відповідальними за виконання додаткових заходів індивідуального характеру

1. Органи, відповідальні за виконання додаткових заходів індивідуального характеру, зобов'язані:

а) невідкладно та у визначений Рішенням та/або чинним законодавством строк виконати додаткові заходи індивідуального характеру;

б) надавати інформацію на запити Органу представництва про перебіг і наслідки виконання додаткових заходів індивідуального характеру;

в) дієво та без зволікань реагувати на подання Органу представництва;

г) про виконання додаткових заходів індивідуального характеру повідомити Орган представництва.

Стаття 13. Заходи загального характеру

1. Заходи загального характеру вживаються з метою забезпечення додержання державою положень Конвенції (995_004), порушення яких встановлене Рішенням, забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Судом порушення, а також усунення підстави для надходження до Суду заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в Суді.

2. Заходами загального характеру є заходи, спрямовані на усунення зазначеної в Рішенні системної проблеми та її першопричини, зокрема:

а) внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування;

б) внесення змін до адміністративної практики;

в) забезпечення юридичної експертизи законопроектів;

г) забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції (995_004) та практики Суду прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, працівників імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з три-

манням людей в умовах позбавлення свободи;

д) інші заходи, які визначаються - за умови нагляду з боку Комітету міністрів Ради Європи - державою-відповідачем відповідно до Рішення з метою забезпечення усунення недоліків системного характеру, припинення спричинених цими недоліками порушень Конвенції (995_004) та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень.

Стаття 14. Дії Органу представництва щодо вжиття заходів загального характеру

1. Щокварталу Орган представництва готує та надсилає до Кабінету Міністрів України подання щодо вжиття заходів загального характеру (далі - подання).

{ Частина перша статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011 }

2. Подання включає пропозиції щодо вирішення зазначеної в Рішенні системної проблеми та усунення її першопричини, зокрема:

- а) аналіз обставин, що призвели до порушення Конвенції (995_004);
- б) пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства;
- в) пропозиції щодо внесення змін до адміністративної практики;
- г) пропозиції для врахування під час підготовки законопроектів;
- д) пропозиції щодо забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції (995_004) та практики Європейського суду з прав людини для суддів, прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи;

е) пропозиції щодо здійснення інших заходів загального характеру, спрямованих на усунення недоліків системного характеру, припинення спричиненого цими недоліками порушення Конвенції (995_004) та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень;

є) перелік центральних органів виконавчої влади, які є відповідальними за вжиття кожного з пропонованих у поданні заходів.

3. Одночасно з поданням Орган представництва готує аналітичний огляд для Верховного Суду України, який включає:

- а) аналіз обставин, що спричинили порушення Конвенції (995_004);
- б) пропозиції щодо приведення судової практики у відповідність з вимогами Конвенції (995_004).

4. Одночасно з поданням Орган представництва готує та надсилає до Апарату Верховної Ради України пропозиції для врахування під час підготовки законопроектів.

Стаття 15. Дії Кабінету Міністрів України щодо вжиття заходів загального характеру

1. Прем'єр-міністр України відповідно до подання, передбаченого у статті 14 цього Закону, визначає центральні органи виконавчої влади, які є

відповідальними за виконання заходів загального характеру, та невідкладно дає їм відповідні доручення.

2. Центральний орган виконавчої влади, визначений у дорученні Прем'єр-міністра України, у встановлений у дорученні строк:

- а) забезпечує в межах своєї компетенції видання відомчих актів на виконання заходів загального характеру та контролює їх виконання;
- б) вносить до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо прийняття нових, скасування чинних нормативно-правових актів або внесення до них змін.

3. Кабінет Міністрів України:

- а) видає в межах своєї компетенції акти на виконання заходів загального характеру;
- б) вносить у порядку законодавчої ініціативи до Верховної Ради України законопроекти щодо прийняття нових, скасування чинних законів або внесення до них змін.

4. Відповідні акти мають бути видані та відповідний законопроект має бути внесений Кабінетом Міністрів України на розгляд Верховної Ради України протягом трьох місяців від дня видання доручення Прем'єр-міністра України, передбаченого частиною першою цієї статті.

Стаття 16. Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання Рішення

1. У разі невиконання або неналежного виконання Рішення винні службові особи, до повноважень яких належить це виконання, несуть адміністративну, цивільну або кримінальну відповідальність, передбачену законами України.

Глава 4 ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ КОНВЕНЦІЇ ТА ПРАКТИКИ СУДУ

Стаття 17. Застосування судами Конвенції (995_004) та практики Суду

1. Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію (995_004) та практику Суду як джерело права.

Стаття 18. Порядок посилання на Конвенцію (995_004) та практику Суду

1. Для цілей посилання на текст Конвенції (995_004) суди використовують офіційний переклад Конвенції (995_004) українською мовою (далі - переклад).

2. Для цілей посилання на Рішення та ухвали Суду та на ухвали Комісії суди використовують переклади текстів рішень Суду та ухвал Комісії (далі - переклад), надруковані у виданні, передбаченому в статті 6 цього Закону.

3. У разі відсутності перекладу Рішення та ухвали Суду чи ухвали Комісії суд користується оригінальним текстом.

4. У разі виявлення мовної розбіжності між перекладом та оригіналь-

ним текстом суд користується оригінальним текстом.

5. У разі виявлення мовної розбіжності між оригінальними текстами та/або в разі потреби мовного тлумачення оригінального тексту використовується відповідна практика Суду.

Стаття 19. Застосування у сфері законодавства та в адміністративній практиці

1. Орган представництва здійснює юридичну експертизу всіх законопроектів, а також підзаконних нормативних актів, на які поширюється вимога державної реєстрації, на відповідність Конвенції (995_004), за результатами чого готує спеціальний висновок.

2. Нездійснення передбаченої частиною першою цієї статті перевірки або наявність висновку про невідповідність підзаконного акта вимогам Конвенції (995_004) є підставою для відмови в державній реєстрації відповідного підзаконного акта.

3. Орган представництва забезпечує постійну та з розумною періодичністю перевірку чинних законів і підзаконних актів на відповідність Конвенції (995_004) та практиці Суду, передовсім у сферах, що стосуються діяльності правоохоронних органів, кримінального провадження, позбавлення свободи.

4. За результатами передбаченої у частині третій цієї статті перевірки Орган представництва подає до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо внесення змін до чинних законів та підзаконних актів з метою приведення їх у відповідність з вимогами Конвенції (995_004) та відповідною практикою Суду.

5. Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади забезпечують систематичний контроль за додержанням у рамках відомчого підпорядкування адміністративної практики, що відповідає Конвенції (995_004) та практиці Суду.

{ Частина п'ята статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5463-VI (5463-17) від 16.10.2012 }

Глава 5 ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України:

1) протягом місяця з дня набрання чинності цим Законом:

привести у відповідність із цим Законом свої нормативно-правові акти;

забезпечити приведення у відповідність із цим Законом нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади;

2) вжити заходів та, у разі необхідності, внести пропозиції до Верховної Ради України щодо включення питань оволодіння положеннями Конвенції (995_004) та практики Суду:

до вимог професійного рівня окремих категорій суддів, а також про-

курорів, адвокатів, нотаріусів;

до програм первинної підготовки та підвищення кваліфікації суддів, прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи;

3) щорічно передбачати в проекті Державного бюджету України окремою бюджетною програмою кошти на виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Президент України

В. ЮЩЕНКО

*м. Київ,
23 лютого 2006 року
№ 3477-IV*

І Н Ш І Н О Р М А Т И В Н О - П Р А В О В І А К Т И

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ «ПРО ПЕРШОЧЕРГОВІ ЗАХОДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ГАРАНТУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ ДО ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ»

З метою забезпечення реалізації та гарантування закріплених Конституцією України (254к/96-ВР) права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, права громадян на участь в управлінні державними справами, а також підвищення ефективності роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування зі зверненнями громадян, ураховуючи необхідність об'єктивного, всебічного і вчасного розгляду звернень громадян відповідно до вимог законодавства України, керуючись частиною другою статті 102 Конституції України (254к/96-ВР) та статтею 28 Закону України «Про звернення громадян» (393/96-ВР), **п о с т а н о в л я ю**:

1. Кабінету Міністрів України, міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським, районним державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування вжити невідкладних заходів щодо забезпечення реалізації конституційних прав громадян на письмове звернення та особистий прийом, обов'язкове одержання обґрунтованої відповіді, неухильного виконання норм Закону України «Про звернення громадян» (393/96-ВР), упорядкування роботи зі зверненнями громадян, зокрема, щодо:

недопущення надання неоднозначних, необґрунтованих або неповних відповідей за зверненнями громадян, із порушенням строків, установлених законодавством, безпідставної передачі розгляду звернень іншим органам;

викоренення практики визнання заяв чи скарг необґрунтованими без роз'яснення заявникам порядку оскарження прийнятих за ними рішень;

створення умов для участі заявників у перевірці поданих ними заяв чи скарг, надання можливості знайомитися з матеріалами перевірок відповідних звернень;

узяття під особистий контроль керівниками відповідних органів розгляду звернень та забезпечення проведення першочергового особистого прийому жінок, яким присвоєно почесне звання України «Мати-героїня», інвалідів Великої Вітчизняної війни, Героїв Соціалістичної Праці, Героїв Радянського Союзу, Героїв України;

приділення особливої уваги вирішенню проблем, з якими звертаються

ветерани війни та праці, інваліди, громадяни, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, багатодітні сім'ї, самотні матері та інші громадяни, які потребують соціального захисту та підтримки;

запровадження постійного контролю за організацією роботи посадових та службових осіб зі зверненнями громадян;

з'ясування причин, що породжують повторні звернення громадян, систематичного аналізу випадків безпідставної відмови в задоволенні законних вимог заявників, проявів упередженості, халатності та формалізму при розгляді звернень;

вжиття заходів для поновлення прав і свобод громадян, порушених унаслідок недодержання вимог законодавства про звернення громадян, притягнення винних осіб у встановленому порядку до відповідальності, в тому числі до дисциплінарної відповідальності за невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків щодо розгляду звернень громадян;

забезпечення створення та функціонування гарячих ліній і телефонів довіри, проведення широкої роз'яснювальної роботи з питань реалізації громадянами права на звернення та особистий прийом.

2. Запровадити:

постійний моніторинг додержання законодавства з питань звернень громадян місцевими державними адміністраціями та їх структурними підрозділами, поклавши його здійснення на Секретаріат Президента України;

періодичні, не рідше одного разу на рік, особисті доповіді про стан роботи місцевих органів виконавчої влади зі зверненнями громадян:

- Голови Ради міністрів Автономної Республіки Крим, голів обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій - перед Президентом України;

- голів районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій - перед Радою міністрів Автономної Республіки Крим, головами обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

3. Визнати за необхідне для сприяння громадянам у вирішенні за місцем їх проживання питань, з якими вони звертаються до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, утворити при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київській та Севастопольській міських, районних державних адміністраціях постійно діючі комісії з питань розгляду звернень громадян на чолі з керівниками відповідних органів із включенням до їх складу представників місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів.

Голові Ради міністрів Автономної Республіки Крим, головам місцевих державних адміністрацій прозвітувати про утворення зазначених комісій у місячний строк та забезпечувати в подальшому проведення їх засідань не рідше одного разу на місяць.

4. Кабінету Міністрів України:

завершити підготовку та внести в шестимісячний строк у встановленому порядку до Верховної Ради України проект Адміністративно-процедурного кодексу, забезпечити його супроводження під час розгляду парламентом;

розробити та подати в шестимісячний строк у встановленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроект про внесення змін до законодавчих актів щодо вдосконалення правового регулювання питань гарантування права громадян на звернення, поновлення порушених прав і свобод заявників, запровадження нових форм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, фізичними і юридичними особами, в тому числі можливості реалізації громадянами права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування шляхом подання звернень із використанням мережі Інтернет;

забезпечити після набрання чинності відповідними змінами до законів запровадження прийняття та розгляду звернень громадян, що подаються з використанням мережі Інтернет;

затвердити у тримісячний строк єдиний загальнодержавний класифікатор звернень громадян;

запровадити до 1 січня 2009 року єдину комп'ютерну систему обліку звернень громадян та контролю за вирішенням порушених у них питань в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування;

забезпечити впровадження у шестимісячний строк єдиної методики оцінки організації роботи зі зверненнями громадян в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування;

забезпечувати систематичне проведення перевірки стану організації роботи зі зверненнями громадян та висвітлення в засобах масової інформації результатів відповідної роботи за єдиною методикою;

забезпечити подання не рідше двох разів на рік центральними органами виконавчої влади доповідей Президентів України про стан організації роботи зі зверненнями громадян та вжиті заходи, спрямовані на забезпечення гарантування реалізації конституційного права громадян на звернення;

забезпечувати систематичне висвітлення органами виконавчої влади через засоби масової інформації та розміщення на офіційних веб-сайтах відповідних органів узагальнених матеріалів щодо організації роботи зі зверненнями громадян, графіків особистих прийомів громадян посадовими особами цих органів;

вжити додаткових заходів, спрямованих на поліпшення інформованості населення про стан роботи зі зверненнями громадян та надання правової допомоги з цих питань;

опрацювати питання щодо створення в районних державних адміністраціях окремих структурних підрозділів, відповідальних за організацію роботи зі зверненнями громадян;

забезпечувати участь представників центральних органів виконавчої

влади у прийомі громадян, які звертаються до Президента України.

5. Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям:

затвердити річні графіки перевірок додержання законодавства про звернення громадян у відповідних районних державних адміністраціях, передбачивши проведення перевірок діяльності кожної з них не рідше двох разів на рік, надати затвержені річні графіки Секретаріату Президента України;

оприлюднювати щоквартально у засобах масової інформації та на офіційних веб-сайтах відповідних органів узагальнені відомості про організацію роботи зі зверненнями громадян та вирішення порушених у них питань, надавати зазначені узагальнені відомості та дані щодо їх оприлюднення Секретаріату Президента України;

забезпечувати щомісячне проведення дня контролю, в рамках якого здійснювати виїзні перевірки стану виконання доручень, наданих місцевим органам виконавчої влади за результатами розгляду звернень громадян Президентом України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями;

визначити у місячний строк представників для участі у прийомі громадян, які звертаються до Президента України;

постійно аналізувати та узагальнювати питання, що порушуються у зверненнях громадян, особливо повторних, виявляти причини, що їх породжують та за результатами такого аналізу вносити в установленому порядку пропозиції щодо розв'язання найбільш актуальних проблем, зокрема внесення змін до актів законодавства України.

6. Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям:

затвердити у десятиденний строк графіки проведення особистого прийому громадян посадовими особами Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, передбачивши, зокрема, участь в особистому прийомі заступників керівників відповідних органів, проведення особистого прийому не рідше чотирьох разів на місяць, у тому числі двох особистих виїзних прийомів громадян, та забезпечувати проведення прийомів громадян за затвердженими графіками;

надавати Секретаріату Президента України інформацію, документи та матеріали, необхідні для здійснення постійного моніторингу додержання місцевими державними адміністраціями та їх структурними підрозділами законодавства з питань звернень громадян.

7. Рекомендувати Генеральній прокуратурі України:

вжити додаткових заходів щодо забезпечення нагляду за додержанням прав громадян на звернення та особистий прийом, додержанням законів з питань звернень громадян, поновлення порушених прав;

забезпечувати участь представників органів прокуратури в роботі по-

стійно діючих комісій з питань розгляду звернень громадян.

8. Визнати такими, що втратили чинність:

Указ Президента України від 19 березня 1997 року № 241 (241/97)
«Про заходи щодо забезпечення конституційних прав громадян на звернення»;

Указ Президента України від 13 серпня 2002 року № 700 (700/2002)
«Про додаткові заходи щодо забезпечення реалізації громадянами конституційного права на звернення»;

Указ Президента України від 14 квітня 2004 року № 434 (434/2004)
«Про невідкладні заходи з удосконалення організації прийому громадян органами державної влади, органами місцевого самоврядування та посадовими і службовими особами цих органів».

9. Контроль за виконанням цього Указу покласти на Главу Секретаріату Президента України.

Президент України

В. ЮЩЕНКО

м. Київ, 7 лютого 2008 року
№109/2008

РЕГЛАМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Затверджений Рішенням Конституційного Суду України від 5 березня 1997 року (у новій редакції згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 14 жовтня 2008 року № 34-р/2008 та змінами, внесеними рішеннями Конституційного Суду України від 24 грудня 2009 року № 17-р/2009, від 13 червня 2013 року № 23-р/2013)

ПРЕАМБУЛА

Регламент Конституційного Суду України визначає порядок обрання Голови Конституційного Суду України та його заступників; утворення колегій суддів, постійних і тимчасових комісій Конституційного Суду України; призначення секретарів колегій суддів; призначення керівника Секретаріату Конституційного Суду України; повноваження та порядок проведення засідань колегій суддів, засідань і пленарних засідань Конституційного Суду України; порядок підготовки матеріалів за конституційними поданнями та конституційними зверненнями до розгляду на пленарних засіданнях Конституційного Суду України; порядок розгляду справ; основні правила етики на пленарних засіданнях; особливості діловодства в Конституційному Суді України, інші питання внутрішньої діяльності Конституційного Суду України.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Глава 1. Вибори Голови Конституційного Суду України, заступників Голови, призначення секретарів колегій суддів, керівника Секретаріату Конституційного Суду України та їх повноваження

Параграф 1. Вибори Голови Конституційного Суду України

1. Голова Конституційного Суду України обирається таємним голосуванням на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України із суддів Конституційного Суду України не пізніше двомісячного строку з дня, коли посада Голови стала вакантною.

2. На спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України головує один із заступників Голови Конституційного Суду України. Якщо до списку кандидатур на посаду Голови Конституційного Суду України внесено кандидатуру судді, який є головуючим, то на засіданні головує старший за віком суддя, не внесений до списку кандидатур.

3. Спеціальне пленарне засідання Конституційного Суду України вважається повноважним, якщо на ньому присутні не менш як дванадцять суддів Конституційного Суду України.

4. На спеціальному пленарному засіданні Конституційним Судом України відкритим голосуванням затверджується форма бюлетеня для голосування по виборах Голови Конституційного Суду України та форма протоколу голосування.

5. Головуючий на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України вносить пропозицію щодо висунення кандидатур на посаду Голови Конституційного Суду України.

6. До списку кандидатур на посаду Голови Конституційного Суду України вноситься будь-яке число кандидатур, які дали згоду балотуватися на посаду Голови. Кандидати на посаду Голови заслуховуються на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України.

7. Список кандидатур на посаду Голови Конституційного Суду України затверджується на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України відкритим голосуванням і оформляється протоколом, який підписує головуючий на засіданні.

8. На спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України із суддів Конституційного Суду України обирається комісія для організації та проведення виборів Голови Конституційного Суду України у складі трьох суддів із тих суддів, які не балотуються на посаду Голови Конституційного Суду України. Головуючий на засіданні Конституційного Суду України не може обиратися до складу комісії.

9. Комісія для організації та проведення виборів Голови Конституційного Суду України обирає зі свого складу відкритим голосуванням голову комісії, про що складається протокол.

10. Комісія для організації та проведення виборів Голови Конституційного Суду України забезпечує виготовлення бюлетенів для таємного голосування. На звороті бюлетенів підписується головуючий на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України і ставиться відтиск печатки Конституційного Суду України.

Бюлетені без підпису головуючого та відтиску печатки є недійсними.

11. Комісія для організації та проведення виборів Голови Конституційного Суду України вносить у бюлетені для таємного голосування в алфавітному порядку прізвища, ім'я та по батькові кандидатів на посаду Голови.

Судді Конституційного Суду України розписуються про одержання бюлетенів в окремому списку. Бюлетені, що залишилися, погашаються.

12. Суддя Конституційного Суду України при голосуванні залишає у списку для таємного голосування прізвище не більше ніж одного кандидата на посаду Голови Конституційного Суду України, закресливши прізвища інших кандидатів.

Бюлетені, в яких залишено прізвища двох або більше кандидатів, є недійсними.

Бюлетені, в яких викреслено прізвища всіх кандидатів, є дійсними.

13. Комісія для організації та проведення виборів Голови Конститу-

ційного Суду України забезпечує таємність голосування. Після проведення таємного голосування комісія перевіряє дійсність бюлетенів, підраховує голоси «за» і «проти» кожного кандидата, складає протокол голосування, який підписують голова і члени комісії.

Протокол голосування, який затверджується більшістю голосів від загальної кількості суддів Конституційного Суду України, що беруть участь у засіданні, оголошує Голова комісії на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України.

14. Обраним на посаду Голови Конституційного Суду України вважається кандидат, за якого проголосувало не менше десяти суддів Конституційного Суду України.

15. У разі якщо жоден із кандидатів на посаду Голови Конституційного Суду України не одержав необхідної кількості голосів, за рішенням комісії проводиться повторне голосування по двох кандидатах, які одержали найбільшу кількість голосів.

Якщо два і більше кандидатів на посаду Голови одержали найбільшу однакову кількість голосів, повторне голосування проводиться по цих кандидатах.

За умови, якщо один із кандидатів одержав більшу, але не одержав необхідної кількості голосів, а інші за ним два і більше кандидатів одержали однакову кількість голосів, повторне голосування проводиться по всіх цих кандидатах.

16. Якщо при повторному голосуванні Голову Конституційного Суду України не обрано, проводяться нові вибори з висуненням нових кандидатур, які не були включені до бюлетеня під час перших виборів, у порядку, передбаченому Законом України «Про Конституційний Суд України» та цим Регламентом.

17. Спеціальне пленарне засідання Конституційного Суду України протоколюється. Протокол засідання підписує головуючий.

18. Матеріали спеціального пленарного засідання Конституційного Суду України головуючий передає керівникові Секретаріату Конституційного Суду України. Керівник Секретаріату опечатує ці матеріали у присутності головуючого та обраного Голови Конституційного Суду України і передає їх за актом на зберігання в Архів Конституційного Суду України.

Параграф 2. Повноваження Голови Конституційного Суду України

1. Голова Конституційного Суду України, крім визначених Законом України «Про Конституційний Суд України» повноважень:

- інформує на засіданні Конституційного Суду України про стан підготовки пропозицій щодо обсягу фінансування Конституційного Суду України для направлення до Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України при складанні проекту Державного бюджету України;
- подає на затвердження Конституційного Суду України проект

кошторису витрат на кожний наступний рік;

– на основі пропозицій суддів Конституційного Суду України та керівників структурних підрозділів Секретаріату Конституційного Суду України затверджує перспективні і поточні плани заходів щодо забезпечення діяльності Конституційного Суду України;

– скликає чергові, а також з власної ініціативи або на вимогу не менше трьох суддів Конституційного Суду України позачергові засідання Конституційного Суду України з організаційних та інших питань діяльності Конституційного Суду України;

– затверджує положення про Службу Голови Конституційного Суду України;

– на підставі затверджених Конституційним Судом України структури і штату Секретаріату Конституційного Суду України затверджує персоніфікований штатний розпис і в разі змін умов оплати праці вносить до нього відповідні зміни;

– призначає на посади та звільняє з посад радників і помічників Голови Конституційного Суду України; наукових консультантів та помічників суддів Конституційного Суду України за пропозицією суддів Конституційного Суду України; заступників керівника Секретаріату Конституційного Суду України та керівників самостійних структурних підрозділів Секретаріату Конституційного Суду України, кандидатури яких на посади погоджуються на засіданні Конституційного Суду України;

– призначає на посади заступників керівників самостійних структурних підрозділів, керівників інших структурних підрозділів Секретаріату Конституційного Суду України, їх заступників;

– присвоює ранги державного службовця працівникам Секретаріату Конституційного Суду України;

– застосовує до працівників Секретаріату Конституційного Суду України заходи щодо заохочення та дисциплінарного стягнення;

– звітує протягом січня кожного року про діяльність Конституційного Суду України, а також один раз на півроку інформує суддів Конституційного Суду України про свою діяльність на засіданні Конституційного Суду України;

– представляє Конституційний Суд України у відносинах з органами державної влади України та органами інших держав і міжнародних організацій;

– виступає від імені Конституційного Суду України з офіційними заявами; – видає розпорядження.

2. Текст офіційної заяви Конституційного Суду України затверджується на його засіданні з ініціативи Голови Конституційного Суду України або не менше трьох суддів Конституційного Суду України.

3. Голова Конституційного Суду не може ухилитися від виступу з офіційною заявою Конституційного Суду України.

Судді, які залишилися в меншості при затвердженні офіційної заяви, не мають права прилюдно заявляти про незгоду з нею.

Параграф 3. Заступники Голови Конституційного Суду України

1. Заступники Голови Конституційного Суду України обираються відповідно до статті 22 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктів 1, 3, 4, 6 – 18 § 1 цього Регламенту.

2. Кандидатури на посади заступників Голови Конституційного Суду України пропонує Голова Конституційного Суду України.

3. Заступники Голови Конституційного Суду України наділяються окремими повноваженнями Голови Конституційного Суду України за його розпорядженням.

Параграф 4. Секретарі колегій суддів Конституційного Суду України

1. Протягом першого місяця кожного календарного року на засіданні Конституційного Суду України призначаються секретарі колегій суддів Конституційного Суду України відкритим голосуванням із кандидатур, запропонованих суддями відповідної колегії.

2. Протокол засідання Конституційного Суду України про призначення секретарів колегій суддів Конституційного Суду України передається в Архів Конституційного Суду України, копія протоколу – у Відділ кадрів Секретаріату Конституційного Суду України.

3. Секретар колегії суддів:

- очолює колегію та організовує її роботу з питань розгляду конституційних подань, конституційних звернень, які надійшли до колегії суддів;

- головує на засіданні колегії суддів;

- вносить пропозицію на засіданні Конституційного Суду України про заміну судді-доповідача у справі в разі, якщо він не може брати участі в підготовці та розгляді матеріалів справи за конституційним поданням, конституційним зверненням;

- вносить на розгляд Конституційного Суду України пропозицію ввести тимчасово до складу колегії суддів суддю Конституційного Суду України з іншої колегії, якщо немає можливості проводити протягом тривалого часу засідання колегії суддів через відсутність кворуму;

- звітує один раз на півроку про роботу колегії суддів на засіданні Конституційного Суду України;

- вирішує інші питання організації роботи колегії суддів.

Параграф 5. Секретаріат Конституційного Суду України

1. Формування Секретаріату Конституційного Суду України здійснюється відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України», Закону України «Про державну службу», цього Регламенту та Положення про Секретаріат Конституційного Суду України.

Структура і штат Секретаріату Конституційного Суду України за-

тверджуються на засіданні Конституційного Суду України.

Порядок призначення на посади та звільнення з посад працівників Секретаріату Конституційного Суду України визначається цим Регламентом та Положенням про Секретаріат Конституційного Суду України.

2. Керівник Секретаріату Конституційного Суду України призначається Конституційним Судом України на його засіданні.

Кандидатуру на посаду керівника Секретаріату Конституційного Суду України пропонує Голова Конституційного Суду України із громадян України, які мають право на зайняття посади професійного судді.

Кандидатура на цю посаду обговорюється на засіданні Конституційного Суду України.

У разі відхилення кандидатури на посаду керівника Секретаріату Конституційного Суду України Голова Конституційного Суду України пропонує іншу кандидатуру.

Рішення про призначення керівника Секретаріату Конституційного Суду України приймається відкритим голосуванням більшістю присутніх на засіданні Конституційного Суду України суддів.

Повноваження керівника Секретаріату Конституційного Суду України визначаються Положенням про Секретаріат Конституційного Суду України.

Глава 2. Пленарні засідання та засідання Конституційного Суду України

Параграф 6. Пленарні засідання Конституційного Суду України

1. Конституційний Суд України на пленарних засіданнях:

- розглядає справи, ухвалює рішення і дає висновки у справах за конституційними поданнями, конституційними зверненнями;
- затверджує положення про постійні комісії;
- приймає рішення про утворення тимчасових комісій, затверджує їх персональний склад і призначає голів цих комісій.

2. Пленарне засідання Конституційного Суду України є повноважним, якщо на ньому присутні не менш як дванадцять суддів Конституційного Суду України.

3. Рішення, висновок Конституційного Суду України вважаються прийнятими, якщо за них проголосувало не менше десяти суддів Конституційного Суду України.

4. Пленарне засідання Конституційного Суду України скликається з ініціативи Голови Конституційного Суду України, його заступників, колегій суддів, постійних комісій або не менше трьох суддів Конституційного Суду України.

5. Пленарне засідання Конституційного Суду України скликає Голова Конституційного Суду України не пізніше ніж у двотижневий строк з дня надходження ініціативи про його скликання.

6. Про дату скликання і порядок денний пленарного засідання Конституційного Суду України керівник Секретаріату Конституційного Суду України повідомляє суддів Конституційного Суду України та учасників конституційного провадження.

7. Голова Конституційного Суду України визначає порядок денний пленарного засідання Конституційного Суду України, який затверджується на засіданні.

8. На пленарному засіданні головує Голова Конституційного Суду України, за його відсутності – старший за віком заступник Голови Конституційного Суду України, а в разі відсутності і заступників – старший за віком суддя Конституційного Суду України.

Параграф 7. Засідання Конституційного Суду України

1. Конституційний Суд України на засіданнях:

- затверджує Регламент Конституційного Суду України, вносить зміни та доповнення до нього;
- затверджує Положення про Секретаріат, Архів, Бібліотеку та інші самостійні структурні підрозділи Конституційного Суду України, вносить зміни та доповнення до них;
- призначає за поданням Голови Конституційного Суду України керівника Секретаріату Конституційного Суду України і приймає рішення про звільнення його з посади;
- приймає рішення про утворення постійних комісій, затверджує їх персональний склад;
- затверджує персональний склад колегій суддів Конституційного Суду України та призначає секретарів колегій суддів;
- розглядає пропозиції щодо обсягу фінансування Конституційного Суду України, затверджує проект кошторису на кожний фінансовий рік;
- затверджує структуру і штатний розпис Конституційного Суду України;
- заслуховує інформацію Голови Конституційного Суду України про використання бюджетних асигнувань;
- приймає рішення про дострокове звільнення з посади Голови Конституційного Суду України та заступників Голови;
- розглядає питання щодо припинення повноважень судді Конституційного Суду України у випадках, передбачених пунктами 1, 2, 3, 6, 7, 8,9 статті 23 Закону України «Про Конституційний Суд України»;
- заслуховує не менше одного разу на рік інформацію керівника Секретаріату про діяльність Секретаріату Конституційного Суду України, а також звіти секретарів колегій суддів;
- приймає за необхідності рішення про невідкладність відкриття конституційного провадження за конституційним поданням у конкретній справі;
- приймає рішення про персональний склад делегацій Конститу-

ційного Суду України та їх керівників;

– дає згоду на призначення заступників керівника Секретаріату Конституційного Суду України, керівників самостійних структурних підрозділів;

– вирішує інші питання, які не є предметом розгляду пленарного засідання.

2. Засідання Конституційного Суду України є повноважним за наявності на ньому не менш як одинадцяти суддів Конституційного Суду України.

Рішення Конституційного Суду України вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало більше половини суддів Конституційного Суду України, які брали участь у засіданні, крім випадків, передбачених Законом України «Про Конституційний Суд України» та цим Регламентом.

3. Засідання Конституційного Суду України скликається з ініціати-ви Голови Конституційного Суду, його заступників, колегиї суддів, постійних комісій чи не менше трьох суддів Конституційного Суду України.

4. Засідання Конституційного Суду України скликається не пізніше ніж у двотижневий строк з дня надходження ініціативи про його скликання.

5. Про дату скликання і порядок денний засідання Конституційного Суду України керівник Секретаріату Конституційного Суду України доводить до відома суддів Конституційного Суду України та його учасників.

6. Голова Конституційного Суду України визначає порядок денний засідання Конституційного Суду України, який затверджується на засіданні Конституційного Суду України.

Параграф 8. Протоколи засідань та пленарних засідань Конституційного Суду України

1. Засідання та пленарні засідання Конституційного Суду України протоколюються. Пленарні засідання фіксуються технічними засобами.

2. Протоколи засідання, пленарного засідання Конституційного Суду України підписують головуючий та судді Конституційного Суду України, які брали участь у засіданні, пленарному засіданні.

3. Протоколи засідання, пленарного засідання Конституційного Суду України передаються протягом десяти днів з дня прийняття рішення, надання висновку, прийняття ухвали для ознайомлення суддям Конституційного Суду України, які не брали участі в засіданні, пленарному засіданні.

4. Ведення протоколів засідань, пленарних засідань Конституційного Суду України забезпечує Секретаріат Конституційного Суду України;

5. У протоколі пленарного засідання Конституційного Суду України зазначаються:

– місце, дата, час початку і закінчення засідання;

– прізвище, ім'я, по батькові головуючого, суддів Конституційного Суду України як присутніх, так і відсутніх із зазначенням відомих Конституційному Суду України причин відсутності кожного з них;

- відомості про учасників конституційного провадження;
- формулювання питань, які розглядалися;
- запис про всі дії Конституційного Суду України згідно з їх послідовністю;
- ухвали, винесені Конституційним Судом України, та результати голосування по них;
- посилення на факти, які учасники конституційного провадження просили відобразити у протоколі.

Параграф 9. Колегії суддів Конституційного Суду України

1. На засіданні Конституційного Суду України протягом першого місяця кожного календарного року утворюються колегії суддів Конституційного Суду України, затверджується їх персональний склад.
2. Один і той же суддя Конституційного Суду України не може входити на постійній основі до складу двох і більше колегій суддів.
3. Суддя Конституційного Суду України однієї колегії суддів може бути залучений за рішенням Конституційного Суду України до участі в роботі іншої колегії суддів за умови відсутності кворуму цієї колегії суддів.

РОЗДІЛ II. ПРИЙНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПОДАНЬ ТА КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗВЕРНЕНЬ, ВІДКРИТТЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Глава 3. Конституційні подання та конституційні звернення

Параграф 10. Порядок прийняття конституційних подань та конституційних звернень, їх попередня перевірка

1. До розгляду в Конституційному Суді України приймаються конституційні подання від визначених статтею 150 Конституції України, статтями 40, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» суб'єктів права на такі подання та конституційні звернення від передбачених статтею 43 зазначеного Закону суб'єктів права на такі звернення.
2. Конституційні подання та конституційні звернення за формою і змістом повинні відповідати вимогам, встановленим статтями 38, 39, 42 Закону України «Про Конституційний Суд України».
3. Конституційні подання та конституційні звернення надходять до Конституційного Суду України поштою або безпосередньо до Секретаріату Конституційного Суду України. Їх реєстрацію здійснює Служба документального забезпечення Секретаріату Конституційного Суду України, обов'язково вказуючи дату надходження.
4. Зареєстровані конституційні подання та конституційні звернення перевіряє у невідкладному порядку відповідний підрозділ Секретаріату Конституційного Суду України, до повноважень якого віднесено попереднє ви-

вчення та перевірка їх на відповідність вимогам статей 13, 14, 38, 39, 40, 41, 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України».

5. Неналежно оформлені конституційні подання та конституційні звернення Секретаріат Конституційного Суду України повертає авторам, про що вказується у письмовому повідомленні, підписаному керівником відповідного підрозділу Секретаріату Конституційного Суду України.

6. У разі якщо суб'єкт права на конституційне подання, конституційне звернення не погоджується із змістом надісланого йому повідомлення, його лист та подання (звернення) передаються керівникові Секретаріату Конституційного Суду України або його заступнику для перевірки обґрунтованості рішення, прийнятого керівником підрозділу.

Після перевірки керівник Секретаріату Конституційного Суду України (його заступник) приймає рішення про надіслання повторного повідомлення автору або про передачу матеріалів конституційного подання (звернення) на розгляд колегії суддів у порядку, передбаченому пунктом 1 § 12 цього Регламенту.

Параграф 11. Попереднє вивчення конституційних подань та конституційних звернень

1. Конституційні подання та конституційні звернення, які відповідають вимогам, встановленим Законом України «Про Конституційний Суд України», з пропозиціями доповідаються керівникові Секретаріату Конституційного Суду України або його заступникові — керівникові Управління правової експертизи і за їх рішенням передаються у відповідний підрозділ Управління правової експертизи Секретаріату Конституційного Суду України для підготовки попереднього висновку про наявність підстав для відкриття конституційного провадження у справі або відмови у відкритті провадження.

Підготовка попереднього висновку здійснюється протягом п'ятнадцяти календарних днів.

2. У разі якщо суб'єкти права на конституційне подання, конституційне звернення звертаються з клопотанням повідомити про стан розгляду справ, які перебувають на вивченні в колегіях суддів або на розгляді Конституційного Суду України, чи з інших питань, відповіді на них надає керівник Секретаріату Конституційного Суду України або його заступник за погодженням із суддею-доповідачем у відповідній справі.

3. Якщо з порушених у конституційному поданні, конституційному зверненні питань Конституційний Суд України приймав рішення, давав висновок або приймав процесуальну ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження чи припинення конституційного провадження у справі, суб'єкту права на таке подання (звернення) направляється повідомлення за підписом керівника Секретаріату Конституційного Суду України або його заступника. До повідомлення додається копія відповідного рішення, висновку або процесуальної ухвали Конституційного Суду України.

4. За умови повторного звернення суб'єкта права на конституційне подання (звернення) до Конституційного Суду України з питання, з якого вже прийнято рішення, дано висновок Конституційного Суду України або прийнято процесуальну ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження чи припинення конституційного провадження у справі, заявнику повторно надається відповідь з одночасним повідомленням про припинення листування з порушеного питання. Подальші звернення таких осіб з того ж питання залишаються без відповіді і долучаються до справи за погодженням із заступником Голови Конституційного Суду України.

5. Наступні явно не обґрунтовані звернення до Конституційного Суду України розцінюються як зловживання правом. За таких обставин Конституційний Суд України діє відповідно до статті 60 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Параграф 12. Розподіл конституційних подань та конституційних звернень між колегіями суддів

1. Конституційні подання та конституційні звернення, які можуть бути прийняті до розгляду Конституційним Судом України, керівник Секретаріату Конституційного Суду України разом із попередніми висновками подає для ознайомлення Голові Конституційного Суду України, який направляє їх у відповідну колегію суддів Конституційного Суду України.

2. Кандидатура судді-доповідача затверджується на засіданні колегії суддів Конституційного Суду України.

3. Розподіл конституційних подань та конституційних звернень між судьями — судьями-доповідачами проводиться рівномірно, з урахуванням їх спеціалізації.

4. Керівник Секретаріату Конституційного Суду України направляє раз на місяць кожному судді Конституційного Суду України письмову інформацію про конституційні подання та конституційні звернення, по яких призначено суддів-доповідачів.

Глава 4. Підготовка матеріалів справи до розгляду в колегії суддів, на засіданні, пленарному засіданні Конституційного Суду України

Параграф 13. Вивчення конституційних подань, конституційних звернень судьями-доповідачами

1. Суддя-доповідач у справі вивчає порушені в конституційному поданні, конституційному зверненні питання і готує матеріали на розгляд колегії суддів Конституційного Суду України. Суддя-доповідач у справі:

– вирішує питання про витребування від суб'єктів права на конституційне подання, конституційне звернення, відповідних органів, посадових осіб, громадян, зазначених у статті 19 Закону України «Про Конституційний Суд України», необхідних документів, матеріалів, інших відомостей, що стосуються справи;

– дає доручення керівникам відповідних структурних підрозділів Секретаріату Конституційного Суду України та встановлює строки їх виконання;

– направляє конституційні подання, конституційні звернення Управлінню правової експертизи Секретаріату Конституційного Суду України для підготовки науковоекспертного висновку у визначений строк. За необхідності цей строк може бути продовжений суддею-доповідачем;

– залучає відповідних спеціалістів для консультацій, проведення перевірок, дослідження документів;

– вносить на засідання колегії суддів пропозиції щодо призначення експертизи у справі чи залучення до участі в конституційному провадженні експертів, виклику посадових осіб, експертів, свідків, представників за законом або уповноважених за дорученням, громадян, участь яких повинна забезпечити об'єктивний і повний розгляд справи.

2. Суддя-доповідач у справі має вивчити конституційне подання, конституційне звернення упродовж не більше двох місяців з дня затвердження кандидатури судді-доповідача на засіданні колегії суддів Конституційного Суду України.

Зазначений строк може бути продовжений на засіданні Конституційного Суду України за клопотанням судді-доповідача у справі чи секретаря колегії суддів або за пропозицією Голови Конституційного Суду України.

Протягом зазначеного строку суддя-доповідач у справі повинен передати на засідання колегії суддів Конституційного Суду України проект ухвали про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову у відкритті провадження.

3. Суддя-доповідач у справі вирішує питання про направлення копій конституційного подання, конституційного звернення, інших документів керівникові органу, посадовій особі, які прийняли оспорюваний правовий акт, з пропозицією викласти свої пояснення щодо порушених у поданні, зверненні питань.

Параграф 14. Передача конституційного подання, конституційного звернення іншому судді Конституційного Суду України

У разі якщо суддя-доповідач не може з поважних причин (через хворобу, відрядження, відпустку тощо) протягом тривалого часу проводити підготовку матеріалів справи до розгляду або звернувся з проханням про самовідвід, секретар колегії суддів Конституційного Суду України порушує перед Головою Конституційного Суду України питання про заміну судді-доповідача.

На засіданні Конституційного Суду України приймається рішення про заміну судді-доповідача на суддю-доповідача цієї ж колегії суддів, про перенесення розгляду справи на інше пленарне засідання Конституційного Суду України, якщо слухання у справі призначено.

За необхідності приймається рішення про передачу матеріалів справи

в іншу колегію суддів, із складу якої і призначається суддя-доповідач.

Параграф 15. Призначення експертизи у справі

1. Для з'ясування обставин, які мають значення для справи і потребують спеціальних знань, колегія суддів, Конституційний Суд України призначають експертизу, про що виноситься ухвала.

В ухвалі визначається коло питань, з яких експертиза повинна дати висновок.

2. Колегія суддів, Конституційний Суд України за умови призначення експертизи заслуховують пропозиції запрошених на засідання колегії суддів осіб, учасників конституційного провадження і враховують їх пропозиції при прийнятті рішення.

3. В ухвалі колегії суддів, Конституційного Суду України про призначення експертизи зазначаються суть питання, з якого виноситься ухвала, мотиви призначення експертизи, питання, з яких потрібні висновки експертизи, а також експерт, експерти, яким доручається проведення експертизи.

Параграф 16. Права та обов'язки експертів

1. Ухвала колегії суддів, Конституційного Суду України про призначення експертизи є обов'язковою до виконання.

2. Експерти мають право з дозволу колегії суддів, Конституційного Суду України знайомитися з матеріалами справи і за необхідності брати участь у їх розгляді, вимагати надання додаткових матеріалів.

3. За надання завідомо неправдивого висновку експерти несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

Параграф 17. Висновок експертизи

1. Висновок експертизи повинен містити дані про особу, осіб, які проводили експертизу, їх спеціальність, вчений ступінь, наукове звання, назву справи, з якої проводилася експертиза, відповіді на поставлені запитання, підпис експерта, експертів під висновком.

2. Експерт, експерти, які під час проведення експертизи встановлять обставини, що мають значення для справи, але щодо яких їм не були поставлені запитання, можуть викласти свою думку про ці обставини у висновку експертизи.

3. Якщо експертиза проводилася групою експертів, узгоджений між ними висновок підписують усі експерти.

Колегією суддів, Конституційним Судом України може бути призначена додаткова чи повторна експертизу у складі тих же або інших експертів.

Параграф 18. Залучення спеціалістів до підготовки та розгляду справи

За необхідності суддя-доповідач, колегія суддів, Конституційний Суд України мають право залучати до підготовки та розгляду матеріалів справи спеціаліста, спеціалістів, не заінтересованих результатах розгляду справи.

Параграф 19. Внесення конституційних подань, конституційних звернень на розгляд колегії суддів

1. Після завершення вивчення та підготовки матеріалів конституційного подання, конституційного звернення секретар колегії суддів за пропозицією судді-доповідача вносить ці матеріали на розгляд колегії суддів для вирішення питання про відкриття конституційного провадження у справі чи про відмову у його відкритті.

2. Повідомлення про засідання колегії суддів та копії конституційних подань, конституційних звернень, необхідних матеріалів до них вручаються суддям колегії суддів не пізніше ніж за 3 дні до дня засідання колегії суддів.

Глава 5. Розгляд конституційних подань, конституційних звернень у колегії суддів

Параграф 20. Проведення засідань колегії суддів

1. Засідання колегії суддів проводяться у визначені для засідань дні. Засідання колегії суддів є повноважним за умови участі в ньому не менше чотирьох суддів колегії суддів.

2. Головує на засіданні колегії суддів секретар колегії суддів, а за його відсутності – суддя Конституційного Суду України, старший за віком.

3. Засідання колегії суддів протоколюється.

Параграф 21. Процесуальна ухвала колегії суддів

1. За результатами розгляду конституційних подань, конституційних звернень на засіданні колегії суддів виноситься процесуальна ухвала про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову у його відкритті.

В ухвалі зазначаються найменування колегії суддів, конституційне подання, конституційне звернення, що розглядалося, його суть, мотиви прийняття відповідного рішення.

2. Ухвала приймається більшістю голосів суддів, присутніх на засіданні колегії суддів.

3. Ухвала виноситься окремо щодо кожного конституційного подання, конституційного звернення, її підписують судді колегії суддів, які брали участь у засіданні колегії суддів та проголосували «за» і «проти».

4. Якщо до дня розгляду на засіданні колегії суддів конституційне подання, конституційне звернення за письмовою заявою суб'єкта, який його направив, відкликається, колегією суддів виноситься відповідна процесуальна ухвала.

Параграф 22. Об'єднання конституційних проваджень

У разі надходження до Конституційного Суду України кількох конституційних подань, конституційних звернень, що стосуються того самого питання і щодо яких відкрито конституційні провадження у справах, вони

об'єднуються в одне конституційне провадження ухвалою колегії суддів або Конституційного Суду України.

Параграф 23. Роз'єднання конституційних проваджень

За необхідності Конституційний Суд України на пленарному засіданні може винести ухвалу про роз'єднання одного або об'єднаних в одне конституційне провадження конституційних подань, конституційних звернень в окремі конституційні провадження, якщо це спрощує розгляд справи.

Параграф 24. Відмова у відкритті конституційного провадження за ухвалою колегії суддів

У разі прийняття колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за ухвалою колегії суддів секретар колегії суддів не пізніше десяти днів з дня винесення ухвали направляє матеріали справи Голові Конституційного Суду України для розгляду їх на засіданні Конституційного Суду України.

Параграф 25. Оформлення матеріалів справи як судової справи

1. Після винесення процесуальної ухвали про відкриття конституційного провадження у справі матеріали справи оформляються Секретаріатом Конституційного Суду України як судова справа.

2. Після завершення оформлення справи за пропозицією судді-доповідача Голова Конституційного Суду України призначає її для попереднього розгляду на пленарному засіданні Конституційного Суду України з метою вирішення питання про форму і терміни її розгляду.

Параграф 26. Визнання конституційного провадження у справі невідкладним

1. Питання про визнання невідкладним конституційного провадження у справі за конституційним поданням розглядається на засіданні Конституційного Суду України одночасно з розглядом питання про форму слухання.

2. Суддя-доповідач, колегія суддів з власної ініціативи, виявленої відповідно до статті 57 Закону України «Про Конституційний Суд України», або з підстав, передбачених статтею 83 цього Закону, направляють письмове клопотання про невідкладний розгляд справи за конституційним поданням Голові Конституційного Суду України для винесення цього питання на засідання Конституційного Суду України.

3. На засіданні Конституційного Суду України виноситься процесуальна ухвала про невідкладність конституційного провадження, відкритого за конституційним поданням, або про залишення клопотання без задоволення, за винятком, коли невідкладність конституційного провадження визначено відповідно до статті 83 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Параграф 27. Підготовка матеріалів справи до розгляду на пленарному засіданні Конституційного Суду України

1. Після відкриття конституційного провадження у справі суддя-

доповідач здійснює підготовку справи до розгляду на пленарному засіданні Конституційного Суду України.

2. За результатами аналізу матеріалів справи суддя-доповідач готує пропозиції до проекту рішення, висновку Конституційного Суду України у справі, а також визначає, залежно від характеру і складності справи, перелік питань, які, на його думку, мають обговорюватися під час розгляду справи на пленарному засіданні Конституційного Суду України.

РОЗДІЛ III. ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ СПРАВ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

Глава 6. Основні положення

Параграф 28. Колегіальність розгляду справ

1. Розгляд справ, прийняття рішень і надання висновків у справах проводиться Конституційним Судом України колегіально.

2. Рішення приймаються, висновки даються тільки тими суддями Конституційного Суду України, які брали участь у розгляді матеріалів справи, справи на засіданні, пленарному засіданні Конституційного Суду України.

Тимчасова відсутність судді Конституційного Суду України на засіданні, пленарному засіданні Конституційного Суду України, на якому розглядалися матеріали справи, справа, не перешкоджає участі такого судді з правом вирішального голосу у прийнятті рішень, наданні висновків у справах, за винятком тих випадків, коли рішення приймалися, висновки давалися в межах процесуальних дій, які виконувалися за відсутності судді.

Параграф 29. Рівноправність суддів Конституційного Суду України під час розгляду справ

Усі судді Конституційного Суду України є рівноправними під час розгляду справ на засіданні колегії суддів, на засіданні, пленарному засіданні Конституційного Суду України.

Головуючий на засіданні колегії суддів, на засіданні, пленарному засіданні не має права обмежувати суддів у можливості ставити запитання учасникам конституційного провадження, знімати поставлені суддями запитання, коментувати висловлювання та запитання суддів, учасників засідання.

Судді Конституційного Суду України під час засідань повинні утримуватися від коментарів та реплік, від втручання у дії головуючого.

Параграф 30. Форми розгляду справ на пленарному засіданні Конституційного Суду України

1. Розгляд справ на пленарному засіданні Конституційного Суду України може проводитись у формі:

- усних слухань, тобто шляхом безпосереднього заслуховування на

пленарному засіданні всіх учасників конституційного провадження;

– письмових слухань, тобто шляхом заслуховування та аналізу зібраних на попередніх стадіях конституційного провадження та залучених додатково в ході пленарного засідання матеріалів, документів, необхідних для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи.

2. Форма слухання визначається процесуальною ухвалою Конституційного Суду України, у якій можуть бути вирішені й інші питання щодо організаційного забезпечення пленарного засідання Конституційного Суду України у справі.

3. Усні слухання є обов'язковими у випадках, коли для всебічного дослідження обставин справи та прийняття обґрунтованого рішення на пленарному засіданні Конституційного Суду України необхідно безпосередньо заслухати учасників конституційного провадження.

Усні слухання можуть проводитися також за клопотанням суб'єктів права на конституційне подання, конституційне звернення та органів, посадових осіб, конституційність правових актів яких оспорується або потребує офіційного тлумачення.

За ухвалою пленарного засідання Конституційного Суду України може бути проведене усне слухання лише з окремих питань справи, визначених ухвалою.

4. Розгляд справ на пленарному засіданні Конституційного Суду України, незалежно від форми слухання, проводиться відкрито.

Якщо розгляд справи на відкритому пленарному засіданні Конституційного Суду України може призвести до розголошення державної або іншої таємниці, що охороняється законом, справа за ухвалою Конституційного Суду України розглядається на закритому пленарному засіданні.

Глава 7. Підготовка питань до розгляду на пленарних засіданнях Конституційного Суду України

Параграф 31. Внесення справ на розгляд пленарного засідання Конституційного Суду України

Відповідно до процесуальної ухвали колегії суддів Конституційного Суду України та засідання Конституційного Суду України Голова Конституційного Суду України вносить справу на розгляд пленарного засідання в межах строків, визначених статтею 57 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Параграф 32. Учасники конституційного провадження

Учасниками конституційного провадження є сторони конституційного провадження, а саме: суб'єкти права на конституційне подання, конституційне звернення, що звернулися до Конституційного Суду України; органи або посадові особи, якими були прийняті чи підписані правові акти, конституційність яких оспорується.

Учасниками конституційного провадження є також особи, залучені Конституційним Судом України до участі у розгляді справи (свідки, експерти, перекладачі тощо).

Параграф 33. Участь перекладача у конституційному провадженні

1. Учасники конституційного провадження, які не володіють державною мовою, повинні своєчасно заявити клопотання про участь перекладача у розгляді справи.

2. Питання про участь перекладача вирішується до початку розгляду справи на засіданні Конституційного Суду України.

Параграф 34. Права та обов'язки учасників конституційного провадження

1. Учасники конституційного провадження мають рівні процесуальні права та обов'язки.

2. Сторони конституційного провадження мають право знайомитися з матеріалами справи, давати усні та письмові пояснення, викладати свої думки з питань, що розглядаються; ставити з дозволу головуючого запитання іншим учасникам конституційного провадження, заявляти клопотання, а також користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про Конституційний Суд України» та цим Регламентом.

Учасники конституційного провадження можуть подавати письмові пояснення, які додаються до матеріалів справи, знайомитися з поясненнями інших учасників провадження.

3. Експерти, свідки та інші особи, участь яких повинна сприяти об'єктивному і повному розгляду справи, зобов'язані з'являтися на пленарні засідання Конституційного Суду України, давати правдиві пояснення, надавати документи, матеріали та інші відомості, необхідні для всебічного розгляду справи. Відмова від їх надання та умисне приховування тягне за собою відповідальність винних осіб за законом.

Глава 8. Розгляд справ на пленарному засіданні Конституційного Суду України

Параграф 35. Відкриття пленарного засідання

1. У призначений час головуючий на пленарному засіданні, перевіривши наявність кворуму, відкриває пленарне засідання Конституційного Суду України і повідомляє, яка справа розглядається.

2. Судовий розпорядник доповідає про явку учасників конституційного провадження.

Головуючий на пленарному засіданні Конституційного Суду України перевіряє повноваження учасників конституційного провадження.

3. За умови неявки на пленарне засідання Конституційного Суду України будь-кого з учасників конституційного провадження або відсутності

у них належно оформлених повноважень головуєчий ставить на обговорення питання про можливість розгляду справи.

Якщо Конституційний Суд України визнає неможливим розгляд справи за обставин, зазначених у статтях 54, 55, 72 Закону України «Про Конституційний Суд України», розгляд справи відкладається за протокольною ухвалою Конституційного Суду України.

Параграф 36. Головуючий на пленарному засіданні Конституційного Суду України

Головуючий на пленарному засіданні Конституційного Суду України веде засідання, вживає заходів щодо забезпечення встановленого порядку розгляду справи, його повноти та всебічності, фіксації перебігу засідання, усунення з розгляду всього того, що не стосується справи.

У разі виявлення неповаги до Конституційного Суду України або перешкоджання веденню пленарного засідання до порушника вживаються заходи, передбачені законом. Ухвала про притягнення порушника до відповідальності виноситься Конституційним Судом України за пропозицією головуєчого, якщо за неї проголосувало більше половини суддів Конституційного Суду України, присутніх на пленарному засіданні.

Параграф 37. Участь судді Конституційного Суду України у розгляді справи

1. Судді Конституційного Суду України беруть участь у розгляді справи безпосередньо.

Суддя Конституційного Суду України може бути відсутнім на пленарному засіданні Конституційного Суду України лише з поважних причин.

2. Суддя Конституційного Суду України має право не брати участі у розгляді справи, якщо є сумніви щодо об'єктивності цього судді у вирішенні справи через його родинні чи подружні відносини з учасниками конституційного провадження, їх представниками або через інші обставини.

За таких підстав суддя Конституційного Суду України заявляє самовідвід до початку розгляду справи.

3. Про самовідвід судді Конституційного Суду України чи про відмову у задоволенні самовідводу виноситься ухвала.

Параграф 38. Роз'яснення учасникам конституційного провадження їх прав та обов'язків

Головуючий на пленарному засіданні Конституційного Суду України роз'яснює учасникам конституційного провадження їхні права та обов'язки, передбачені статтями 53, 54, 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» та цим Регламентом.

Параграф 39. Правила етики на пленарних засіданнях Конституційного Суду України

1. Пленарні засідання Конституційного Суду України проводяться в урочистій обстановці.

2. Коли судді Конституційного Суду України входять до Залу засі-

дань і виходять із нього, всі присутні встають.

3. Учасники конституційного провадження дають пояснення, відповідають на запитання і ставлять запитання стоячи лише після надання їм слова головуючим на пленарному засіданні.

4. З дозволу головуючого учаснику конституційного провадження може бути надана можливість виступати, ставити запитання, відповідати на них сидячи.

5. Формами звернення до Конституційного Суду України, головуючого на пленарному засіданні, суддів Конституційного Суду України є відповідно слова: «Високий Суд», «Ваша честь», «шановний головуючий», «шановний суддя».

6. У зверненні до учасників конституційного провадження, а також при посиланні на цих осіб у виступах використовуються слова: «шановна сторона», «шановний представник сторони», «шановний свідок», «шановний експерт», «шановний...». У зверненні може називатися прізвище відповідного учасника конституційного провадження або його ім'я та по батькові.

7. Присутні в Залі засідань учасники конституційного провадження, представники засобів масової інформації, громадяни зобов'язані:

- поводитися шанобливо до Конституційного Суду України, учасників конституційного провадження та один до одного;
- виконувати розпорядження головуючого та вказівки судового розпорядника щодо додержання порядку в ході пленарного засідання;
- не допускати під час пленарного засідання пересування по Залу засідань, розмов, реплік у будь-якій формі;
- не створювати будь-яких інших перешкод для нормального ходу пленарного засідання.

Параграф 40. Судовий розпорядник

1. Судовий розпорядник під час пленарного засідання Конституційного Суду України підтримує встановлений порядок у Залі засідань, виконує розпорядження лише головуючого.

2. Судовий розпорядник має право робити зауваження присутнім у Залі засідань особам, вимагати від них додержання встановленого порядку та вживати заходів щодо усунення порушень. Вимога судового розпорядника підтримувати порядок є обов'язковою для всіх присутніх.

3. Судовий розпорядник до початку пленарного засідання Конституційного Суду України та під час перерви інформує службу, що здійснює пропуск до Залу засідань осіб, які бажають бути присутніми на засіданні, про наявність вільних місць у Залі засідань.

4. Коли судді Конституційного Суду України входять до Залу засідань і виходять із нього, судовий розпорядник пропонує всім присутнім встати.

Параграф 41. Порядок допуску до Залу засідань осіб, які бажають бути присутніми на пленарному засіданні Конституційного Суду України, та представників засобів масової інформації

1. Особи, які бажають бути присутніми на пленарному засіданні Конституційного Суду України, допускаються до Залу засідань до початку розгляду справи і під час перерви за наявності вільних місць.

2. Представники засобів масової інформації, акредитовані при Конституційному Суді України, проходять до Залу засідань на відведені для них місця за акредитаційними посвідченнями, інші журналісти – за списком, поданим Прес-службою Конституційного Суду України.

Параграф 42. Порядок дослідження матеріалів

1. Дослідження матеріалів справи, яка розглядається на пленарному засіданні Конституційного Суду України, починається з виступу судді-доповідача у справі.

2. Суддя-доповідач у справі:

— доповідає Конституційному Суду України про підстави для прийняття справи до розгляду і коротко викладає зміст матеріалів справи;

— відповідає на запитання суддів Конституційного Суду України.

3. За необхідності Конституційний Суд України виносить протокольну ухвалу про порядок дослідження матеріалів справи. Установлений ухвалою порядок дослідження матеріалів справи може бути змінений лише самим Конституційним Судом України.

Параграф 43. Пояснення учасників конституційного провадження

1. За пропозицією головуючого на пленарному засіданні Конституційного Суду України учасники конституційного провадження дають пояснення по суті матеріалів справи. Якщо учасників конституційного провадження, які представляють одну сторону, кілька, послідовність їх виступів визначає сама сторона. Послідовність та тривалість виступів учасників конституційного провадження визначається Конституційним Судом України.

2. У Залі засідань Конституційного Суду України учасники конституційного провадження не мають права використовувати свої виступи для політичних заяв, декларацій тощо.

За порушення цього правила головуючий позбавляє слова винних осіб.

3. Після пояснень учасників конституційного провадження запитання ставлять судді Конституційного Суду України, інші учасники, а в разі необхідності – експерти з дозволу головуючого.

Параграф 44. Показання свідків

1. Якщо необхідно дослідити фактичні обставини справи, на пленарне засідання Конституційного Суду України запрошуються як свідки особи, у яких є відомості чи матеріали про такі обставини.

2. Перед заслуховуванням показань свідків головуючий на пленарному засіданні Конституційного Суду України встановлює їх особу, вік, рід

занять, роз'яснює їхні права та обов'язки.

3. Головуючий на пленарному засіданні Конституційного Суду України попереджає свідків про відповідальність за законом за відмову надати інформацію, необхідні документи, матеріали та інші відомості або за їх умисне приховування, в тому числі за надання завідомо неправдивої інформації, документів, матеріалів та інших відомостей.

Параграф 45. Висновок експерта

1. Для з'ясування питань, які мають значення для розгляду справи і потребують спеціальних знань, Конституційний Суд України може запросити на пленарне засідання експерта.

2. Перед виступом експерта головуючий на пленарному засіданні Конституційного Суду України встановлює його особу, вік, місце роботи, вчений ступінь, наукове звання і приводить його до присяги.

3. Головуючий на пленарному засіданні Конституційного Суду України попереджає експерта про відповідальність за законом за ухилення від надання пояснень, за відмову відповідати на поставлені запитання і давати завідомо неправдивий висновок.

4. Експерту роз'яснюються його права та обов'язки: знайомитися з дозволу Конституційного Суду України з матеріалами справи, ставити запитання учасникам конституційного провадження, заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів, давати правдивий висновок.

5. Після викладення висновку експерт відповідає на запитання суддів Конституційного Суду України, учасників конституційного провадження.

Параграф 46. Утворення тимчасових комісій Конституційного Суду України

1. Конституційний Суд України може утворювати на своїх пленарних засіданнях тимчасові комісії для додаткового дослідження питань, пов'язаних з конституційним провадженням у справі, за участю фахівців у відповідних галузях.

В ухвалі про утворення тимчасової комісії Конституційного Суду України встановлюється строк для підготовки висновку тимчасовою комісією.

2. Конституційний Суд України передає тимчасовій комісії матеріали справи для ознайомлення і надає на її запит додаткові матеріали, необхідні для надання висновку.

Параграф 47. Висновок тимчасової комісії

1. Висновок тимчасової комісії Конституційного Суду України повинен містити відомості про членів тимчасової комісії, їх фах, місце роботи, вчений ступінь та наукове звання, а також про справу, з якої дається висновок, зміст висновку, дату надання висновку, підписи членів комісії.

2. За умови якщо член тимчасової комісії не погоджується з висновком у цілому або деякими його положеннями, він подає свій висновок або викладає окрему думку з цих питань.

3. Якщо Конституційний Суд України вважає, що викладених у висновку тимчасової комісії положень недостатньо для повного з'ясування обставин справи або є суперечності, то приймає ухвалу про проведення додаткових досліджень тим же складом тимчасової комісії чи утворює тимчасову комісію в іншому складі.

4. Висновки тимчасових комісій за будь-яких обставин додаються до матеріалів справи і оцінюються на пленарному засіданні Конституційного Суду України.

Параграф 48. Дослідження документів

На пленарному засіданні Конституційного Суду України з ініціативи суддів Конституційного Суду України або за клопотанням учасників конституційного провадження можуть бути оголошені представлені ними документи.

Параграф 49. Заключні виступи сторін

1. Після закінчення дослідження на пленарному засіданні Конституційного Суду України матеріалів справи сторонам – учасникам конституційного провадження надається право для заключного виступу.

Конституційним Судом України може бути наданий сторонам час за їх клопотанням для підготовки до заключного виступу.

2. Сторона не має права посилатися у заключному виступі на документи та обставини, які не досліджувалися на пленарному засіданні Конституційного Суду України.

Параграф 50. Поновлення розгляду справи

1. Якщо Конституційний Суд України після заключного виступу сторін визнає за необхідне з'ясувати додаткові обставини, які мають істотне значення для вирішення справи, або дослідити нові докази, то виносить ухвалу про поновлення розгляду справи.

2. Після з'ясування додаткових обставин та дослідження нових доказів сторони мають право на додаткові заключні виступи з пов'язаних з цим питань.

Параграф 51. Припинення конституційного провадження у справі

1. Конституційний Суд України припиняє конституційне провадження у справі, якщо в процесі пленарного засідання будуть виявлені підстави щодо відмови у відкритті конституційного провадження, передбачені статтею 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

2. Конституційний Суд України припиняє конституційне провадження у справі, якщо після відкриття провадження у справі, але до початку розгляду справи по суті на пленарному засіданні, суб'єкт права на конституційне подання, конституційне звернення письмовою заявою відповідно до статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України» відкликав конституційне подання, конституційне звернення.

Параграф 51¹. Припинення розгляду конституційного подання, конституційного звернення

Конституційний Суд України припиняє розгляд конституційного подання, конституційного звернення, якщо після прийняття ухвали колегії суддів Конституційного Суду України про відмову у відкритті провадження у справі суб'єкт права на конституційне подання, конституційне звернення письмовою заявою відповідно до статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України» відкликав конституційне подання, конституційне звернення.

Параграф 52. Закінчення розгляду справи

Під час усних і письмових слухань, після визнання Конституційним Судом України дослідження матеріалів справи завершеним, головуєчий на пленарному засіданні оголошує про перехід до закритої частини пленарного засідання.

Параграф 53. Прийняття рішення, надання висновку у справі

1. Рішення у справі приймається, висновок дається Конституційним Судом України на закритій частині пленарного засідання Конституційного Суду України за участю суддів Конституційного Суду України, які брали участь у розгляді справи.

2. На закриту частину пленарного засідання вноситься проект рішення, висновку у справі, підготовлений суддею-доповідачем на основі матеріалів справи, досліджених Конституційним Судом України у процесі її розгляду.

3. Кожний суддя Конституційного Суду України, який бере участь у розгляді справи, має право подати власний проект рішення, висновку у справі або перелік питань, які визначають суть рішення, висновку, після чого він може наділитися повноваженнями судді-доповідача.

4. У разі надходження кількох проектів рішень, висновків у справі Конституційний Суд України приймає за основу один з них.

5. Схвалені більшістю суддів Конституційного Суду України відповіді на питання, які визначають суть рішення, висновку у справі, є основою для доопрацювання суддею-доповідачем проекту рішення, висновку.

6. На закритій частині пленарного засідання судді Конституційного Суду України вільно викладають свої думки з питань, що обговорюються, вносять пропозиції, поправки до проекту рішення, висновку у справі.

Тривалість та кількість виступів суддів Конституційного Суду України на закритій частині пленарного засідання не обмежується.

7. Пропозиції та поправки суддів Конституційного Суду України до проекту рішення, висновку у справі вносяться у письмовій формі, голосування по кожній з них проводиться окремо.

Суддя Конституційного Суду України може на будь-якій стадії обговорення проекту рішення, висновку у справі зняти свою пропозицію чи поправку.

8. На голосування в цілому ставиться проект рішення, висновку у справі, підготовлений з урахуванням пропозицій та поправок, які одержали найбільшу кількість голосів суддів. Голосування проводиться поіменно шляхом опитування суддів Конституційного Суду України. Судді Конституційного Суду України не мають права утримуватися від голосування.

9. Рішення, висновок Конституційного Суду України підписують не пізніше семи днів від дня прийняття рішення, надання висновку у справі судді Конституційного Суду України, які голосували «за» і «проти» прийняття рішення, надання висновку.

Підписання суддею Конституційного Суду України прийнятого рішення, наданого висновку Конституційним Судом України за його участю є обов'язковим.

10. Закрита частина пленарного засідання Конституційного Суду України стенографується і протоколюється.

Протокол і стенограма закритої частини пленарного засідання Конституційного Суду України не розголошуються і зберігаються окремо від матеріалів справи.

11. У протоколі закритої частини пленарного засідання фіксуються лише питання, які ставилися на голосування, та результати голосування.

Для ведення протоколу закритої частини запрошується секретар судового засідання.

Протокол підписують усі судді Конституційного Суду України, які були присутні на закритій частині пленарного засідання.

12. Виступи суддів Конституційного Суду України на закритій частині пленарного засідання не протоколюються, не фіксуються технічними засобами і не можуть бути розголошені суддями Конституційного Суду України.

Глава 9. Акти пленарних засідань Конституційного Суду України

Параграф 54. Види актів, прийнятих на пленарних засіданнях Конституційного Суду України

1. Залежно від питань, що вирішуються на пленарному засіданні Конституційного Суду України, акти Конституційного Суду України поділяються на процесуальні (щодо розгляду справ і вирішення конституційних спорів по суті) та непроцесуальні (які не стосуються розгляду справ).

2. Процесуальними актами Конституційного Суду України є ухвали (в тому числі протокольні), рішення, висновки.

3. Ухвали приймаються Конституційним Судом України під час розгляду справ.

У разі припинення конституційного провадження у справі (§ 51 цього Регламенту) Конституційний Суд України приймає ухвалу, що є актом, яким

завершується розгляд справи.

4. Рішення Конституційний Суд України ухвалює за результатами розгляду справ щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів та інших правових актів і щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України.

5. Висновки Конституційний Суд України дає за результатами розгляду справ щодо відповідності Конституції України (конституційності) чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з посади в порядку імпічменту; щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157, 158 цієї Конституції; про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України.

6. Конституційний Суд України ухвалює рішення і дає висновки іменем України.

Параграф 55. Вимоги до рішень, висновків Конституційного Суду України

1. Рішення, висновки Конституційного Суду України мають містити дані, перелік яких зазначено відповідно у статтях 65, 66, а також у відповідних статтях розділу III «Особливості конституційного провадження» Закону України «Про Конституційний Суд України».

2. Рішення, висновки Конституційного Суду України мають бути належно обґрунтовані.

Параграф 56. Окрема думка судді Конституційного Суду України

Суддя Конституційного Суду України, який підписав рішення, висновок Конституційного Суду України, має право, незалежно від того, голосував він «за» чи «проти» прийняття рішення або надання висновку, викласти у письмовій формі свою окрему думку у справі у семиденний строк від дня голосування.

Параграф 57. Офіційне оприлюднення рішень і висновків Конституційного Суду України

1. Рішення, висновки Конституційного Суду України офіційно оголошує головуючий на пленарному засіданні Конституційного Суду України.

Це оголошення є офіційним оприлюдненням рішення, висновку Конституційного Суду України, передбаченим статтею 67 Закону України «Про Конституційний Суд України».

2. Конституційний Суд України після офіційного оприлюднення рішення, висновку може з власної ініціативи або за заявою однієї із сторін конституційного провадження виправити допущені у рішенні, висновку неточності, описки, редакційні або технічні огріхи.

3. Рішення, висновок Конституційного Суду України можуть бути роз'яснені Конституційним Судом України за клопотанням однієї із сторін

конституційного провадження.

3¹. У разі надходження до Конституційного Суду України зазначених у пунктах 2, 3 заяви, клопотання Голова Конституційного Суду України направляє їх для розгляду судді, який був доповідачем у справі, або будь-якому іншому судді.

Суддя-доповідач протягом місяця здійснює підготовку питання та направляє матеріали Голові Конституційного Суду України для подальшого внесення на пленарне засідання (*§ 57 доповнено пунктом 3¹ згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 24 грудня 2009 року № 17-р/2009*).

4. Ухвала Конституційного Суду України про виправлення неточностей у рішенні, висновку або про їх роз'яснення приймається на пленарному засіданні Конституційного Суду України та розсилається відповідно до статей 67, 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» (*пункт 4 § 57 в редакції згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 24 грудня 2009 року № 17-р/2009*).

Параграф 58. Копії рішень, висновків, ухвал Конституційного Суду України

1. Копії рішень, висновків Конституційного Суду України надсилаються відповідно до статей 67, 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» наступного робочого дня після їх офіційного оприлюднення.

Копії рішень (з організаційних питань), прийнятих на засіданнях Конституційного Суду України, надсилаються після їх підписання.

2. Копії ухвал Конституційного Суду України про відкриття конституційного провадження у справах, об'єднання (роз'єднання) конституційних проваджень, припинення конституційного провадження, припинення розгляду конституційного подання, конституційного звернення, відмови у відкритті конституційного провадження у справі надсилаються після їх підписання суб'єктам права на конституційне подання (звернення) (*пункт 2 § 58 зі змінами, внесеними згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 24 грудня 2009 року № 17-р/2009*).

3. Копії окремої думки судді Конституційного Суду України стосовно рішення, висновку Конституційного Суду України розсилаються після її подання відповідно до статті 67 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Окрема думка судді Конституційного Суду України публікується у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України і розміщується на офіційному веб-сайті Конституційного Суду України.

4. Копії рішень, висновків, ухвал Конституційного Суду України засвідчуються печаткою «Секретаріат Конституційного Суду України № 1» та надсилаються відповідно до покажчика розсилки згідно з Інструкцією з діловодства.

5. Рішення, висновки Конституційного Суду України, ухвали Кон-

ституційного Суду України про припинення конституційного провадження (розгляду) та про відмову у відкритті конституційного провадження у справах розміщуються на офіційному веб-сайті Конституційного Суду України.

РОЗДІЛ IV. ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ З ІНШИХ ПИТАНЬ

Глава 10. Звільнення з посади судді Конституційного Суду України

Параграф 59. Підстави для звільнення з посади судді Конституційного Суду України

Суддя Конституційного Суду України звільняється з посади з підстав, передбачених статтею 126 Конституції України, статтею 23 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Глава 10¹. Припинення повноважень судді Конституційного Суду України

Параграф 60. Припинення повноважень судді Конституційного Суду України у зв'язку із закінченням строку призначення та досягненням шістдесятип'ятирічного віку

1. Не пізніше ніж за місяць до закінчення строку призначення або досягнення шістдесятип'ятирічного віку суддя Конституційного Суду України подає Голові Конституційного Суду України заяву про звільнення з посади, про що повідомляються Президент України, органи, які призначали цього суддю.

За поданням Голови Конституційного Суду України Конституційний Суд України приймає рішення про припинення повноважень судді.

2. Днем досягнення вікової межі суддею Конституційного Суду України вважається останній день місяця, в якому судді виповнилося шістдесят п'ять років.

Параграф 61. Припинення повноважень судді Конституційного Суду України у зв'язку з неможливістю виконувати свої повноваження за станом здоров'я

1. У разі якщо суддя Конституційного Суду України не може виконувати свої повноваження за станом здоров'я, він подає Голові Конституційного Суду України письмову заяву і доданий до неї медичний висновок.

2. За результатами розгляду заяви судді Конституційного Суду України Конституційний Суд України приймає рішення за наявності підстав про припинення повноважень судді Конституційного Суду України з наступного дня після прийняття рішення.

Параграф 62. Звільнення з посади судді Конституційного Суду України у разі порушення вимог щодо несумісності

1. Питання про порушення суддею Конституційного Суду України вимог щодо несумісності розглядається за висновком постійної комісії з питань регламенту та етики Конституційного Суду України на засіданні Конституційного Суду України. У разі підтвердження цього суддю попереджають про необхідність звільнення протягом установленого Конституційним Судом України строку з посади, що визначена як посада за сумісництвом.

2. За умови, якщо суддя Конституційного Суду України не виконав попередження Конституційного Суду України про звільнення з посади за сумісництвом, матеріали щодо нього направляються на розгляд Верховної Ради України у триденний строк від дня закінчення строку попередження.

Параграф 63. Звільнення з посади судді Конституційного Суду України за порушення присяги

1. Якщо орган, який призначив суддю Конституційного Суду України, ставить питання про порушення цим суддею присяги, Конституційний Суд України проводить перевірку і за висновком постійної комісії з питань регламенту та етики приймає одне з таких рішень:

- про наявність підстав для розгляду Верховною Радою України питання про звільнення з посади судді Конституційного Суду України;
- про відсутність підстав для звільнення з посади судді Конституційного Суду України.

2. Рішення про наявність або відсутність підстав для звільнення з посади судді Конституційного Суду України приймається, якщо за нього проголосувало не менш як дванадцять суддів Конституційного Суду України.

3. Інформація стосовно рішення Конституційного Суду України про наявність підстав для звільнення з посади судді Конституційного Суду України направляється на розгляд органу, який призначив суддю Конституційного Суду України, у триденний строк з дня прийняття рішення.

Параграф 64. Припинення повноважень судді Конституційного Суду України у разі набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього

У разі набрання законної сили обвинувальним вироком щодо судді Конституційного Суду України Конституційний Суд України приймає рішення про припинення повноважень судді Конституційного Суду України.

Параграф 65. Припинення повноважень судді Конституційного Суду України у зв'язку з припиненням його громадянства

Якщо на засіданні Конституційного Суду України буде підтверджено факт втрати суддею громадянства України, Конституційний Суд України припиняє його повноваження.

Параграф 66. Припинення повноважень судді Конституційного Суду України внаслідок визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим

За умови набрання законної сили судовим рішенням про визнання судді Конституційного Суду України безвісно відсутнім або оголошення померлим Конституційний Суд України приймає рішення про припинення повноважень судді Конституційного Суду України.

Параграф 67. Припинення повноважень судді Конституційного Суду України у разі його смерті

Повноваження судді Конституційного Суду України припиняються у разі його смерті.

Параграф 68. Припинення повноважень судді Конституційного Суду України у зв'язку з поданням заяви про відставку або звільнення з посади за власним бажанням

Письмову заяву про відставку або звільнення за власним бажанням суддя Конституційного Суду України, який не досяг граничного віку перебування на посаді, подає Голові Конституційного Суду України.

Конституційний Суд України приймає рішення про припинення повноважень судді Конституційного Суду України із зазначених підстав.

Параграф 69. Процедура розгляду питання про припинення повноважень судді Конституційного Суду України

1. Голова Конституційного Суду України скликає засідання Конституційного Суду з питання про припинення повноважень судді Конституційного Суду України:

– з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9 частини першої статті 23 та частиною третьою статті 23 Закону України «Про Конституційний Суд України», у триденний строк з дня одержання заяви або інформації про наявність цих підстав;

– з підстав, передбачених пунктами 4, 5 статті 23 зазначеного Закону, після одержання висновку постійної комісії з питань регламенту та етики Конституційного Суду України про достатність підстав для розгляду питання.

2. Судді Конституційного Суду України, щодо якого порушено питання про припинення повноважень або звільнення з посади, надається можливість викласти свої пояснення Конституційному Суду України усно або письмово.

3. У розгляді питання про припинення повноважень або звільнення з посади судді Конституційного Суду України може брати участь його повноважний представник.

4. Питання про припинення повноважень або звільнення з посади судді Конституційного Суду України вирішується Конституційним Судом України в закритому засіданні.

Параграф 70. Повідомлення про припинення повноважень судді Конституційного Суду України

Інформація про припинення повноважень судді Конституційного Суду України направляється Верховній Раді України, Президентові України, з'їзду суддів України у триденний строк з дня прийняття рішення Конституційним Судом України.

Глава 11. Інші питання внутрішньої діяльності Конституційного Суду України

Параграф 71. Вирішення інших питань внутрішньої діяльності Конституційного Суду України

1. Організаційні, фінансові, кадрові та інші питання, передбачені Законом України «Про Конституційний Суд України» та цим Регламентом, вирішуються на засіданнях Конституційного Суду України.

2. Рішення з поточних питань приймаються більшістю голосів від кількості присутніх на засіданні суддів Конституційного Суду України. Засідання є повноважним, якщо в його роботі бере участь не менше ніж одинадцять суддів Конституційного Суду України.

3. Засідання Конституційного Суду України протоколюються

Параграф 71¹. Діловодство в Конституційному Суді України

1. Діловодство в Конституційному Суді України ведеться українською мовою згідно з Конституцією України, Законом України «Про мови в Українській РСР», Законом України «Про Конституційний Суд України», іншими нормативно-правовими актами, державними стандартами, що регламентують правила складання, оформлення та зберігання документів.

2. Правила роботи з документами визначаються в Інструкції з діловодства, затвердженій Розпорядженням Голови Конституційного Суду України.

Параграф 72. Постійні комісії Конституційного Суду України

1. Порядок утворення постійних комісій Конституційного Суду України визначається цим Регламентом.

Порядок діяльності постійних комісій встановлюється положеннями про відповідні постійні комісії.

2. Конституційний Суд України шляхом відкритого голосування утворює на своєму засіданні такі постійні комісії:

- з питань регламенту та етики;
- з питань бюджету та кадрів;
- з питань наукового та інформаційного забезпечення; – з міжнародних зв'язків.

За необхідності можуть бути утворені інші постійні комісії, ліквідовані або реорганізовані раніше створені, змінені їх кількісний та персональний склад.

3. Постійні комісії утворюються із суддів Конституційного Суду України на засіданні Конституційного Суду України.

Кількісний склад постійних комісій визначається Конституційним Судом України.

Кандидатури для обрання до складу постійних комісій Конституційного Суду України пропонують судді Конституційного Суду України. Спірні питання членства в постійних комісіях вирішуються Конституційним Судом України.

4. Постійні комісії Конституційного Суду України діють як допоміжні робочі органи з питань організації його внутрішньої діяльності.

Голів постійних комісій призначає із складу членів постійної комісії Голова Конституційного Суду України.

Голови постійних комісій ведуть їх засідання.

Голови постійних комісій щорічно звітують про роботу комісії на засіданні Конституційного Суду України.

Голова Конституційного Суду України та його заступники не можуть бути головами постійних комісій.

Комісія є повноважною за умови присутності на її засіданні більше половини її членів.

З питань, що обговорюються, постійна комісія приймає рішення.

Параграф 73. Науково-консультативна рада

При Конституційному Суді України може бути утворена Науково-консультативна рада.

Склад, повноваження і порядок діяльності Науково-консультативної ради затверджуються Конституційним Судом України

Параграф 74. Про режим роботи Конституційного Суду України, суддів та працівників Секретаріату Конституційного Суду України

1. Конституційний Суд України затверджує орієнтовний графік розгляду справ на квартал, визначає дні тижня, в які проводяться пленарні засідання, засідання Конституційного Суду України, засідання колегій суддів, затверджує графік відпусток суддів, план відряджень суддів, включаючи закордонні, визначає суддів, склад делегацій Конституційного Суду України для участі у міжнародних заходах.

Своє право на участь у науково-практичних конференціях, симпозіумах, фахових загальнодержавних, міжнародних, відомчих та інших заходах у робочий час судді Конституційного Суду України реалізують на підставі розпорядження Голови Конституційного Суду України, а у разі його відсутності – заступника Голови Конституційного Суду України про службове відрядження (пункт 1 § 74 в редакції згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 13 червня 2013 року № 23-р/2013).

2. Режим роботи працівників Секретаріату Конституційного Суду України визначається Положенням про Секретаріат Конституційного Суду України, положеннями про його структурні підрозділи і Правилами внутріш-

нього розпорядку.

3. Кожний суддя Конституційного Суду України самостійно обирає свого наукового консультанта і помічника.

Науковий консультант і помічник судді Конституційного Суду України не можуть бути призначені або звільнені без згоди судді.

Параграф 75. Міжнародні зв'язки Конституційного Суду України

Конституційний Суд України здійснює робочі контакти з органами конституційної юрисдикції інших держав шляхом укладання угод про співробітництво, взаємного обміну делегаціями, обміну рішеннями та іншою інформацією, стажування співробітників, організації спільних науково-практичних заходів тощо.

Глава 12. Прийняття і внесення змін та доповнень до Регламенту Конституційного Суду України

Параграф 76. Порядок прийняття Регламенту Конституційного Суду України

1. Регламент Конституційного Суду України приймається на засіданні Конституційного Суду України.

Регламент Конституційного Суду України вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало не менш як дванадцять суддів Конституційного Суду України.

2. Регламент Конституційного Суду України публікується у «Віснику Конституційного Суду України».

Параграф 77. Внесення змін та доповнень до Регламенту Конституційного Суду України

1. Суддя Конституційного Суду України, колегія суддів мають право порушувати питання про внесення змін та доповнень до Регламенту Конституційного Суду України.

2. Пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Регламенту Конституційного Суду України розглядаються на засіданні Конституційного Суду України у місячний строк з дня їх надходження.

3. Щодо кожної пропозиції Конституційний Суд України приймає окреме рішення. Рішення приймається, якщо за нього проголосувало не менш як дванадцять суддів Конституційного Суду України.

ПОЛОЖЕННЯ ПРО СЕКРЕТАРІАТ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Затверджено
Рішенням Конституційного Суду України
від 21 грудня 2011 року № 26-р/2011

I. Загальні положення

1. Секретаріат Конституційного Суду України (далі – Секретаріат) є постійно діючим апаратом Конституційного Суду України і відповідно до статті 32 Закону України «Про Конституційний Суд України» здійснює організаційне, науково-експертне, інформаційно-довідкове та інше забезпечення діяльності Конституційного Суду України.

2. У своїй діяльності Секретаріат керується Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон), іншими законами та нормативно-правовими актами України, Регламентом Конституційного Суду України (далі – Регламент), рішеннями Конституційного Суду України, розпорядженнями Голови Суду та керівника Секретаріату, цим Положенням.

3. Загальне керівництво Секретаріатом здійснює Голова Конституційного Суду України, а безпосереднє керівництво та організацію його роботи – керівник Секретаріату.

4. Керівник та інші посадові особи Секретаріату є державними службовцями, права та обов'язки яких визначаються чинним законодавством України, рішеннями Конституційного Суду України, розпорядженнями Голови Суду та керівника Секретаріату, цим Положенням, положеннями про структурні підрозділи Секретаріату, посадовими інструкціями.

5. До складу Секретаріату входять управління, служби, відділи, сектори, інші структурні підрозділи. Структура і штат Секретаріату затверджуються Конституційним Судом України, персоніфікований штатний розпис – Головою Конституційного Суду України. Положення про структурні підрозділи Секретаріату (крім положень про Бібліотеку Конституційного Суду України, Архів Конституційного Суду України, Службу забезпечення діяльності суддів Конституційного Суду України) затверджуються керівником Секретаріату.

6. Радники та помічники Голови Конституційного Суду України, наукові консультанти та помічники суддів Конституційного Суду України, керівники самостійних структурних підрозділів та їхні заступники, керівники інших структурних підрозділів Секретаріату призначаються на посади Головою Конституційного Суду України в порядку, встановленому Законом і Регламентом. Інші працівники Секретаріату призначаються на посади та звільняються з посад керівником Секретаріату відповідно до чинного законодавства.

II. Завдання та функції Секретаріату

7. Завданнями Секретаріату є організаційне, науково-експертне, інформаційно-довідкове, юридичне, документальне, кадрове, фінансово-господарське, матеріально-технічне, соціально-побутове та інше забезпечення діяльності Конституційного Суду України.

8. Секретаріат у межах своєї компетенції відповідно до покладених на нього завдань здійснює:

1) попереднє вивчення клопотань до Конституційного Суду України та підготовку повідомлень і пропозицій щодо них згідно з Регламентом; 2) організаційне, аналітичне, інформаційно-довідкове та документальне забезпечення засідань колегій суддів Конституційного Суду України та Конституційного Суду України, постійних і тимчасових комісій Конституційного Суду України; виконання доручень Голови Конституційного Суду України, його заступників, суддів Конституційного Суду України;

3) експертно-аналітичну роботу відповідно до вимог Регламенту;

4) підготовку науково-аналітичних, інформаційно-довідкових, інших матеріалів, у тому числі стосовно вітчизняного і зарубіжного конституційного законодавства, зарубіжної судової практики, практики конституційної юстиції;

5) підготовку до розгляду справ у Конституційному Суді України згідно із Законом та Регламентом;

6) оформлення, розсилання та публікацію в установленому порядку рішень, висновків, ухвал Конституційного Суду України;

7) зберігання в установленому порядку справ, розгляд яких завершено;

8) заходи, пов'язані з висвітленням діяльності Конституційного Суду України; надання доступу до публічної інформації відповідно до чинного законодавства;

9) роботу, пов'язану з виданням «Вісника Конституційного Суду України»;

10) організацію прийому в Конституційному Суді України іноземних делегацій, державних і політичних діячів, представників міжнародних організацій, підготовку та забезпечення закордонних відряджень суддів і делегацій Конституційного Суду України, вирішення протокольних питань;

11) забезпечення особистого прийому громадян у Конституційному Суді України;

12) юридичне супроводження діяльності Конституційного Суду України;

13) вирішення кадрових питань;

14) підготовку необхідних матеріалів для складання бюджетної пропозиції щодо фінансування діяльності Конституційного Суду України, виконання кошторису видатків Конституційного Суду України, складання та подання в установленому порядку фінансової звітності;

15) ведення бухгалтерського обліку, обліку майна, коштів і товарно-матеріальних цінностей Конституційного Суду України, проведення банків-

ських операцій, операцій, пов'язаних з рухом коштів і товарно-матеріальних цінностей Конституційного Суду України;

16) матеріально-технічне, грошово-фінансове, господарсько-побутове забезпечення, а також медичне обслуговування суддів та працівників Секретаріату;

17) організацію роботи з впровадження у практику Конституційного Суду України та Секретаріату сучасної комп'ютерної техніки, засобів комунікації, інформаційних технологій; підтримку офіційного веб-сайту Конституційного Суду України;

18) забезпечення Конституційного Суду України необхідними передплатними виданнями, систематичне поповнення та підтримку в належному стані фондів Бібліотеки Конституційного Суду України;

19) забезпечення дотримання вимог чинного законодавства про інформацію та її режимність;

20) виконання завдань мобілізаційної підготовки;

21) забезпечення внутрішнього та зовнішнього документообігу, ведення діловодства відповідно до чинного законодавства України; Конституційного Суду України, визначених Регламентом, рішеннями Конституційного Суду України та розпорядженнями Голови Суду.

III. Керівництво Секретаріату

9. Секретаріат очолює керівник Секретаріату, який призначається Конституційним Судом України за поданням Голови Суду з числа громадян, які мають право на зайняття посади професійного судді.

10. Керівник Секретаріату має першого заступника і заступника, які призначаються на посади та звільняються з посад Головою Конституційного Суду України за погодженням з Конституційним Судом України.

11. Керівник Секретаріату:

1) здійснює безпосереднє керівництво Секретаріатом, забезпечує ефективну роботу його структурних підрозділів, затверджує в межах наданих йому повноважень нормативні документи, що регламентують діяльність Секретаріату та його працівників, несе персональну відповідальність за виконання поставлених перед Секретаріатом завдань;

2) координує здійснення структурними підрозділами Секретаріату заходів щодо забезпечення підготовки і проведення засідань Конституційного Суду України, опрацювання прийнятих Судом актів і документів;

3) організовує узгоджену роботу з опрацювання питань, що належать до відання декількох структурних підрозділів Секретаріату;

4) доповідає Голові Конституційного Суду України, його заступникам про виконання покладених на Секретаріат завдань, вносить на їх розгляд пропозиції стосовно роботи Секретаріату, організовує та контролює виконання інших завдань і службових доручень;

5) бере участь у засіданнях Конституційного Суду України, його постійних комісій під час розгляду питань щодо забезпечення діяльності Кон-

ституційного Суду України відповідно до поставлених перед Секретаріатом завдань та щодо удосконалення діяльності Секретаріату (його окремих підрозділів);

6) вносить на розгляд Голови Конституційного Суду України пропозиції щодо структури і штату Секретаріату, призначення, переведення на посади та звільнення з посад заступників керівника Секретаріату, керівників структурних підрозділів;

7) вживає заходів для кадрового забезпечення діяльності Секретаріату, підвищення кваліфікації працівників Секретаріату, в установленому законодавством порядку і в межах своєї компетенції призначає на посади та звільняє з посад працівників Секретаріату, заохочує та накладає дисциплінарні стягнення відповідно до законодавства України про працю і про державну службу;

8) забезпечує, видаючи відповідні розпорядження, розподіл обов'язків між своїми заступниками; організовує розроблення службових інструкцій для працівників Секретаріату та контроль за їх виконанням;

9) проводить або організовує проведення службових нарад, за необхідності – зборів працівників Секретаріату чи його окремих структурних підрозділів;

10) розглядає і приймає рішення за пропозиціями, що вносяться керівниками структурних підрозділів Секретаріату, у разі необхідності доповідає їх керівництву Конституційного Суду України;

11) представляє Секретаріат у відносинах з державними органами, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян, зарубіжними установами та організаціями;

12) затверджує зразки та описи печаток (без зображення Державного Герба України) і штампів Секретаріату, забезпечує загальний контроль за їх зберіганням та належним використанням;

13) здійснює інші повноваження щодо організації роботи Секретаріату із забезпечення діяльності Конституційного Суду України, визначені рішеннями Конституційного Суду України, Регламентом, розпорядженнями Голови Суду;

14) видає розпорядження з питань, що належать до його компетенції, систематично звітує перед Конституційним Судом України про діяльність Секретаріату, оперативно інформує Голову Конституційного Суду України про виконання поставлених перед Секретаріатом завдань, плану роботи Конституційного Суду України та його Секретаріату за відповідний період, рішень Конституційного Суду України, доручень Голови Суду та його заступників.

12. Перший заступник керівника Секретаріату:

1) виконує обов'язки керівника Секретаріату у разі його відсутності;

2) забезпечує взаємодію у роботі структурних підрозділів Секретаріату відповідно до затвердженого керівником Секретаріату розподілу обов'язків;

3) за дорученням Голови Конституційного Суду України, його заступників або керівника Секретаріату організовує роботу з підготовки аналітичних, інформаційно-довідкових та інших матеріалів, якщо її виконання належить до компетенції структурних підрозділів Секретаріату (крім підрозділів, зазначених у підпункті 2 пункту 12), та здійснює контроль;

4) розглядає і погоджує кандидатури для призначення на посади у структурних підрозділах, роботу яких координує;

5) розглядає і погоджує пропозиції керівників структурних підрозділів про заохочення та накладення дисциплінарних стягнень на працівників;

6) забезпечує загальний контроль за якісним і своєчасним виконанням працівниками Секретаріату посадових обов'язків, доручень суддів, керівництва Конституційного Суду України та Секретаріату;

7) погоджує та підписує документи, що готуються відповідними структурними підрозділами для розгляду на засіданнях Конституційного Суду України, колегій суддів, постійних і тимчасових комісій, подаються для доповіді Голові Конституційного Суду України або його заступникам;

8) підписує відповідно до розподілу обов'язків, затвердженого керівником Секретаріату, документи (листи, запити тощо), що надсилаються Секретаріатом до підприємств, установ, організацій, а також громадянам у відповідь на їх звернення;

9) за пропозиціями керівників структурних підрозділів проводить наради за участю працівників цих підрозділів;

10) веде особистий прийом працівників структурних підрозділів;

11) вносить на розгляд Голови Конституційного Суду України за погодженням із керівником Секретаріату пропозиції щодо структури і штату відповідних структурних підрозділів;

12) бере участь у засіданнях Конституційного Суду України, його постійних комісій під час розгляду питань, які стосуються організації і діяльності відповідних структурних підрозділів;

13) здійснює інші повноваження, які випливають з рішень Конституційного Суду України та цього Положення.

13. Заступник керівника Секретаріату – керівник Управління правової експертизи:

1) у разі відсутності керівника Секретаріату та його першого заступника виконує обов'язки керівника Секретаріату;

2) бере участь у нарадах, засіданнях Конституційного Суду України та його постійних комісій з питань, вирішення яких належить до повноважень Управління правової експертизи (далі – Управління);

3) координує діяльність структурних підрозділів відповідно до розподілу обов'язків, затвердженого керівником Секретаріату;

4) здійснює керівництво Управлінням, забезпечує взаємодію його структурних підрозділів та загальний контроль за виконанням працівниками службових обов'язків;

5) вносить на розгляд Голови Конституційного Суду України погоджені з керівником Секретаріату пропозиції щодо структури і штату Управління;

6) вносить на розгляд Голови Конституційного Суду України за погодженням із керівником Секретаріату пропозиції щодо призначення на посади та звільнення з посад працівників Управління, застосування до них дисциплінарних стягнень та заохочень;

7) вносить на розгляд керівника Секретаріату пропозиції щодо удосконалення роботи структурних підрозділів, їх взаємодії, матеріального, інформаційного та іншого забезпечення їх функціонування;

8) у межах повноважень, визначених у Регламенті, підписує відповіді, повідомлення суб'єктам права на конституційне подання та конституційне звернення, авторам інших клопотань, що надходять до Конституційного Суду України;

9) підписує експертні висновки, науково-аналітичні та інші матеріали, що готуються відповідними відділами за дорученням керівництва чи суддів Конституційного Суду України;

10) забезпечує дотримання працівниками Управління вимог Закону, нормативно-правових актів, які регламентують діяльність державних службовців, Регламенту та цього Положення;

11) забезпечує збереження працівниками Управління державної та службової таємниці, а також інформації, яка згідно з чинним законодавством не підлягає розголошенню;

12) здійснює інші повноваження щодо організації роботи Управління відповідно до положення про нього, а також щодо координації діяльності структурних підрозділів Секретаріату для забезпечення виконання покладених на них завдань.

Заступник керівника Секретаріату – керівник Управління правової експертизи відповідає за своєчасність та якість підготовки експертно-аналітичних та інформаційних документів.

IV. Керівники структурних підрозділів та інші працівники Секретаріату

14. Керівники структурних підрозділів Секретаріату:

1) здійснюють керівництво діяльністю відповідних структурних підрозділів, несуть персональну відповідальність за виконання завдань, покладених на ці підрозділи;

2) координують роботу відділів, секторів, служб, які входять до складу очолюваних ними структурних підрозділів, розподіляють обов'язки між працівниками, забезпечують планування роботи, належний рівень службової дисципліни працівників, ведення діловодства, взаємодію з іншими підрозділами Секретаріату;

3) організують роботу і забезпечують контроль за своєчасним виконанням працівниками очолюваних ними підрозділів посадових обов'язків та відповідних доручень;

4) інформують керівництво Секретаріату (у разі необхідності за дорученнями – керівництво і суддів Конституційного Суду України) про результати виконаної роботи;

5) вносять пропозиції щодо призначення на посади та звільнення з посад, умов оплати праці своїх заступників, інших працівників структурного підрозділу;

6) представляють структурні підрозділи на нарадах керівництва Конституційного Суду України та Секретаріату;

7) здійснюють інші повноваження, визначені положенням про відповідний структурний підрозділ.

15. Заступники керівників структурних підрозділів Секретаріату реалізують повноваження відповідно до затвердженого їх керівниками розподілу обов'язків, а також виконують обов'язки керівників за їхньої відсутності.

16. Інші працівники Секретаріату:

1) виконують обов'язки, визначені законодавством України, положеннями про Секретаріат, про структурний підрозділ, у якому вони працюють, та відповідними посадовими інструкціями;

2) забезпечують організацію та своєчасне і якісне виконання дорученої їм роботи, несуть за це персональну відповідальність;

3) у разі необхідності можуть бути присутні на засіданнях Конституційного Суду України, службових нарадах у керівництва Конституційного Суду України і Секретаріату під час розгляду питань, у підготовці яких вони брали або братимуть участь;

4) вносять керівнику відповідного підрозділу пропозиції щодо виконання завдань, покладених на структурний підрозділ, або своїх посадових обов'язків;

5) мають права, визначені законодавством України про працю та про державну службу, додержуються Правил внутрішнього трудового розпорядку, Правил роботи з документами в Конституційному Суді України, підвищують професійний рівень і кваліфікацію.

17. Правовий статус наукових консультантів і помічників суддів Конституційного Суду України, порядок їх призначення на посади та звільнення з посад, обов'язки та інші питання проходження ними державної служби визначаються Положенням про Службу забезпечення діяльності суддів Конституційного Суду України.

18. Наукові консультанти і помічники суддів Конституційного Суду України підпорядковуються суддям, виконують їхні доручення, пов'язані з підготовкою і розглядом справ. Вони зобов'язані виконувати правила внутрішнього трудового розпорядку, правила роботи з документами в Конституційному Суді України, інші правила, які регламентують роботу Конституційного Суду України, розпорядження Голови Конституційного Суду України, його заступників, керівника Секретаріату (з питань проходження державної служби в Секретаріаті Конституційного Суду України).

РЕГЛАМЕНТ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ НА ПОСАДИ ЗА КВОТОЮ З'ЇЗДУ СУДДІВ УКРАЇНИ

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Цей Регламент установлює порядок і основні правила діяльності з'їзду суддів України (далі - З'їзд) щодо призначення суддів Конституційного Суду України.

Регламент розроблено на виконання рішення XII позачергового з'їзду суддів України від 20 червня 2014 року та на підставі Конституції України, Закону України «Про Конституційний Суд України», Закону України «Про судоустрій і статус суддів», інших нормативно-правових актів.

1.2. З'їзд у порядку та на підставах, визначених Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», Законом України «Про судоустрій і статус суддів» та цим Регламентом, призначає шість суддів Конституційного Суду України.

РОЗДІЛ II. ПРИЗНАЧЕННЯ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

2.1. Відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України здійснюється на конкурсних засадах у визначеному законом порядку.

Підготовку питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді Конституційного Суду З'їздом здійснює Рада суддів України.

2.2. Про початок конкурсу для відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду оголошується на офіційному веб-сайті Ради суддів України не пізніше ніж за три місяці до дня закінчення строку повноважень чи досягнення граничного віку перебування на посаді судді Конституційного Суду або не пізніше одного місяця з дня виникнення вакансії на посаду судді Конституційного Суду в разі, якщо повноваження судді Конституційного Суду припинено чи його звільнено з посади з підстав, передбачених статтею 149¹ Конституції України.

2.3. Рада суддів України упродовж одного місяця з дня оголошення про початок конкурсу в межах загального строку проведення конкурсу, передбаченого частиною шостою статті 12 Закону України «Про Конституційний Суд України», приймає заяви від осіб, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду і відповідають встановленим Конституцією України вимогам.

До заяви особи, яка виявила намір обійняти посаду судді Конституційного Суду, додаються:

- 1) автобіографія;
- 2) мотиваційний лист, у якому викладаються мотиви бути призначеним суддею Конституційного Суду;

3) копія документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України;

4) документи, що підтверджують стаж професійної діяльності у сфері права;

5) декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, декларація родинних зв'язків судді та декларація доброчесності судді;

6) копія диплома про вищу юридичну освіту (з додатками), здобуту в Україні, та/або копії документів про вищу юридичну освіту, здобуту за кордоном, разом із копіями документів, що підтверджують їх визнання в Україні, а також копії документів про науковий ступінь, вчене звання (за наявності);

7) письмова згода на обробку персональних даних та оприлюднення копій документів, визначених цією статтею, крім копії документа, визначеного пунктом 3 цієї частини;

8) заява про проведення перевірки, передбаченої Законом України «Про очищення влади», або висновок за результатами такої перевірки (за його наявності);

9) письмова згода на проведення спеціальної перевірки відповідно до закону;

10) інші документи, передбачені Законом України «Про запобігання корупції» для проведення спеціальної перевірки.

2.4. Рада суддів України після закінчення строку прийняття заяв встановлює на підставі поданих документів відповідність осіб, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду, встановленим Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України» вимогам, про що на засіданні Ради суддів України приймає відповідне рішення.

2.5. Щодо кандидатів, які відповідають зазначеним вимогам, оприлюднюються їх автобіографії та мотиваційні листи, а також проводиться спеціальна перевірка у порядку, передбаченому Законом України «Про запобігання корупції». Стосовно кандидатів, призначення яких здійснюється З'їздом, організовує проведення спеціальної перевірки Рада суддів України.

За результатами вивчення документів та відомостей, наданих кандидатами, та співбесіди з ними Рада суддів України ухвалює рекомендацію щодо кожного кандидата на посаду судді Конституційного Суду.

Рада суддів України складає список кандидатів, рекомендованих на посаду судді Конституційного Суду, на підставі яких З'їзд приймає відповідні рішення. Такі списки мають містити кількість кандидатур, яка щонайменше втричі перевищує кількість вакансій.

2.6. Загальний строк проведення конкурсу для відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду становить два місяці.

2.7. Кандидат на посаду судді Конституційного Суду України повинен відповідати вимогам, установленим частиною четвертою статті

148 Конституції України, а саме:

- мати громадянство України;
- досягти на день призначення сорока років;
- мати вищу юридичну освіту і, високі - моральні якості та бути правником із визнаним рівнем компетентності;
- мати стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років;
- володіти державною мовою.

2.8. Кандидат може відкликати свою кандидатуру в будь-який час до внесення його прізвища до бюлетеня для таємного голосування.

2.9. З моменту оприлюднення інформації про кандидата на посаду судді Конституційного Суду України на веб-сайті Ради суддів України судді, громадяни, їхні об'єднання, усі зацікавлені особи можуть обговорювати кандидатів, висловлювати підтримку, зауваження, пропозиції, застереження.

Письмові звернення, що стосуються окремого кандидата, доводяться до його відома, долучаються до його справи та про них повідомляється на З'їзді перед обговоренням кандидатур.

Кандидати на посаду судді Конституційного Суду України можуть обговорюватися на зборах суддів місцевих, апеляційних, вищих спеціалізованих судів, Верховного Суду та Конституційного Суду України. Збори суддів можуть висловлювати підтримку тому чи іншому кандидату.

Кандидати мають право виступати перед суддями та громадськістю з дотриманням правил суддівської етики.

2.10. Розгляд питання на З'їзді про призначення судді Конституційного Суду України починається з доповіді голови Ради суддів України або його заступника щодо причин утворення вакансії та кількості кандидатів, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду і відповідають вимогам встановленим Конституцією України, та кількості кандидатів рекомендованих Радою суддів України згідно наданих списків.

Кандидати рекомендовані Радою суддів України оголошуються поіменно в алфавітному порядку. Доповідач (голова Ради суддів України, його заступник або інша визначена особа) оголошує основні відомості про кандидата (прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, посаду, загальний стаж роботи за фахом, наукову ступінь та вчене звання), та повідомляє про звернення, які надішли за наслідками обговорення його кандидатури.

Після доповіді слово надається кандидатам, які рекомендовані Радою суддів України. Кандидати виступають в алфавітному порядку. Тривалість промов кандидатів визначається Регламентом певного З'їзду.

Делегати з'їзду мають право ставити кандидатам запитання та висловлюватися щодо кандидатур. Участь інших осіб в обговоренні не допускається.

Кандидат може відкликати свою кандидатуру в будь-який час до внесення його прізвища до бюлетеня для таємного голосування. У такому разі обговорення цього кандидата припиняється і його кандидатура З'їздом не ро-

зглядається.

2.11. За списками, наданими Радою суддів України З'їзд відкритим голосуванням більшістю голосів присутніх делегатів З'їзду включає кандидатури на посаду судді Конституційного Суду до бюлетеня для таємного голосування.

Прізвища кандидатів на посади суддів Конституційного Суду України включаються до бюлетеня в алфавітному порядку.

Проставлення номерів напроти прізвищ не допускається.

2.12. Голосування за призначення судді Конституційного Суду України відбувається таємно та особисто. Передача бюлетеня для голосування іншій особі не допускається.

2.13. Організація голосування й підрахунок голосів здійснюється лічильною комісією З'їзду. Зі складу лічильної комісії виключаються особи, які внесені до бюлетеня для таємного голосування.

2.14. Час, місце таємного голосування, порядок його проведення встановлюється лічильною комісією і оголошується головуєчим на З'їзді.

Лічильна комісія перед початком голосування перевіряє наявність кабін для таємного голосування, опечатує скриньки для таємного голосування та забезпечує всі необхідні умови для додержання таємниці голосування.

2.15. Видача делегату бюлетеня для таємного голосування проводиться згідно з реєстром одержання бюлетенів за умови пред'явлення іменного мандату та засвідчується власним підписом делегата у відповідній графі реєстру.

Бюлетені, що залишилися не розданими, погашаються лічильною комісією написом «погашено».

2.16. Таємне голосування проводиться протягом визначеного лічильною комісією часу кожним делегатом З'їзду окремо в кабіні для таємного голосування.

У бюлетені для таємного голосування делегат З'їзду робить позначку «плюс» («+») або іншу, що засвідчує його волевиявлення, у квадраті навпроти прізвища (прізвищ) кандидата (кандидатів), за якого (яких) він голосує.

2.17. Заповнення бюлетеня простим олівцем не допускається.

2.18. Повторна видача бюлетенів не допускається.

2.19. Заповнений бюлетень для таємного голосування опускається в скриньку для таємного голосування.

2.20. Недійсними вважаються бюлетені:

- невстановленого зразка;
- бюлетені, які не містять підписів голови і секретаря лічильної комісії та відбиток печатки;
- бюлетені, зі змісту яких неможливо однозначно встановити результат голосування, зокрема, бюлетені, в яких проставлено відмітки навпроти більшої кількості прізвищ кандидатів, ніж які мають бути обрані З'їздом.
- бюлетені, до яких делегатами З'їзду додатково вписані прізвища ка-

кандидатів, рішення щодо яких про включення до бюлетеня про таємне голосування З'їздом не приймалось.

2.21. Рішення про визнання недійсним бюлетеня для таємного голосування приймає лічильна комісія шляхом голосування під час підрахунку голосів.

2.22. Якщо в скриньках для таємного голосування виявиться більше бюлетенів встановленого зразка, ніж їх видано згідно з реєстром одержання бюлетенів, всі бюлетені вважаються недійсними, і за рішенням лічильної комісії, затвердженим З'їздом, проводиться повторне голосування.

2.23. Після закінчення підрахунку голосів лічильна комісія складає протокол про результати таємного голосування, який має містити відомості про кількість виготовлених бюлетенів, кількість бюлетенів, отриманих делегатами, кількість погашених бюлетенів, кількість бюлетенів у скриньці для голосування, кількість дійсних бюлетенів, кількість недійсних бюлетенів, кількість голосів «за».

З кожного питання порядку денного З'їзду, за яким проводилося таємне голосування, лічильною комісією З'їзду складається окремий протокол.

Делегати З'їзду можуть бути присутніми при розпечатуванні скриньок для таємного голосування та підрахунку лічильною комісією голосів.

Такі делегати з'їзду не мають права втручатись у роботу лічильної комісії та перешкоджати здійсненню членами комісії своїх повноважень.

За рішенням комісії особа, яка присутня при розпечатуванні скриньок для таємного голосування та підрахунку лічильною комісією голосів, може бути видалена з приміщення, де вчиняються відповідні дії, у разі втручання у роботу лічильної комісії та перешкоджання здійсненню членами комісії своїх повноважень.

Про такі факти комісія інформує З'їзд одночасно з оголошенням протоколу про результати голосування.

2.24. Протокол про результати таємного голосування та окремі думки членів лічильної комісії голова лічильної комісії оголошує З'їзду.

Після оголошення головою лічильною комісією результатів таємного голосування головуючий на З'їзді оголошує про прийняте з'їздом рішення.

2.25. Повторне таємне голосування проводиться у випадку, якщо:

- всі бюлетені для таємного голосування визнані недійсними (пункт 2.20 цього Регламенту), або якщо

- голосування з цього питання вже відбулось, але з певних причин результати голосування є недійсними, або якщо

- жодний із кандидатів не набрав необхідної кількості голосів, або якщо

- кандидати в кількості, визначеній законом до призначення не набрали необхідної кількості голосів, або якщо

- кандидати набрали однаково необхідну кількість голосів, яка не дозволяє встановити їх першість та прийняти рішення про їх призначення.

У разі проведення повторного голосування внаслідок визнання всіх бюлетенів недійсними або голосування з цього питання вже відбулось, але з певних причин результати голосування є недійсними, у бюлетень для повторного голосування включаються всі кандидати, що вже були включені.

У інших випадках проводиться повторне голосування щодо двох кандидатів, які набрали більшу кількість голосів порівняно з іншими кандидатами.

У разі, якщо кандидат, щодо якого проводиться повторне голосування, зняв свою кандидатуру, до бюлетеня включається наступний за кількістю одержаних голосів під час голосування кандидат.

РОЗДІЛ III. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

3.1. Регламент призначення суддів Конституційного Суду України приймається З'їздом шляхом відкритого голосування більшістю голосів делегатів, зареєстрованих на З'їзді.

3.2. Зміни та доповнення до Регламенту можуть бути внесені З'їздом за пропозицією Ради суддів України.

3.3. Зміни до Регламенту набирають чинності з моменту їх затвердження.

{Регламент в редакції Рішення Ради суддів від 13.11.2017}

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОРЯДОК І ОРГАНІЗАЦІЮ ОСОБИСТОГО ПРИЙОМУ ГРОМАДЯН ТА ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН В КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДІ УКРАЇНИ

1. Загальні положення

1.1. Це Положення розроблено на виконання статті 40 Конституції України, законів України «Про звернення громадян», «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон), Указу Президента України «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування» від 7 лютого 2008 року № 109, Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 року № 348, Регламенту Конституційного Суду України і регулює порядок особистого прийому громадян та розгляду звернень громадян в Конституційному Суді України.

1.2. Особистий прийом громадян в Конституційному Суді України організується з урахуванням

- положень Конституції України (частини перша, друга статті 149) та Закону (частини перша, друга статті 24) щодо забезпечення незалежності суддів, неприпустимості впливу на них у будь-який спосіб, заборони суддям надавати будь-які пояснення щодо суті справ, які перебувають у провадженні Суду;
- того, що чинне законодавство України не передбачає можливості надання правових та інших консультацій суддями, Судом та його керівниками;
- положень Закону щодо Секретаріату Суду, який здійснює організаційне, аналітичне, юридичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Суду.

2. Особи, що здійснюють особистий прийом громадян

2.1. Особистий прийом громадян, а також іноземців, осіб без громадянства та представників юридичних осіб у Конституційному Суді України здійснюють працівники Приймальної звернень до Конституційного Суду України (на правах відділу) Правового департаменту Секретаріату Конституційного Суду України (далі – Приймальна) кожного робочого дня з понеділка по четвер з 10:00 до 17:00 та кожну п'ятницю з 10:00 до 15:45 у приміщенні, пристосованому для організації такого прийому. У ці ж години працівниками Приймальної надаються роз'яснення в телефонному режимі. Прийом громадян працівниками Приймальної здійснюється без попереднього запису.

2.2. Особистий прийом в Конституційному Суді України здійснюють

також керівник Секретаріату та заступник керівника Секретаріату – керівник Правового департаменту відповідно до графіка, затвердженого керівником Секретаріату і завчасно оприлюдненого на офіційному веб-сайті Суду.

2.3. Прийом громадян керівниками Секретаріату Конституційного Суду України здійснюється за попереднім записом, який розпочинається за тиждень до оголошеної дати прийому і закінчується напередодні прийому. Запис на прийом до керівників Секретаріату здійснюється з метою належної підготовки до нього. Записуючись на прийом, відвідувач, крім інформації про свою особу та предмет звернення, надає також інформацію про те, чи мали місце його звернення до Суду раніше, в якій формі і яких питань вони стосувались.

2.4. За можливої відсутності з об'єктивних причин керівника, який має проводити особистий прийом громадян, його здійснює уповноважена ним посадова особа, про що працівник Приймальної (по можливості завчасно) повідомляє громадянина, який прибув або має прибути на прийом.

2.5. У разі незгоди громадянина на прийом іншою посадовою особою він подає відповідне звернення у письмовій формі, яке опрацьовується в Суді відповідно до Закону України «Про звернення громадян», або реєструється на наступний прийом згідно з графіком.

3. Порядок здійснення особистого прийому, надання консультацій

3.1. Вхід громадян до приміщення Приймальної є вільним і не потребує оформлення перепустки.

3.2. Не допускається вхід до приміщення Приймальної осіб, які перебувають у стані сп'яніння (алкогольного чи наркотичного), зовнішній вигляд або соціальна поведінка яких у будь-який спосіб ображають людську гідність і громадську мораль.

3.3. Особистий прийом громадян здійснюється в порядку черговості.

3.4. У першочерговому порядку або позачергово здійснюється прийом: жінок, яким присвоєно почесне звання України «Мать-героїня»; інвалідів Великої Вітчизняної війни; Героїв Соціалістичної Праці; Героїв Радянського Союзу; Героїв України.

3.5. Особистий прийом, надання консультацій у телефонному режимі починається з пропозиції громадянину назвати прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання та викласти суть питання, з яким він звертається.

3.6. Надаючи персональні дані в письмових зверненнях або під час особистого прийому, громадянин тим самим дає згоду на обробку персональних даних відповідно до Закону України «Про захист персональних даних». Працівники Приймальної несуть персональну відповідальність за розголошення конфіденційної інформації про громадян, яка стала відома їм під час прийому.

3.7. Якщо громадянин прибув на прийом з представником, працівник Приймальної, що його здійснює, зобов'язаний перевірити документи на представництво інтересів відвідувача. Відсутність документів на підтвер-

дження повноважень представника може бути підставою для відмови в прийомі на підставі статті 5 Закону України «Про звернення громадян». У разі особливої необхідності (хвороба, інвалідність тощо) на прийомі можуть бути присутні близькі родичі або супроводжуючі особи. Присутність сторонніх осіб під час особистого прийому не допускається.

3.8. За наявності попередніх звернень громадянина до Конституційного Суду України перед початком прийому визначаються наявні в Управлінні документального забезпечення та попередньої перевірки конституційних скарг Секретаріату Конституційного Суду України матеріали, які можуть бути використані працівником, що здійснює прийом, для більш якісної і повної консультації.

3.9. Під час прийому працівником Приймальної або іншою особою, що веде прийом, може бути здійснений аналіз письмових документів і матеріалів, наданих відвідувачем, роз'яснені недоліки та помилки, допущені при їх підготовці, надані рекомендації щодо їх усунення.

3.10. За необхідності до прийому громадян можуть залучатися працівники відділу попередньої перевірки конституційних скарг Управління документального забезпечення Секретаріату Конституційного Суду України.

3.11. За необхідності і при технічній можливості відвідувачу можуть бути надані копії актів Конституційного Суду України, у тому числі роздруковані з офіційного веб-сайту (www.ccu.gov.ua) Суду.

3.12. Якщо вирішення питання, з яким звернувся громадянин, не належить до компетенції Суду, особа, що веде прийом, роз'яснює, до якого органу державної влади, підприємства, організації чи установи доцільно звернутися, і по можливості сприяє цьому (уточнює адресу, контактні номери телефонів тощо).

3.13. Працівники Приймальної звернень ведуть журнал особистого прийому, до якого вносяться такі відомості: дані про особу, присутню на особистому прийомі; короткий зміст порушеного питання; інформацію про результати прийому (якщо відвідувач звертався за усною консультацією) або розгляду звернення, поданого на особистому прийомі.

3.14. При прийнятті письмових звернень від громадян працівник Приймальної, який здійснює прийом, за наполяганням ставить на екземплярі автора клопотання штамп такого зразка:

4. Питання, з яких здійснюється консультування під час особистого прийому

4.1. Консультації під час прийому, а також у телефонному режимі надаються з таких питань:

- повноваження Конституційного Суду України;
- питання щодо порядку внесення до Конституційного Суду України конституційних скарг та їх попереднього опрацювання в Суді;
- вимоги до конституційних скарг.

4.2. Консультації з будь-яких інших питань під час прийому не нада-

ються.

5. Права та обов'язки відвідувачів та працівників, що здійснюють особистий прийом

5.1. Відвідувач зобов'язаний дотримуватися пропускнуго режиму в Конституційному Суді України та громадського порядку під час прийому і мати при собі документ, що посвідчує його особу.

5.2. Особи, що здійснюють прийом, зобов'язані надати громадянину вичерпну консультацію з питань, визначених пунктом 4.1. Положення.

5.3. Працівники Приймальної зобов'язані поводитися ввічливо і коректно в усіх випадках особистого прийому і консультування телефоном.

5.4. Особи, що ведуть особистий прийом громадян, вправі вимагати від відвідувачів коректної поведінки. Вони вправі також звернутися за допомогою до працівників Служби охорони Конституційного Суду України у випадку проявів агресивної або неврівноваженої поведінки відвідувача.

6. Порядок опрацювання звернень громадян та запитів на інформацію

6.1. Звернення громадян (заяви, скарги, листи, інформація, пропозиції тощо), не пов'язані з питаннями повноважень Конституційного Суду України та порядком внесення і розгляду Судом конституційних скарг, вносяться до Суду та опрацьовуються працівниками Приймальної у порядку та в строки, визначені Законом України «Про звернення громадян».

6.2. Запити на інформацію, які передаються на розгляд до Приймальної, опрацьовуються її працівниками у порядку та строки, визначені Законом України «Про доступ до публічної інформації» та Положенням про доступ до публічної інформації в Конституційному Суді України.

6.3. Звернення громадян (заяви, скарги, пропозиції), які не стосуються діяльності Конституційного Суду України і вирішення яких не віднесено до його повноважень, надсилаються за належністю до відповідних державних органів, установ чи посадових осіб, про що автору звернення повідомляється письмово. Якщо звернення не містить необхідних даних для надання змістовної обґрунтованої відповіді по суті, воно повертається громадянину з відповідними роз'ясненнями.

6.4. Звернення громадян реєструються у день їх надходження у відділі прийняття та реєстрації документів Управління документального забезпечення та попередньої перевірки конституційних скарг відповідно до вимог Інструкції з діловодства в Конституційному Суді України.

6.5. Звернення громадян, що надійшли поштою або були направлені до Суду в інший спосіб, передаються до Приймальної на виконання відділом прийняття та реєстрації документів Управління документального забезпечення та попередньої перевірки конституційних скарг не пізніше наступного робочого дня після їх реєстрації.

6.6. Звернення громадян, адресовані Голові Конституційного Суду України, його заступнику, судді Конституційного Суду України, керівнику

Секретаріату та стосуються питань діяльності Суду або Секретаріату, доповідаються керівнику Секретаріату, який в свою чергу доповідає про них Голові Конституційного Суду України, його заступнику, судді.

6.7. За відповідними дорученнями працівники Приймальної опрацьовують ці звернення та готують проекти відповідей на них.

6.8. За загальним правилом відповіді на звернення громадян, розглянуті в порядку, передбаченому пунктами 6.1, 6.3 цього Положення, надсилаються за підписом завідувача Приймальної. Відповіді на звернення громадян, у яких оскаржуються відповіді на попередні звернення, надсилаються за підписом керівника Правового департаменту.

6.9. Відповіді на звернення громадян, розглянуті в порядку пункту 6.6 цього Положення, надсилаються авторам за підписом особи, якій звернення адресовано, або за її дорученням – керівником Секретаріату або завідувачем Приймальної (за винятком звернень, відповіді на які Голова Суду або його заступник мають надати згідно з вимогами Закону України «Про звернення громадян»).

6.10. Відповіді на запити на інформацію готуються працівниками Приймальної відповідно до вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації» і надсилаються за підписом Керівника Секретаріату.

6.11. Прийняті протягом робочого дня звернення, листи, скарги передаються після 17.00 (при можливості – раніше) для реєстрації до відділу прийняття та реєстрації документів Управління документального забезпечення та попередньої перевірки конституційних скарг в установленому порядку. Інформація про дату реєстрації та реєстраційний індекс цих звернень вноситься до відповідного журналу обліку.

6.12. Про надання відвідувачу усних роз'яснень без подання останнім письмового звернення про це здійснюється відповідний запис у журналі обліку особистого прийому громадян.

7. Інформація і звітність.

7.1. Завідувач Приймальної один раз на півріччя подає керівнику Правового департаменту узагальнену інформацію про звернення та інформаційні запити громадян, що надходили на опрацювання до Приймальної, та про роботу з особистого прийому громадян для подальшого інформування керівників Суду та Секретаріату.

7.2. Узагальнена та проаналізована інформація щодо звернень до Конституційного Суду України та здійснення особистого прийому включається до звітних документів Секретаріату Суду та може бути використана у Щорічній інформаційній доповіді Конституційного Суду України.

Ш. Д О Д А Т К И

ПОРЯДОК ДОПУСКУ ДО ЗАЛІВ ЗАСІДАНЬ СЕНАТІВ, ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ОСІБ, ЯКІ БАЖАЮТЬ БУТИ ПРИСУТНІМИ НА ВІДКРИТІЙ ЧАСТИНІ ПЛЕНАРНОГО ЗАСІДАН- НЯ СЕНАТІВ, ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Згідно зі статтею 6 Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон) розгляд справ на пленарних засіданнях Великої палати Конституційного Суду України (далі – Велика палата), сенату Конституційного Суду України (далі – сенат) здійснюється відкрито, за винятком закритої частини цих засідань.

Осіб, які виявили бажання бути присутніми на відкритій частині пленарного засідання Великої палати, сенату, допускають до приміщення Конституційного Суду України (далі – Суд) та до Зали засідань Суду в порядку, встановленому Регламентом.

Справи, конституційне провадження щодо яких відкрито, Суд розглядає в порядку письмового або усного провадження. Форму провадження визначає Сенат, Велика палата (стаття 64 Закону)

Відповідно до § 68 Регламенту Суду визначається Порядок допуску до приміщення Суду та до Зали засідань Суду:

1. Загальні правила допуску до приміщення Суду посадових і службових осіб державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян України, іноземців, осіб без громадянства встановлюються Порядком допуску на об'єкти Суду, затвердженим розпорядженням Голови Суду.

2. Учасники конституційного провадження, залучені учасники конституційного провадження, представники засобів масової інформації, інші особи, які бажать бути присутніми на відкритій частині пленарного засідання сенату чи Великої палати, допускаються до приміщення Суду за списками, які передаються до чергового підрозділу охорони Суду, відповідно до Порядку допуску на об'єкти Суду після пред'явлення паспорта, а представники засобів масової інформації – паспорта та журналістського посвідчення. Зазначені особи мають право перебувати у приміщенні Суду та Залі засідань Суду з кіно-, фото-, аудіо- та відеотехнікою, ноутбуками, планшетами, мобільними телефонами, що мають автономне живлення.

3. Особи, які перебувають у приміщенні Суду, зобов'язані дотримувати

тися Правил внутрішнього трудового розпорядку в Суді.

4. У приміщення Суду не допускаються:

1) особи, які ухиляються від проходження контролю на безпеку;
2) особи зі зброєю, крім осіб, визначених у Порядку допуску на об'єкти Суду;

3) відвідувачі з не зазначеними в замовленні на перепустку засобами індивідуального зв'язку, кіно-, фото-, аудіо- та відеотехнікою, комп'ютерною технікою, а також валізами, господарськими пакетами, портфелями, папками великих розмірів;

4) відвідувачі з речовинами (предметами), які мають різкий запах, є вибухонебезпечними чи легкозаймистими;

5) відвідувачі з явними ознаками психічних захворювань, алкогольного чи наркотичного сп'яніння, з тваринами.

5. Особи, які бажають бути присутніми на відкритій частині пленарного засідання сенату чи Великої палати, допускаються до Зали засідань Суду до початку цього засідання або під час перерви.

Згідно зі статтею 73 Закону:

– користуватися засобами мобільного зв'язку під час проведення пленарних засідань не дозволяється,

– учасники конституційного провадження, перекладач, свідок, спеціаліст, експерт, інші учасники конституційного провадження, залучені Судом до участі у справі, за неповагу до Суду, що виразилася у злісному ухиленні від явки на засідання, пленарне засідання Сенату, Великої палати або в негідкоренні цих та інших осіб розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час таких засідань, а також інші присутні у Залі засідань особи (крім суддів Суду) за вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до Суду, несуть відповідальність в порядку, визначеному законом;

– дотримання порядку в Залі засідань забезпечує служба судових розпорядників Суду;

– за ухвалою сенату чи Великої палати судовий розпорядник випроваджує порушника із Зали засідань.

Інформація про день і час проведення відкритої частини пленарного засідання сенатів, Великої палати розміщується на офіційному веб-сайті Суду (www.ccu.gov.ua).

Особи, які бажають бути присутніми на пленарних засіданнях сенату, Великої палати мають до початку розгляду справи подати заяви.

Заява має містити такі дані:

– прізвище, ім'я, по батькові особи, яка бажає бути присутньою на пленарному засіданні;

– контактний телефон.

Судовий розпорядник визначає місце для розміщення в Залі засідань присутнім особам.

Заява надсилається поштою за адресою: Україна, 01033, м.Київ, вул. Жилянська,14, чи електронною поштою на адресу i№box@ссу.gov.ua за формою або передається до Управління документального забезпечення та попередньої перевірки конституційних скарг Секретаріату Конституційного Суду України.

Допуск осіб до приміщення Суду проводиться за пред'явленням паспорта чи іншого документа, що засвідчує особу, та відповідно до Порядку допуску на об'єкти Суду.

Особи, які вчасно не подали заявку або належним чином її не оформили, не мають при собі документів, які засвідчують особу, до Суду не допускаються.

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ ГРОМАДЯН ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРО ПОРЯДОК ВНЕСЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ СКАРГ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Звертаючись до Конституційного Суду України (далі – Конституційний Суд або Суд), громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи повинні знати межі повноважень Конституційного Суду, питання, з яких вони можуть звертатися до нього, вимоги до конституційної скарги, які встановлюються Законом України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (далі – Закон).

I. Формою звернення громадян України, іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб до Конституційного Суду є конституційна скарга.

Листи, скарги, клопотання, заяви, в тому числі позовні заяви, інші звернення з питань, вирішення яких не належить до повноважень Суду, опрацьовуються Секретаріатом Конституційного Суду (далі – Секретаріат) в порядку, передбаченому Законом України «Про звернення громадян».

II. Відповідно до пункту 3 Розділу III «Прикінцеві положення» Закону конституційну скаргу може бути подано, якщо остаточне судове рішення у справі особи набрало законної сили не раніше 30 вересня 2016 року.

Конституційна скарга щодо справи, остаточне судове рішення в якій набрало законної сили раніше 30 вересня 2016 року, повертається керівником Секретаріату суб'єкту права на конституційну скаргу без розгляду (абзац другий пункту 3 Розділу III «Прикінцеві положення» Закону, пункт 2 § 40 Регламенту Конституційного Суду України (далі – Регламент)).

III. Конституційна скарга надсилається до Конституційного Суду поштою або подається безпосередньо до Секретаріату без сплати судового збору.

IV. Згідно зі статтею 55 Закону конституційною скаргою є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу.

У конституційній скарзі зазначаються:

1) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) громадянина України, іноземця чи особи без громадянства, адреса зареєстрованого місця проживання особи (для іноземця чи особи без громадянства – місця перебування) або повна назва та місцезнаходження юридичної особи, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;

2) відомості про уповноважену особу, що діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу;

3) короткий виклад остаточного судового рішення, в якому було застосовано відповідні положення закону України;

4) опис перебігу розгляду відповідної справи в судах;

5) конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України;

6) обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону;

7) відомості про документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційну скаргу, із наданням копій цих документів і матеріалів;

8) перелік документів і матеріалів, що додаються.

Копія остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу має бути засвідчена в установленому порядку судом, що його ухвалив.

V. Відповідно до статті 56 Закону суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України.

До суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права.

Конституційну скаргу фізична особа підписує особисто.

Якщо суб'єктом права на конституційну скаргу є дієздатна фізична особа, яка за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу, її підписує уповноважена в установленому законом порядку особа, що діє від її імені.

Конституційну скаргу юридичної особи підписує уповноважена на це особа, повноваження якої має бути підтверджено установчими документами цієї юридичної особи та актом про призначення (обрання) на посаду уповноваженої особи.

VI. Згідно з частиною першою статті 74 Закону конституційна скарга подається до Суду державною мовою.

VII. Згідно зі статтею 77 Закону конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 Закону, та якщо:

1) вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження – судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду);

2) з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у

якому застосовано закон України (його окремі положення), сплинуло не більше трьох місяців.

Як виняток, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої цієї статті, якщо Суд визнає її розгляд необхідним із мотивів суспільного інтересу.

Якщо суб'єкт права на конституційну скаргу пропустив строк подання конституційної скарги у зв'язку з тим, що не мав повного тексту судового рішення, він має право висловити у конституційній скарзі клопотання про поновлення пропущеного строку.

Суд відмовляє у відкритті конституційного провадження, визнавши конституційну скаргу неприйнятною, якщо зміст і вимоги конституційної скарги є очевидно необґрунтованими або наявне зловживання правом на подання скарги.

VIII. Відповідно до статті 8 Закону, яка встановлює межі повноважень Конституційного Суду, Суд розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) чинних актів (їх окремих положень).

Разом з тим, з метою захисту та відновлення прав особи Суд розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) акта (його окремих положень), який втратив чинність, але продовжує застосовуватись до правовідносин, що виникли під час його чинності.

IX. У зв'язку з тим, що до Конституційного Суду України (як і до конституційних судів інших країн) значна кількість клопотань вноситься з порушенням вимог Закону, Законом і Регламентом передбачено особливий порядок їх попереднього опрацювання Секретаріатом.

Так, відповідно до частини другої статті 57 Закону, пункту 8 § 39 Регламенту попередню перевірку конституційних скарг на відповідність вимогам, встановленим статтями 55, 56, частиною першою статті 74 Закону, здійснює Секретаріат.

У разі, якщо конституційна скарга за формою не відповідає вимогам Закону, керівник Секретаріату повертає її суб'єкту права на конституційну скаргу із зазначенням, яким вимогам Закону вона не відповідає (абзац 1 частини третьої статті 57 Закону, пункт 1 § 40 Регламенту).

Повернення конституційної скарги не перешкоджає повторному зверненню до Суду з дотриманням вимог Закону (абзац 2 частини третьої статті 57 Закону).

X. Звертаємо увагу, що конституційна скарга подається виключно щодо відповідності Конституції України закону України (його окремих положень). Дії чи бездіяльність органів державної влади, рішення судів у системі судоустрою України до Конституційного Суду не оскаржуються. Конституційний Суд не уповноважений здійснювати перегляд судових рішень, скасовувати їх, оцінювати правильність застосування судами норм матеріального і процесуального права, а також перевіряти судові рішення на відпо-

відність Конституції України та законам України.

Конституційний Суд не є суб'єктом законодавчої ініціативи, він не може втручатися у діяльність законодавчого органу державної влади, змінювати чи доповнювати чинні нормативні акти.

З набранням чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року № 1401-VIII (з 30 вересня 2016 року) Конституційний Суд втратив повноваження здійснювати офіційне тлумачення законів України за конституційними зверненнями громадян.

XI. Необхідні консультації щодо підготовки конституційної скарги можуть бути надані на особистому прийомі громадян, який здійснюється з понеділка по четвер з 10.00 до 17.00, у п'ятницю з 10.00 до 15.45. У ці ж години надаються роз'яснення і в телефонному режимі (тел. 238-13-65, 238-13-74). Докладніше про порядок особистого прийому можна дізнатися на офіційному веб-сайті Конституційного Суду (www.ccu.gov.ua) у підрозділі «Як звернутися до Конституційного Суду України» розділу «До відома».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ГРОМАДЯН ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРО ПОРЯДОК ЗВЕРНЕННЯ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ З КОНСТИТУЦІЙНИМИ СКАРГАМИ

1. Загальні положення

Рекомендації розроблено з метою надання допомоги громадянам та юридичним особам у підготовці конституційних скарг, що є необхідною складовою організаційного, аналітичного, юридичного, інформаційного забезпечення діяльності Конституційного Суду України, яке відповідно до частини першої статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон) здійснює Секретаріат.

Рекомендації розроблено відповідно до Конституції України, Закону, Регламенту Конституційного Суду України (далі – Регламент КСУ) з урахуванням практики Конституційного Суду України.

2. Повноваження Конституційного Суду України

Звертаючись до Конституційного Суду України, громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи повинні знати межі повноважень Конституційного Суду України, питання, з яких вони можуть звертатися до нього, вимоги до конституційної скарги, які встановлюються Конституцією України та Законом.

Одним із повноважень Конституційного Суду України є вирішення питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України (стаття 1511 Основного Закону України). Відповідно, формою звернення громадян України, іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб до Конституційного Суду є конституційна скарга.

Звертаємо увагу, що конституційна скарга подається виключно щодо відповідності Конституції України закону України (його окремих положень). Будь-які інші нормативні акти, рішення судів системи судоустрою України, не можуть бути предметом оскарження, так само, як дії чи бездіяльність органів державної влади, інших посадових осіб.

Наприклад:

«Крім того, /громадянин/ звертається з клопотанням визнати Постанову такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною).

Згідно зі статтею 151-1 Конституції України, частиною першою, пунктами 5, 6 частини другої статті 55, частиною першою статті 56 Закону України «Про Конституційний Суд України» особа може подати конституційну скаргу лише щодо конституційності закону України, а не іншого акту.

Отже, є підстава для відмови у відкритті конституційного проваджен-

ня у справі згідно з пунктом 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» – неприйнятність конституційної скарги.» (Ухвала Першого сенату Конституційного Суду України від 13 червня 2018 року № 20-у(І)/2018).

Крім того, Конституційний Суд України не уповноважений здійснювати перегляд судових рішень, скасовувати їх, оцінювати правильність застосування судами норм матеріального і процесуального права, а також перевіряти судові рішення на відповідність Конституції України.

Звертаємо увагу, що відповідно до частини першої статті 8 Закону Конституційний Суд України розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) чинних актів (їх окремих положень). Згідно з пунктом 5 статті 62 Закону втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України, є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі (ухвали Другого сенату Конституційного Суду України від 6 червня 2018 року № 17-у(ІІ)/2018, № 18-у(ІІ)/2018).

Разом з тим, з метою захисту та відновлення прав особи Суд розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) акта (його окремих положень), який втратив чинність, але продовжує застосовуватись до правовідносин, що виникли під час його чинності.

3. Вимоги до конституційної скарги

Згідно з частиною першою статті 55 Закону конституційною скаргою є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу.

Конституційна скарга щодо перевірки на відповідність Конституції України положень закону України, які не були застосовані в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу, визнається такою, що не відповідає вимогам частини першої статті 55 Закону (ухвали Другої колегії Другого сенату Конституційного Суду України від 18 квітня 2018 року № 107-2(ІІ)/2018, №109-2(ІІ)/2018; Ухвала Третьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 12 квітня 2018 року № 63-3(І)/2018).

Згідно з частиною другою Закону у конституційній скарзі зазначаються:

1) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) громадянина України, іноземця чи особи без громадянства, адреса зареєстрованого місця проживання особи (для іноземця чи особи без громадянства – місця перебування) або повна назва та місцезнаходження юридичної особи, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;

2) відомості про уповноважену особу, що діє від імені суб'єкта права

на конституційну скаргу;

Якщо суб'єктом права на конституційну скаргу є дієздатна фізична особа, яка за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу, її підписує уповноважена в установленому законному порядку особа, що діє від її імені. У такому випадку до клопотання мають бути додані документи, які підтверджували б той факт, що суб'єкт права на конституційну скаргу за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу.

Наприклад:

«...адвокат ... зазначає, що «самостійно звернутися до Конституційного Суду /громадянин/ не має можливості, так як за станом здоров'я проходить медичне стаціонарне лікування тяжкої ... хвороби...». На підтвердження цього до конституційної скарги долучено копію медичної довідки та її переклад українською мовою.

Однак в конституційній скарзі та доданій до неї медичній довідці не міститься відомостей про те, що /громадянин/ за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу.

З огляду на наведене конституційна скарга не відповідає вимогам частини другої статті 56 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 цього закону – неприйнятність конституційної скарги.»(Ухвала Третьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 13 вересня 2018 року № 285-3(I)/2018).

Звертаємо увагу, що довіреність, що видається представнику за дорученням, має бути складена таким чином, який засвідчував би його право представляти інтереси суб'єкта права на конституційну скаргу саме у Конституційному Суді України.

3) короткий виклад остаточного судового рішення, в якому було застосовано відповідні положення закону України;

У цьому розділі не варто наводити розлогий виклад вступної, описової, мотивувальної частин судового рішення, достатньо зазначити про основну мотивацію суду та резолютивну частину.

4) опис перебігу розгляду відповідної справи в судах;

Йдеться про хронологічний виклад звернень автора клопотання до судових установ із відповідними заявами (позов, апеляційна скарга, касаційна скарга) та результати їх розгляду.

5) конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України.

На виконання цієї вимоги Закону слід навести повну назву закону, його реквізити – дату і номер, зазначити конкретні статті, при необхідності – частини та пункти.

Наприклад:

«Автор клопотання просить перевірити на відповідність частині п'ятій статті 29 Конституції України статті 303, 304 Кодексу, але, стверджуючи про їх неконституційність в частині обмеження права особи на розгляд судом (слідчим суддею) скарги щодо законності її затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення як на стадії досудового розслідування, так і після закриття кримінального провадження, наводить зміст усієї статті 303 і частини четвертої статті 304 Кодексу. В остаточному судовому рішенні у справі ... також застосовано не всю статтю 304 Кодексу, а лише її частину четверту. Отже, суб'єкт права на конституційну скаргу не вказав конкретних положень Кодексу, які належить перевірити на відповідність Конституції України.»(Ухвала Другої колегії Першого сенату Конституційного Суду України від 5 квітня 2018 року № 32-2(І)/2018).

Не варто обмежуватися посиланням: «положення, які застосовано судом», «закони, застосовані в остаточному судовому рішенні».

Наприклад:

«Автор клопотання не вказав, на відповідність яким конкретно положенням статей 8, 19, 22, 28, 55, 62, 125, 129 Конституції України необхідно перевірити положення пункту 1 частини другої, частини четвертої статті 361 Кодексу, оскільки вказані статті Конституції України складаються з кількох частин та пунктів, та не зазначив, яке з гарантованих Основним Законом України прав людини, на його думку, зазнало порушення внаслідок застосування Кодексу.»(Ухвала Першої колегії Другого сенату Конституційного Суду України від 10 квітня 2018 року № 46-1(ІІ)/2018);

б) обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону;

Автор клопотання, стверджуючи про невідповідність оспорюваного закону України (його окремих положень) Основному Закону України, має навести аргументи, які б свідчили про обґрунтованість змісту і вимог конституційної скарги.

Йдеться про обґрунтування саме неконституційності оспорюваних положень закону України, тож має бути розкрито взаємозв'язок між оспорюваними положеннями закону України і статтями Конституції України.

Наприклад:

«Цитуючи окремі положення Конституції України, нормативно-правових актів, юридичні позиції Конституційного Суду України, /громадянка/ не вказала, у чому полягає зв'язок між Законом, у тому числі його статтею 90, та статтею 8, частиною третьою статті 22, статтею 46, частиною першою статті 58, статтею 64 Конституції України, а також не навела логічних аргументів щодо того, яким чином зазначена норма Закону зумови-

ла звуження змісту та обсягу соціальних гарантій державних службовців в аспекті перерахунку призначених їм пенсій, чим не дотримала вимог пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Відсутність зв'язку між оспорюваними положеннями Закону та відповідними положеннями Конституції України дозволяє стверджувати, що конституційна скарга... є очевидно необґрунтованою.

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» – неприйнятність конституційної скарги» (Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 4 червня 2018 року № 10-у(П)/2018).

Також обґрунтування не має зводитися виключно до цитування положень законодавства, рішень Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини; цитати мають лише підтверджувати відповідні аргументи.

Наприклад:

– «Автор клопотання у конституційній скарзі цитує приписи Конституції України та законів України, Конвенції, рішення Європейського суду з прав людини. Однак цитування без аргументації невідповідності Конституції України оспорюваних положень закону не є обґрунтуванням тверджень щодо їх неконституційності» (Ухвала Першого сенату Конституційного Суду України від 7 листопада 2018 року № 55-у(І)/2018);

– «...не можуть розглядатися як обґрунтування неконституційності закону й посилення авторів клопотання на його невідповідність актам міжнародного права та на те, що Верховна Рада України не врахувала викладених у них позицій» (Ухвала Великої палати суддів Конституційного Суду України від 24 травня 2018 року № 24-у/2018).

Однією з найчастіших помилок при обґрунтуванні неконституційності закону України чи його окремих положень є його побудова переважно на незгоді автора клопотання з рішеннями судів системи судоустрою України в його справі, запереченні законності та обґрунтованості цих рішень, правильності застосування ними положень законодавства.

Наприклад:

– «...автор клопотання фактично не погоджується з рішенням Верховного Суду України, вказуючи на незаконну відмову в допуску його справи до провадження. Проте незгода з судовими рішеннями також не є підставою для відкриття конституційного провадження у справі» (ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 6 червня 2018 року № 17-у(П)/2018);

– «Суб'єкт права на конституційну скаргу фактично не погоджується з рішенням Верховного Суду України та вказує на незаконну відмову в допуску його до правосуддя. Проте незгода з судовими рішеннями також не є підс-

тавою для відкриття конституційного провадження у справі»(ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 6 червня 2018 року № 18-у(II)/2018);

– «...питання застосування судами законів України не належить до повноважень Конституційного Суду України, на чому він неодноразово наголошував та зазначав, що правозастосовна діяльність, яка полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам, є складовою правозастосування і не належить до повноважень Конституційного Суду України (ухвали від 31 березня 2010 року № 15-у/2010, від 3 липня 2014 року № 73-у/2014, від 24 лютого 2016 року № 14-у/2016» (Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 26 червня 2018 року № 23-у(II)/2018).

Також не варто зосереджуватися при наведенні обґрунтування неконституційності оспорюваних положень на незгоді з тим, як чинним законодавством врегульовано питання, з якого подається скарга, або на суперечливому регулюванні. Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що вирішення таких питань не належить до його компетенції. Конституційний Суд не є суб'єктом законодавчої ініціативи, він не може втручатися у діяльність законодавчого органу державної влади, змінювати чи доповнювати чинні нормативні акти.

Наприклад:

– «...автор клопотання вказує на недосконалість законодавства у сфері правового регулювання реєстрації місця перебування особи. Проте питання удосконалення законодавства не підвідомче Конституційному Суду України» (ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 26 вересня 2018 року № 35-у(II)/2018);

– «Зі змісту конституційної скарги випливає, що /громадянин/ фактично стверджує про неузгодженість положень абзацу першого пункту 22, пункту 23 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402, що визначають право на отримання суддівської винагороди для суддів, які пройшли кваліфікаційне оцінювання, та суддів, які не пройшли такого оцінювання, та пунктів 3, 9 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1774 в аспекті визначення розміру щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці. Проте усунення неузгодженостей у нормативно-правових актах не належить до повноважень Конституційного Суду України (Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 26 червня 2018 року № 23-у(II)/2018)». (Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 1 жовтня 2018 року № 38-у(II)/2018).

Крім того, автор клопотання має зазначити про право людини, яке зазнало порушення в результаті застосування оспорюваних положень закону, а також визначити норму Конституції України, яка проголошує таке право (за-

значаючи про порушення прав, суб'єкт права на конституційну скаргу має вказати положення статей Розділу II Конституції України, який регламентує права, свободи та обов'язки людини і громадянина). Тобто, особа, яка звертається до Конституційного Суду України, повинна не лише зазначити, а й аргументовано довести як саме закон (його окремі положення) обмежує чи порушує її конкретне конституційне право і що таке обмеження не відповідає Конституції України (є неконституційним).

Наприклад:

– «...зі змісту конституційної скарги вбачається, що, аргументуючи свої твердження щодо неконституційності оспорюваних положень Закону № 76, /громадянка/ посилається на статтю 22 Конституції України, однак не вказує, яке саме її конституційне право було порушено внаслідок застосування цих положень. Оскільки стаття 22 Конституції України визначає гарантії реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина, то вона не може бути самостійним аргументом для обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень).» (Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 16 липня 2018 року № 1-уп(II)/2018);

– «Обґрунтовуючи твердження, що Закон суперечить приписам частини четвертої статті 41 Конституції України, Товариство не навело аргументів протиправного позбавлення права власності внаслідок його застосування» (Ухвала Першого сенату Конституційного Суду України від 19 вересня 2018 року № 33-у(I)/2018).

7) відомості про документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційну скаргу, із наданням копій цих документів і матеріалів;

Автор клопотання має зазначити усі відомості про документи, на які є посилання, та надати їх копії, у тому числі витяги із законів з текстом оспорюваних положень, з Конституції України, з рішень Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини, на які є посилання у конституційній скарзі (див. ухвали Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 6 квітня 2018 року № 37-2(I)/2018 та від 17 квітня 2018 року № 95-2(I)/2018, № 102-2(I)/2018, № 104-2(I)/2018; ухвали Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 5 квітня 2018 року № 21-1(II)/2018 та від 7 травня 2018 року № 163-1(II)/2018).

Наприклад:

«Крім того, автор клопотання, посилаючись у конституційній скарзі на закони України, рішення Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини, не надав їх копій.

Недотримання суб'єктом права на конституційну скаргу вимог, визначених у пунктах 6, 7 частини другої статті 55 Закону України «Про Консти-

туційний Суд України», є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» – неприйнятність конституційної скарги»(Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 6 квітня 2018 року № 37-2(І)/2018).

8) перелік документів і матеріалів, що додаються.

Усі додані до конституційної скарги документи і матеріали мають бути зазначені у цьому переліку; усі зазначені у переліку позиції мають бути у наявності.

Згідно з абзацом 10 частини другої статті 55 Закону копія остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу має бути засвідчена в установленому порядку судом, що його ухвалив.

Тобто до клопотання обов'язково має бути долучено копію остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу, засвідчену в установленому порядку судом, що його ухвалив. Долучення ксерокопії з належним чином засвідченої копії, витягів з Єдиного державного реєстру судових рішень не вважатиметься дотриманням цієї вимоги Закону.

Наприклад:

– «...із долучених до конституційної скарги матеріалів також вбачається, що копія остаточного судового рішення у справі Василенка В.О. – постановою апеляційного суду Дніпропетровської області від 10 січня 2018 року, засвідчена не судом, що ухвалив цю постанову, а Саксаганським районним судом міста Кривий Ріг Дніпропетровської області з порушенням вимог, установлених у підпункті 28.17 пункту 28 Інструкції з діловодства в місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 17 грудня 2013 року № 173»(Ухвала Третьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року № 145-3(І)/2018);

– «Відсутність у матеріалах справи належним чином засвідченої копії остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу є істотним формальним недоліком та підставою для повернення конституційної скарги автору клопотання керівником Секретаріату Конституційного Суду України, як це передбачено абзацом першим частини третьої статті 57 Закону» (ухвали Третьої колегії Першого сенату Конституційного Суду України від 12 квітня 2018 року № 79-3(І)/2018, № 80-3(І)/2018).

4. Вимоги щодо суб'єкта права на конституційну скаргу

Відповідно до частини першої статті 56 Закону суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України.

До суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права (частина перша статті 56 Закону).

Наприклад:

– «у конституційній скарзі автор клопотання зазначає постанову Верховного Суду від 12 червня 2018 року як остаточне судове рішення у його справі. Однак із вказаної постанови вбачається, що предметом розгляду у цій справі була апеляційна скарга Закарпатської обласної державної адміністрації на ухвалу Верховного Суду у складі судді-доповідача Касаційного адміністративного суду від 27 березня 2018 року у справі за адміністративним позовом Закарпатської обласної державної адміністрації до Верховної Ради України «про скасування окремих положень закону». /Громадянин/у цій справі був представником Закарпатської обласної державної адміністрації.

Таким чином, постанова Верховного Суду від 12 червня 2018 року була прийнята не у справі за позовом фізичної особи., а у справі за позовом Закарпатської обласної державної адміністрації, яка є юридичною особою публічного права. Отже, /громадянин/ не є належним суб'єктом права на конституційну скаргу в розумінні вимог статті 56 Закону України «Про Конституційний Суд України.» (Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 5 вересня 2018 року № 256-1(II)/2018).

Конституційну скаргу фізична особа підписує особисто.

Якщо суб'єктом права на конституційну скаргу є дієздатна фізична особа, яка за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу, її підписує уповноважена в установленому законом порядку особа, що діє від її імені (частина друга статті 56 Закону).

Як зазначалося вище, у такому випадку до клопотання мають бути додані документи, які підтверджували б той факт, що суб'єкт права на конституційну скаргу за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу.

Конституційну скаргу юридичної особи підписує уповноважена на це особа, повноваження якої має бути підтверджено установчими документами цієї юридичної особи та актом про призначення (обрання) на посаду уповноваженої особи (частина третя статті 56 Закону).

Копії підтверджуючих документів обов'язково додаються до матеріалів конституційної скарги.

5. Прийнятність конституційної скарги

Згідно зі статтею 77 Закону конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 Закону, та якщо:

1) вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження – судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду);

Наприклад:

–»/громадянин/ не дотримав вимог частини першої статті 55, пункту 1 частини першої статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України», порушуючи в конституційній скарзі питання про перевірку на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосовані в судовому рішенні у справі, яке може бути оскаржене в касаційному порядку, тобто не вичерпав всі національні засоби юридичного захисту.» (Ухвала Першої колегії суддів Другого Сенату Конституційного Суду України від 10 квітня 2018 року № 46-1(II)/2018);

– «... відповідно до пункту 1 частини першої статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга вважається прийнятною, якщо вичерпано всі національні засоби юридичного захисту. З матеріалів справи вбачається, що Верховний Суд України постановою від 12 вересня 2017 року скасував ухвалу Вищого адміністративного суду України від 30 січня 2017 року і направив справу на новий розгляд до Вищого адміністративного суду України. Таким чином автори клопотання не вичерпали всі національні засоби юридичного захисту.» (Ухвала Першої колегії суддів Другого Сенату Конституційного Суду України від 12 квітня 2018 року № 59-1(II)/2018);

2) з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення), сплинуло не більше трьох місяців.

Як виняток, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої цієї статті, якщо Суд визнає її розгляд необхідним із мотивів суспільного інтересу.

При цьому звертаємо увагу, що відповідно до пункту 3 Розділу III «Прикінцеві положення» Закону конституційну скаргу може бути подано, якщо остаточне судове рішення у справі особи набрало законної сили не раніше 30 вересня 2016 року.

Якщо суб'єкт права на конституційну скаргу пропустив строк подання конституційної скарги у зв'язку з тим, що не мав повного тексту судового рішення, він має право висловити у конституційній скарзі клопотання про поновлення пропущеного строку.

Суб'єкт права на конституційну скаргу, заявляючи клопотання про поновлення пропущеного строку, має надати Суду відповідну інформацію та навести належні докази.

Наприклад:

«Клопотання /громадянина/ про поновлення пропущеного строку подання конституційної скарги на підставі частини третьої статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» є необґрунтованим, адже автор клопотання не зазначив, коли саме він одержав повний текст постанови Верховного Суду від 7 березня 2018 року, та не надав доказів, які підтверджува-

ли б час отримання повного тексту цього судового рішення». (Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Ухвала Першої колегії суддів Другого Сенату Конституційного Суду України від 9 липня 2018 року № 208-2(I)/2018).

При цьому, заявляючи таке клопотання, слід зважати, наскільки відтермінування в отриманні судового рішення реально впливає на строк подання конституційної скарги.

Наприклад: «Клопотання суб'єкта права на конституційну скаргу про поновлення пропущеного строку подання конституційної скарги на підставі частини третьої статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» є необґрунтованим з огляду на таке.

Автор клопотання зазначає, що ухвалу Вищого адміністративного суду України від 16 листопада 2017 року він отримав 3 січня 2018 року. Тримісячний строк для подання конституційної скарги сплинув 16 лютого 2018 року, тобто через 44 дні з моменту вручення вказаної ухвали. Отже, несвоєчасне подання конституційної скарги суб'єктом права на конституційну скаргу не пов'язане з відсутністю повного тексту остаточного судового рішення». (Ухвала Другої колегії Першого сенату Ухвала Першої колегії суддів Другого Сенату Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року № 143-2(I)/2018).

Суд відмовляє у відкритті конституційного провадження, визнавши конституційну скаргу неприйнятною, якщо зміст і вимоги конституційної скарги є очевидно необґрунтованими або наявне зловживання правом на подання скарги.

6. Мова конституційного провадження

Статтею 74 Закону встановлено, що конституційна скарга подається до Суду державною мовою.

Провадження у Суді ведеться державною мовою.

Учасники конституційного провадження, які не володіють державною мовою, мають своєчасно заявити клопотання про участь у справі перекладача. Такі учасники конституційного провадження можуть запропонувати Суду кандидатуру перекладача, надавши документи на підтвердження його кваліфікації.

Питання про участь перекладача вирішує Сенат чи Велика палата до початку розгляду справ, постановляючи ухвалу.

7. Порядок попереднього опрацювання конституційних скарг

У зв'язку з тим, що до Конституційного Суду України (як і до конституційних судів інших країн) значна кількість клопотань вноситься з порушенням вимог Закону, Законом і Регламентом передбачено особливий порядок їх попереднього опрацювання Секретаріатом.

Так, відповідно до частини другої статті 57 Закону, пункту 8 § 39 Регламенту попередню перевірку конституційних скарг на відповідність вимогам, встановленим статтями 55, 56, частиною першою статті 74 Закону, здій-

снює Секретаріат.

У разі, якщо конституційна скарга за формою не відповідає вимогам Закону, керівник Секретаріату повертає її суб'єкту права на конституційну скаргу із зазначенням, яким вимогам Закону вона не відповідає (абзац 1 частини третьої статті 57 Закону, пункт 1 § 40 Регламенту).

Повернення конституційної скарги не перешкоджає повторному зверненню до Суду з дотриманням вимог Закону (абзац 2 частини третьої статті 57 Закону), у тому числі щодо строку подання конституційної скарги.

Конституційна скарга надсилається до Конституційного Суду поштою або подається безпосередньо до Секретаріату без сплати судового збору.

СПЕЦІАЛІЗОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) від 07 лютого 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 9. Ст. 50.).
- ❖ Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93.
- ❖ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.
- ❖ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042/card4#History
- ❖ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
- ❖ Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
- ❖ Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 07 березня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105/card4#History
- ❖ Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207/card4#History
- ❖ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
- ❖ Регламент Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року. *Вісник Конституційного суду України*. 2018. № 2. Стор. 14.
- ❖ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, №16-17. Ст. 133.
- ❖ Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.
- ❖ Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
- ❖ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.

- ❖ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
- ❖ Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування: Указ Президента України від 07 лютого 2008 року. *Офіційний вісник Президента України*. 2008. № 5. Стор. 31. Ст. 207.
- ❖ Положення про Секретаріат Конституційного Суду України: затверджено Постановою Конституційного Суду України від 11 квітня 2019 року № 13-п/2019. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/179>
- ❖ Про затвердження Регламенту призначення та звільнення суддів Конституційного Суду України з посад за квотою з'їзду суддів України: затверджено Рішенням XII позачергового з'їзду суддів України 25 вересня 2014 року (в редакції, затвердженій рішенням XIV позачергового з'їзду суддів України 13 листопада 2017 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0005415-14>

Підручники, навчальні посібники, довідкові видання:

1. Аніщук Н. В., Афанасьєва М. В., Бакаянова Н. М. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 524 с.
2. Антошкіна В. К. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України: проблеми теорії та практики: навч. посіб. Донецьк: Юго-Восток, 2009. 252 с.
3. Багатомовний юридичний словник-довідник / І. О. Голубовська та ін.; відп. ред. І. О. Голубовська, І. Ю. Штиченко. Київ: Київський університет, 2012. 543 с.
4. Баймуратова М. А., Батанова А. В. Курс конституционного права Украины: учеб. Харьков: Одиссей, 2008. 672 с.
5. Барабаш Ю. Г. Конституційне право України: посіб. Харків: Право, 2012. 303 с.
6. Барабаш Ю. Г., Дахова І. І., Євсєєв О. П. та ін. Конституційна юрисдикція: підруч. Харків: Право, 2012. 168 с.
7. Бисага Ю. М. Права людини. Ужгород: Ліра, 2003. 164 с.
8. Бисага Ю. М., Белов Д. М. та ін. Конституційне право України: навч. посіб. Ужгород: Ліра, 2007. 370 с.
9. Битяк Ю. П. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5-ти томах. Харків: Право, 2008. Т. 2: Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення. 576 с.
10. Бойкова М. А., Омельченко О. Ф. Діалектична методологія ефективного державотворення і прогнозування розвитку країни: моногр. Київ: К.І.С., 2011. 128 с.
11. Боняк В. О. Конституційне право України : навч. посіб. Дніпропетровськ:

- Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 295 с.
12. Брайченко О. Д., Манжул К. В. Конституція незалежної України: навч. посіб. Кіровоград, 1997. 109 с.
 13. Бурдяк В. І. Політика і права людини: підруч. Чернівці: Рута, 2011. 536 с.
 14. Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: В. Д. Гончаренко (гол.) та ін. Харків: Право, 2016. Том 1: Історія держави і права України. 848 с.
 15. Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: С. І. Максимов (гол.) та ін. Харків: Право, 2017. Том 2: Філософія права. 1128 с.
 16. Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: О. В. Петришин (гол.) та ін. Харків: Право, 2017. Том 3: Загальна теорія права. 952 с.
 17. Веніславський Ф. В. Конституційне право України в схемах і таблицях: навч. посіб. Харків: Право, 2014. 376 с.
 18. Витрук Н. В. Конституционное правосудие. Судебно-конституционное право и процесс: учеб. пособ. Москва: Юристъ, 2005. 525 с.
 19. Галуцько В. В. Конституційне право України: темат. словник. Херсон: Херсон. міськ. друк., 2010. 132 с.
 20. Гапоненко Л. В., Осадча Л. В. Конституційне право України у визначеннях та схемах: навч. посіб. Ірпінь: НУДПСУ, 2012. 130 с.
 21. Гнилорібов В. В., Тихонов В. М. Державне будівництво й місцеве самоврядування в Україні: навч. посіб. Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2004. 376 с.
 22. Годованець В. Ф., Головін А. С. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: МАУП, 2005. 360 с.
 23. Головін А. С. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України: підруч. 2-е вид, допов. та перероб. Київ: Логос, 2017. 398 с.
 24. Голубовська І. О. та ін. Багатомовний юридичний словник-довідник. Київ: Київський університет, 2012. 543 с.
 25. Гончаренко О. М. Права людини в Україні: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 207 с.
 26. Григоренко Є. І., Передерій О. С. Конституція та засади конституційного ладу України у питаннях та відповідях: навч. посіб. Харків: ХУПС, 2010. 171 с.
 27. Гринюк Р. Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація: моногр. Київ: Ін Юре, 2004. 386 с.
 28. Гринюк Р. Ф. Конституційне право України: навч. посіб. Донецьк: Дон-НУ, 2014. 281 с.
 29. Демків Р. Я. Конституційне право України: курс лекцій. Львів: [б.в.], 2012. 331 с.

30. Єзеров А. Конституційний конфлікт як феномен та процес в Україні: моногр. Одеса: Юридична література, 2008. 240 с.
31. Єловських У. О. Конституційне право України: навч.-методолог. посіб. Луганськ: ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. 182 с
32. Зіллер Ж., Ховхуна В. (пер. з фр.) Політико-адміністративні системи країн ЄС. Київ: Основи, 1996. 420 с.
33. Карпачова Н. І. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні. Київ: Юридична думка, 2007. 424 с.
34. Кириленко Є. В. Новітня концепція реформування судової влади України: навч. посіб. / За наук. ред. О. А. Кириченка. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2010. 59 с.
35. Колісник В. П. Конституційне право України: підруч. Харків: Право, 2008. 416 с.
36. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підруч. Київ: Правова єдність, 2008. 350 с.
37. Конституційне право України: підруч. 8-е вид. перероб. та допов. Ужгород: Гельветика, 2018. 410 с.
38. Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів / [Ю. Г. Барабаш та ін.]. 4-те вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2017. 369 с.
39. Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.]; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.
40. Конституційні засади сучасного державотворення: навч. посіб. у питаннях і відповідях / Т. Є. Кагановська та ін.; за ред. Т. Є. Кагановської. Харків: Право, 2017. 303 с.
41. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики / В. Ф. Погорілко та ін.; ред. В. Ф. Погорілко. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2001. 356 с.
42. Концепція удосконалення інституту юридичної відповідальності держави перед громадянським суспільством та особою в Україні / Н. М. Оніщенко та ін. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. 111 с.
43. Кравченко В. В. Конституційне право України: навч. посіб. 3-тє вид. Київ: Атіка, 2004. 512 с.
44. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Муніципальне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. 672 с.
45. Крегул Ю. І. Права і свободи людини: навч. посіб. Київ: Книга, 2004. 288 с.
46. Крегул Ю. І., Орленко В. І., Ладиченко В. В., Зубок М. І., Погарченко В. В. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003. 418 с.

47. Курило Л. В. Дотримання прав людини (на основі практики Європейського суду з прав людини щодо України): практ. посіб. / За заг. ред. В. К. Грищука. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 91 с.
48. Кушніренко О. Г. Права і свободи людини та громадянина: навч. посіб. Харків: Факт, 2001. 440 с.
49. Лазор Л. І., Михайлюк В. П., Рашидов С. Ф., Дроговоз В. А. Конституційне право України: словник-довідник. Луганськ: Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2008. 215 с.
50. Майданник О. О. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Алерта, 2011. 380 с.
51. Марочкін І. Є., Сібільва Н. В. Організація судової влади в Україні: навч. посіб. Харків: Право, 2009. 184 с.
52. Мельниченко В. І. Інституційний розвиток держави: навч.-метод. посіб. Київ: НАДУ, 2012. 199 с.
53. Міхневич Л. В. Конституційне право України: практикум. Київ: КНЕУ, 2013. 266 с.
54. Мушенко В. В. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 227 с.
55. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В., Щербина Є. М. Міжнародний захист прав людини: навч. посіб. Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2014. 152 с.
56. Нестерович В. Ф. Конституційне право України: навч. посіб. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 207 с.
57. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України: практ. посіб. Київ: Ліра-К, 2018. 640 с.
58. Олійник А. Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: моногр. Київ: Алтера; КНТ; Центр навч. л-ри, 2008. 472 с.
59. Оніщенко Н. М. та ін. Правова система України в умовах сучасних національних та міжнародних тенденцій розбудови державності: моногр. Київ: Кондор, 2012. 614 с.
60. Орзіх М. В., Афанасьєва М. В., Барський В. Р. та ін. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 272 с.
61. Орзіх М. П. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2012. Випуск 2: Конституційні перетворення в Україні. 430 с.
62. Орленко В. І. та ін. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. 527 с.
63. Павликов С. Г., Умнова И. А. Конституционное право: учеб. пособ. Москва: Альфа-М; ИНРФА-М, 2015. 575 с.
64. Палант Б. Білля про права (практика застосування): наук.-попул. вид. Харків: Право, 2018. 264 с.
65. Паліюк В. П. Міжнародні судові установи і захист прав людини та ос-

- новних свобод: навч.-практ. посіб. Миколаїв: Атол, 2006. 178 с.
66. Перепелюк В. Г. Конституційні процедури: державне процесуальне право: навч. посіб. Чернівці: Рута, 2004. 349 с.
 67. Петришин О. В., Шевчук О. В., Дашковська О. Р. та ін. Проблеми теорії права і конституціоналізму у працях М. В. Цвіка. Харків: Право, 2010. 272 с.
 68. Погорілко В. Ф. Основи конституційного ладу України: підруч. Київ: Ін Юре, 1997. 40 с.
 69. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: підруч. Київ: Ліра-К, 2012. 576 с.
 70. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина: навч. посіб. Київ: Атіка, 2004. 464 с.
 71. Рудич Ф. М. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку: навч. посіб. Київ: Парламентське вид-во, 2002. 327 с.
 72. Румянцев О. Г., Додонов В. Н. Юридический энциклопедический словарь. Москва: ИНФРА М, 1997. 384 с.
 73. Савич С. С., Попов А. А., Пащук Т. В. Судочинство у Європейському суді з прав людини: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 163 с.
 74. Селіванов А. О. Конституційне правосуддя в Україні (авторський спецкурс): навч.-метод. посіб. Харків; Київ: Логос, 2017. 91 с.
 75. Селіванов А. О. Теорія і практика застосування конституційного права України. Київ: Логос. 2016. 174 с.
 76. Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 368 с.
 77. Скрипнюк О. В. Конституційне право України: академічний курс: підруч. Київ: Ін Юре, 2010. 669 с.
 78. Скрипнюк О. В. Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики реалізації: до десятої річниці прийняття Конституції. Київ: Акад. прав. наук України, 2005. 167 с.
 79. Словник юридичних термінів і понять: навч. посіб. / [В. Г. Гончаренко та ін.]; за ред. В. Г. Гончаренка та З. В. Ромовської. Київ: Юстініан, 2013. 597 с.
 80. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
 81. Стрижак А. А. Конституція України в актах Конституційного Суду України (аналіт. огляд та комент.). Київ: Ін Юре, 2010. 631 с.
 82. Тацій В. Я., Петришин О. В., Барабаш Ю. Г. та ін. Конституція України: наук.-практ. коментар. Харків: Право, 2011. 1128 с.
 83. Тацій В. Я., Тодика Ю. М., Данильян О. Г. Конституційно-правові засади становлення української державності: моногр. Харків: Право, 2003. 328 с.
 84. Тацій В. Я. та ін. Правова доктрина України: у 5-ти томах. Харків: Право, 2013. Битяк Ю. П. та ін. Т. 2: Публічно-правова доктрина України

2013. 863 с.
85. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права (Explanatory Terminological Dictionary on Constitutional law) / Кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
 86. Тодика Ю. М. Конституція України – Основний Закон держави і суспільства: навч. посіб. Харків: Факт, 2001. 328 с.
 87. Тодика Ю. М. Основи конституційного ладу України: моногр. Харків: Факт, 2000. 176 с.
 88. Тодика Ю. М., Журавський В. С. Конституційне право України: підруч. Київ: Ін Юре, 2002. 544 с.
 89. Тодика Ю. М., Тодика О. Ю. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні: моногр. Київ: Ін Юре, 2004. 368 с.
 90. Федоренко В. Л. Конституційне право України: підруч. Київ: Ліра-К, 2016. 615 с.
 91. Філонов О. В., Субботін В. М., Пашутін В. В., Тодоров І. Я. Основи демократії. Права людини та їх забезпечення в умовах суспільних змін: навч. посіб. 2-ге вид., випр. Київ: Знання, 2008. 215 с.
 92. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 512 с.
 93. Чижмарь К. І., Лавринович О. В. Конституція України: наук.-практ. коментар. Київ: Центр навчальної літератури, 2018. 290 с.
 94. Чушенко В. І., Заяц І. Я. Конституційне право України: підруч. Київ: Ін Юре, 2009. 547 с.
 95. Шаповал В. Н., Корнеев А. В. История Конституции Украины: Дніпропетровськ: Акцент, 2012. 127 с.
 96. Шаптала Н. К., Задорожня Г. В. Конституційне право України: навч. посіб. Дніпропетровськ: Лізунов Прес, 2012. 472 с.
 97. Шемшученка Ю. С. Великий енциклопедичний юридичний словник. А-Я. Київ: Юридична думка, 2012. 1017 с.
 98. Шемшученко Ю. С. Конституційне право України. Академічний курс: підруч. Київ: Юридична думка, 2008. 800 с.
 99. Шемшученко Ю. С. Правові системи сучасності: навч. посіб. Київ: Юридична думка, 2012. 490 с.
 100. Шемшученко Ю. С. Проблеми теорії конституційного права України. Київ: Парламентське вид-во, 2013. 616 с.
 101. Шляхтун П. П. Конституційне право України: підруч. Київ: Освіта України; КНТ, 2008. 592 с.
 102. Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 1: А-Г. 672 с.
 103. Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1999. Том 2: Д-Й. 744 с.
 104. Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2001. Том 3: К-М. 792 с.

105. Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 4: Н-П. 720 с.
106. Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 5: П-С. 736 с.
107. Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 6: Т-Я. 768 с.
108. Юринець Ю. Л. Конституційне право України: навч. посіб. Ужгород: Бреза, 2014. 367 с.
109. Ющик О. І., Бошицький Ю. Л., Риндюк В. І. Конституційні основи розвитку законодавства України: навч. посіб. Київ: Юридична думка, 2015. 155 с.

Дисертації, автореферати:

1. Алавердян Л. В. Конституционно-правовой характер решений Конституционного Суда и проблемы их осуществления: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ереван, 2012. 30 с.
2. Багрій О. І. Доктрина верховенства Конституції України (за матеріалами практики Конституційного Суду України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 16 с.
3. Бринь Т. О. Конституційний Суд України в механізмі захисту та забезпечення прав і свобод людини і громадянина: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2010. 190 с.
4. Василевич М. В. Конституційно-правові гарантії незалежності судової влади: теорія та практика реалізації: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 225 с.
5. Волвенко П. В. Діяльність Конституційного Суду України щодо тлумачення Конституції України: теоретичний аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 24 с.
6. Гараджаєв Д. Я. Конституційний Суд Азербайджанської Республіки: теорія та практика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2017. 42 с.
7. Данко В. Й. Застосування правових позицій Конституційного Суду України судами загальної юрисдикції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 22 с.
8. Денькович О. І. Тлумачення кримінально-правових норм у рішеннях Конституційного Суду України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 19 с.
9. Зубко В. Л. Конституционный суд – единственный публичный политическо-юрисдикционный орган: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук. Киншинэу, 2000. 25 с.
10. Кадикало О. І. Офіційне тлумачення норм Конституції і законів конституційними судами (на прикладі України та країн СНД): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 197 с.
11. Карелова Г. А. Кримінальна відповідальність в правових позиціях Кон-

- ституційного Суду України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
12. Киреева Е. Ю. Конституционный Суд и конституционное судопроизводство: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 1997. 23 с.
 13. Кожевников А. Ю. Конституційно-правове регулювання імунітетів в Україні (на прикладі глави держави, народних депутатів та суддів України): дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2009. 219 с.
 14. Корейба І. В. Конституційний Суд України в системі органів правової охорони Конституції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 20 с.
 15. Корейба І. В. Конституційний Суд України в системі органів правової охорони Конституції України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 236 с.
 16. Кравченко О. О. Захист прав і свобод людини та громадянина Конституційним Судом України: доктринальні, прикладні та компаративні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 16 с.
 17. Кузьменко О. О. Конституційний суд України в системі вищих органів державної влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 20 с.
 18. Манасян А. А. Место решений Конституционного Суда в правовой системе РА и их роль в обеспечении стабильности Конституции: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ереван, 2012. 30 с.
 19. Махніцький О. І. Конституційний принцип верховенства права та його реалізація судовою владою в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2014. 22 с.
 20. Міхеєва Т. П. Інститут конституційної юстиції: історичні та політико-правові аспекти: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 231 с.
 21. Намясенко О. К. Правовий статус судді Конституційного Суду України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 195 с.
 22. Нечипорук С. В. Конституційні засади організації та функціонування судової влади в Україні (питання теорії і практики): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 17 с.
 23. Портнов А. В. Становлення і розвиток конституційного судочинства в Україні: теоретичні та практичні проблеми: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2009. 474 с.
 24. Радзієвська В. В. Конституційний Суд України в механізмі забезпечення прав і свобод людини і громадянина: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 16 с.
 25. Савенко М. Д. Правовий статус Конституційного Суду України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2001. 16 с.
 26. Савчин М. В. Конституційний Суд України як гарант конституційного ладу: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 218 с.
 27. Скоромоха В. Є. Конституційний Суд України в механізмі державної влади: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2001. 230 с.

28. Ткачук А. П. Конституційний суд у механізмі захисту основних прав і свобод людини: модельний підхід: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 20 с.
29. Туркина И. Е. Место и роль конституционно-судебной ветви власти в демократическом политическом процессе: дис. ... канд. полит. наук. Севастополь, 2004. 221 с.
30. Федик С. Є. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 20 с.
31. Христова Г. О. Юридична природа актів Конституційного Суду України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 20 с.
32. Чебан В. І. Конституційно-правовий статус суддів в Україні та державах Східної Європи (порівняльно-правовий аналіз): дис. ... канд. юрид. наук. Чернівці, 2011. 240 с.

Монографії:

1. Астафичев П. А. Судебный конституционный контроль в России: моногр. Орел: ГУНПК, 2012. 135 с.
2. Бринцев В. Д. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування: моногр. Харків: Право, 2013. 392 с.
3. Гараджаев Д. Конституционный Суд Азербайджанской Республики: перспективы использования опыта Суда Европейского Союза: моногр. Одесса: Гельветика, 2017. 447 с.
4. Гецько М. М. Інститут конституційної скарги як засіб захисту основних прав і свобод: порівняльно-правовий аналіз: моногр. Ужгород: Гельветика, 2015. 227 с.
5. Головін А. С. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України: моногр. Київ: Логос, 2012. 368 с.
6. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя: моногр. Харків: Право, 2013. 424 с.
7. Евсеев А. П. Психология конституционного судопроизводства: моногр. Харьков: Юрайт, 2013. 232 с.
8. Захаров В. В. Решения Конституционного суда Российской Федерации как источник конституционного права: моногр. Москва: Юрлитинформ, 2005. 242 с.
9. Івановська А. М. Правові засади функціонування Конституційного Суду України: моногр. Хмельницький: ХУУП, 2013. 221 с.
10. Мильчакова О. В. Конституционный контроль в странах бывшей Югославии: моногр. Москва: Пресс, 2014. 304 с.
11. Мироненко О. М. Конституційний Суд України: історія і сучасність, доктрина і практика: моногр. Київ: ІДП ім. В. М. Корецького, 2011. 910 с.
12. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: мо-

- ногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
13. Насырова Т. Я. Конституционный контроль. Казань: КФУ, 1992. 114 с.
 14. Портнов А. В. Теоретичні основи формування конституційного судочинства в Україні: моногр. Київ: Логос, 2008. 155 с.
 15. Селиванов А. А. Вопросы теории конституционного правосудия в Украине: моногр. Киев: Логос, 2010. 272 с.
 16. Селіванов А. О. Конституційна юрисдикція: поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади: моногр. Київ: Ін Юре, 2008. 120 с.
 17. Селіванов А. О. Конституційні проблеми в сучасній теорії права. Доктрина стабільності та охорони Конституції України в контексті її модернізації та ефективного конституційного правосуддя: моногр. Київ: Логос, 2012. 152 с.
 18. Селіванов А. О. Питання теорії конституційного правосуддя в Україні. Актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя: моногр. Київ: Логос, 2010. 276 с.
 19. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України: моногр. Київ: Парламентське вид-во, 2018. 182 с.
 20. Тесленко М. В. Судебный конституционный контроль в Украине: моногр. Киев: ИГП им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2001. 344 с.
 21. Тодика Ю. М. Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика: моногр. Харків: Факт, 2001. 328 с.

Наукові статті:

1. Аблязов Д. Принцип верховенства Конституції і позитивне законодавство. *Юридична Україна*. 2006. № 5. С. 28-35.
2. Авакьян С. А. Нормативное значение решений конституционных судов. *Вестник Московского университета*. 2004. № 46. С. 25-31.
3. Аметистов Е. М. Конституційний Суд Російської Федерації та засоби масової інформації (досвід семи років взаємодії). *Право України*. 1998. № 7. С. 60-62.
4. Андреев Д. Правосвідомість у структурі соціально-правової комунікації. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 11-16.
5. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18-21.
6. Бабенко К. Розвиток конституціоналізму як елемент сучасної правової культури в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 4. С. 99-106.
7. Бабенко К. Форми конституційного контролю і гарантії стабільності системи конституційного регулювання в Україні. *Вісник Конституцій-*

- ного Суду України. 2010. № 2. С. 123-129.
8. Багрій О. Доктрина верховенства Конституції України у конституційному правосудді. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 6. С. 117-125.
 9. Багрій О. І. Авторитетність Конституційного Суду України як індикатор рівня конституційної правосвідомості та правової культури й засіб їх підвищення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 52-55.
 10. Багрій О. Принципи верховенства Конституції України у контексті застосування практики Європейського суду з прав людини. *Юридична Україна*. 2012. № 3. С. 37-42.
 11. Бакірова І. О. Офіційне тлумачення Конституції та законів України як одна із форм забезпечення судового захисту прав людини і громадянина Конституційним Судом України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 4-5. С. 52-63.
 12. Бандурка О. Конституційна реформа. Логіка затребуваності. *Віче*. 2004. № 6. С. 3-5.
 13. Барабаш Ю. Г. Преюдиціальність рішень Конституційного Суду України: проблемні питання теорії та практики. *Право України*. 2010. № 6. С. 45-49.
 14. Барский В. В новое тысячелетие с новой Конституцией. *Юридический вестник*. 2000. № 1. С. 130-137.
 15. Барский В. Р. Правовая природа судебного конституционного контроля в Украине. *Юридический вестник*. 1998. № 1. С. 48-51.
 16. Басараб М. І. Яка Конституція потрібна Україні? *Віче*. 2004. № 9. С. 22-23.
 17. Баулін Ю. Принцип верховенства права у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 1. С. 18-27.
 18. Бачинская О.-М. Применение принципа недискриминации в решениях Конституционного Суда Украины. *Leges si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 11-14.
 19. Бехруз Х. Конституціоналізм в ісламських державах: становлення, сучасний стан і напрями трансформації. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 349-356.
 20. Белкін Д. Конституція України – закон прямої дії. *Право України*. 1997. № 1. С. 71-74.
 21. Белов Д. М. Конституціоналізм як теоретико-правова категорія: окремі аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. № 23. С. 163-168.
 22. Бичков І. Конституція в системі чинників обмеження державної влади. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 242-249.
 23. Білоскурська О. Цінність Конституції. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 105-108.

24. Бірмонтієне Т. «Невидимі» поправки до Конституції: роль Конституційного суду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 223-238.
25. Бірюк Л. Науково-експертний висновок як засіб застосування доктринального тлумачення у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 33-39.
26. Богданевич Т. С. Тлумачення положень Європейської конвенції з прав людини та рішень Європейського суду з прав людини в діяльності Конституційного Суду України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 52-54.
27. Бондаренко О. В. Способи модернізацій конституцій: у площині пошуку оптимального варіанта для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 37 (1). С. 51-55.
28. Бондарчук І. В. Рішення Конституційного Суду України у правовому регулюванні діяльності політичних партій і громадських організацій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5. С. 106-113.
29. Бориславська О. Верховенство конституції чи верховенство права: деякі питання відновлення дії окремих положень Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 48-57.
30. Бориславська О. М. Сучасні концепції конституціоналізму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 7. С. 65-68.
31. Бориславська О. Сутність конституціоналізму: конституціоналізм як ідеологія, доктрина та практика обмеженого правління. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2015. Вип. 61. С. 247-256.
32. Бориславський Л. Конституція України: її реалізація та способи удосконалення. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 4. С. 103-110.
33. Буткевич В. Конституція України: проблеми вироблення нового проекту. *Право України*. 2014. № 7. С. 85-110.
34. Валькова А. І. Правова природа конституційного контролю та його місце в державно-правовому механізмі. *Право і суспільство*. 2015. № 3, ч. 2. С. 9-12.
35. Валькова А. І. Правова природа конституційного контролю та його місце в державно-правовому механізмі. *Право і суспільство*. 2015. № 3, ч. 2. С. 9-12.
36. Веніславський Ф. В. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України в механізмі забезпечення стабільності конституційного ладу. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 2. С. 61-69.
37. Веремієнко С., Шестак Л. До питання про структуру Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 12. С. 144-148.
38. Волвенко П. В. Акти тлумачення (рішень і висновків) Конституційного

- Суду України в механізмі правового регулювання з погляду теорії поділу влади. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 12. С. 136-140.
39. Волвенко П. В. Статус актів тлумачення (рішень і висновків) Конституційного Суду України з огляду типології правових систем. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 11. С. 68-74.
 40. Волощук О. Т. Конституційний Суд України на шляху до доктрини реального права (проблеми та перспективи). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 6. С. 52-59.
 41. Генадій Ш. Авторитарний політичний режим: теоретико-методологічні підходи до визначення. *Вісник Львівського університету. Серія: філософсько-політологічні студії*. 2014. Вип. 5. С. 329-338.
 42. Гергелійник В. О. Конституційний Суд в системі органів контрольної влади: теоретичні аспекти. *Право України*. 1999. № 5. С. 81-85.
 43. Гетьман І. Розвиток громадянського суспільства в умовах інформаційно-глобалізаційних процесів. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2. С. 46-54.
 44. Головатий С. Конституція України 1996 року в системі європейського конституціоналізму. *Право України*. 1997. № 8. С. 3-6.
 45. Горбунова Л. Конституційні засади забезпечення законності у нормотворчості. *Право України*. 2004. № 7. С. 15-20.
 46. Городовенко В. Деякі питання нормативного закріплення принципів права. *Юридична Україна*. 2012. № 6. С. 11-18.
 47. Грабильніков А. В. Конституційна юстиція в Україні: до визначення поняття. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 1. С. 3-7.
 48. Грабчук Я. І. Роль прем'єр-міністра України у забезпеченні правової охорони конституції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5. С. 47-50.
 49. Гринюк Р. Ф. Обмежувальна роль Конституції у забезпеченні функціонування правової держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 6. С. 13-23.
 50. Гринюк Р., Багрій О. До питання про доцільність визнання презумпції конституційності нормативно-правових актів у контексті забезпечення верховенства Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 92-102.
 51. Губрієнко О. М. Політико-правова характеристика сучасних федеративних держав. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 2. С. 34-41.
 52. Гультай М. М. Повна чи нормативна конституційна скарга: пошук національної моделі. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1 (72). С. 24-33.
 53. Гультай М. М. Роль європейських стандартів правозахисту у конституційному судочинстві України. *Вісник Академії правових наук України*.

2012. № 3 (70). С. 54-66.
54. Гультай М. П. Конституційна скарга як прояв дії верховенства права. *Право України*. 2012. № 9. С. 316-324.
55. Гультай М. П. Модель конституційної скарги в Республіці Польща та її переваги в контексті розвитку конституційної юстиції України. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1 (68). С. 55-65.
56. Данко В. Й. Про дослідження природи та місця Конституційного Суду України в системі органів державної влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 60-64.
57. Джузь В. Аксіологічний інструментарій у соціології конституційного права. *Право України*. 2013. № 5. С. 262-273.
58. Джузь В. Про предмет соціології конституційного права. *Право України*. 2013. № 10. С. 194-202.
59. Дмитриєнко Ю. М. Конституція України як статистична формальна спадкоємність конкретно-історичного циклу соціальної активності правової свідомості. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2001. № 1. С. 263-277.
60. Дроздов О. В. Зупинення провадження у справі у зв'язку зі зверненням до Конституційного Суду України. *Право України*. 2001. № 2. С. 132-135.
61. Евсєєв А. П. Психолого-правові проблеми конституційної юрисдикції в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 6. С. 105-108.
62. Евсєєв А. П. Судебні помилки в діяльності Конституційного Суду України. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 8. С. 3-6.
63. Євграфов Є. П. Акти Конституційного Суду України в системі національного законодавства. *Право України*. 2001. № 10. С. 66-68.
64. Євграфова Є. Щодо ідеальної конституції, її виконання і вітчизняного досвіду проектування. *Право України*. 2014. № 7. С. 121-129.
65. Єзеров А. Конфліктологічна експертиза актів конституційного законодавства. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 275-283.
66. Задорожня Г. Аксіологічний вимір Конституції України: проблеми теорії та практики. *Юридичний журнал*. 2012. № 7-8 (121-122). С. 98-102.
67. Задорожня Г. В. Принцип рівного виборчого права громадян у рішеннях Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 9. С. 42-49.
68. Заєць А. Концепції правової держави і верховенства права в українській правовій доктрині. *Право України*. 2013. № 9. С. 243-269.
69. Зубчик Ю. Щодо сутності суб'єктивного права. *Юридична Україна*. 2012. № 2. С. 14-19.
70. Іщенко І. Зміни предмета правового регулювання в умовах правової держави і громадянського суспільства. *Юридична Україна*. 2011. № 9 (105). С. 8-13.
71. Камло В. Деякі теоретичні проблеми конституційного контролю за до-

- держанням парламентом процедури внесення змін до Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 3. С. 64-76.
72. Кампо В. М. Деякі проблеми розвитку конституційної юстиції в Україні. *Право України*. 2010. № 6. С. 60-65.
73. Кампо В. М. Конституційні засади виборів у практиці Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 12. С. 17-28.
74. Кампо В. М. Легітимність рішень конституційних судів у контексті доктрини верховенства права: компаративний та гносеологічний аспекти. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 5. С. 99-109.
75. Касмінін О. Актуальні питання захисту права на працю та права на соціальний захист громадян Конституційним Судом України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 123-131.
76. Кельман М. С. Підсумкові акти конституційної юрисдикції зарубіжних країн: їх юридична природа. *Право України*. 2000. № 10. С. 124-127.
77. Кельман М. Теоретико-методологічні підходи до аналізу співвідношення громадянського суспільства та держави. *Право України*. 2010. № 6. С. 93-100.
78. Клименко О. М. Вплив конституційної юрисдикції на розвиток статусу адвоката в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 2. С. 62-68.
79. Клименко О. М. Конституційно-правова сутність принципу непорушності права власності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 49-54.
80. Князевич Р. Конституційно-правові підстави для прийняття нової Конституції України. *Право України*. 2007. № 6. С. 9-14.
81. Коваленко В. Гарантії прав і свобод людини в Україні та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 57-65.
82. Коваленко В. Конституційний Суд України як ключова інституція в механізмі гарантій прав і свобод людини в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 66-73.
83. Ковальов І. П. Проблемні аспекти категорії конституціоналізму. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 92-99.
84. Козюбра М. Верховенство права і Україна. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 30-63.
85. Козюбра М. Верховенство права: українські реалії та перспективи. *Право України*. 2010. № 3. С. 6-18.
86. Козюбра М. Теорія юридичної аргументації та її особливості в конституційному судочинстві. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 167-180.
87. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми прав-

- ління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 103-108.
88. Колісник В. Конституційне регулювання етносоціальних процесів у європейських країнах. *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 2. С. 29-33.
89. Колісник В. Національно-етнічний чинник в Конституції України. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 3. С. 13-17.
90. Колісник В. Правовий механізм трансформації української Конституції. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 59-67.
91. Колух В. Окрема думка судді Конституційного Суду України як засіб уникнення політичної відповідальності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 2. С. 62-68.
92. Константий О. В. Окремі проблеми становлення самостійної судової влади в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 10. С. 33-37.
93. Копиленко О. «Лукава» нормотворчість (до проблеми реалізації Конституції АРК). *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 4. С. 65-69.
94. Копиленко О. Конституція в Конституції, або крок вперед, два кроки назад. *Політика і час*. 2000. № 7-8. С. 12-16.
95. Корейба Ю. Конституція України як визначальне джерело інформаційного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 48-52.
96. Косілова О. Правозахисні функції громадянського суспільства. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 10. С. 10-13.
97. Косович В. До визначення поняття «нормативно-правовий акт»: практична необхідність і теоретична можливість уточнення. *Право України*. 2012. № 9. С. 274-280.
98. Кравець І. А. О правовой природе конституционной герменевтики. *Право и политика*. 2003. № 1. С. 15-20.
99. Кравець М. О. Порядок реалізації конституції в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 20-23.
100. Кравець М. О. Проблеми реалізації конституції в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 1. ч. 2. С. 14-17.
101. Кравчук В. М. Особливості конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 109-112.
102. Кравчук Г. Сфера застосування Віденської конвенції. Виключення застосування Віденської конвенції: правозастосовна практика. *Право України*. 2016. № 5. С. 19-28.
103. Кравчук К. Г. Акти Конституційного Суду України та їх правотворчий характер. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 51-54.
104. Кривенко Л. Конституційний процес: «Кому вигідне перетягування ко-

- вдри?». *Віче*. 2004. № 2. С. 9-14.
105. Крусян А. Р. Модернізація Конституції України: досвід, сучасність та перспективи. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2012. Т. 11. С. 235-247.
106. Кряжков В. А. Правовые позиции Конституционного Суда России. *Государство и право*. 2004. № 4. С. 118-119.
107. Кряжков В. А. Правовые позиции Конституционного Суда Российской Федерации в его интерпретации. *Государство и право*. 2005. № 11. С. 13-21.
108. Кузнєцова З. В. Дотримання конституційних норм в механізмі реалізації Конституції України. *Правова держава*. 2012. № 15. С. 52-56.
109. Кузнєцова Ю. Застосування міжнародних стандартів Конституційного Суду України: методологія та цільове призначення. *Юридичний журнал*. 2012. № 7-8 (121-122). С. 103-107.
110. Кузьменко О. В. Про вплив Конституційного Суду України на процес законотворчості в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 7. С. 132-134.
111. Кузьменко О. В. Про правові позиції Конституційного Суду України. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 6. С. 112-114.
112. Куненко І. Проблеми правового регулювання внесення змін до Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 2. С. 90-93.
113. Куненко І. С. Види конституційного процесу: поняття та особливості реалізації. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 104-108.
114. Куракін О. М. Методи контрольного процесу в органах внутрішніх справ України: питання теорії. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 86-94.
115. Кучук А. М. Моделі розвитку юридичної науки: філософсько-правовий дискурс. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 62-67.
116. Лавринович О. В. Національна доповідь щодо питань верховенства права на міжнародному та національному рівнях (засідання ГА ООН 24 вересня 2012 року). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 5-6.
117. Легка О. В. Юридична техніка законодавчих та правозастосовних актів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 101-106.
118. Лемак В. В. Проблеми інституційної незалежності Конституційного Суду України: уроки європейського досвіду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 113-117.
119. Линецький С. Проблема внесення змін до Конституції у контексті еволюції державного режиму сучасної України. *Підприємництво, госпо-*

- дарство і право. 2002. № 3. С. 94-99.
120. Лисенков С. Властивості Конституції як основного закону та конституційна регламентація змісту і реалізації суб'єктивних прав і свобод. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 7. С. 10-14.
121. Ліфшиць Ю. Конституційність нормативного акта. *Право України*. 1994. № 11-12. С. 36-37.
122. Ліфшиць Ю. Правовий статус Конституційного Суду. *Право України*. 1994. № 5-6. С. 6-8.
123. Лотюк О. Конституційний контроль в зарубіжних країнах. *Погляд науковця*. 2008. № 5. С. 52-58.
124. Малишев Б. В. Принцип верховенства права (теоретико-правовий аспект). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 8. С. 14-20.
125. Малишев Б. В. Природні права людини: загальнотеоретична характеристика. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 23-29.
126. Малишев Б. В. Сутність права як телеологічна категорія. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 12. С. 16-21.
127. Малишев Б. В. Чи є рішення Конституційного Суду України судовими прецедентами? *Часопис Київського університету права*. 2007. № 3. С. 73-78.
128. Мамченко Н. Теорія та філософія права: проблема розмежування. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 12. С. 3-5.
129. Мартинюк Р. Нормативне визначення порядку розробки і прийняття нової Конституції України. *Право України*. 2011. № 6. С. 113-121.
130. Мартьянова Т. С. Конституційний Суд у системі органів конституційного контролю: порівняльно-правові аспекти діяльності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 6. С. 59-62.
131. Марцеляк О. В. Правова природа актів Конституційного Суду України та їх роль у розвитку науки конституційного права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 118-121.
132. Марчук Р. П. Поняття конституції та її види: політико-юридичний аспект. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 4. С. 11-16.
133. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
134. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
135. Матвієнко А. Методи та форми конституційно-правового забезпечення прав та свобод людини і громадянина. *Юридична Україна*. 2004. № 12. С. 25-29.
136. Мацюк А. Конституція – правова основа суспільного ладу, формування, організації та здійснення влади народу. *Публічне право*. 2014. № 1

- (13). С. 223-230.
137. Мельник В. Конституція України в ієрархічній структурі законодавства: науково-теоретичний аспект. *Право України*. 2009. № 5. С. 61-64.
 138. Мельник М., Різник С. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 149-159.
 139. Михалев В. Конституционность как фактор правового государства. *Юридический вестник*. 2001. № 4. С. 114-116.
 140. Мішина Н. В. Проблеми доктринального супроводження розвитку конституційної юстиції в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 122-126.
 141. Мішина Н. Принципи українського конституціоналізму (на матеріалах конституційного реформування місцевого самоврядування). *Юридична Україна*. 2009. № 3. С. 21-25.
 142. Морозюк С. Загальна характеристика гарантій реалізації конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 13. С. 168-172.
 143. Морозюк С. М. Місце конституційної правової норми в механізмі реалізації основного закону. *Форум права*. 2015. № 5. С. 154-159.
 144. Морозюк С. М. Особливості структури механізму реалізації Конституції України. *Науковий Вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 5. С. 32-36.
 145. Морозюк С. М. Принципи реалізації Конституції України: поняття, ознаки, місце в системі принципів права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 26-30.
 146. Моткова О. Право на життя у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 49-59.
 147. Мяловицька Н. А. Особливості законодавчого регулювання компетенції органів конституційного правосуддя в європейських державах. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 127-129.
 148. Намясенко О. К. Правовий статус членів органів конституційного контролю: загальний характер та порівняльний аналіз. *Юридична Україна*. 2007. № 2. С. 10-16.
 149. Намясенко О. К. Теоретичні засади поняття правового статусу суддів Конституційного Суду України. *Юридична Україна*. 2007. № 9. С. 19-24.
 150. Невідомий В. Українська Конституція у світлі проблеми гармонізації національного та європейського права. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1 (64). С. 63-74.
 151. Нелін О. І. Національна конституційна юстиція: тенденції та закономірності розвитку. *Юридична Україна*. 2015. № 7-8. С. 11-16.
 152. Нікольська О. В. Захист Конституційним Судом України прав і свобод людини та громадянина. *Підприємництво, господарство і право*. 2013.

- № 9. С. 79-82.
153. Нікольська О. Конкретизація Конституції України як необхідна умова її застосування. *Юридична Україна*. 2012. № 11 (119). С. 29-35.
154. Нікольська О. Пряма дія норм Конституції України як її юридична властивість. *Юридична Україна*. 2009. № 7. С. 40-44.
155. Нонко О. Конституційний процес в Україні та вплив на нього Ради Європи. *Право України*. 2006. № 9. С. 21-27.
156. Овчаренко В. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку в аспекті практики Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 74-93.
157. Омелян С. Гарантії реалізації принципу незалежності конституційного правосуддя у демократичних державах. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 2. С. 155-160.
158. Оніщенко Н. М. Гласність в праві: деякі аспекти вивчення та розгляду. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 2. С. 25-30.
159. Оніщук М. Верховенство Конституції України як засадничий принцип правової держави. *Віче*. 2010. № 18. С. 6-7.
160. Оніщук М. Від конституційної реформи до конституційного руху. *Віче*. 2004. № 8. С. 13-20.
161. Опришко В. Конституція – фундаментальна основа подальшого розвитку законодавства і правової системи України. *Право України*. 1996. № 9. С. 45-48.
162. Опришко В. Конституція України – основа розвитку законодавства. *Право України*. 1997. № 8. С. 14-17.
163. Орзих М. Конституційна реформа в Україні: пошук шляхів (до 4-ої річниці Конституції України). *Юридический вестник*. 2000. № 3. С. 78-84.
164. Орзих М. П. Міжнародна конференція з проблем конституціоналізму та конституційної юстиції. *Право України*. 2001. № 1. С. 21-28.
165. Остапенко В. В. Право власності у рішеннях Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 3. С. 186-193.
166. Пелих Н. А. Конституційний Суд – гарант конституційного ладу в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 3. С. 25-27.
167. Пелих Н. Конституція України в умовах сьогодення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 1. С. 51-56.
168. Петришин О. Демократичні основи правової соціальної державності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 32-41.
169. Погорілко В. Ф. Конституційно-правові проблеми розвитку української держави на сучасному етапі. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 12. С. 5-15.
170. Погребняк С. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 44-56.
171. Подорожна Т. Дефінітивна специфіка Конституції як Основного Закону

- держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 11. С. 39-42.
172. Подорожна Т. Конституціоналізація правового порядку через призму верховенства конституції. *Право України*. 2014. № 3. С. 180-188.
173. Подорожна Т. С. Конституція України – правова основа становлення громадянського суспільства. *Право і громадянське суспільство*. 2014. № 1. С. 26-39.
174. Полешко А. Проблеми, досвід, перспективи реалізації положень Конституції. *Право України*. 1997. № 8. С. 18-19.
175. Полешко А. Що робиться для матеріалізації норм Розділу II Конституції. *Право України*. 1997. № 6. С. 18-19.
176. Полонка І. Норма права як основа його нормативності. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 8. С. 128-131.
177. Полховська І. К., Пахомова В. А. Проблемні аспекти виконання рішень Конституційного суду України. *Форум права*. 2016. № 3. С. 213-218.
178. Портнов А. В. Сутність правових позицій Конституційного Суду України. *Юридична Україна*. 2009. № 3. С. 26-30.
179. Приходько Х. Роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституційного процесу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 2. С. 43-54.
180. Пряхина Т. М. Конституция и конституционность: диалектика взаємозв'язи. *Право и политика*. 2001. № 9. С. 13-18.
181. Пушкіна О. Правове регулювання внесення змін до Конституції України. *Юридична Україна*. 2013. № 3. С. 27-32.
182. Рабінович П. М. Інтерпретація верховенства права Конституційним Судом України (доктринальний коментар). *Право України*. 2006. № 11. С. 27-31.
183. Рабінович П. Охорона Конституції України засобами конституційного судочинства. *Право України*. 2011. № 6. С. 105-112.
184. Рабінович П., Луців О. Верховенство права: сучасні вітчизняні підходи до інтерпретації. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 3-16.
185. Рабінович С. Фактична конституція: перспективи соціолого-правового осмислення. *Право України*. 2014. № 3. С. 161-170.
186. Рабінович С., Панкевич О. Принцип рівності прав людини у практиці Конституційного Суду України: проблеми методики застосування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 97-111.
187. Радзівська В. В. Вплив діяльності Конституційного Суду України на систему прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 8. С. 153-159.
188. Реньов Є. В. Демократія як базова цінність конституційного ладу України. *Право і суспільство*. 2015. № 6. ч. 3. С. 41-45.
189. Різник С. В. Значення інституту окремої думки судді Конституційного Суду України для утвердження справедливого конституційного правосу-

- ддя. *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 59-67.
190. Різник С. Реформа конституційного правосуддя в Україні: сучасний етап. *Evropský politický aňed law diskurz*. 2016. № 3, ч. 1. С. 159-164.
191. Рогожин А., Гончаренко В. Проблеми становлення конституціоналізму в Україні. *Право України*. 2000. № 12. С. 143-144.
192. Рудик П. А. Суб'єкти внесення змін до Конституції України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 90-97.
193. Рябченко О. П. Доктринальна основа запровадження судового конституційного процесу: питання формування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 94-100.
194. Савенко М. Функція правової охорони Конституції України. *Право України*. 2001. № 9. С. 3-5.
195. Савчак А. В. Дія закону в часі: теорія та правові позиції Конституційного Суду України. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 1. С. 64-67.
196. Савчин М. В. Конституційний Суд України і динаміка конституційного порядку. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 136-141.
197. Савчин М. В. Конформне тлумачення Конституції та забезпечення єдності правової системи в діяльності Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 11. С. 44-52.
198. Савчин М. В. Природа актів Конституційного Суду України: теоретико-методологічні аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 2. С. 65-69.
199. Савчин М. Конституційний Суд України у механізмі гарантій прав і свобод людини. *Право України*. 1999. № 4. С. 35-39.
200. Самсін І. Л. Про обрання голів Конституційного Суду України та Верховного Суду України. *Право України*. 2006. № 11. С. 3-4.
201. Святоцький О., Чушенко В. Питання теорії і практики конституціоналізму в Україні. *Право України*. 1998. № 2. С. 17-20.
202. Селіванов А. Конституційність як критерій суспільної довіри до судової влади. *Право України*. 2014. № 5. С. 92-96.
203. Селіванов А. О. Конституційне правосуддя і конституційна юрисдикція в Україні (доктринальне визначення). *Право України*. 2010. № 6. С. 34-38.
204. Селіванов А. О. Проблемні аспекти законотворчого процесу та їх відображення в рішеннях Конституційного Суду України. *Право України*. 2004. № 9. С. 34-36.
205. Селіванов А. О. Теоретичні і практичні погляди на тлумачення Конституційним Судом України норм законодавства. *Право України*. 1999. № 10. С. 37-40.
206. Селіванов А. О. Ухвали Конституційного Суду України та їх юрисдикційне призначення. *Право України*. 2015. № 4. С. 157-163.
207. Синицин П. Практика Європейського Суду з прав людини як нормативно-ціннісний орієнтир у діяльності Конституційних Судів. *Evropský*

- politický aNed law diskurz*. 2017. № 4, ч. 1. С. 54-59.
208. Синицин П. Практика конституційних судів щодо застосування рішень Європейського суду з прав людини: конкуренція правових позицій. *Visegrad JourNal oN HumanN Rights*. 2016. № 3. С. 157-162.
209. Сінкявічюс В. Конституція: від основного закону до вищого права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 74-80.
210. Скомороха В. Є. Вплив конституційної юстиції на розвиток українського конституціоналізму. *Право України*. 2000. № 12. С. 3-8.
211. Скомороха В. Є. Деякі питання конституційного провадження. *Право України*. 1998. № 9. С. 5-9.
212. Скомороха В. Є. Захист прав і свобод людини у практиці Конституційного Суду України. *Право України*. 2009. № 6. С. 61-66.
213. Скомороха В. Є. Конституційне правосуддя – веління часу. *Право України*. 2001. № 10. С. 3-7.
214. Скомороха В. Є. Конституційний Суд України досвід і проблеми. *Право України*. 1999. № 1. С. 8-13.
215. Скомороха В. Є. Окремі питання діяльності конституційної юстиції в Україні. *Право України*. 1999. № 12. С. 4-10.
216. Скомороха В. Є. Окремі питання поділу влади і юрисдикція Конституційного Суду України. *Право України*. 1998. № 5. С. 8-17.
217. Скрипнюк О. В. Правові акти Конституційного Суду України як джерела сучасного конституційного права України. *Право України*. 2012. № 3-4. С. 404-410.
218. Сліденко І. Політизація конституційних судів: причини та наслідки. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 211-213.
219. Стефанюк В. Верховенство права чи верховенство закону? *Віче*. 2004. № 2. С. 19-22.
220. Стефанюк В. Напрями реалізації положень Конституції судами. *Право України*. 1997. № 1. С. 50-52.
221. Стефанюк В. Реалізація судами норм Конституції. *Право України*. 1997. № 8. С. 7-10.
222. Стеценко С. Г. Конституційний Суд України як суб'єкт формування державної політики у сфері охорони здоров'я. *Право України*. 2013. № 5. С. 287-293.
223. Стецюк П. Б. Конституційний Суд України як суб'єкт формування сучасного українського конституціоналізму (до постановки проблеми). *Право України*. 2010. № 6. С. 70-76.
224. Стрижак А. А. Верховенство права і конституційне судочинство в Україні. *Право України*. 2010. № 3. С. 62-66.
225. Стрижак А. А. Конституційний Суд України як гарант дотримання конституційних принципів демократичної, правової держави. *Право України*. 2010. № 6. С. 4-9.
226. Суходубова І. В. Стабільність і динамізм законодавства: загальна хара-

- ктеристика понять та сутність взаємозв'язку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 130-137.
227. Таран Д. П. Захист конституції основні сучасні підходи. *Форум права*. 2015. № 3. С. 212-218.
228. Тацій В., Тодика Ю. Конституція України і правосвідомість юристів. *Вісник Академії правових наук України*. 1998. № 4. С. 44-48.
229. Тацій В., Тодика Ю. Проблеми реалізації Конституції України. *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 2. С. 20-24.
230. Тененбаум А. Конституція – візитна картка держави. *Право України*. 1992. № 11. С. 8-10.
231. Тененбаум А. Конституція – правовий фундамент законності. *Право України*. 1994. № 5-6. С. 3-6.
232. Теплюк М., Кельзена Г. Чинність і дія норм права в теорії «чистого правознавства». *Юридична Україна*. 2012. № 3. С. 4-8.
233. Терещук М. М. Форми державного правління: історико-правовий аспект. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 1. С. 70-76.
234. Терлецький Д. С. Конституційний Суд України – Міністерство юстиції України: конфлікт повноважень у сфері забезпечення дії міжнародних договорів України. *Юридичний вісник*. 2006. № 4. С. 109-115.
235. Терлецький Д. С. Місце та роль Конституційного Суду України в контексті конституційно-правової регламентації дії міжнародно-правових договорів. *Юридический вестник*. 2004. № 4. С. 75-80.
236. Тесленко М. «Непорушність» Конституції як особлива гарантія її правової охорони. *Право України*. 2006. № 11. С. 10-15.
237. Тесленко М. В. Взаємозв'язок права і політики в діяльності Конституційного Суду України. *Право України*. 1999. № 10. С. 11-13.
238. Тесленко М. В. Правова природа актів Конституційного Суду України. *Право України*. 2000. № 2. С. 6-9.
239. Тесленко М. В. Про місце Конституційного Суду України в системі вищих органів державної влади. *Право України*. 1999. № 12. С. 33-35.
240. Тесленко М. Значення суспільства у правовій охороні Конституції. *Право України*. 2004. № 12. С. 91-94.
241. Тесленко М. Ф. Конституція і конституційне регулювання. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 10. С. 17-22.
242. Тесленко М. Ф. Функції правової охорони Конституції. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 9. С. 26-35.
243. Тимченко І. А. Механізм конституційної юрисдикції в Україні: становлення і розвиток. *Право України*. 2010. № 6. С. 12-16.
244. Тимченко І. А. Принцип гласності – один з фундаментальних принципів діяльності Конституційного Суду України. *Право України*. 1998. № 6. С. 3-5.

245. Тимчук О. Л. Політико-правові особливості сучасних авторитарних політичних режимів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 2. С. 48-54.
246. Тихий В. П. Повноваження Конституційного Суду України та правова природа його рішень. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. № 4. С. 38-45.
247. Тихий В. П. Правова природа Конституційного Суду України, його повноваження, рішення та висновки. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 97-110.
248. Тихий В. П. Правова природа, повноваження, рішення та висновки Конституційного Суду України. *Право України*. 2010. № 6. С. 26-31.
249. Тихий В. П. Правотлумачення Конституційним Судом України та правова природа його рішень. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001. № 1. С. 62-71.
250. Тихонова Є., Юзьков Л. Конституція юридична і фактична. *Право України*. 1992. № 1. С. 9-31.
251. Тищук Т. І. Конституційно-правовий аналіз форм реалізації рішень Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 1. С. 132-137.
252. Тищук Т. І. Процедура реалізації рішень Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 38-45.
253. Ткаченко Ю. В. Підстави і критерії визнання конституційності нормативно-правових актів. *Право України*. 2000. № 9. С. 26-29.
254. Ткачова Н. Закономірності зростання прогресивної ролі права як загально-соціального феномена. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 5. С. 29-32.
255. Тодика Ю. Конституція і правова доктрина. *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 1. С. 42-46.
256. Тодика Ю. Конституція як соціальна цінність. *Право України*. 2000. № 12. С. 9-12.
257. Тодика Ю. Роль Конституції України в становленні громадянського суспільства. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 2. С. 3-8.
258. Тодика Ю. Способи тлумачення Конституції і законів України Конституційним Судом. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 2. С. 51-58.
259. Тодика Ю. Фактори реалізації Конституції України. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 3. С. 22-27.
260. Толстенко В. Форма держави і засоби її конституційно-правового закріплення. *Юридична Україна*. 2013. № 8. С. 37-45.
261. Томенко М. Конституція України як неосновний закон держави. *Віче*. 2004. № 7. С. 37-38.
262. Тупицький О. М. Забезпечення виконання органами державної влади рішень Конституційного Суду України: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 101-110.

263. Тупицький О. М. Конституційний і Верховний суди України та співвідношення їхніх правових позицій в аспекті здійснення інтерпретаційних функцій. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 2-3. С. 194-202.
264. Тупицький О. М. Повноваження Конституційного Суду України та ефективність національних засобів індивідуального доступу до конституційного правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 208-210.
265. Федоренко В. Л. Конституція України: поняття та юридичні властивості. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 2 (7). С. 188-193.
266. Федоренко В. Суб'єкти конституційно-правових відносин: поняття, види, питання конституційної правосуб'єктності. *Право України*. 2014. № 5. С. 83-91.
267. Черняк Є. В. Роль органів конституційної юстиції в процесі внесення змін до Основних законів (Конституцій). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 4-5. С. 42-51.
268. Черняк Є. В. Роль органів конституційної юстиції в процесі внесення змін до Основних Законів (Конституції). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 4-5. С. 42-51.
269. Чистоколяний Я. В. Європейські стандарти й критерії інституціональної незалежності конституційної юстиції та Конституційний суд України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. С. 44-47.
270. Шаповал В. Верховенство закону як принцип Конституції України. *Право України*. 1999. № 1. С. 5-10.
271. Шаповал В. Конституція і міжнародне право: до питання про взаємозв'язок і взаємовплив. *Право України*. 2009. № 7. С. 88-93.
272. Шаповал В. Конституція України як нормативно-правовий акт (теоретичні проблеми кваліфікації). *Право України*. 1997. № 10. С. 3-7.
273. Шаповал В. Конституція як форма (джерело) конституційного права України (питання теорії). *Право України*. 1999. № 6. С. 5-9.
274. Шаповал В. М. Про генезу конституційного контролю: історико-правовий аспект проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 2. С. 104-108.
275. Шаповал В. М. Суд як орган конституційного контролю (із зарубіжного досвіду). *Вісник Конституційного Суду України*. 2005. № 6. С. 20-34.
276. Шаповал В. Принцип верховенства Конституції і позитивне законодавство. *Юридична Україна*. 2006. № 5. С. 28-33.
277. Шаповал В. Становлення конституціоналізму в Україні: проблеми теорії. *Право України*. 1998. № 8. С. 21-24.
278. Шаповал В. Теоретичні проблеми реалізації норм Конституції. *Право України*. 1997. № 6. С. 3-6.
279. Шаповал В. Феномен конституції у контексті вітчизняної політико-правової «міфології». *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2008. № 3 (13). С. 14-18.

280. Шаповал В. Феномен конституції як основного закону. *Право України*. 2014. № 7. С. 64-84.
281. Шаптала Н. К. Викладення резолютивної частини рішення Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 202-213.
282. Шаптала Н. К. Особливості національного конституціоналізму в питаннях захисту Конституційним Судом України прав і свобод громадян. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 6. С. 125-131.
283. Швець Ю. Ю. Роль Конституційного суду в захисті права особи на охорону здоров'я. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 36-39.
284. Шевчук І. М. Становлення та розвиток конституційного контролю. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2014. Вип. 6-2. С. 107-110.
285. Шевчук С. В. Щодо обов'язковості рішень Конституційного Суду України у контексті доктрини судового прецеденту. *Право України*. 2000. № 2. С. 45-48.
286. Шевчук С. Принцип верховенства права та найвища юридична сила Конституції України. *Право України*. 2011. № 5. С. 175-186.
287. Шемшученко Ю. Теоретико-методологічні проблеми сучасного конституціоналізму та державного управління в Україні. *Право України*. 2009. № 11. С. 19-22.
288. Шестопалова Л. М. Форма державного устрою як матриця соціального розвитку. *Форум права*. 2014. № 1. С. 526-531.
289. Щербанюк О. Удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності Конституційного Суду України як шлях до формування європейської моделі конституційного судочинства. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 187-197.
290. Юзьков Л. Конституційні закони: утвердження концепції і становлення практики. *Право України*. 1991. № 5. С. 12-14.
291. Юзьков Л. Юридичні аспекти проекту нової Конституції України. *Право України*. 1992. № 10. С. 3-5.
292. Ющик О. перехідні положення Конституції України (теоретико-правові питання). *Юридична Україна*. 2005. № 1. С. 12-17.
293. Яковлев А. А. Конституційний Суд України і його роль у конституційному процесі: досвід доби незалежності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 47-58.
294. Яригін А. Створення і ухвалення Конституції США у 1787-1789 рр.: формування політико-правових принципів та ідеалів. *Зовнішні справи*. 2016. № 7. С. 28-31.

Довідкове видання

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Збірник нормативно-правових актів

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
Л.Р. Наливайко

Редактор, оригінал-макет – *А.В. Самотуга*

Підп. до друку 22.10.2019. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times. Друк. RISO, цифровий.
Папір офісний. Ум.-друк. арк. 21,00. Обл.-вид. арк. 21,25. Тираж 50 прим. Зам. № 01/19-д.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6554 від 28.02.2018